

Valget af tronfølger i 1953 – perspektiver til Europas øvrige monarkier

Mads Valdemar Egsgaard Hauge

Indhold

1. Indledning.....	1
2. Ændringer af europæiske tronfølgelove og valg af tronfølgere.....	18
3. Debatten i Folketinget i 1953.....	24
4. Debatten i Folketinget i 2009.....	35
5. Perspektivering til øvrige indførelser af absolut primogenitur i europæiske tronfølgelove.	38
6. Personalunioner og kvindelig arvefølge.....	44
7. Regerende kvindelige monarker og dynastiske unioner	74
8. Regerende kvindelige monarker og deres ægtefæller.....	90
9. Gotha-kalenderen og borgerlige giftermål	124
10. Konklusion.....	137
Litteratur	140

1. Indledning

Torsdag den 28. maj 1953 skulle den danske befolkning stemme om den nye grundlov. Særligt ét element i grundlovsforslaget blev der slået stærkt på i argumentationen for et ja: indførelse af betinget kvindelig arveret til den danske trone. Dette var ment som et så radikalt udspil, at det burde kunne få de fleste vælgere til at gå hen og stemme. Politikerne i Rigsdagen havde besluttet at sammenkoble en ændring af Tronfølgeloven af 1853 med en grundlovsændring. Årsagen hertil skal findes i den politiske baggrundshistorie.

Med det såkaldte Systemskifte i 1901, hvor den første venstregering blev udnævnt, indførtes folketingsparlamentarismen, dvs. at Folketingets sammensætning alene er bestemmende for regeringsdannelsen. Landstinget, det andet kammer i Rigsdagen, forblev dog ligeberettiget med Folketinget som lovgivende myndighed. Ved grundlovsændringen i 1915 afskaffedes den privilegerede valgret til Landstinget, som var blevet indført i forbindelse med 1866-revisionen af grundloven. Den privilegerede valgret havde udgjort en væsentlig baggrund for udbruddet af forfatningskampen i den sidste tredjedel af 1800-tallet. Efter 1915-grundloven var den eneste forskel på Folke- og Landstinget, at sidstnævnte kammer fordrede en højere valgretsalder; forholdet var 25 versus 35 år. Den almindelige og lige valgret (kvinder og tjenestefolk fik valgret) blev indført til begge Rigsdagens kamre. Den anden junigrundlov i 1915 bestemte endvidere, at fremtidige grundlovsændringer skulle til folkeafstemning, hvor mindst 45 % af de samtlige stemmeberettigede skulle stemme for. Folkeafstemningen kunne i øvrigt først komme i stand, efter at to på hinanden følgende rigsdagssamlinger adskilt af et valg havde vedtaget en grundlovsreform.

De meget store vanskeligheder, der var forbundet med at forandre den danske grundlov, blev klart demonstreret i 1939, da den socialdemokratisk-radikale regering og de konservatives grundlovsforslag blev fædet ved folkeafstemningen den 23. maj. 44,4 pct. stemte ja; der manglede blot godt 11.000 stemmer. Bestemmelsen viste, at sofavælgerne reelt blev talt med som nejsigere. Efter besættelse og krig var tanken om en reform af forfatningen igen politisk moden. Denne gang koblede man fra politisk hold en debat om en reform af Tronfølgeloven af 1853 sammen med en grundlovsændring. Tronfølgeloven var en del af Grundloven (§ 1), og det var derfor en almindelig opfattelse, at en ny arvefølge krævede en grundlovsændring. Ifølge Tronfølgeloven af 31. juli 1853 var der kun arvefølge i mandslinjen (agnatisk, salisk arvefølge). Det danske kongepar, Frederik 9. (1947-72) og dronning Ingrid (1910-2000, født prinsesse af Sverige), havde i slutningen af

1940'erne tre døtre, prinsesserne Margrethe (1940-), Benedikte (1944-) og Anne-Marie (1946-), og kongens bror, prins Knud (1900-76), var dermed fra 1947 tronfølger. Prins Knud havde tre børn, to sønner og en datter: prinsesse Elisabeth (1935-2018), prins Ingolf (1940-) og prins Christian (1942-2013).

I 1948 spurgte Gallup: Bør kvinder have adgang til den danske trone? 48 pct. svarede ja, 34 pct. nej. Resten var i tvivl. I 1951 var tilslutningen øget til 59 pct., og modstanden var reduceret til 29 pct. Tvivlerne var svundet ind til 12 pct. I slutningen af 1940'erne rejste der sig en stadig mere omfattende samfundsdebat om en ændring af Tronfølgeloven og indførelsen af kvindelig arvefølge. Den 10. april 1946 vedtog generalforsamlingen i Dansk Kvindesamfunds Københavnskreds en resolution om kvindelig arvefølge. Den blev omtalt i pressen, dog uden at vække særlig opsigt. I maj 1947 berørte folketingsmand P. Thisted Knudsen fra Venstre imidlertid spørgsmålet, idet han fremhævede, at en "ny dronning Margrethe" var en mulighed, der kunne fremkalde interesse for grundlovssagen hos mange ellers ligegyldige vælgere. Når ingen før for alvor havde rejst spørgsmålet, kan det hænge sammen med hensynet til Christian 10. (1912-47), som døde i april 1947, samt med, at prinsesse Anne-Marie endnu ikke var fyldt ét år, og at det ikke kunne udelukkes, at der blev født en mandlig tronarving.

Det radikale Venstre sluttede på partiets landsmøde i juni 1947 op om en ændring af Tronfølgeloven. I samme måned vedtog Dansk Kvindesamfunds landsorganisation at kræve ligestilling mellem mænd og kvinder i arvefølgen til tronen. Partiet Venstre gik ligeledes ind for kvindelig arvefølge på partiets landsmøde i september 1948. Dagen efter Venstres landsmøde den 18. september fandt der et møde sted hos kongen, hvori prins Axel (1888-1964), Christian 10.s fætter, den socialdemokratiske statsminister Hans Hedtoft (1903-55, statsminister 1947-50 og 1953-55), udenrigsminister Gustav Rasmussen (1895-1953, udenrigsminister fra 1945-50) og kabinetssekretær Bardenfleth deltog. På mødet forelagde deltagerne en ændring af Tronfølgeloven for kongen, der i første omgang var utilbøjelig til at gå med til nogen ændring. Han følte sig forpligtet over for det bestående, familien og bekymret ved tanken om de byrder, den da otteårige prinsesse Margrethe kunne komme til at bære. Statsministeren insisterede imidlertid på nødvendigheden, og da prins Axel støttede denne opfattelse, gav kongen nølende efter.

I 1946 var der blevet nedsat en forfatningskommission med statsminister Knud Kristensen (Venstre) (1880-1962, statsminister fra 1945-47) som formand. I februar 1953 afgav forfatningskommissionen sin længe ventede betænkning. I forslaget til en ny tronfølge lov rummede betænkningen en anbefaling af indførelsen af kognatisk arvefølge, betinget kvindelig arvefølge, i

overensstemmelse med tronfølgeordningerne i Storbritannien og Nederlandene.¹ Blandt andet Det radikale Venstre tilsluttede sig primært ud fra taktiske hensyn kravet om kvindelig arvefølge, som kunne bidrage til at sikre, at tilstrækkeligt mange mødte frem og stemte, så man kunne nå de 45 % jastemmer. Der blev udarbejdet et forslag til både en grundlovsændring og en ny tronfølgelov, og dette blev vedtaget af Rigsdagen. I det endelige forslag blev der efter krav fra Det konservative Folkeparti kun foreslået betinget kvindelig arvefølge, hvilket betød, at den ældste datter kun skulle overtage tronen, såfremt der ikke fandtes yngre sønner. Den 27. marts 1953 var forslaget til en ny tronfølgelov vedtaget i begge ting i Rigsdagen. De to love blev gjort gensidigt afhængige af hinanden. Den 28. maj 1953 var man nået frem til folkeafstemningsdagen. Der var tale om en pakkeløsning. Var Grundloven blevet forkastet ved folkeafstemningen, var Tronfølgeloven faldet med den. Resultatet blev, at afstemningen 28. maj gav 1.183.292 jastemmer, 319.135 nejstemmer, 17.193 blanke stemmesedler og 8.038 ugyldige. Hermed udgjorde jastemmerne 45,76 % af antallet

---

¹ *Betænkning*, 'Bemærkninger til forslag til tronfølgelov', 69; i februar 1953 var der to regerende dronninger i Europa: Nederlandenes dronning Juliana (1948-80) og Storbritanniens dronning Elizabeth 2. (1952-2022). Elizabeth 2. havde bestegit tronen i februar 1952 ved sin fars, Georg 6.s (1936-52), død. Elizabeth 2. var ikke født til at sidde på den britiske trone, men da hendes farbror kong Edward 8. abdicerede i 1936, blev hendes far, hertugen af York, ny konge med regenttitlen kong Georg 6., hvorved den tiårige prinsesse blev ny tronfølger, Larman: *The Crown in Crisis*. Dronning Elizabeth 2. blev kronet den 2. juni 1953, fem dage efter, at den nye grundlov var blevet vedtaget af de danske vælgere, og tre dage før underskrivelsen af den nye grundlov, der betød, at den nye britiske monarks kvartkusine blev dansk tronfølger.

Forslaget til en ny tronfølgelov efterfulgtes af en mindretalsudtalelse fra et kommissionsmedlem, den socialdemokratiske politiker Ingeborg Hansen (1886-1954), som protesterede imod forslaget om indførelsen af en betinget kvindelig arvefølge ("søn går forud for datter"), *Betænkning*, 'Bemærkninger til forslag til tronfølgelov', 72. Hun slog i stedet til lyd for kønnenes fulde politiske ligestilling, også i arvefølgen til tronen og dermed absolut primogenitur. Ingeborg Hansen blev den sidste formand for Landstinget (1950-51, 1952-53), som hun med sit politiske forsvar for grundlovsforslaget selv var med til at afskaffe i 1953. Helga Pedersen (1911-80) kæmpede som justitsminister i Erik Eriksens venstregering bravt, men forgæves for regeringens tilslutning til ubetinget kvindelig arvefølge (absolut primogenitur) frem for kognatisk tronfølge.

af vælgere, og grundloven var vedtaget med den snævrere tænkelige margin. Med blot 19.682 færre stemmer var forslaget faldet.²

Det var utvivlsomt den tilknyttede ændring af Tronfølgeloven, der qua den store folkelige interesse for kongehuset, reddede grundlovsforslaget igennem 45-procentsreglen. Politikernes taktik var lykkedes. Den tredje junigrundlov blev underskrevet i statsrådet på den historiske grundlovsdag, den 5. juni, af kong Frederik 9. Statsminister Erik Eriksen (1902-72, statsminister fra 1950-53) fra Venstre indskrev sit navn under kongens signatur.³ Prinsesse Margrethe blev nu tronfølger. En titel, som hun dog først antog ved sin 18-års fødselsdag i 1958 og samtidige optagelse i statsrådet. Prins Knud, der var tronfølger fra 1947-53, fik tillagt titlen arveprins og rykkede ned som nummer fire i arvefølgen efter sine tre niecer. Den 4. februar 1953, samme dag som Erik Eriksen fremsatte forslaget om en ny Danmarks Riges Grundlov, protesterede prins Knud i statsrådet, som består af monarken, tronfølgeren og regeringen.⁴

---

² Kaarsted: *De Danske*, 504-05, 509-11; Wilkenschildt: *Kongeligt*, 228-29; Møller: *Dynastiet*, 250-53.

³ Dronning Ingrid er af nogle iagttagere blevet beskrevet som den egentlige drivkraft bag ændringen af Tronfølgeloven, Sabroe: *Dronning Ingrid og den store rejse*, 7-8. Tronfølgeloven af 27. marts 1953 blev en del af den nye grundlovs paragraf 2. Tronfølgeloven indførte betinget kvindelig arvefølge, hvilket blev formuleret i lovens paragraf 2: "Ved en konges død overgår tronen til hans søn eller datter, således at søn går forud for datter, og i tilfælde af, at der er flere børn af samme køn, den ældre går forud for den yngre", da.m.wikisource.org. 'Tronfølgeloven af 27. marts 1953'.

Grundloven af 1953 indførte et etkammersystem, idet Landstinget og benævnelsen Rigsdag afskaffedes med Folketinget som eneste tilbageværende lovgivende forsamling. Grønland blev en ligeberettiget del af Det Danske Rige (status som amt), og parlamentarismen, der havde været statskik siden Systemskiftet i 1901, blev skrevet ind i grundloven. Samtidig blev der også stemt om valgretsaldere, hvor valget stod mellem 21 eller 23 års valgret. 23 års valgret fik flest stemmer med 840.815 stemmer mod 700.122 for 21 år, Christensen: *Politikens bog om det 20. århundrede*, 123.

⁴ Protesten lød som følger:

I anledningen af at regeringen i dag i statsrådet har fremsat et lovforslag, der tilsigter at ændre de i tronfølgeloven af 31. juli 1853 indeholdte arveregler, ønsker jeg at udtale, at en sådan ændring efter min opfattelse er i strid med de traktater og overenskomster, der danner det retlige grundlag

---

for tronfølgeoven. På mine sønners og egne vegne må jeg derfor anmode om, at mit skriftlige forbehold herimod må blive fremlagt til statsrådets protokol, Reyes: 'Da Margrethe blev tronfølger'; Bjørn: *Blot*, 250; Møller: op.cit., 253.

Danmark var et valgkongedømme, indtil arvemonarkiet indførtes i 1660. Den danske enkedronning Margrete Sambiria (Sprænghest) (ca. 1230-82), enke til Christoffer 1. (1252-59), fik i 1263 pавens tilladelse til at indføre kvindelig tronfølge i Danmark i tilfælde af, at der ikke fandtes mandlige kongsemner blandt Christoffer 1.s efterkommere. Dette styrkede yderligere Christoffer-slægtens greb om kongemagten i forhold til den rivaliserende Abel-slægt, der var hertuger af Slesvig fra 1232-1375. Kong Abel (1250-52) havde bestegit den danske trone, efter at have myrdet sin bror Erik 4. Plovpenning (1241-50). Kvindelig tronfølge skulle muliggøre, at en af enkedronningens to døtre kunne bestige tronen som regerende dronning, hvis sønnen Erik (5.) Klipping (1259-86) skulle dø barnløs, hvilket han ikke gjorde. Enevælden i Danmark fra 1661 blev reguleret i Kongeloven fra 1665, som også gjaldt for kongeriget Norge. En absolutistisk forfatning var nærmest enestående i en europæisk kontekst. Det enevældige styre blev afskaffet i Danmark i 1848 og erstattet af Junigrundloven af 1849. Kongeloven var også en arvefølgeov, der udformede en agnatisk-kognatisk succession. I 1853 blev Kongeloven som tronfølgeov erstattet af Tronfølgeoven i 1853. Da Frederik 2.s (1559-88) oldenborgske mandslinje ville uddø med kong Frederik 7. (1848-63), valgtes prins Christian (9.) af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, født prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Beck (1818-25), i 1852 til helstatens tronfølger af de europæiske stormagter med London-traktaten i 1852 af Sverige-Norge og stormagterne Storbritannien, Frankrig, Rusland, Preussen og Habsburgmonarkiet. Valget skete på grundlag af dels arveafkald fra andre af Kongelovens arvinger, bl.a. gemalinden Louise (1817-98), født prinsesse af Hessen-Kassel, der var søsterdatter til Christian 8. (1839-48), dels prins Christians nedstamning i lige ubrudt mandslinje fra det oldenborgske kongehus som niendegenerationsefterkommer af Christian 3. (1534-59). Derved var Christian legitim arving til Holsten, der som tysk-romersk rigslen (1034-1806), hertugdømme fra 1474, havde mandlig arvefølge og ikke var omfattet af Kongeloven fra 1665. Christians (9.) ægteskab med Louise forenede to mulige arveadkomster til den danske trone. Parret opfyldte begge Kongelovens krav om at være efterkommer af Frederik 3. (1648-70), idet de begge på mødrene side var oldebørn af Frederik 5. (1746-66). Christians kandidatur kunne derfor arveretligt sikre helstatens enhed. Stormagternes valg blev bekræftet af den danske rigsdag i 1853 med en ny tronfølgeov.

Vedtagelsen af Tronfølgeloven af 1853 voldte imidlertid store parlamentariske vanskeligheder i Rigsdagen, hvor der var stor modstand mod at indføre den saliske tronfølge med mandlig arvefølge. Den danske regeringsleder, premierminister C.A. Bluhme (1794-1866, dansk regeringsleder ad to omgange, premierminister fra 1852-53 og konseilspræsident 1864-65), argumenterede i parlamentsdebatten den 17. marts 1853 for indførelsen af den mandlige arvefølge ud fra bl.a. nationale hensyn. Ganske vist udgjorde Kongelovens agnatisk-kognatiske tronfølge (1665-1853) en større sikkerhed, for at der ikke ville mangle arvinger til den danske trone, men den semi-saliske succession var samtidig problematisk i forhold til en eventuel tronfølgers baggrund. Den agnatisk-kognatiske arvefølge

kan blive meget farlig (Hør!) for det Land, som ønsker en Succession, der giver Udsigt til, at Kongen vil være født og opdragen i selve Landet. Hvor den agnatiske Succession gjælder, der tør det vel ansees som afgjort, at den Prinds, som vil komme til at bestige Thronen, er født i Landet, opdragen i Landet og opdragen som en dansk Prinds. Hvor derimod den qvindelige Succession admitteres, kan det umuligt vides, hvorfra i Verden den Personlighed vil komme, som efter en saadan Arvelov skal kaldes til at regjere Landet (Hør! Hør!) (Rigsdagstidende 1852-53, Forhandlingerne paa den forenede Rigsdag (2. samling), sp. 72)).

Med denne bevæggrund kunne Bluhme muligvis tale ind i den daværende diskussion om tronfølgeren prins Christians (9.) baggrund, hvor der fra dansk-nationale og skandinaviske kredse udtryktes kritik af det forhold, at fem af prinsens seks brødre havde deltaget på slesvig-holstenernes og preussernes side i den nyligt afsluttede Treårskrig (1848-50). Prins Christians (9.) adkomst til tronen var netop den agnatisk-kognatiske succession i Kongeloven. Prins Christian (9.) var ikke født i kongeriget Danmark, men i hertugdømmet Slesvig og dermed i den dansk-tyske helstat, hvis dansk-tyske blandingskultur havde formet den kommende konges verdensbillede. Fra 13-års alderen var prinsen blevet opdraget i København ved sin moster og onkel, dronning Marie Sophie Frederikke (1767-1852) og kong Frederik 6. (1808-39). Bluhme ville sikkert ikke kompromittere den valgte tronfølgers danske sindelag, men netop henlede de nationalt sindede kritikeres opmærksomhed på, at en fortsat agnatisk-kognatisk arvefølge potentielt indebar en risiko for en tronfølger med et lignende problematisk ophav som prins Christians (9.).

Den danske regeringschef henviste endvidere til den europæiske reaktion, der krævede den dansk-tyske helstat opretholdt efter revolutionsurolighederne i 1848, ikke mindst med den foreslåede nye

---

tronfølgelov. En fortsat agnatisk-kognatisk succession ville ifølge ham betyde, at det danske monarki kunne risikere at

komme til at gaae op i et andet Monarchie. Landets Grundforfatning kan jo vel forbyde, at Sligt maa skee (Hør!); men lad os tænke os det Tilfælde, at Monarchen i et mægtigt Monarchie, nærmere eller fjernere, var efter den cognatiske Arvefølge den Berettigede, - jeg vil da spørge, om det vilde være let at anvende et saadant grundlovsmæssigt Forbud (Hør!), om det, at prøve paa at anvende det, at prøve paa at nægte Prætendenten sin Arverettighed, vilde være let uden et Brud paa Europas fredelige Tilstand, ibid., sp. 72.

Bluhme refererede her til en bestemmelse i Junigrundloven af 1849 om, at monarken ikke kunne være statsoverhoved i et andet land uden godkendelse af parlamentet (§ 5). Den fremtrædende nationalliberale politiker J. N. Madvig (1804-86) afviste derimod i debatten den 18. marts, at en kognatisk arvefølge ville øge risikoen for personalunioner.

Den Cognat, mod hvem der staaer en saadan Bestemmelse i vor Forfatning, han er ingen "berettiget"; naar der i vor Forfatning stod, at en fremmed Monarch ikke kunde blive Regent i Danmark, saa vidste den, der udledede sin Arveret fra en dansk Prindsesse, at han i samme Øieblik, da han besteg en anden Trone, tabte al Arveret til den danske, ibid., sp. 107.

Der var således en meget forskellig opfattelse af dels konsekvenserne af en agnatisk kontra agnatisk-kognatisk succession, dels den danske forfatnings modstandskraft over for den politiske reaktion i 1850'ernes Europa.

En anden nationalliberal politiker, H.N. Clausen (1793-1877), fremdrog, at den nye tronfølgelov ville svække den historiske forbindelse mellem kongeriget Danmark og hertugdømmet Slesvig. I debatten den 17. marts mente Clausen, at tiden nu ikke var inde til politisk opløsning,

og allermindst i en Stat, der er saa løst sammenhængende som det danske Monarchie. Det danske Riges Arvelov har hidtil givet dette Rige Sammenholdskraft under mange foregaaende Rystelser; det er Arveloven, som hidtil har forbundet ved et organisk Baand Danmark og Slesvig, ibid., sp. 92.

Kongelovens arvefølge i kongerigerne Danmark og Norge indførtes i hertugdømmet Slesvig i 1721 i forbindelse med, at kong Frederik 4. (1699-1730) indlemmede de gottorpske dele af Slesvig i de kongelige dele, hvorved hertugdømmet Slesvig blev et samlet len under den danske krone. De nationalliberales Ejder-politik, der havde været en medvirkende årsag til udbruddet af Treårskrigen i 1848, var nu efter Clausens opfattelse truet af den konservative helstatspolitik, som den nye tronfølgelov var en eksponent for. Den 18. april blev tronfølgeloven vedtaget i den samlede rigsdag med 97 jastemmer mod 45, der stemte nej. Otte undlod at stemme, *ibid.*, sp. 921. Regeringen havde dermed ikke fået det nødvendige tre fjerdedeles flertal i den samlede rigsdag, som Junigrundloven krævede (§ 4). Der blev derfor udskrevet nyvalg til Folketinget til den 27. maj 1853, hvorefter den nye rigsdag vedtog Tronfølgeloven den 24. juni med 119 jastemmer mod 10 nejstemmer, *Rigsdagstidende 1852-53, Forhandlingerne paa den forenede Rigsdag (3. samling)*, sp. 172. Den nye tronfølgelov fik kongens signatur den 31. juli 1853.

Den russiske zar Nikolaj 1. (1825-55) godkendte i 1851 officielt med Warszawa-protokollen afkaldet på arveretten fra Kongelovens arvinger til prins Christian (9.) og bekræftede sit afkald på arveretten til de gottorpske dele af Holsten. Den russiske monark havde i overensstemmelse med Mageskiftetraktaten af 1773 forbeholdt sig en arveret til de gottorpske dele af Holsten (Holsten-Kiel), såfremt det danske kongehus' mandslinje uddøde. Allerede i 1842 havde Nikolaj 1. givet afkald på sin arveret til de gottorpske dele af Holsten som overhoved for den ældre gottorpske hertuginje i forbindelse med sit sølvbryllup i Skt. Petersborg i juli måned, der havde deltagelse af prins Christian (9.) som officiel dansk udsending af den danske kong Christian 8. Den russiske zars godkendelse i 1851 var bl.a. knyttet til det forbehold, at såfremt prins Christians (9.) mandlige efterslægt skulle uddø, skulle rettighederne falde tilbage til det russiske kejserhus. Situationen i 1953 var, at det Det Russiske Kejserrige var blevet opløst i 1917, og mere væsentligt var den dansk-helstat ophørt med at eksistere med Wiener-fredstraktaten af 1864, hvorved Danmark afstod hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg til Preussen og Østrig. Derved kunne det eksilerede russiske kejserhus, Holsten-Gottorp-Romanov-dynastiet, som herskede i Rusland fra 1762-1917, ikke gøre deres arverettigheder gældende, da det ikke havde arveret til kongeriget Danmark, Lærche og Mandal: *En kongelig familie*, 64-65; Juul: 'Responsum vedrørende', 103, 108.

Kongeloven opererede som tronfølgelov (1665-1853) med en semi-salisk succession (agnatisk-kognatisk arvefølge). Med Tronfølgeloven i 1853 blev de danske prinsesser således igen arveberettigede til den danske trone, som de teoretisk havde været i perioden 1665-1853, Scocozza: *Politikens bog om danske monarker*, 69-70; Møller: *op.cit.*, 61-67.

Redaktør Erik Seidenfaden (1910-90) skrev i 1952 i dagbladet *Information* en leder, hvor han perspektiverede valget mellem prins Knud og hans efterkommere på den ene side og prinsesse Margrethe som tronfølger ind i en større diskussion om det konstitutionelle monarki som statsform i et parlamentarisk demokrati.

Med disse to muligheder aabne maa det for alle tilhængere af det konstitutionelle monarki være af stor betydning, at statsoverhovedets beføjelser og pligter arves indenfor den gren af kongeslægten, der maa anses for bedst at kunne føre de egenskaber videre, som kræves af nationens højeste embede og samlende symbol. Hvad det kommer an paa, er, at den tilslutning til kongedømmet, som i øjeblikket er saa rodfæstet, og som under besættelsens erfaringer blev erkendt som en baade mystisk og politisk realitet, ogsaa bevares fremover. Der har tidligere været republikanske stemninger i Danmark, og de kan naturligvis opstaa igen. De vil næppe opstaa, hvis den person, der beklæder tronen, er den indenfor den kongelige slægt bedst egnede.⁵

Med lederen gav Seidenfaden således meget diplomatisk og implicit stemme til den almindelige folkelige opfattelse, at tronfølgeren prins Knud besad yderst begrænsede åndsevner. Modstandere af en kvinde på tronen anklagede Seidenfaden for at ville genindføre valgkongedømmet.⁶ Landstingsmand Ernst Christiansen (1891-1974) fra Socialdemokratiet advokerede for en reel indførelse af et valgkongedømme i form af en suspensionsret i forhold til den til enhver tid siddende monark.

Skal der nu røres ved kongedømmet, ville det være rimeligt at give folket mulighed for at tilkendegive sin vilje, ogsaa når det gælder kongemagtens udøvelse og personen, der beklæder tronen. Udtrykt jævnt og bramfrit: Lad folket få en mulighed for at kunne frigøre sig for en konge, det ikke ønsker.⁷

Som argument for sit forslag refererede Christiansen til Belgien, hvor begivenhederne i de seneste måneder ifølge ham havde vist,

---

⁵ Seidenfaden: 'Tronfølgen', 1.

⁶ Møller: op.cit., 249; Bistrup: *Margrethe*, 43-45.

⁷ Christiansen: 'Hvis tronfølgen', 222-27; cit. 226.

*hvor uheldig det er, når en konge inddrager sig selv i landets politiske kamp. Det har tillige vist, at ro i et land i en sådan situation kun kan skaffes, dersom kongemagten indehaves af en person, der i hvert fald har tillid hos folkets overvejende flertal.*⁸

Forslaget vakte følgelig på ingen måde genklang.

Christiansen fandt, at hele tronfølgediskussionen nok så meget bar præg af ønsket om en anden tronfølger, som om kvindernes principielle ligestilling. *Det er lidt ubehageligt at skrive herom, fordi det kan såre en mand, der, så vidt jeg ved, ikke på nogen måde er grund til at krænke.*⁹ Den socialdemokratiske politiker ønskede således ikke at bære ved til det folkelige bål, der tilsagde prins Knud manglende åndelige evner som tronfølger, da han ikke fandt nogen berettigelse i denne udbredte antagelse. Han henviste i den forbindelse til kong Frederik 7. (1848-63), som i sin regenttid havde vist sig at være folkefrihedens bannerfører, skønt man ikke havde haft de store forventninger til hans kongegerning. Historisk set havde det ifølge parlamentarikeren været ganske uden betydning, om monarken var mand eller kvinde, endskønt han blandt de kvindelige monarker opregner en del betydningsfulde personer, Kalmarunionens Margrete 1. (1387-96), Elizabeth 1. af England (1558-1603) og kejserinde Katarina 2. den Store af Rusland (1762-96). Ifølge Christiansen formåede imidlertid hverken dem eller den britiske dronning Victoria (1837-1901) og de nederlandske dronninger Wilhelmina (1890-1948) og Juliana (1948-80) i deres respektive

---

⁸ Ibid., 226. Christiansen henviste til det særegne belgiske kongespørgsmål, som kom til at ryste det belgiske monarki i sin grundvold i midten af det 20. århundrede. Under 2. verdenskrig (1939-45) overgav Belgiens kong Leopold 3. (1934-51) sig relativt hurtigt til den tyske besættelsesmagt i 1940. Belgien var derefter besat frem til 1945. Ved befrielsen i 1944 overtog kongens bror, prins Carl (1903-83), greve af Flandern fra 1910, hvervet som regent i Belgien, da Leopold 3. af den folkelige opinion blev dømt uegnet til at regere pga. sin unationale optræden under den tyske besættelse. En folkeafstemning i 1950 viste et flertal for Leopold 3.s tilbagevenden til den belgiske trone, flamlændere i nord var mestendels positive over for Leopold 3., vallonere i syd overvejende negative. Kongens upopularitet kunne også tilskrives hans nye, ikke-fyrstelige ægteskab i 1941. På baggrund af folkeafstemningen vendte kongen tilbage i 1950 efter fem års eksil i Schweiz til et splittet kongerige. I kølvandet på Leopold 3.s hjemkomst udbrød der en generalstrejke, og kongen blev tvunget til at abdicere med virkning fra den 16. juli 1951, Van den Wijngaert og Dujardin: 'La Belgique sans Roi', 17-29, 106-12, 125, 139-46.

⁹ Ibid., 225.

regentperioder at gøre nogen positiv forskel for kvindernes politiske ligestilling i samfundet.¹⁰ Christiansen pointerede endvidere, at Socialdemokratiets tilslutning til ændringen af Tronfølgeoven alene var betinget af det principielle krav om kvindernes ligestilling.

På baggrund af ændringen af Tronfølgeoven i 1953 kunne det danske kongepars ældste datter, tronfølgeren prinsesse Margrethe, i 1972 bestige den danske trone som Danmarks dronning med regenttitlen dronning Margrethe 2. (1972-2024). Man kan således argumentere for, at dronning Margrethe 2. i princippet var en folkevalgt monark.

Folkevalgte monarker er ikke uden historiske fortilfælde i Europas arvemonarkier. I 1905 blev den danske prins Carl (1872-1957) valgt til Norges konge under navnet Haakon 7. (1905-57) på grundlag af en folkeafstemning og en afstemning ved enstemmighed i Stortinget i november 1905, efter at Norge havde opsagt personalunionen med Sverige i juni måned samme år.

I 1866 ledte rumænske politikere efter en ny fyrste, efter at de havde afsat fyrst Alexandru Ion Cuza (1820-73), Rumæniens første fyrste fra 1862. Frankrigs kejser Napoleon 3. (1852-70) fra Bonaparte-dynastiet var grebet af panlatinismen, som havde til formål at samle alle de romanske folk, og han så sig selv som en ideologisk frontfigur for og leder af de romanske nationer. Frankrig støttede derfor dannelsen af Rumænien i 1850'erne og 1860'erne og Italien (1859-61). Den rumænske nationalstat opstod i 1862 som en politisk union på baggrund af personalunionen mellem fyrstendømmerne Valakiet og Moldavien fra 1859 (Rumænien opnåede officielt uafhængighed af osmannisk overhøjhed i 1878). Prins Karl af Hohenzollern-Sigmaringen (1839-1914) valgtes i 1866 til fyrste af Rumænien med regenttitlen Carol 1. på baggrund af en folkeafstemning og en afstemning ved enstemmighed i det rumænske parlament. Folkeafstemningen fandt sted den 20. april 1866 på prinsens 27-års fødselsdag. 685.969 rumænere stemte ja til prinsen som ny rumænsk fyrste mod blot 224 nejstemmer, hvilket svarer til, at 99,97 % af de afgivne stemmer var for valget af den tyske prins. Valgdeltagelsen var på godt 84 %. I 1881 blev fyrst Carol 1. Rumæniens første konge.

Napoleon 3. stod bag valget af Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet som det regerende fyrstehus i det latinske og franskorienterede Rumænien. Prins Karls farmor og mormor stammede fra de franske adelsslægter Murat og Beauharnais. Napoleon 3.s mor, dronning Hortense af Holland (1783-1837, dronning fra 1806-10), var født ind i Beauharnais-dynastiet og halvkusine til prins Karls mormor. Frankrig hjalp også kongeriget Sardinien-Piemonte i forbindelse med Italiens samling, og Bonaparte-dynastiet indgik dynastiske forbindelser med Savoyen-dynastiet fra

---

¹⁰ Ibid., 223.

Sardinien-Piemonte, der fra 1861 udgjorde Italiens kongehus. Frankrig under Napoleon 3. støttede nationalitetsprincippet i et ideologisk opgør med wienersystemets dynastiske legitimitetsprincip, hvor det gav realpolitisk mening for Frankrig, fx i samlingen af det kulturelt franskorienterede, romanske Rumænien og i forbindelse med det romanske Italiens samling. Folkeafstemningen i Rumænien (1866) og folkeafstemningerne i Italien umiddelbart forud for Italiens samling i 1861 kan perspektiveres som en naturlig forlængelse af kejser Napoleon 3.s populistiske ideologi, kaldet ”cæsarismen”.

En anden parallel er det græske kongevalg i 1863. Haakon 7.s farbror kong Georg 1. af Grækenland (1863-1913) blev i foråret 1863 den første glücksborger på en europæisk trone, da hans far, prins Christian (9.), først besteg den danske trone i november samme år. Nevøen Haakon 7. blev ligeledes konge før sin far, kronprins Frederik (8.) (1906-12). I 1862 blev kong Otto 1. af Grækenland (1832-62) fra det bayerske Wittelsbach-dynasti afsat af græske oprørere, og de europæiske stormagter skulle nu finde en kandidat til den ledige græske trone. Grækerne foreslog den britiske dronning Victorias (1837-1901) næstældste søn, prins Alfred (1844-1900), og ved en selvbestaltet folkeafstemning i december 1862 valgte den græske befolkning med overvældende majoritet den britiske prins til græsk konge. Prins Alfred fik over 95 % af de ca. 240.000 stemmer. I folkeafstemningen blev der stemt på kandidater fra en lang række af Europas konge- og fyrstehuse, heriblandt den danske prins Vilhelm (1845-1913), der blot fik seks stemmer. Alligevel blev den 17-årige danske prins Vilhelm i den sidste ende, bl.a. grundet britisk velvilje, enstemmigt valgt til græsk konge under navnet Georg 1. den 30. marts 1863 af den græske nationalforsamling. Det afgørende for valget af den danske prins til græsk konge var det forhold, at alle stormagternes kandidater blev afvist med den begrundelse, at man af hensyn til magtbalancen, ligevægtsprincippet i Wienerkongressens ånd, skulle vælge en kandidat fra en ikke-stormagt. Derfor var medlemmer af fx Frankrig, Storbritannien og Ruslands fyrstehuse på forhånd udelukkede. Ved London-traktaten i 1832 mellem Frankrig, Storbritannien og Rusland var det endvidere blevet fastlagt, at ingen fra stormagternes kreds skulle vælges til græsk konge.

I perioden 1920-74 blev der afholdt i alt seks folkeafstemninger om det græske monarki. I november 1920 blev der stemt ja til at genindsætte kong Konstantin 1. (1913-17, 1920-22) på den græske trone. I april 1924 blev afsættelsen af kong Georg 2. (1922-24, 1935-47), hvorved Grækenland omdannedes til en republik, bekræftet ved en folkeafstemning. I november 1935 genindførtes det græske monarki ved en folkeafstemning. Efter 2. verdenskrig (1939-45) bekræftede en folkeafstemning i september 1946, at monarkiet fortsat skulle bestå som statsform.

En folkeafstemning i december 1974 bekræftede afskaffelsen af monarkiet og indførelsen af republikken, som officielt havde fundet sted året forinden i Grækenland efter en folkeafstemning om den græske statsform i juli 1973.

Den italienske samlingsproces, kaldet *Risorgimento*, blev foreløbig afsluttet med dannelsen af den italienske nationalstat i 1861. I 1861 oprettedes kongeriget Italien som en omdannelse af kongeriget Sardinien-Piemonte med Victor Emmanuel 2., konge af Sardinien-Piemonte fra 1849, som den første monark (indtil sin død i 1878). Kong Victor Emmanuel 2. besteg formelt den italienske kongetrone på baggrund af en parlamentsafstemning og en række folkeafstemninger i Sardinien-Piemontes erobrede områder fra 1859-60, der bl.a. omfattede staterne Parma, Toscana og Begge Sicilier.

En folkeafstemning i 1804 etablerede Det Første Franske Kejserdømme (1804-1814/15), hvorefter førstekonsulen Napoleon Bonaparte (1769-1821, førstekonsul fra 1799-1804) udråbte sig selv til kejser Napoleon 1. (1804-1814/15). Han blev dermed Europas første folkevalgte monark. Med oprettelsen af kejserdømmet ophørte Den Første Franske Republik (1792-1804), og monarkiet genindførtes. En folkeafstemning i 1815 bekræftede Napoleon 1.s generobring af den franske kejsertrone. En nevø til kejser Napoleon 1., Napoleon Bonaparte (1808-73), valgtes til Frankrigs første præsident i Den Anden Franske Republik (1848-52). Med støtte fra militæret og den katolske kirke gennemførte han et statskup den 2. december 1851 og blev præsident på livstid. Året efter tog han kejsertitlen som kejser Napoleon 3. (1852-70) i Det Andet Franske Kejserdømme og opnåede således at blive både Frankrigs første folkevalgte præsident og sidste monark. Begge dele blev bekræftet ved folkeafstemninger i overensstemmelse med hans populistiske tankegang, ”cæsarismen”, der understøttede en stærk leder med folkelig opbakning.

Men Den Dansk-Islandske Forbundslov i 1918, vedtaget i Rigsdagen og Altinget og bekræftet ved en folkeafstemning i Island samme år i oktober måned, blev Island et selvstændigt kongerige fra 1. december 1918, en suveræn nationalstat i personalunion med Danmark. Den siddende monark, Christian 10. (1912-47), blev således i princippet valgt til konge af et selvstændigt Island. Islands ensidige opsigelse af personalunionen og vedtagelsen af en ny, republikansk forfatning blev bekræftet med overvældende majoritet ved en folkeafstemning i 1944. Republikken Island proklameredes den 17. juni 1944. Island var blevet en uafhængig nationalstat.

Malta var britisk kronkoloni fra 1813-1964. Efter lange forhandlinger mellem Storbritannien og Malta ophøjedes Malta i 1964 til en selvstændig nationalstat i Commonwealth i personalunion med Storbritannien med en lov i det britiske parlament, hvilket bekræftedes i en ny forfatning for Malta

fra september 1964, der blev vedtaget ved en maltesisk folkeafstemning samme år i maj måned. Dronning Elizabeth 2. (1952-2022) kunne i sin officielle titulatur derefter kalde sig ”dronning af Malta”. Den britiske monark blev således ligesom den danske kong Christian 10. valgt til monark ved en folkeafstemning i forbindelse med oprettelsen af en personalunion. I december 1974 opløstes personalunionen ved en forfatningsændring, og østaten blev en uafhængig republikansk statsdannelse.

Et særligt, nutidigt eksempel på en folkevalgt monark er den delvise personalunion mellem republikken Frankrig og fyrstendømmet Andorra i Pyrenæerne. Fyrstendømmet, etableret i 1278, Europas eneste valgmonarki i perioden fra Kirkestatens opløsning i 1870 og indtil oprettelsen af Vatikanstaten i 1929, er et såkaldt diarki, ledet af to monarkiske statsoverhoveder, to fyrster, i fællesskab: den franske præsident og den katolske biskop af Urgell i Catalonien i Spanien. Aftalen i 1278 var mellem greven af Foix i Sydfrankrig og biskoppen af Urgell. Den delvise personalunion med Frankrig opstod i 1607 under den franske kong Henrik 4. (1589-1610), der som Henrik 3. var konge af Navarra (1572-1610), som fra 1479 med Foix-Grailly-dynastiets bestigelse af tronen i Navarra (1479-1517) besad grevskabet Foix på baggrund af giftermål og arv i hhv. 1436 og 1472. I 1607 indlemmede han sine personlige len i den franske krone, bl.a. grevskabet Foix, men ikke vicegrevskabet Béarn og kongeriget Navarra, der havde status som suveræne stater uden for kongeriget Frankrig. Det franske statsoverhoved har siden været den ene af Andorras to monarker. Frankrig har ubrudt været en republik fra 1870, Den Tredje Republik (1870-1940), Vichy-republikken (1940-44), Den Fjerde Republik (1946-58) og Den Femte Republik (1958-). Siden 1965 er den franske præsident blevet direkte valgt af folket. Den franske præsident er dermed verdens eneste folkevalgte monark. Den katolske biskop af Urgell udpeges af paven i Rom. Begge statsoverhoveder i Andorra vælges således uden for Andorras grænser, for den franske præsidents vedkommende direkte af folket i en anden stat. Som et kuriosum indebar aftalen i 1278 også, at indbyggerne i bjergstaten Andorra hvert år skulle betale fire skinker, 40 stykker brød og noget vin i tribut. Den tradition stoppede først i nyere tid, i 1993, da Andorra fik sin nuværende forfatning ved en folkeafstemning. Andorra er det europæiske land, hvis statsgrænse har været uændret i længst tid (siden 1278). Anden- og tredjepladsen indtages af fyrstendømmet Liechtenstein (1434; først formelt en samlet stat fra 1719) og republikken San Marino (1463).

I tillæg til folkeafstemninger i forhold til valg af monarker eller monarkiet som statsform (i det 20. århundrede 13 folkeafstemninger i syv europæiske lande) er der endvidere 11 eksempler på mere specifikke folkeafstemninger i det 20. og 21. århundrede i relation til monarkiet i Norge,

Luxembourg, Belgien, Irland, Spanien, Liechtenstein og Danmark. I Norge konfirmerede en folkeafstemning i august 1905 den svensk-norske personalunions opløsning, der i modsætning til den islandske folkeafstemning i 1944 kun omhandlede personalunionens opløsning og ikke en ændring af statsformen.

I Luxembourg var monarkiet i defensiven, efter at den tyske besættelse af storhertugdømmet (1914-18) under 1. verdenskrig havde skabt tvivl om fyrstehusets nationale position. På grund af sin tyskvenlige holdning under krigen blev storhertuginde Marie-Adélaïde (1912-19) efter parlamentarisk og folkeligt pres tvunget til at abdicere til fordel for sin søster Charlotte (1896-1985, storhertuginde 1919-64, hvor også hun abdicerede) i januar 1919. Tidligere på måneden havde en gruppe af socialistiske og liberale medlemmer af landets parlament udråbt republikken efter en tabt afstemning om monarkiets afskaffelse. Ved en dobbelt folkeafstemning i september 1919 stemte 77,8 % for at beholde monarkiet med storhertuginde Charlotte som monark. Øvrige muligheder var republik (19,7 %), beholde dynastiet, men med en anden monark (1,5 %), og bevare monarkiet, men med et andet dynasti (1 %).

Det belgiske kongespørgsmål og folkeafstemningen i 1950 er nævnt ovenfor.

Island og Irland er to parallelle eksempler på personalunioners opløsning. Efter den mislykkede irske, katolske opstand i 1916 ("Påskeopstanden") mod det britiske styre, hvor man proklamerede oprettelsen af en uafhængig irsk republik, og Den Irske Uafhængighedskrig (1919-21) mellem tilhængere og modstandere af det britiske statsfællesskab, foretoges Irlands deling i 1921 med oprettelsen af Den Irske Fristat i 1922, og det overvejende protestantiske Nordirland forblev under britisk styre. Delingen udløste Den Irske Borgerkrig (1922-23). Personalunionen mellem Storbritannien og Den Irske Fristat blev etableret på grundlag af Den Anglo-Irske Traktat i 1921, der blev vedtaget i begge staters parlamenter 1921-22. Den britiske kong Georg 5. (1910-36) blev således på baggrund af denne parlamentsbeslutning valgt til konge af Den Irske Fristat. Den Anglo-Irske Traktat af 1921 udstak rammerne for udformningen af den irske forfatning i 1922. Storbritannien var repræsenteret i Den Irske Fristat i perioden 1922-36 ved en britisk generalguvernør. Irland var fra 1922 i personalunion med Storbritannien som et såkaldt dominionråde inden for det britiske imperium. I 1926 blev dominions erklæret for selvstændige, ligestillede samfund forenede i fælles troskab mod kronen frit forbundne som medlemmer af det britiske Commonwealth. Fra 1931 blev de såkaldte dominions inden for det britiske imperium officielt selvstændige stater med Westminster-statutten. Irland blev dermed en selvstændig nationalstat.

En formel opsplitning af den britiske helstat fandt sted i 1937 med vedtagelsen af en ny, republikansk forfatning for Irland, der bekræftedes ved en folkeafstemning. Den republikanske forfatning fra 1937 fastslog, at Irland var blevet en suveræn stat, og konstitutionen indførte reelt en irsk republik. Irland forblev dog medlem af det britiske statssamfund Commonwealth i personalunion med Storbritannien. Den irske befolkning valgte således indirekte den britiske kong Georg 6. (1936-52) til konge, selvom forfatningen havde til hensigt at etablere en irsk republik. Personalunionen opløstes først med den officielle dannelse af den irske republik i 1949 på baggrund af en uafhængighedslov i det irske parlament fra 1948, hvorved Irland blev en uafhængig nationalstat. Island og Irland er dermed to tidsmæssigt sammenfaldende eksempler på personalunioners opløsning i form af, at den ene stat løsriver sig fra unionen ved at afskaffe monarkiet som statsform til fordel for republikken som statsform, i begge tilfælde på baggrund af en folkeafstemning.

Spanien var i perioden 1931-75 en republik, fra 1939 et diktatur under general Francisco Franco (1892-1975) som den ubestridte statschef efter sejren i Den Spanske Borgerkrig (1936-39). I 1947 bekræftede en folkeafstemning med overvældende majoritet en ny lov, der gjorde Franco til regent på livstid med ret til at udpege en efterfølger som konge (fra 1969 med en kronprins (prins af Spanien)), som så skulle godkendes med to tredjedels flertal i det spanske parlament, Cortes. Loven genindførte dermed formelt monarkiet i Spanien. Monarkiet genindførtes reelt efter Francos død med indsættelsen af kong Juan Carlos 1. (1975-2014), sønnesøn til Spaniens forrige konge, Alfons 13. (1886-1931). I Spaniens demokratiseringsproces godkendtes den nuværende forfatning af 1978 af det spanske parlament, som fra 1977 atter var folkevalgt. Forfatningen, der genindførte det konstitutionelle monarki, blev bekræftet ved en folkeafstemning i Spanien i december 1978, efter at en folkeafstemning i december 1976 havde godkendt den politiske transformationsproces. Man kan således argumentere for, at kong Juan Carlos 1. som monark fik tilskrevet et folkeligt mandat af den spanske befolkning.

I 2003 blev der afholdt en folkeafstemning i fyrstendømmet Liechtenstein om landets forfatning. Fyrstendømmet fik tilbage i 1921 en forfatning, der indførte et konstitutionelt monarki inden for rammerne af et parlamentarisk demokrati med et indslag af direkte demokrati som styreform efter schweizisk forbillede. Fyrsten havde dog fortsat betydelige magtbeføjelser, bl.a. retten til at nedlægge veto mod love vedtaget af parlamentet. Fyrst Hans-Adam 2. (1989-) udarbejdede et forslag til en ny forfatning, som fastholdt vetoretten og udvidede monarkiets magt ved at give fyrsten ret til at afsætte regeringen. Forslaget blev lagt ud til folkeafstemning, og Hans-Adam 2.

erklærede, at han ville flytte til Østrig, såfremt forslaget ikke opnåede godkendelse ved folkeafstemningen. Forslaget blev bekræftet med 64,3 % af stemmerne. Man kan således argumentere for, at fyrst Hans-Adam 2. ved den lejlighed reelt blev valgt som monark af Liechtensteins befolkning. Den nye forfatning blev skarpt kritiseret af Europarådet som et udtryk for en bevægelse hen imod et absolutistisk monarki. I dag karakteriseres Liechtensteins regeringsform som et parlamentarisk, semikonstitutionelt monarki. Den liechtensteinske fyrstes udøvende magtbeføjelser er sammenlignelig med en præsident i et semipræsidentielt system. I 2012 var der folkeafstemning om afskaffelse af fyrstens vetoret i forhold til lovgivning, som er vedtaget ved en folkeafstemning. Arveprins Alois (1968-), fyrst Hans-Adam 2.s ældste søn, som siden 2004 havde været Liechtensteins regent (men ikke statsoverhoved), udtalte, at han ville trække sig tilbage fra sit embede, hvis forslaget blev vedtaget. Forslaget blev forkastet med 76,43 % af stemmerne.¹¹

I Danmark indførtes betinget kvindelig arvefølge i 1953 i forbindelse med en grundlovsreform på grundlag af en folkeafstemning, og i 2009 indførtes ubetinget kvindelig arvefølge, ligeledes på grundlag af en folkeafstemning.

Valg, både direkte i form af folkeafstemninger og ved parlamentsafstemninger, har indtaget en væsentlig funktion i europæiske konstitutionelle arvemonarkier som politisk og konstitutionel-demokratisk legitimering, hovedsageligt i forbindelse med at nye dynastier og sidelinjer har bestegit troner eller ved grundlæggelse af nye nationalstater. Eksempler fra de nuværende europæiske arvemonarkier er det moderne norske kongehus, som grundlagdes på baggrund af en folkeafstemning og en parlamentsafstemning i 1905, og det belgiske kongehus, der grundlagdes med en parlamentsafstemning i 1831 i forbindelse med oprettelsen af den belgiske statsdannelse. Danmark er det eneste monarki i Europa, som på grundlag af folkeafstemninger har ændret tronfølgen og sine tronfølgelove.

---

¹¹ Grimnes: 'Haakon 7.'; Docea: *Carol I și*, 96-121; Van der Kiste: *Kings of the Hellenes*, 4-11, 128; Rocca: *Avanti, Savoia!*; Lyons: *Napoleon Bonaparte and the Legacy*, 113; Nohlen og Stöver: *Elections*, 838, 673-83, 961-67, 1302, 1244-52, 1823-24; inlofna.org. 'Danish-Icelandic'; legislation.gov.uk. 'Malta Independence', 'Malta Republic'; Guillamet Anton: *Andorra*; Péporté et al.: *Inventing Luxembourg*, 88-96; Coffey: *Constitutionalism in Ireland*; sudd.ch. 'Spanien, 6. Juli', 'Liechtenstein, 16. März', 'Liechtenstein, 1. Juli'.

2. Ændringer af europæiske tronfølgelove og valg af tronfølgere

Den saliske arvefølge, dvs. agnatisk succession, var uden afbrydelse gældende tronfølge i hovedparten af de tyske fyrstestater og i kongeriget Frankrig. Den saliske lov går tilbage til den frankiske kong Klodevig 1., konge af de saliske frankere (481-ca. 509), konge af frankerne (ca. 509-11), der som den første franske konge lod sig døbe i den kristne tro, ifølge overleveringen juledag i 496. Med dannelsen af nye nationalstater i 1800- og 1900-tallet blev den saliske arvefølge overført med tyske prinser som monarker til Belgien (fra 1831 under Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet), Bulgarien (1879-1946 under Battenberg-dynastiet 1879-86 og Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet 1887-1946), Rumænien (1866-1947 under Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet) og Albanien (1914 under Wied-Neuwied-dynastiet, officielt republik 1925, monarki 1928-46 under det albanske Zogu-dynasti). I Grækenland var den saliske arvefølge gældende under det bayerske Wittelsbach-dynasti (1832-62) og indtil 1864. Serbien (fyrstendømme 1817-82, kongerige 1882-1918) og Montenegro (fyrstendømme 1852-1910, kongerige 1910-18) blev begge regeret af indfødte dynastier, men opererede alligevel med en salisk arvefølge, som blev overført til kongeriget Jugoslavien (1918-45) under det serbiske Karađorđević-dynasti. Den saliske arvefølge var endvidere gældende tronfølge i den tyske og italienske nationalstat: Det Tyske Kejserrige (1871-1918) og kongeriget Italien (1861-1946). De italienske fyrstestater opererede i hovedreglen med variationer af kvindelig arvefølge, men grev Amadeus 5. af Savoyen (1285-1323) indførte den saliske arvefølge, som siden blev overført med det franskorienterede Savoyen-dynasti til hertugdømmet Savoyen (fra 1416) og via kongeriget Sardinien-Piemonte (1720-1861) til kongeriget Italien i 1861.

I den europæiske fyrstehistorie er ændringer af tronfølgelovene i flere tilfælde blevet foretaget af monarkerne i absolutistiske monarkier. Et eksempel er fra Habsburgmonarkiet, hvor den tysk-romerske kejser Karl 6. (1711-40) i 1713 udstedte Den Pragmatiske Sanktion, som indførte en semi-salisk succession i arvefølgen til tronen i Habsburgmonarkiet. I 1713 havde kejseren endnu ingen børn, og ifølge Den Gensidige Arvekontrakt fra 1703 havde ærkehertug Karl (6.) i tilfælde af manglende mandlige arvinger indvilliget i, at døtrene til hans ældre bror, ærkehertug Joseph (1.), tysk-romersk kejser fra 1705-11, ville indtræde i arvefølgen før eventuelle døtre til Karl 6. I 1723 vedtog det ungarske parlament deres egen Pragmatiske Sanktion, hvorved kong Karl 3.s (Karl 6.) to døtre blev anerkendt som mulige arvinger til den ungarske kongetrone. Med denne vedtagelse accepterede Ungarn den agnatisk-kognatiske arvefølge, der ikke var blevet anerkendt i 1687 og 1620, da hhv. Ungarn og Bøhmen blev arvemonarkier. Ungarn og kongeriget Bøhmen ville derfor

overgå til igen at blive valgmonarkier, såfremt den habsburgske mandslinje uddøde. Det kroatiske parlament vedtog allerede i 1712 en Pragmatisk Sanktion, hvorved Kroatien anerkendte, at en østrigsk ærkehertuginde kunne arve den kroatiske trone og blive regerende dronning af Kroatien. Ungarn bestred det kroatiske parlaments ret til egenhændigt at udstede en sådan proklamation, men endte med officielt at anerkende parlamentets jurisdiktion over interne kroatiske anliggender. Den Pragmatiske Sanktion af 1712 betragtes derfor som en af de historisk mest betydningsfulde bestemmelser fra det kroatiske parlament, og den optræder i dag i præamblen til den kroatiske forfatning fra 1990. I 1740 efterfulgtes Karl 6. i sine habsburgske arvelande af sin ældste datter, Maria Theresa (1717-80), hvilket udløste Den Østrigske Arvefølgekrig (1740-48), en af flere dynastisk-betingede krige i det 18. århundrede, hvor Habsburgmonarkiet kæmpede imod en koalition bestående af bl.a. Frankrig, Preussen og Spanien. Resultatet blev, at Maria Therasas ret til tronen blev anerkendt med fredstraktaten i Aachen i 1748.

Da Bourbon-dynastiet besteg den spanske trone med kong Philip 5. (1700-46), hvilket blev internationalt konfirmeret med fredsslutningen efter Den Spanske Arvefølgekrig (1701-14), indførtes den franske tradition i form af den saliske lov i arvefølgen til den spanske trone i form af en semi-salisk succession (agnatisk-kognatisk arvefølge). De spanske fyrstestater havde traditionelt siden middelalderen opereret med en kvindelig tronfølge, som var blevet videreført i Spanien fra 1516 under Habsburgernes styre frem til år 1700. Dronning Urraca var som dronning af León og Castilien (1109-26) og Galicien (1109-11) Europas første regerende dronning. Hun tillagde sig endvidere titlen kejserinde af Spanien (1109-26), og hun var dronning af Aragonien og Navarra (1109-14) som gemalinde til kong Alfonso 1. af Aragonien og Navarra (1104-34). Ægteskabet opløstes i 1114, efter en kort krig mellem Castilien og Aragonien (1110-11). Den spanske kong Karl 4. (1788-1808) havde i 1789 udstedt et dekret om en ændring af den agnatisk-kognatiske succession til en kognatisk tronfølge, som var blevet godkendt af parlamentet, Cortes, men først den 29. marts 1830 udstedte hans søn kong Ferdinand 7. (1808, 1813-33) en pragmatisk sanktion, som tillod kvindelig arvefølge i Spanien. I marts 1830 havde kong Ferdinand 7. endnu ikke fået levedygtige børn, men i oktober samme år fik han en levedygtig datter, den senere dronning Isabella 2. (1833-68), som i 1832 fik en lillesøster, prinsesse Luisa Fernanda (1832-97). Ferdinand 7. havde tilbage i 1823 formået at genindføre det absolutistiske styre i Spanien, efter at en fransk militær intervention havde afsat den liberale regering i Spanien, som havde siddet siden 1820. Den pragmatiske sanktion i 1830 fik vidtrækkende konsekvenser. Carlisterne søgte med støtte i kong Ferdinand 7.s bror prins Carls (5.) (1788-1855), greven af Molina, mandlige efterslægt at reetablere

den saliske lov (semi-salisk arvefølge, agnatisk-kognatisk succession) i Bourbon-dynastiet. Carlismen og oppositionen mod kongens officielle indførelse af kognatisk arvefølge resulterede i tre carlistkrige, borgerkrige, i Spanien (1833-40, 1846-49 og 1872-76).

Traditionen i Europa for en parlamentarisk ramme omkring ændringer i tronfølgen stammer fra kongerigerne Sverige og England, hvor der tidligt udvikledes et form for parlamentarisk styre, der betød, at ændringerne af tronfølgeloven blev foretaget i parlamentet. De svenske tronfølgelove af 1544, 1590, 1604, 1650 og 1683 (1693) blev vedtaget af det svenske parlament, stænderrigsdagen, som mødtes regelmæssigt fra 1435. Tronfølgeloven af 1544, som indførte arvemonarkiet i Sverige, stipulerede en agnatisk succession, ligesom tronfølgeloven af 1650. Tronfølgelovene af 1590, 1604 og 1683 (1693) var baserede på en agnatisk-kognatisk arvefølge. Den svenske regeringsform fra 1634 var reelt Sveriges første grundlov og fungerede som en konstitutionel indskrænkning af monarkiets magtbeføjelser. Enevælden indførtes i 1680 og fungerede indtil 1718-19, hvorefter det konstitutionelle monarki indførtes, dronning Ulrika Eleonora den Yngre valgtes af stænderrigsdagen til regerende dronning af Sverige (1718-20), og den saliske lov genindførtes for dronning Ulrika Eleonora den Yngre og kong Frederik 1.s (1720-51) eventuelle efterslægt. I England vedtog parlamentet i 1534 en tronfølgelov, som gjorde prinsesse Elizabeth (1.) (1558-1603), datter af kong Henrik 8. (1509-47), til tronfølger. Samtidig erklærede loven halvsøsteren prinsesse Maria (1.) den Blodige (1553-58) for et uægte barn, da kongen året forinden havde annulleret sit ægteskab med prinsessens mor, dronning Katharina (1485-1536, født prinsesse af Aragonien, dronning fra 1509-33). I 1536 vedtog det engelske parlament en ny tronfølgelov, som fjernede prinsesse Elizabeth fra arvefølgen, efter at hendes mor, Anne Boleyn (1501/07-1536, dronning fra 1533-36), var blevet henrettet for højforræderi. I 1543 vedtog parlamentet en ny tronfølgelov, som genindsatte døtrene Maria og Elizabeth i arvefølgen efter deres halvbror, Edward (6.) (1547-53). Det engelske parlament fastslog sin magt i forhold til kongemagten, da det symbolsk enstemmigt valgte Karl 2. (konge af England, Irland og Skotland 1660-85, konge af Skotland (1649-51)) til konge i maj 1660, da monarkiet genindførtes.¹²

I Sverige og England udvikledes der en tradition for, at parlamentet valgte en tronfølger, i tilfælde af manglende arvinger inden for den regerende kongeslægt. Den svenske stænderrigsdag valgte i 1649 pfalzgreve Carl Gustaf af Pfalz-Zweibrücken-Kleeberg (1622-60, konge som Carl 10. Gustaf 1654-60) til svensk tronfølger. Den barnløse dronning Christina (1632-54) havde udpeget sin fætter

---

¹² Brauneder: 'Die Pragmatische', 51-84; Velde: 'Documents relating to the Spanish'; Van der Kiste: *A Divided*, 6-9; runeberg.org. 'Tronföljd'; Ives: 'Tudor Dynastic'; Harris: *Restoration*.

til at efterfølge sig på tronen. I 1650 vedtog stænderrigsdagen en tronfølgefor de mandlige efterkommere af den nyvalgte svenske tronfølger. Den sidste monark i Vasa-dynastiet abdicerede i 1654 og konverterede til katolicismen. Vasa-dynastiet, der havde regeret siden 1523, fik dermed sin første sidelinje på den svenske trone i form af Wittelsbach-sidelinjen Pfalzgrevs-kabet Zweibrücken-Kleeburg (1654-1720). I 1743 blev Adolf Frederik (1710-71), fyrstebiskop af Lübeck fra 1727-50, valgt til svensk kronprins af den svenske stænderrigsdag, konge 1751-71, og han efterfulgte det barnløse kongepar Ulrika Eleonora den Yngre og Frederik 1. (1720-51), der tilhørte Hessen-Kassel-dynastiet, og som i 1720 var blevet valgt til svensk konge. Valget i 1743 var motiveret af Ruslands sejr i Den Russisk-Svenske Krig (1741-43), og Adolf Frederik fra den oldenburgske sidelinje Holsten-Gottorp var på mødrene side bl.a. to gange tipoldebarn af den svenske kong Karl 9. (1604-11). Med Holsten-Gottorp-dynastiet fra 1751-1818 fik Vasa-dynastiet sin sidste sidelinje på den svenske trone. Valgene i 1720 og 1743 fandt sted i overensstemmelse med paragraf 16 i de svenske forfatninger fra 1719 og 1720, der udgjorde det konstitutionelle grundlag for Sverige i frihedstiden fra 1718-72. I 1809 valgtes den dansk-tyske prins Christian August af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1768-1810) til svensk tronfølger. Da han tiltrådte som tronfølger i januar 1810, blev han adopteret af den barnløse kong Carl 13. (1809-18) under navnet Carl August. Senere samme år døde han imidlertid. I august 1810 valgte den svenske stænderrigsdag i stedet den franske marskal Jean-Baptiste Bernadotte (1763-1844) til ny svensk tronfølger, der blev adopteret af Carl 13. under navnet Carl Johan. I 1818 besteg han den svensk-norske trone som kong Carl 14. Johan (1818-44), Carl 3. Johan i Norge, og hans slægt, Bernadotte-dynastiet, sidder den dag i dag på den svenske trone. Valgene i 1809 og 1810 fandt sted i overensstemmelse med paragraf 94 i den svenske forfatning af 1809. I forbindelse med valget i 1809 vedtoges en successionsordning, der udelukkede den afsatte kong Gustaf 4. Adolf (1792-1809) og hans efterslægt fra den svenske trone. Denne bestemmelse blev gentaget i successionsordningen af 1810, som blev vedtaget i forbindelse med tronfølgervalget i 1810. I 1701 vedtog det engelske parlament en ny tronfølgefor kongerigerne England og Irland. I 1707 omdannedes den britiske personalunion til en politisk union, da den britiske statsdannelse, Storbritannien, blev en realitet, og tronfølgeforloven blev gældende for den britiske statsdannelse og fra 1801 også den nye, samlede britiske statsdannelse, da kongeriget Irland indlemmedes i den eksisterende britiske statsdannelse. Med tronfølgeforloven af 1701 blev kurfyrstinde Sophie af Hannover (1630-1714) engelsk tronfølger. Hun var datterdatter af kong Jacob 6. af Skotland (1567-1625), Jacob 1. af England og Irland (1603-25). Hannover-dynastiet besteg den britiske trone i 1714 med Georg 1. (1714-27), der var den ældste søn til kurfyrstinde

Sophie af Hannover, som døde mindre end to måneder før, hun kunne have besteget tronen i Storbritannien som regerende dronning efter den barnløse dronning Anne (1702-14).¹³

I Rumænien var den folkevalgte fyrst Carol I. (1866-1914, konge fra 1881) sønneløs og fra 1874 barnløs, hvorfor brorsønnen prins Ferdinand (I.) (1914-27) i 1889 valgtes til rumænsk tronfølger af det rumænske parlaments overhus, Senatet, efter at hans far, prins Leopold af Hohenzollern (1835-1905), og ældre bror, prins Wilhelm (1864-1927), havde fraskrevet sig deres respektive arverettigheder i hhv. 1880 og 1886. Det rumænske tronfølgervalg fandt sted i overensstemmelse med paragraf 83 i den rumænske forfatning fra 1866, som fastlagde den saliske arverækkefølge i det rumænske kongehus. Den tyske prins Ferdinand efterfulgte i 1914 sin farbror på den rumænske trone som kong Ferdinand I.¹⁴

Med den engelske tronfølge i 1701 blev det protestantiske Hannover-dynasti arveberettiget til den engelske trone ved at forbigå over 50 romersk-katolske arvinger, der lå placerede højere oppe i arvefølgen til tronen via primogenitur. Tronfølge loven af 1701 indebar dog, at den kognatiske arvefølge fortsatte i England og siden fra 1707 Storbritannien med udgangspunkt i kurfyrstinde Sophie af Hannovers ikke-katolske efterslægt. Den svenske tronfølge loven af 1650, som indførte agnatisk arvefølge, blev vedtaget året efter valget af en ny svensk tronfølger, Carl (X) Gustaf. De ovennævnte valg af tronfølgere var således i langt de fleste tilfælde ikke ledsaget af nogen samtidig ændring i de principielle arvefølgebestemmelser i de pågældende monarkier. Valget af tronfølger i Danmark i forbindelse med grundlovsændringen og skiftet fra agnatisk til kognatisk tronfølge i tronfølge loven i 1953 havde sin nærmeste historiske parallel til storhertugdømmet Luxembourg, hvor man i 1907 med valget af storhertug Vilhelm 4.s (1905-12) ældste datter, den 13-årige prinsesse Marie-Adélaïde (1894-1924, storhertuginde fra 1912-19), til tronfølger samtidig indførte agnatisk-kognatisk succession i arvefølgen til tronen. Luxembourgs saliske tronfølge loven, Nassau-slægtspagten (1783), opererede med muligheden for en semi-salisk arvefølge, der tillod kognatisk succession i tilfælde af, at begge slægtslinjer, den ottonske og den walramiske, var uddøde i mandslinjen, hvilket var en realitet i 1912. Storhertug Vilhelm 4. havde seks døtre, og i 1907 blev den semi-saliske bestemmelse i slægtspagten fastlagt i en officiel tilføjelse til tronfølge loven med et

---

¹³ kungahuset.se. 'Monarkins historia'; runeberg.org. 'Tronföljd'; sv.m.wikisource.org. 'Regeringsform 1719', 'Regeringsform 1720', 'Regeringsform 1809'; lagen.nu. 'Successionsordning'; Duggan: *Sophia of Hanover*, legislation.gov.uk. 'Act of Settlement'.

¹⁴ web.archive.org. 'The Royals: King Ferdinand I'; *România liberă* 19.4.1889, 'Succesiunea la Tron', 1-2; constitutia.ro. 'Constitutiunea Romaniei'.

dekret fra storhertugen. Under indtryk heraf blev den nye tronfølgelov vedtaget af det luxembourgske parlament, deputeretkammeret, efter en intens debat med 41 stemmer mod syv. Storhertug Vilhelm 4. erklærede derpå, at den nærmeste agnat i Nassau-Weilburg-dynastiet, den tyske grev Georg Nikolaus von Merenberg (1871-1948), ikke havde nogen arveret til storhertugdømmet, da han var født i et morganatisk ægteskab, og storhertugen proklamerede sin ældste datter som Luxembourgs tronfølger. Dermed kunne det siddende fyrstehus i Luxembourg fortsætte i lige linje inden for den regerende monarks efterslægt på samme måde som i Danmark i 1953.¹⁵ Forskellen ligger følgelig i, at kong Frederik 9. ikke udstedte et dekret om en ny tronfølgelov, som i Danmark modsat Luxembourgs huslov var demokratisk vedtaget af parlamentet (i 1853).

I Rumænien, Italien og Bulgarien er der blevet foretaget ændringer i tronfølgen på et tidspunkt, hvor monarkiet var afskaffet som statsform i de tre lande. Rumæniens sidste konge, Michael 1. (1927-30, 1940-47), og hans dronning Anne (1923-2016) fik fem døtre. Den rumænske tronfølge var fastlagt i forfatningen fra 1866 (og senere forfatninger fra 1923 og 1938) og baseret på den saliske lov, hvorfor kvinder var udelukket af arvefølgen til den rumænske trone. Den forhenværende kong Michael kunne derfor forvente, at de tyske slægtninge i Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet ville gøre krav på den nu nedlagte rumænske kongetrone og lederskabet af det rumænske kongehus. Eks-kong Michael besluttede derfor i 2011 at afbryde alle slægtens historiske forbindelser med det fyrstelige Hohenzollern-Sigmaringen-dynasti. I den forbindelse besluttede den tidligere monark at ændre sit dynastis navn fra Hohenzollern-Sigmaringen til Rumænien og give afkald på alle det tyske dynastis fyrstelige titler, som familiens medlemmer bar. Michael 1.s svigersøn prins Radu (1960-), der er gift med prinsesse Margarita (1949-), fik i 1999 tildelt navnet "fyrste af Hohenzollern-Veringen" af fyrst Friedrich Wilhelm (1924-2010, overhoved for Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet fra 1965-2010). I 2004 protesterede Friedrich Wilhelms ældste søn, Karl Friedrich (1952-), overhoved for Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet fra 2010, imidlertid kraftigt imod tildelingen af titlen som en del af prinsens navn. Dette medførte, at Michael 1. i stedet tildelte sin svigersøn titlen prins af Rumænien i 2007. Som den ældste datter har prinsesse Margarita siden Michael 1.s død i 2017 været overhoved for Huset Rumænien som Rumæniens titulære regerende dronning. Den rumænskfødte prins Radu har derfor siden 2017 været Rumæniens titulære prinsgemal.

---

¹⁵ monarchie.lu. 'H.R.H. Grand Duke Guillaume'.

I 2019 annoncerede Savoyen-dynastiets overhoved fra 1983-2024, prins Victor Emmanuel af Napoli (1937-2024), at den saliske lov var ophørt med at gælde i dynastiet, hvorved hans ældste sønneatter, prinsesse Vittoria (2003-), blev gjort til arving til den i 1946 nedlagte italienske kongetrone som Savoyen-dynastiets fremtidige overhoved. Denne ændring af arvefølgereglerne i det traditionsrige italienske kongehus var stærkt kontroversielt, eftersom dynastiets Aosta-linje med præntionstitlen hertug af Savoyen gør krav på stillingen som Savoyen-dynastiets overhoved med argumentet, at prins Victor Emmanuel indgik et borgerligt ægteskab i 1971. I 2023 meddelte prinsessens far, prins Emanuel Filiberto af Savoyen (1972-), overhoved for Savoyen-dynastiet fra 2024, at han ville give afkald på sin arveret til tronen til fordel for sin ældste datter, når han mente, at hun var klar til at efterfølge ham som tronprætendent.

I 2012 blev prinsesse Maria Louisa af Bulgarien (1933-) og hendes børn af andet ægteskab nominelt udnævnt til fyrste/fyrstinde af Koháry af prinsessens bror, eks-kong Simeon 2. (1943-46, født i 1937). I 2015 ændrede eks-kong Simeon 2. arvefølgen for det bulgarske kongehus fra den saliske lov til absolut primogenitur, hvorved prinsesse Maria Louisa blev overhoved for huset Sachsen-Coburg-Gotha (Koháry-sidelinjen). Stillingen som overhoved for Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet (Koháry-sidelinjen) overgik i 2010 til det bulgarske kongehus og Simeon 2., da prins Johannes Heinrich (1931-2010), overhoved fra 1945, døde. Som medlem af Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet bærer Simeon 2. tillige titlen prins af Sachsen-Coburg-Gotha og hertug af Sachsen.¹⁶

3. Debatten i Folketinget i 1953

I det følgende vil de forskellige argumenter i debatten i Folketinget i februar 1953 om ændringen af tronfølgeoven forud for grundlovsændringen blive analyseret. Den 4. februar 1953 fremsatte statsminister Erik Eriksen forslaget om en ny Danmarks Riges Grundlov for Rigsdagen. Regeringslederen motiverede forslaget til en ny tronfølgeoven med de sidste generationers udvikling i kønnenes ligestilling i samfundet. Han var overbevist om, at den nye tronfølgeovens betingede kvindelige arvefølge ville finde genklang i det danske folk, *selvom den ikke tilfredsstiller kravet om*

---

¹⁶ Iorga: 'Casa Regala a Romaniei'; adevarul.ro. 'Regele Mihai I a rupt'; Horowitz: 'Paris Teenager's'; Scott: '19-year-old'; kingsimeon.bg. 'HRH Princess Maria Luisa'; Nie Simeon II: 'Kohary'.

kønnenes absolutte ligestilling.¹⁷ Statsministeren udtrykte endvidere sin sikre forvisning om, at det danske folk ville omfatte en fremtidig regerende dronning med den samme hengivenhed og ærbødighed, som det i generationer havde næret over for kongerne.

Den tidligere socialdemokratiske statsminister Hans Hedtoft understregede (10. februar), at Socialdemokratiet kun nødtvunget var gået med til betinget kvindelig arvefølge, da det i hans og partiets optik klart brød med den samfundsmæssige udvikling i kønnenes ligestilling. Hedtoft påpegede, at såfremt tingets medlemmer kunne stemme efter individuel overbevisning, ville forslaget til den nye tronfølgelov falde. Den tidligere regeringsleder refererede i den forbindelse til såvel Ingeborg Hansens særbetænkning som statsministeren og justitsministeren, der offentligt havde støttet indførelsen af en ubetinget kvindelig arvefølge. Ifølge Hedtoft var der selv blandt konservative vælgere uenighed om det betimelige i betinget kvindelig arvefølge.¹⁸ Han fastslog samtidigt, at den dag *da en kvinde indtager den højeste stilling, som vor forfatning tildeler et menneske, vil af mange blive opfattet som en mærkedag i vor historie*.¹⁹ Af den årsag tilsluttede Socialdemokratiet sig tronfølgelovforslaget, uagtet at det ikke instituerede en fuld ligestilling i arvefølgen til den danske trone.

Karl Olsen (1908-89) fra Det konservative Folkeparti fremhævede (10. februar), at hans partis tilslutning til forslaget om en ny tronfølgelov på ingen måde var begrundet i *kvindesagssynspunkter* eller havde at gøre med partiets i øvrigt principielle standpunkt om kønnenes ligestilling. Partiets accept af den betingede kvindelige arvefølge var sket ud fra det rimelige i, at kongebørn arver tronen uanset køn. *Vi erkender, at vi har fundet det urimeligt at lade tronen overgå til en sidelinie, når der er børn i den regerende konges ægteskab*.²⁰ Den konservative politiker ekspliciterede, at man fra konservativ side kunne tilslutte sig statsministerens udtalelse om, at den nye tronfølgelov

---

¹⁷ *Rigsdagstidende 1952-53, Forhandlingerne i folketinget (1. samling)*, sp. 2011.

¹⁸ Det må dertil anføres, at modstanden mod ændringen af tronfølgeloven omvendt heller ikke var begrænset til traditionelt konservativt orienterede kredse. Folketingets daværende formand, socialdemokraten Gustav Pedersen (1893-1975, formand for Folketinget fra 1950-64), har i sine erindringer beskrevet en reaktion fra en ældre arbejder i hans valgkreds, Mariager, der kommenterede Gustav Pedersens appel om at stemme ja til den nye grundlov: ”Det er meget godt med udvidet valgretsalder og afskaffelse af Landstinget; men vi vil f.g. ikke regeres af kællinger”, Pedersen: *Erindringer og konklusioner*, 214f.; Bjørn: op.cit., 251.

¹⁹ *Rigsdagstidende 1952-53, Forhandlingerne i folketinget (1. samling)*, sp. 2213.

²⁰ *Ibid.*, sp. 2241.

ikke alene kunne betragtes i sammenhæng med spørgsmålet om den generelle ligestilling i samfundet. For de konservative havde andre hensyn været afgørende, men Olsen udtrykte ligeledes sin overbevisning om, at det danske folk ville omfatte en kommende regerende dronning med den samme hengivenhed og ærbødighed, som det gennem århundreder havde vist kongerne.

Hans Hansen (Rørby) (1878-1954) fra Retsforbundet henviste (10. februar) til en gallupundersøgelse, som viste, at der var et betydeligt flertal for, at en yngre søn af samme ægteskab burde have arveret forud for en ældre datter. Denne undersøgelse lå ifølge ham til grund for forslaget til den nye tronfølgelov. Han betonedede også, at han intet havde imod en ubetinget kvindelig arvefølge og dermed absolut ligestilling i arvefølgen til tronen, men på den anden side heller ikke havde noget principielt imod forslaget om en betinget kvindelig arvefølge.²¹

Aksel Larsen (1897-1972) fra DKP understregede (10. februar) sit partis principielt republikanske standpunkt, men nu hvor Danmark var et indskrænket monarki, ville kommunisterne på det grundlag absolut gå ind for fuld ligestilling i arvefølgen til tronen. Larsen fandt dog, at statsministeren ikke på nogen måde var i stand til at retfærdiggøre tronfølgeforslaget, hvorfor han og hans parti ikke ville have noget at gøre med forslaget om en ændret tronfølge.²²

Carl Rasting (1900-67) fra Det konservative Folkeparti mente (11. februar), at der med tronfølgeforslaget var tale om et gennemarbejdet lovforslag, og at juraprofessor Stig Juuls responsum af 26. august 1952 om arvefølgespørgsmålet ikke gav anledning til folkeretslige eller statsretlige betænkeligheder i forhold til eventuelle descendenter ud fra den nugældende tronfølgelov. Dr.jur. Stig Juuls betænkning blev trykt som bilag i ovennævnte *Betænkning – afgivet af Forfatningskommissionen af 1946 fra 1953*.²³ Forslaget om en betinget kvindelig arvefølge indeholdt for Rasting en anerkendelse af den moderne tanke om kvindernes adgang til offentlige stillinger og erhverv. Den nye tronfølgelov bar dog ikke præg af en dogmatisk ligestilling, som en ren logisk tilgang til spørgsmålet ville tilsige. Ifølge Rasting kunne den danske tronfølge ikke reduceres til logik, men krævede omvendt en udbredt hensyntagen til traditioner og følelser. Med en yngre søn var det i hans optik kun naturligt at fritage den ældre datter for kronens byrder.

Han afviste argumentationen fra tilhængerne af ubetinget kvindelig arvefølge og deres analogi til almindelige arveforhold, hvor sønner og døtre arver lige meget. Han fremholdt det umulige i at dele

---

²¹ Ibid., sp. 2263.

²² Ibid., sp. 2273.

²³ Juul: op.cit., 101-12.

det danske rige på samme måde som en deling af et bo på 1.000 kr. med 500 kr. hver til en søn og en datter. Den danske krone tynger,

den kan i ekstraordinære situationer endog blive meget tyngende, og den, der vil befri sig derfor, er nødt til at abdicere, et vigtigt politisk skridt. Ligesom man nu i dansk tradition ude på landet siger, at er der en søn, så bør han arve gården, så bør han bære byrden, sådan siger vi også om den udelelige Danmarks gård, at er der en søn, så bør han tage pligten, så bør han bære byrden, så bør han arve gården. Der ligger ingen diskvalifikation af kvinderne heri. Der er arveret for kvinder også til den danske trone.²⁴

Rasting fandt således, at forslaget om den nye tronfølge var i overensstemmelse med de bedste danske traditioner tilbage fra den danske landbokultur. Gården eksponerede som hjem kerneindholdet i dansk kultur og var i den funktion en miniudgave af alle danskeres fælles hjem, Danmark, hvor monarkiets arvefølgeregler bør være en naturlig forlængelse af de almindelige arvetraditioner i det danske samfund. Rasting udtrykker her den traditionelle konservative organismetanke, hvor alle samfundsgrupper indtager deres naturlige placering i ét stort nationalt fællesskab.

Kirsten Gloerfelt-Tarp (1889-1977) fra Det radikale Venstre udtalte under debatten i Folketinget den 11. februar, at tronfølgeforslaget var skæmmet af det forhold, at bror havde fortrinsret for søster i arvefølgen til tronen. Hun erklærede sin uforbeholdne tilslutning til landstingsformandens mindretals erklæring i forfatningskommissionens betænkning. Da kønnenes ligestilling nu var fast forankret i lovgivningen, forekom det hende besynderligt, at man ikke benyttede lejligheden til at gennemføre ligestillingen helt og holdent i arvefølgen til tronen. Hun afviste den argumentation, der sagde, at betinget kvindelig arvefølge fulgte den almindelige arvepraksis i samfundet, da denne praksis netop ikke bundede i lovgivningen. Og blot fordi der her var tale om en position, man fødtes til, og ikke valgtes til, gjorde dette forhold det ikke mindre væsentligt at have fuld ligestilling, når der ikke krævedes særlige kvalifikationer. Gloerfelt-Tarp anerkendte kun, at mænd var bedre kvalificerede i forhold til kvinder, når det gjaldt muskelkraft. Og engang i fordums tid var denne egenskab stærkt værdsat blandt regenter, der ofte tillige fungerede som feltherrer og krigere.

Ifølge den radikale politiker anlagde man ikke længere denne målestok i nutidens Danmark, når demokratiske regenter skulle vurderes. Efter hendes mening var det derimod takt og evne til at sætte

---

²⁴ *Rigsdagstidende 1952-53, Forhandlingerne i folkettinget (1. samling)*, sp. 2298-2299.

sig ind i sine landsmænds levevilkår og forståelse af deres forhold og synspunkter. Der var her tale om egenskaber, som ikke var kønsspecifikke. *Vi har da også i historien set mange eksempler på, at kvindelige regenter har været i stand til at vinde deres folks kærlighed og i stand til at styre lige så dygtigt som mandlige.*²⁵ Gloerfelt-Tarp fandt endvidere, at betinget kvindelig arvefølge i Storbritannien og Nederlandene ikke udgjorde et gyldigt argument for indførelsen af betinget kvindelig arvefølge i Danmark.²⁶ Århundredgamle ordninger i andre lande havde ingen interesse,

---

²⁵ Ibid., sp. 2302.

²⁶ I 1953 fandtes ti arvemonarkier i Europa: Danmark, Norge, Sverige, Storbritannien, Nederlandene, Belgien, Luxembourg, Liechtenstein, Monaco og Grækenland. Spanien var i perioden 1931-75 en republik, fra 1939 et diktatur under general Francisco Franco (1892-1975) som den ubestridte statschef efter sejren i Den Spanske Borgerkrig (1936-39). I 1947 bekræftede en folkeafstemning med overvældende majoritet en ny lov, der gjorde Franco til regent på livstid med ret til at udpege en efterfølger som konge (fra 1969 med en kronprins (prins af Spanien)), som så skulle godkendes med to tredjedele flertal i det spanske parlament, Cortes. Loven genindførte dermed reelt monarkiet i Spanien. Monarkiet genindførtes efter Francos død med indsættelsen af kong Juan Carlos 1. (1975-2014), sønnesøn til Spaniens forrige konge, Alfons 13. (1886-1931).

Det græske monarki afskaffedes i 1973. Grækenland indførte i 1952 i forbindelse med en forfatningsændring kognatisk arvefølge (betinget kvindelig arvefølge) for kong Georg 1.s (1863-1913) efterkommere (§ 45). Siden den græske forfatning fra 1864 havde Grækenland haft en agnatisk-kognatisk tronfølge (semi-salisk arvefølge) for kong Georg 1.s descendens (§ 45). Grækenland havde salisk arvefølge fra 1832 under det tyske Wittelsbach-dynasti med den barnløse kong Otto (1832-62), hvilket var defineret i den græske forfatning fra 1844 (§ 37, 38), Velde: 'The Succession Laws of the Greek Monarchy'. I førnævnte dr. jur. Stig Juuls responsum af 26. august 1952 blev der refereret til de forskellige tronfølgeordninger i de øvrige europæiske arvemonarkier. For Grækenlands vedkommende blev der kun henvist til den græske forfatning fra 1864, hvilket er bemærkelsesværdigt, da den nye græske forfatning blev vedtaget af det græske parlament den 22. december 1951 og trådte i kraft den 1. januar 1952, Juul: op.cit., 107.

Intet europæisk monarki havde i 1953 ubetinget kvindelig arvefølge (absolut primogenitur). I de senere årtier er det dog blevet almindeligt udbredt i de europæiske monarkier. Sverige indførte som det første monarki i Europa en fuld ligestilling mellem prinser og prinsesser i arvefølgen til tronen i 1980; et eksempel, der er blevet efterfulgt af Nederlandene (1983), Norge (1990), Belgien (1991), Danmark (2009), Luxembourg (2011) og Storbritannien (2015). Indførelsen af absolut primogenitur

når man i kongeriget Danmark i 1953 skulle gennemføre en ny tronfølgeordning. Hun så en mulig ændring af tronfølgeordenen som en nødvendig og tiltrængt modernisering af det danske monarki, der med forslaget om en betinget kvindelig arvefølge alligevel ikke realiseredes. Ønskede man arvemonarkiet bevaret og fremtidssikret i Danmark som statsform, burde man ifølge Gloerfelt-Tarp gå ind for en ubetinget kvindelig arvefølge til den danske trone.

Den konservative ordfører Karl Olsen havde i sit indlæg påpeget, at ændringen af tronfølgeordenen primært berørte to af kongehusets medlemmer: prinsesse Margrethe og tronfølgeren prins Knud. Om den 12-årige prinsesse Margrethes situation udtalte Olsen følgende fra Folketingets talerstol:

Det er en tung byrde, der hermed lægges på et barns skuldre. Hun skal nu gennemgå en omfattende uddannelse, så at hun kan stå fuldt udrustet til engang i fremtiden at bestige tronen, som Danmarks første regerende Dronning. Hendes liv vil blive arbejde og mange pligter. Hendes person vil ofte tiltrække sig offentlighedens interesse. Det skal siges fra denne talerstol: lad hende få lov at være barn, og lad hende udvikles og modnes i stilhed.²⁷

Kirsten Gloerfelt-Tarp delte denne bekymring i forhold til den overvældende interesse fra offentligheden, som den kommende tronfølger utvivlsomt ville blive genstand for. Men denne opmærksomhed kunne man ifølge Gloerfelt-Tarp lige såvel være bekymret for i relation til en dreng, der skulle opdrages på samme måde.

Derimod delte hun ikke Olsens bekymringer for et for voldsomt arbejdspress på den unge prinsesse. Generelt var prinser eller kronprinser efter hendes opfattelse ikke overanstrengt som følge af deres arbejde. Hun tilføjede, at hun ikke betragtede arbejde som en forbandelse

for en pige eller for en kvinde, lige så lidt som jeg betragter det som en forbandelse for en dreng eller for en mand. I arbejdet er der en mulighed for udvikling af den enkeltes personlighed og en

---

blev foretaget af regeringerne og vedtaget i parlamenterne i de syv monarkier, i Danmark tillige med brug af en folkeafstemning, Hepsworth: 'Gender Equality', 175-80; Corcos: 'From Agnatic Succession to'. Liechtenstein har stadig agnatisk arvefølge (salisk tronfølge), mens Monaco og Spanien har kognatisk arvefølge (betinget kvindelig arvefølge), gesetze.li. 'Hausgesetz'; unofficialroyalty.com. 'Line of Succession to the Throne of Monaco'; es.m.wikisource.org. 'Constitución española de 1978'.

²⁷ *Rigsdagstidende 1952-53, Forhandlingerne i folkettinget (1. samling)*, sp. 2242.

tilfredsstillelse ved at vinde en større forståelse. Jeg må nok spørge: Hvorfor skulle hendes liv, både barndom og ungdom, være opslugt af arbejde? Hvorfor kan det ikke, som det er ganske naturligt for alle andre, der også har bestilt noget, være sådan, at arbejde og fornøjelser kan kædes sammen? Lad os tage så naturligt på dette forhold som muligt.²⁸

Gloerfelt-Tarp sluttede af med en betragtning, der flugtede ganske udmærket med den traditionelle radikale antimilitarisme:

Personlig kunne jeg ønske, at kvinder hyppigt beklædte Danmarks trone, fordi jeg håber, man derved i nogen grad vil kunne undgå det store opbud af militære uniformer ved civile højtidelige lejligheder, der bidrager til at skabe den illusion, at de militære sider i et folks liv er de vigtigste.²⁹

Om tronfølgeren prins Knud udtalte Karl Olsen, at tronfølgeren havde

vundet sympati i alle kredse ved sin jævne og ligefremme adfærd. Mange er de offentlige opgaver, han i tidens løb har løst på bedste måde. Særlig må det være mig tilladt at fremhæve tronfølgerens indsats for danskheden i grænselandet. Den energi og finfølelse, han har udvist i dette politisk så ømtålige spørgsmål, har vakt dyb sympati i vide kredse. Det må være en selyfølge, at en ændring af tronfølgeloven ikke må få større konsekvenser for tronfølgeren end absolut nødvendigt.³⁰

Kommunistpartiets leder, Aksel Larsen, fandt, at erfaringerne fra den sidste menneskealder havde vist, at det ikke spillede nogen stor rolle, om en stat var organiseret som et indskrænket (konstitutionelt) monarki med en arvelig monark eller var en republik med en valgt præsident. Han udtalte, at kommunisterne slet ikke ville beskæftige sig med spørgsmålet om tronfølgen, da forslaget alligevel ikke indebar fuld ligestilling i arvefølgen til tronen. Larsen modsatte sig dog på det bestemteste, at man som følge af den nye tronfølgelov pensionerede tronfølgeren og hans efterkommere.

---

²⁸ Ibid., sp. 2304.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid., sp. 2242.

*Hvis man har planer i den retning, må man på forhånd vide, at det vil vi modsætte os, vi ser ingen grund til noget sådant, navnlig ikke når man behandler de arbejdere, der mister deres arbejde, så elendigt, som tilfældet er.*³¹

Det må for den på mange måder udskældte tronfølger prins Knud have været mere end kærkomment at få positiv, parlamentarisk opmærksomhed fra så forskellige politiske observanser som konservatisme og kommunisme, om end det for kommunisternes vedkommende var iblandet en slet skjult hentydning til manglende arbejdsindsats fra kongehusets medlemmer.³² Som nævnt havde Karl Olsen dog fundet det urimeligt, at tronen skulle overgå til en sidelinje, når der var børn i den regerende konges ægteskab.³³

---

³¹ Ibid., sp. 2273.

³² Som kompensation for grundlovsændringen med ændringen af tronfølgeloven i 1953, hvor arveprins Knud rykkede tilbage i arvefølgen, blev det vedtaget, at arveprinsens ældste søn, prins Ingolf (1940-), fra 1968 greve af Rosenborg, skulle modtage årpenge, hvilket han fortsat gør den dag i dag. Grev Ingolf ville i dag teoretisk have været Danmarks konge, såfremt grundlovsændringen ikke var blevet vedtaget i 1953, og følgelig såfremt han ikke havde indgået et borgerligt giftermål i 1968, hvormed han måtte afgive sin prinsetitel og placering i den danske arvefølge, Wilkenschildt: op.cit., 118, 224, 228-30, 237.

³³ Siden 1933 havde tronfølgeren prins Knud været gift med sin kusine, prinsesse Caroline-Mathilde (1912-95), der var den næstældste datter af kong Christian 10.s yngre bror prins Harald (1876-1949). Prins Harald var fra 1909 gift med prinsesse Helena (1888-1962, født prinsesse af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg). Prinsesse Helena var via sin mor efterkommer af den i Danmark siden 1848 så forhadte augustenburgske hertugfamilie, og hendes mor var tilmed søster til kejser Wilhelm 2.s (1888-1918) gemalinde, Augusta Victoria (1858-1921). En af Helenas søstre, prinsesse Alexandra Victoria (1887-1957), var fra 1908-20 gift med en preussisk prins, August Wilhelm (1887-1949), Wilhelm 2.s søn. Prinsesse Helena fraterniserede åbenlyst med værnemagtens officerer under den tyske besættelse af Danmark fra 1940-45. Det var til stor sorg for prinsessens to sønner, prinserne Gorm (1919-91) og Oluf (1923-90), hvor førstnævnte sluttede sig til Den Danske Brigade i Sverige, og prinsessens næstældste datter, prinsesse Caroline-Mathilde, der som nævnt fra 1933 var svigerdatter til det danske kongepar, kong Christian 10. og dronning Alexandrine. I 1942 søgte prinsesse Helena forgæves at overbevise sin svigersøn prins Knud om at tilskynde kong Christian 10. til at tillade nazistiske medlemmer i den danske regering. Den danske

Statsminister Erik Eriksen understregede i sit indlæg, at den nye tronfølge lov begrænsede arveretten til den danske trone til kong Christian 10. og dronning Alexandrines (1879-1952) efterslægt til forskel fra Tronfølge loven af 1853, som fastslog arvefølgen blandt kong Christian 9. (1863-1906) og dronning Louises (1817-98) mandlige efterkommere. Med den agnatiske succession inden for Christian 9. og dronning Louises efterslægt var foruden medlemmer af det danske kongehus også det græske og norske kongehus arveberettigede til den danske trone. Det græske kongehus var af Christian 9.s efterslægt og havde arveret til den danske trone fra 1863, og det norske kongehus var af Frederik 8.s (1906-12) efterslægt og havde arveret til den danske trone fra 1905. Det græske kongehus var arveberettiget til den danske trone, uagtet at den græske forfatning fra 1844 decideret forbød en personalunion mellem kongerigerne Bayern og Grækenland (§ 41) og forfatningen af 1864 generelt personalunioner (§ 48) (London-traktaten af 1863 mellem Storbritannien, Frankrig, Rusland og Danmark forbød en personalunion mellem Danmark og Grækenland (§ 4)) og krævede en græsk-ortodoks monark (1844: § 40; 1864: § 47).

Med den nye tronfølge lov af 1953 mistede det græske og norske kongehus deres arveret til den danske trone, da kredsen af personer, som var omfattet af den danske tronfølge, blev indskrænket fra Christian 9. og dronning Louises mandlige efterkommere til Christian 10. og dronning Alexandrines efterslægt.³⁴ Hvis ikke tronfølge loven var blevet ændret i 1953, ville tronfølgeren

---

modstandsbevægelse kaldte prinsesse Helena det eneste medlem af det danske kongehus, som havde forrådt Danmark med sine tyske sympatier. Efter befrielsen landsforviste kong Christian 10. i 1945 sin nazivenlige svigerinde, som blev placeret i husarrest på Glücksborg Slot ved Flensborg. I februar 1947 fik hun lov at vende tilbage til Danmark og sin syge gemal, den danske prins Harald, Pryser: *Kvinnliga*. Selvom det aldrig blev formuleret offentligt, kan modstanden mod prins Knuds slægtslinje også implicit ligge i det forhold, at man ikke ønskede prinsesse Helenas efterslægt på den danske trone.

³⁴ Man var i forbindelse med det græske kongevalg i 1863 fra dansk politisk side forbeholden over for, at den nyvalgte kong Georg 1. (1863-1913) skulle beholde sin arveret til den danske trone for sig selv og sine efterkommere.

Det forekom os betænkeligt, at Danmarks Krone i Tidernes Løb skulde kunne tilfalde en Prinds, som var fuldkommen fremmed for Folket, dets Sæder, Indretninger, Sprog og Religion, og at man navnlig derved vilde opgive den eneste Fordeel ved den agnatiske Arvefølge, for hvis Opnaaelse man i andre Henseender havde bragt saa store Offre, Lehmann: Den græske, 104.

prins Knud i 1972 have efterfulgt sin bror på den danske trone, formentlig med regenttitlen Christian 11. Med hans død i 1976 ville tronen så overgå til hans ældste søn, Ingolf, forudsat at denne ikke havde indgået et borgerligt giftermål i 1968, hvormed han mistede sin arveret til den danske trone. Ingolf er efter to borgerlige ægteskaber barnløs, og tronen skulle så overgå til hans yngre bror, Christian (1942-2013), såfremt denne ikke havde indgået et borgerligt giftermål i 1971, hvormed han ligesom broren måtte afgive sin prinsetitel og arveret til fordel for titlen greve af Rosenborg. Grev Christian, der døde i 2013, har kun efterladt sig tre døtre, som heller ikke ville

---

Orla Lehmann (1810-70), den nationalliberale førerfigur, sad i Folketinget fra 1851 og indtil valget i februar 1853, hvorfor han ikke deltog i afstemningen om Tronfølge-loven i 1853. På baggrund af denne bekymring indhentede man en erklæring fra den danske historiker og gehejmearkivar C. F. Wegener (1802-93), som anbefalede, at det græske kongehus beholdt sin arveret til den danske trone, da den agnatiske tronfølge i sig bar på en fortløbende risiko for manglende mandligt afkom. På samme måde var dette tidligere sket i det oldenborgske dynasti med grundlæggerne af Holsten-Gottorp-dynastiet i Sverige (1751-1818) og Rusland (1762-1917), som havde beholdt deres arveret til stamlandet Holsten-Gottorp. Endelig fastslog man, at kong Georg 1.s efterslægt ville træde tilbage i arvefølgen efter kong Georgs yngre bror, prins Valdemar (1858-1939), og hans mandlige efterkommere, *ibid.*, 105, 107. Orla Lehmann konstaterede dermed, at faren for at den danske trone kunne tilfalde en prins af fremmed nationalitet blev væsentligt forringet, *ibid.*, 105.

Såfremt tronfølgen ikke var blevet indskrænket til Christian 10. og dronning Alexandrines efterslægt og dermed i 1953 udelukkende det danske kongehus, ville tronfølge-loven af 1953 have omfattet en betydelig bredere kreds af fyrstelige personer med arveret til den danske trone, herunder bl.a. medlemmer af det britiske kongehus, tyske fyrstehuse som Hannover og Mecklenburg-Schwerin, de eksilerede konge- og fyrstehuse i Rusland, Jugoslavien, Rumænien og Italien, og Bourbon-Parma-dynastiet (alle af Christian 9.s efterslægt), de tyske fyrstehuse Hohenzollern og Schaumburg-Lippe, det belgiske kongehus og det luxembourgske fyrstehus (alle af Frederik 8.s efterslægt). I 1953 ægtede den belgiske prinsesse Joséphine-Charlotte (1927-2005), et oldebarn til Frederik 8., den luxembourgske arvestorhertug Jean (1921-2019, storhertug fra 1964-2000), Lerche og Mandal: *op.cit.*, 43-50. Der var tale om såvel protestantiske, katolske som ortodokse konge- og fyrstehuse. Ifølge den danske forfatning (1849ff.) skal monarken tilhøre den evangelisk-lutherske kirke (1953: § 6), hvilket følgelig ville have krævet, at en kandidat fra disse konge- og fyrstehuse ville skulle konvertere til den lutherske tro, Wilkenschildt: *op.cit.*, 194.

være arveberettigede, jævnfør den agnatiske tronfølgelov fra 1853. Ingolf og Christian havde en søster, prinsesse Elisabeth (1935-2018), der heller ikke ville være arveberettiget. Med kong Ingolfs død (hans regenttitel ville højst sandsynlig have været Frederik 10.) ville tronen derefter overgå til enten den norske kong Harald 5. (1991-), Ingolfs halvfætter, eller i tilfælde af kongens død dennes søn, kong Haakon 8., da tronfølgen stadig omfattede Christian 9. og dronning Louises mandlige efterkommere. Dermed ville en personalunion have været en reel mulighed mellem kongerigerne Danmark og Norge.³⁵

---

³⁵ Grev Ingolfs halvonkel prins Gorm giftede sig ikke, mens prins Oluf gav afkald på sin arveret i forbindelse med sit borgerlige giftermål i 1948. Prinsen fik tildelt titlen greve af Rosenborg, som også var blevet tildelt flere af prins Valdemars mandlige efterkommere, hvorfor hans efterslægt heller ikke ville kunne fremvise en arveberettiget agnat efter Ingolf. Dette er kun interessant som tankeeksperiment, for situationen ville ikke have afstedkommet nogen personalunion mellem Danmark og Norge. Sideløbende med nationalismens opkomst i det 19. århundrede betød den demokratisk-konstitutionelle udvikling, at dynastipolitikken blev parlamentariseret og dens råderum indskrænkedes i europæiske forfatninger i 1800- og 1900-tallet, bl.a. som en præventiv foranstaltning mod fremtidige personalunioner. I en personalunion har to eller flere stater et fælles monarkisk statsoverhoved. En personalunion kan opstå enten ved arv, giftermål, erobring, valg og politisk beslutning i form af en traktat eller lovgivning; sidstnævnte gælder for personalunionen Danmark-Island (fra 1918-44), suppleret med en islandsk folkeafstemning i oktober 1918. Den parlamentarisk-konstitutionelle, demokratiske beslutningsproces bag dannelsen af personalunionen mellem Danmark og Island var et udtryk for, at de demokratiske og konstitutionelle udviklingstendenser i 1800- og 1900-tallet parlamentariserede og konstitutionaliserede dynastipolitikken og indplacerede de europæiske monarkier inden for rammerne af demokratiserede nationalstater. En række europæiske forfatninger indeholdt bestemmelser om, at monarken ikke kunne være statsoverhoved i et andet land uden godkendelse af parlamentet, fx den belgiske (1831: § 62, med krav om to tredjedeles flertal), norske (17. maj 1814 indtil 4. novembergrundloven 1814, med krav om to tredjedeles flertal (§ 14) og efter opløsningen af den svensk-norske personalunion igen fra 1905 (1908: § 11, med en tilføjende bestemmelse i 1908 om, at en arveberettiget prins (fra 1990 tillige prinsesse) ikke måtte blive statsoverhoved i et andet land uden kongens og Stortingets samtykke med to tredjedeles flertal (§ 36))), svenske (1810: § 8, successionsordningen, fra 1814 gjaldt tronfølgeloven for det svensk-norske kongehus i personalunionen Sverige-Norge, med bestemmelse om, at arveretten blev tabt for en prins (fra 1980 tillige prinsesse) og hans

4. Debatten i Folketinget i 2009

Siden 1953, hvor man kobede en grundlovsændring sammen med en ændring af tronfølgeloven, havde der været almindelig politisk konsensus om, at en ændring af tronfølgeloven kun kunne ske i forbindelse med en større revision af den danske grundlov. VK-regeringerne under Anders Fogh Rasmussen (2001-09) og Lars Løkke Rasmussen (2009-11) var imidlertid af den opfattelse, at en eventuel ændring af tronfølgeloven blot skulle følge praksis ved grundlovsændringer: Vedtagelse i to Folketing efter hinanden, adskilt af et valg, og dernæst en folkeafstemning, hvor mindst 40 % af

---

efterkommere, hvis han uden kongen og Rigsdagens godkendelse gennem valg, arvefølge eller ægteskab blev regerende fyrste af en udenlandsk stat) og danske forfatning (1849: § 5). Endvidere parlamentariserede de nye frie forfatninger i det 19. århundredes Europa i vidt omfang tronfølgen for Europas konstitutionelle monarkier. Eksempelvis fastslog den norske forfatning fra 17. maj 1814, Eidsvoll-forfatningen, at i tilfælde af ingen arveberettiget prins kunne kongen udpege en tronfølger, som så skulle godkendes af parlamentet (§ 9). Hvis kongeslægten uddøde, og der ikke var udkåret en tronfølger, skulle det norske parlament vælge et nyt dynasti (§ 48). I den svensk-norske personalunion blev bestemmelserne suppleret med sanktioner også fra det svenske parlament i 4. novembergrundloven 1814 (§ 7, 48). Tilsvarende bestemmelser kan også genfindes i den svenske (1809: § 94; og § 9 i successionsordningen fra 1810 indtil 1974), belgiske (1831: § 61, 85), danske (1849) og rumænske forfatning (1866: § 83, 84); sidstnævnte med bestemmelse om, at kongen kunne udpege en tronfølger fra et af de regerende fyrstehuse i Europa. Hvis dette ikke kunne realiseres, skulle det rumænske parlament med to tredjedeles flertal vælge en monark fra et af de regerende fyrstehuse i Vesteuropa. Den danske forfatning (1849: § 4) fastslog, at Kongelovens arvefølge fra 1665 (bortfaldt med Tronfølgeloven af 1853) kun kunne forandres efter forslag fra kongen og med Rigsdagens samtykke (tre fjerdedeles flertal). Den danske forfatning har fra 1849 fastslået, at hvis der ikke er nogen tronfølger ved tronledighed, vælger parlamentet en ny monark og fastsætter den fremtidige arvefølge (§ 9 i 1953-grundloven), constituteproject.org. 'Belgium's Constitution of 1831'; no.m.wikisource.org. 'Kongeriget Norges Grundlov af 17de Mai 1814', 'Kongeriget Norges Grundlov af 4de November 1814'; lovdata.no. 'Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen'; sv.m.wikisource.org. 'Regeringsform 1809'; lagen.nu. 'Successionsordning'; hoelseth.com. 'Successionsordningen'; constitutia.ro. 'Constitutiunea Romaniei'; da.m.wikisource.org. 'Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1849', 'Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1953'.

samtlige stemmeberettigede skulle stemme ja. Under Folketingets behandling af forslaget til en ændring af tronfølgeloven begrundede Venstres Inger Støjberg (1973-) den 23. januar 2009 lovændringen med samfundsudviklingen siden 1953.

Meget er sket de sidste 55 år siden vedtagelsen af den gældende tronfølgelov. Kvinderne har forladt kødgryderne og uddanner sig i dag i højere grad end mændene; kvinder deltager i dag på lige fod på arbejdsmarkedet. Det er derfor Venstres holdning, at tiden er inde til at modernisere loven.³⁶

René Skau Björnsson (1967-) fra Socialdemokratiet motiverede lovændringen på lignende vis, samtidig med en understregning af, at det danske kongehus fortsat skulle repræsentere det danske samfunds fælles værdier. *Kongehuset repræsenterer jo netop Danmark og de særlige danske værdier. Og derfor har det jo også været håbløst utidssvarende, at drengene gik foran pigerne i den kongelige arvefølge.³⁷* Helle Sjelle (1971-) fra Det konservative Folkeparti fremhævede det danske monarkis dybe historiske traditioner i Danmark, der altid havde båret præg af en successiv udvikling af kongehuset.

Vi tror på, at man skal forandre for at bevare, og det gælder også vores kongehus. Nogle vil måske kalde ændringen symbolsk. Det mener vi ikke den er. Det er en vigtig opgave at sikre, at monarkiet fortsat har mulighed for at følge med tiden, og vi Konservative ønsker et langtidsholdbart monarki i Danmark – det vil jeg gerne understrege.³⁸

Helle Sjelle hentydede formentlig til, at det daværende tronfølgerpar, kronprins Frederik (10.) (2024-) og kronprinsesse Mary (1972-), havde sikret arvefølgen med en søn, prins Christian (2005-), som parrets førstefødte, og prinsesse Isabella (2007-). Indførelsen af absolut primogenitur ville således ikke påvirke deres placering i arvefølgen, men ændringen af tronfølgeloven ville få betydning for fremtidige generationer og børn i det kongelige ægteskab, idet prins Vincent (2011-) ikke overtog sin storesøsters, prinsesse Isabella, placering i arvefølgen.

---

³⁶ *Folketingstidende 2008-09*, sp. 2918.

³⁷ *Ibid.*, sp. 2919.

³⁸ *Ibid.*, sp. 2922.

Dansk Folkepartis Søren Krarup (1937-2023) argumenterede for sit og partiets tilslutning til en ændring af tronfølgeloven ud fra en historisk begrundet lighed, en lighed, der var bundet op til den danske historie og det nationale fællesskab, og ikke en abstrakt idé eller ideologi.

*Lighedens idé har nemlig været årsagen til de dystre totalitære regimer, som den moderne historie fortæller sin uhyggelige beretning om, strækkende sig fra den franske revolution til Maos og Pol Pots folkemord. Det var hele tiden ideen eller ideologien om, at alle skulle være lige, der førte til de tilstande, hvor guillotinen eller Gulag ustandselig arbejdede på at indføre denne totale ligestilling.*³⁹

I tillæg til denne moderate distraktion fremhævede Krarup Margrete 1. (1387-96) som en af de største regentskikkelser i den danske og nordiske historie. *Og der er jo ikke grund til at lægge skjul på, at vores nuværende dronning Margrethe indtager en med rette anset og fornem position i Danmarks nyere historie.*⁴⁰

Det republikanske parti Enhedslisten ved Frank Aaen (1951-) hæftede sig mest ved det forhold, at også den nye tronfølge indeholdt en bestemmelse om, at monarkens indgåelse af ægteskab krævede Folketingets samtykke (§ 5 stk. 2). Aaen fandt, at denne paragraf reelt var en sanktion af tvangsægteskaber eller arrangerede ægteskaber, som ikke hørte hjemme i det 21. århundredes Danmark.⁴¹

Folkeafstemningen blev udskrevet til afholdelse i hele det danske rige, i Danmark, på Færøerne og i Grønland, i juni 2009. Folkeafstemningen afholdtes sammen med det direkte valg til Europaparlamentet. Ændringen af tronfølgeloven fik det nødvendige folkelige mandat med folkeafstemningen, hvorefter absolut primogenitur indførtes, dvs. det ældste barn uanset køn indtræder først i arvefølgen til den danske trone. Med tronfølgeloven af 1953 gik yngre søn forud for ældre datter, hvilket reelt betød, at en regerende dronning kun kunne komme på tale under forudsætning af, at den regerende monark ikke efterlod sig sønner. Tronfølgeloven af 2009 ligestillede derfor prinser og prinsesser i arvefølgen til tronen, og med absolut primogenitur er det nu i praksis den førstefødte uanset køn, der arver tronen.

---

³⁹ Ibid., sp. 2920.

⁴⁰ Ibid., sp. 2919.

⁴¹ Ibid., sp. 2918, 2925.

Med den nye tronfølgelov i 2009 havde den borgerlige regering politisk behændigt undgået en større grundlovsrevision. Ændringen af tronfølgeloven bevirkede dog, at man reelt ændrede grundloven uden at ændre i selve grundloven. Paragraf 2 i Grundloven af 1953 fastslår bl.a. fortsat: ”Kongemagten nedarves til mænd og kvinder efter de i tronfølgeloven af 27. marts 1953 fastsatte regler”. Denne paragraf er efter 2009 blevet misvisende.⁴²

5. Perspektivering til øvrige indførelser af absolut primogenitur i europæiske tronfølgelove

I det følgende vil den danske debat i 1953 og 2009 om ændringen af tronfølgeloven og indførelsen af absolut primogenitur i arvefølgen til den danske trone blive perspektiveret til fire andre europæiske eksempler på indførelse af absolut primogenitur: Sverige, Norge, Belgien og Storbritannien. I Sverige blev absolut primogenitur indført i 1980 i forbindelse med ændringen af tronfølgeloven fra 1810. Allerede i 1952, den 26. januar, havde to borgerlige politikere, Ingrid Gärde Widemar (1912-2009) fra Folkpartiet og Elis Håstad (1900-59) fra Højrepartiet, italesat spørgsmålet om kvindelig arvefølge i den svenske rigsdag. De henviste til den store aldersforskel mellem monarken, Gustaf 6. Adolf (1950-73; årgang 1882), og tronfølgeren og barnebarnet, kronprins Carl (16.) Gustaf (1973-; årgang 1946), som en anledning til at undersøge muligheden for en ændring af Successionsordningen fra 1810.

Det synes oss som av flera skäl rätta tidpunkten nu vore inne att taga upp frågan om den nuvarande dynastiens tryggande genom möjliggörande även av bl.a. kvinnlig tronföljd. Samhällsutvecklingen såväl i Sverige som i andra länder har dessutom gått därhän, att kvinnor blivit alltmera jämställda med män då det gäller offentliga värv, vilket kommit till uttryck i vår lagstiftning.⁴³

Kravet om at indføre kvindelig tronfølge blev atter fremsat i rigsdagen i 1964, 1967 og 1968. Man argumenterede for en kognatisk arvefølge, ikke absolut primogenitur, ud fra ønsket om at bevare det svenske monarki under Bernadotte-dynastiet, som med en agnatisk succession lettere kunne risikere

---

⁴² Larsen et al.: *Amalienborg*, 254-55; retsinformation.dk. 'Bekendtgørelse'.

⁴³ *Riksdagstrycket* 1952, AK motion nr. 320, 14.

at uddø. Ragnar Sveningsson (1906-74) fra Højrepartiet udtalte i rigsdagen den 4. november 1964 følgende om perspektiverne i en mulig kvindelig tronfølge:

Om vi en gång i framtiden inte skulle ha någon tronföljare skulle det svenska folket finna detta djupt tragiskt. Vi som hyser sympatier för att få kvinnlig tronföljd vill med detta så långt som möjligt finna en garanti för att den situationen, att vi behöver välja ett nytt kungahus, inte kommer att uppstå.⁴⁴

August Spångberg (1893-1987), der tilhørte Socialdemokratiets venstrefløj, så anderledes på udsigten til, at kongehuset med tiden ville uddø.

Om man tänker sig en situation, där Sverige skulle utse en statschef eller ett nytt kungahus, föreställer jag mig att denna riksdag inte gärna skulle vilja vara med om att ta in en prins från utlandet – där det ju för övrigt sannerligen inte finns så mycket att välja mellan i prinsväg och där det bliver ännu mindre att välja på i framtiden. Jeg tror att majoriteten under sådana förhållanden skulle uttala sig för republik.⁴⁵

Spångberg fandt, at flertallet i den svenske befolkning ville foretrække en republik frem for et unationalt monarki med en udenlandskfødt monark i spidsen. Olaus Nyberg (1910-89) fra Folkpartiet fremhævede, at der i en række monarkier var blevet indført kvindelig arvefølge, og som europæiske eksempler nævnte han Danmark, Storbritannien, Nederlandene og Grækenland.

Jeg kan inte finna något skäl varför vi i Sverige skulle ha en mindre liberal syn på dessa ting än som är fallet i de nämnda länderna. Egentligen borde det vara tvärtom, så vidsynta och reformvänliga som vi svensker i allmänhet anser oss vara.⁴⁶

Bertil von Friesen (1901-90) fra Folkpartiet stod ret alene, da han foreslog indførelse af absolut primogenitur. I den aktuelle situation med fire prinsesser og en prins, prinsesserne Margaretha (1934-), Birgitta (1937-), Désirée (1938-) og Christina (1943-) og prins Carl (16.) Gustaf, forekom

---

⁴⁴ *Riksdagstrycket* 1964, AK prot. nr. 33, 26.

⁴⁵ *Ibid.*, 34.

⁴⁶ *Ibid.*, 25.

det ham besynderligt, at man ikke blot opererede med en arvefølgeordning, hvor den førstefødte indtrådte først i arvefølgen.⁴⁷

Ved en afstemning i oktober 1975 fik de borgerlige partier flertal i rigsdagen for et forslag om en undersøgelse af tronfølgereglerne. Flertallet kom kun i hus, fordi en socialdemokrat var fraværende, og en partifælle, Eva Åsbrink (1912-2001), stemte med de borgerlige. Efter hendes opfattelse var der ingen rimelig grund til at udelukke kvinder fra embedet som statsoverhoved, når Socialdemokratiet havde tilsluttet sig monarkiet som statsform. Hun hævdede, at de, som stemte imod kvindelig arvefølge, gjorde det ud fra en kynisk betragtning om et uddøende kongehus.⁴⁸ I marts 1977 afsluttedes udredningsarbejdet med den konklusion, at man burde indføre kønsneutral tronfølge, dvs. absolut primogenitur, hvor den førstefødte uanset køn altid indtrådte først i arvefølgen. I december samme år fremlagde den borgerlige regering dette forslag, som kom til afstemning i foråret 1978, hvor Socialdemokratiet undlod at stemme. Derved blev absolut primogenitur indført med ikrafttræden den 1. januar 1980. Det svenske socialdemokratis kovending i tronfølgespørgsmålet skal efter alt at dømme søges i det forhold, at den nye konge, Carl 16. Gustaf, indgik giftermål i 1976 og fik en velskabt datter i juli 1977, kronprinsesse Victoria.⁴⁹

Kønsneutral succession blev anset som en nødvendig modernisering af det svenske monarki. Anders Björck (1944-) fra Moderaterna fandt det indlysende i et moderne samfund som det svenske, at der også herskede fuld ligestilling mellem prinser og prinsesser i arvefølgen til tronen.⁵⁰ Samtidig indebar en kønsneutral succession også en mulig udvanding af den biologiske kontinuitet i det svenske kongehus. Hans Wachtmeister (1913-95) fra Højrepartiet udtrykte en bekymring for, at absolut primogenitur på sigt ville fjerne Bernadotte-dynastiet fra den svenske trone. Såfremt en regerende dronning eller kronprinsesse giftede sig, ville de ægteskabelige børn give en anden slægt adgang til tronen, eftersom fyrstelige og adelige titler kun nedarves på sværdsiden. Dette forhold risikerede ifølge ham, at *urholka den historiska tradition som monarkin utgör i vårt land*.⁵¹ Bernadotte-dynastiet, oprindeligt en borgerlig sydfransk slægt, blev således betragtet af Wachtmeister som et svensk nationalt symbol, der genealogisk ville blive udvisket efter en regerende kvindelig monark. Konge- og fyrstehusene i Europas ti arvemonarkier er imidlertid alle at

---

⁴⁷ Ibid., 32.

⁴⁸ Åse: *Monarkins*, 104.

⁴⁹ Ibid., 105-06.

⁵⁰ *Riksdagstrycket* 1975/76, prot. nr. 7, 17.

⁵¹ *Riksdagstrycket* 1977/78, motion nr. 925, 7.

regne for nationale symboler, hvorfor praksis i nyere tid har tilsagt, at navnet på det regerende konge- eller fyrstehus bibeholdes, efter at descendensen efter en kvindelig monark har overtaget tronen. Det gælder for dynastierne i Nederlandene (Oranje-Nassau) efter dronningerne Wilhelmina (1890-1948), Juliana (1948-80) og Beatrix' (1980-2013) abdikationer, Luxembourg (Nassau-Weilburg) efter storhertuginde Charlottes (1919-64) abdikation, Storbritannien (Windsor) efter dronning Elizabeth 2.s død i 2022 og senest i Danmark (Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg) efter dronning Margrethe 2.s abdikation i 2024.

I Norge blev absolut primogenitur i arvefølgen til tronen indført i 1990. Udenrigs- og konstitutionskomiteen, der blev ledet af Gro Harlem Brundtland (1939-, statsminister ad tre omgange, i 1981, fra 1986-89 og fra 1990-96) fra Arbeiderpartiet, afgav den 21. maj 1990 betænkning om en række stortingsmedlemmers forslag til ændringer i grundlovens paragraf 3, 6, 7, 34, 35, 41, 47 og 48, som tilsammen ville indføre en kønsneutral arveret til tronen. Komiteens flertal henviste til,

at det er en grunnleggende holdning i det norske samfunn i dag at menn og kvinner skal ha like rettigheter og plikter. Flertallet ser det slik at dette også bør gjelde arverett til Kronen. Det er derfor på høy tid å få endret grunnloven slik at mann og kvinne får lik arverett.⁵²

Komiteens flertal var endvidere klar over, at

i en fjern fremtid kan arverett komme til å innehas av personer som er så vidt fjerne fra den da regjerende dronning eller konge at deres arverett ikke virker naturlig. I et slikt tilfælde vil det være bedre at Stortinget vælger ny dronning eller konge etter Grunnlovens bestemmelse.⁵³

Den norske grundlov fastlægger i paragraf 48, at Stortinget skal vælge en ny monark, i tilfælde af at kongeslægten uddør. Denne bestemmelse om kongevalg har optrådt i den norske forfatning siden Eidsvoll-grundloven af 17. maj 1814. Da man fra norsk officielt hold var opmærksom på risikoen for en for omfattende tronfølge, foreslog blandt andre Karin Cecilie Kullmann Five (1951-2017) fra partiet Høyre derfor en inddækning af den norske tronfølge til kronprins Haralds, fra 1991 kong Harald 5., efterkommere, hvilket vedtoges.

---

⁵² stortinget.no. 'Innst. S. nr. 179', 2.

⁵³ Ibid., 2.

Komiteemedlem Paul Chaffey (1965-) fra Sosialistisk Venstreparti ønskede af principielle grunde at afskaffe monarkiet til fordel for en republikansk statsform. Det blev dog understreget i betænkningen, at medlemmet var af den opfattelse, *at det innenfor et kongedømme er helt riktig å ha en lik arverett til Kronen for personer av begge kjønn*.⁵⁴ Den brede opbakning til en kønsneutral succession resulterede følgelig i, at Stortinget bifaldt komiteens betænkning og vedtog ændringen af den norske grundlovs bestemmelser om arvefølgen til tronen i 1990.

I Belgien indførtes absolut primogenitur i arvefølgen til tronen i 1991. Et første, forgæves, forsøg på at ændre paragraf 60 i forfatningen, som fastslog den saliske arvefølge i landet, blev foretaget i 1978. Repræsentantkammeret accepterede forslaget, som dog afvistes af det andet kammer i parlamentet, Senatet, og regeringen. Argumenterne herfor varierede fra et ønske om at friholde monarkiet, en af de eneste sammenbindende institutioner i det dybt splittede belgiske samfund, for sammenkobling med et potentielt kontroversielt politisk spørgsmål, over en opfattelse af monarkiet som en eksponent for den nationalt heterogene belgiske statsdannelse, hvorfor kongehuset ikke burde indblandes i en offentlig parlamentarisk debat som eksempelvis ved folkeafstemningen i 1950, til en frygt for, at debatten om tronfølgen kunne medføre en egentlig diskussion om afskaffelse af monarkiet som statsform. I 1987 blev paragraf 60 føjet til listen over konstitutionelle bestemmelser, der var åbne for revision af den næste parlamentssamling,⁵⁵ og i 1991 foreslog regeringen en revidering, der ville indføre en kønsneutral succession i det belgiske monarki.

Regeringen opstillede den 10. april 1991 to argumenter for denne ændring. Der blev for det første henvist til, at Belgien var det eneste europæiske arvemonarki, som stadig anvendte en agnatisk tronfølge (den saliske tronfølge gælder dog stadig i fyrstendømmet Liechtenstein). Endvidere blev der refereret til den samfundsmæssige udvikling, hvor kvinder nød de samme rettigheder som mænd på såvel nationalt som internationalt niveau.

*La proposition tend à introduire ce dernier système également en Belgique, le souhait étant de s'adapter à l'évolution sociale, ainsi qu'à de nombreuses conventions internationales qui garantissent l'égalité des sexes (jusqu'à présent, la Belgique a en effet dû émettre à plusieurs reprises des réserves à de telles conventions).*⁵⁶

---

⁵⁴ Ibid., 3.

⁵⁵ *Chambre des Représentants de Belgique*, session 1987-1988, doc. 1020/1, 17; *Sénat de Belgique*, session 1987-1988, doc. 647/1 og 2.

⁵⁶ *Chambre des Représentants de Belgique*, ordinær session 1990-1991, doc. 1531/1, 2.

Regeringens forslag blev ikke mødt med nogen opposition, og det blev vedtaget enstemmigt i parlamentets to kamre med fem, der undlod at stemme (to i Repræsentantkammeret og tre i Senatet). Begrundelsen for dem, der undlod at stemme, var baseret dels på modstand mod monarkiet som statsform, dels på dets konkrete udformning i Belgien. Et medlem påpegede, at man med ændringen burde anvende titlen prinsgemal for den regerende dronnings gemal efter nederlandsk forbillede, hvilket premierministeren, Wilfried Martens (1936-2013, regeringsleder ad to omgange fra 1979-81 og 1981-92), på regeringens vegne indvilligede i.⁵⁷ Arvefølgen blev i forbindelse med ændringen indskrænket til prins Alberts, fra 1993 kong Albert 2. (1993-2013), efterkommere, hvorved prins Alberts søster, Joséphine-Charlotte (1927-2005), ikke opnåede arveret til den belgiske trone. Denne udelukkelse skete med eksplicit henvisning til, at den belgiskfødte prinsesse siden 1953 havde været gift ind i det luxembourgske fyrstehus og siden 1964 havde været storhertuginde af Luxembourg som gemalinde til storhertug Jean (1964-2000). Indskrænkningen af arvefølgen havde til formål at eliminere risikoen for en personalunion mellem Belgien og Luxembourg.⁵⁸ Ægteskabet i 1953 symboliserede i øvrigt Belgiens udsoning med og anerkendelse af Luxembourg, som Belgien senest i perioden 1918-20 overvejede at annektere.⁵⁹

I Storbritannien indførtes absolut primogenitur i arvefølgen til tronen i 2015 med vedtagelsen i parlamentet af 'Succession to the Crown Act' i 2013, der trådte i kraft i 2015. Under parlamentsdebatten i overhuset, House of Lords, den 14. februar 2013, henviste Lord Marks af Henley-on-Thames (1952-) fra Liberaldemokraterne til indførelsen af absolut primogenitur i de øvrige europæiske monarkier: Danmark, Norge, Sverige, Nederlandene, Belgien og Luxembourg. Parlamentsmedlemmet påpegede, at foruden Storbritannien var det kun Monaco og Spanien, som stadig opererede med en kognatisk tronfølge, og han understregede samtidig, at der var seriøse politiske diskussioner i Spanien om indførelsen af absolut primogenitur i arvefølgen til den spanske trone. Lord Thomas af Swynnerton (1931-2017), som var historiker og løsgænger i parlamentet fra 1999, fastslog, at Storbritannien på ingen måde havde haft dårlige kvindelige monarker, men han fremholdt, at såfremt der havde været absolut primogenitur i arvefølgen til den britiske trone ved begyndelsen af det 20. århundrede, havde kong Edward 7. (1901-10) som den ældste søn ikke besteg tronen efter sin mors, dronning Victorias (1837-1901), død i januar 1901, men derimod

---

⁵⁷ Ibid., 4.

⁵⁸ Ibid., 3-5; Brems: 'Gender and the Monarchy', 67-70.

⁵⁹ monarchie.lu. 'H.R.H. Grand Duke Jean'.

dronningen og prins Alberts (1819-61) ældste barn, den tyske enkekejsersinde Victoria (1840-1901), som i 1888 var dronning af Preussen og tysk kejserinde som gemalinde til kejser Friedrich 3. (1831-88, tysk kejser og konge af Preussen i 98 dage i 1888). Enkekejsersinde Victoria døde i august 1901, hvorefter den britiske trone ville have tilfaldet parrets ældste søn, den tyske kejser Wilhelm 2. (1888-1918), Storbritanniens hovedfjende under 1. verdenskrig. Lorden understregede dog, at prinsesse Victoria formentlig ikke ville have ægtet den preussiske tronfølger (i 1858), hvis hun havde været britisk tronfølger, men samtidig fandt han, at uden kong Edward 7. på tronen, ville indgåelsen af Entente Cordiale (1904), alliancetraktaten mellem Storbritannien og Frankrig som en modvægt til Tyskland, højst sandsynligt ikke være kommet i stand. Lordens indlæg fremhævede kompleksiteten i samspillet mellem arvefølge, dynastiernes traditionelle transnationale slægtskabsbånd og de moderne nationale modsætningsforhold i nationalismens tidsalder i det 19. og 20. århundrede. Ændringen af tronfølgeloven blev vedtaget i House of Commons den 28. januar 2013 og i House of Lords den 22. april 2013. Den nye tronfølgelov trådte i kraft den 26. marts 2015.⁶⁰

6. Personalunioner og kvindelig arvefølge

I indskrænkningen af kredsen af tronarvinger i Danmark, Sverige, Norge og Belgien har man formentlig skelet til en konkret historisk situation i Nederlandene i begyndelsen af det 20. århundrede. Den nederlandske dronning Wilhelmina (1890-1948) ægtede i 1901 hertug Heinrich af Mecklenburg-Schwerin (1876-1934). I årene 1901-06 gennemlevede dronningen to ufrivillige aborter og et dødfødt barn, hvorfor spørgsmålet om den nederlandske tronfølge blev aktuelt. Den nærmeste tronarving var dronning Wilhelminas halvnevø storhertug Wilhelm Ernst af Sachsen-Weimar-Eisenach (1901-18). Den nederlandske forfatning fra 1815 fastslog, at den nederlandske konge ikke måtte besidde en anden trone (§ 29). Denne bestemmelse blev i forbindelse med en forfatningsændring i 1848 modificeret, da Luxembourg eksplicit blev undtaget fra denne bestemmelse (§ 26). Nederlandene og Luxembourg var i perioden 1815-90 i personalunion med hinanden. Bestemmelsen gik igen i forbindelse med forfatningsændringerne i 1887 og 1917 (§ 23).

---

⁶⁰ publications.parliament.uk. 'Succession to the Crown', sp. 816, 818. Den spanske forfatning er ikke blevet ændret endnu. Paragraf 57(1) opererer stadig med en kognatisk tronfølge, es.m.wikisource.org. 'Constitución española de 1978'.

Først i 1922 bortfaldt bestemmelsen om Luxembourgs undtagelse fra bestemmelsen (§ 21), 32 år efter personalunionens opløsning.

Storhertug Wilhelm Ernst kunne derfor reelt ikke etablere en personalunion mellem Nederlandene og Sachsen-Weimar-Eisenach, og den tyske fyrste ville derfor formentlig fraskrive sig sin arveret til den nederlandske trone, da det var offentligt kendt, at han prioriterede sit tyske storhertugdømme. Den næste i arverækken var storhertugens faster Marie Alexandrine (1849-1922), født prinsesse af Sachsen-Weimar-Eisenach, dronning Wilhelminas kusine, men hun blev anset for svagelig til at blive regerende dronning. Den næste i arverækken var derefter hendes ældste søn, den tyske prins Heinrich 32. Reuss af Köstritz (1878-1935) fra Reuss-dynastiet. Eftersom han gjorde tjeneste i den tysk-kejserske flåde, blev der særligt fra britisk og fransk side udtrykt bekymring for en tysk prins med nære relationer til det tyske kejserske, Hohenzollern-dynastiet, som nederlandsk konge. Nederlandene var et neutralt land, og i den nederlandske offentlighed blev der ligeledes udtalt en frygt, for at Nederlandene med en tysk monark ville havne inden for det tyske kejserriges indflydelsessfære.

Arvestorhertug Karl August af Sachsen-Weimar-Eisenach (1844-94), far til ovennævnte storhertug Wilhelm Ernst af Sachsen-Weimar-Eisenach (1901-18), søn af Sophie (1824-97, født prinsesse af Nederlandene som datter af kong Vilhelm 2. (1840-49) og storhertuginde af Sachsen-Weimar-Eisenach som gemalinde til storhertug Karl Alexander (1853-1901))), valgte at lære at skrive og tale nederlandsk flydende, da han som nummer to i arvefølgen til den nederlandske trone fra 1890-94 stod til at blive konge, såfremt hans kusine dronning Wilhelmina døde uden afkom.

Regeringen præsenterede i 1905 det nederlandske parlament for et ændringsforslag af forfatningen, som ville muliggøre regeringen og parlamentets ret til at vælge deres egen monark i tilfælde af, at dronning Wilhelmina skulle dø barnløs. På samme tid blev det foreslået, at prins Heinrich 32. skulle udnævnes til nederlandsk kronprins og tage ophold i Haag, for derved bedre at blive bekendt med det nederlandske folk. Hvis de involverede parter afviste planen, blev det fastslået fra regeringens side, at man alligevel ville fremme lovforslaget, så en mere acceptabel tronkandidat ville kunne vælges. Regeringens indstilling blev støttet af majoriteten af den nederlandske befolkning. I 1907 blev der forelagt en ny lov for det nederlandske parlament, der bl.a. bestemte, at arveretten skulle fratages de børn, der måtte blive født efter en monarks abdikation. Lovforslaget var møntet på storhertug Wilhelm Ernst, der var enkemand og barnløs. Selvom det var velkendt, at storhertugen ville give afkald på sin nederlandske arveret, overvejede han at gifte sig igen (hvilket han gjorde i 1910 og fik fire børn, en datter og tre sønner, i perioden

1911-21). Det ville have afstedkommet almindelig forvirring, såfremt storhertugen skulle give arveafkald til fordel for sin faster Marie Alexandrine for dernæst blot at skulle videregive sin arveret til de børn, han måtte få.

Den 30. april 1909, efter otte års barnløst ægteskab, fødte dronning Wilhelmina endelig et levedygtigt barn, prinsesse Juliana. Den nederlandske tronfølge var dermed sikret, og det wettinske dynasti (den ernestinske linje, Sachsen-Weimar-Eisenach-dynastiet) rykkede dermed længere væk fra den nederlandske trone.⁶¹ En forfatningsændring i 1922 indskrænkede arvefølgen til dronning Wilhelminas efterkommere og fastslog, at den nederlandske krone ikke kunne tilfalde nogen fjernere end tredje grad af slægtskab (§ 14), hvorfor risikoen for et sachsisk dynasti som Nederlandenes kongehus fuldstændigt forsvandt. Dronning Wilhelmina abdicerede i 1948 og døde i 1962. Dronning Juliana regerede som Nederlandenes dronning fra 1948-80 og døde i 2004.

Siden 1887 havde kongeriget Nederlandene haft kognatisk arvefølge (betinget kvindelig arvefølge), hvorefter den nye kvindelige nederlandske tronfølge gik tilbage til 1815 og kong Vilhelm 1. (1815-40). Nederlandene er således et empirisk eksempel på, at en bred kognatisk arvefølge umiddelbart vil øge den teoretiske risiko for en mulig personalunion mellem to eller flere stater. Under parlamentsdebatten i det nederlandske parlaments andetkammer, Tweede Kamer, i marts 1887, blev bl.a. paragraf 20 i den nederlandske forfatning fra 1848 diskuteret. Paragraffen fastslog, at en prinsesse, der havde indgået giftermål uden parlamentets samtykke, mistede sin arveret til tronen, og at en regerende dronning uden et sådant samtykke måtte abdicere. Regeringen havde præsenteret parlamentet, Generalstaterne, for sit udspil om at ændre forfatningen og indføre kognatisk arvefølge. I denne debat fremkom det liberale parlamentsmedlem Antonie Jacob Willem Farncombe Sanders (1833-96) med et ændringsforslag til paragraf 20, hvor kravet også skulle omfatte efterkommere til arveberettigede prinsesser, som havde giftet sig ud af det nederlandske kongehus. Farncombe Sanders var bekymret, for at Oranje-Nassau-dynastiet genealogisk med tiden ville blive udvisket, når den nederlandske kongeslægt med kong Vilhelm 3.s (1849-90) død fortsatte gennem et kvindeligt led (spindesiden), datteren dronning Wilhelmina, født i 1880, som siden 1884 havde været tronfølger. Efter hans opfattelse gjaldt det ikke kun forfatningens døde bogstav, men også det nederlandske folks historie og traditioner. Han spurgte i debatten den 1. marts retorisk, hvorfor folket potentielt ville godtage kvindelig arvefølge, og gav selv følgende svar:

---

⁶¹ Cleverens: *De Oranje-Erfopvolging*; denederlandsegrondwet.nl. 'Artikel 23'.

*Omdat het gevoelt dat in hare afstammelingen nog een sprankje stroomt van hetzelfde Nassausche bloed dat eens voor onze vrijheid het groote hart deed kloppen van dien Prinse van Oranje, zoo vrij en onverveert, die zijn geheele leven ten beste gegeven heeft om de teedere plant van onze nationale onafhankelijkheid vasten wortel te doen schieten en haar met zijn harteblod heeft gedrenkt.*⁶²

Forði det føler, at der i dens efterslægt stadig er en gnist af det samme nassauiske blod, som engang fik det store hjerte hos Fyrsten af Oranien til at banke for vores frihed, så fri og uangrende, som gav hele sit liv til vores nationale uafhængigheds ømme plante til hurtigt at slå rod og gennemblødt den med sit hjertes blod (min oversættelse).

I Farncombe Sanders' optik udgjorde denne historiske arv den moralske betydning af en kvindelig tronfølge. Han refererede til det forhold, at det historisk set var Oranje-Nassau-dynastiet, som havde givet Nederlandene dets selvstændighed. Den tyske grev Vilhelm den Tavsse af Nassau-Dillenburg (1533-84), som i 1544 arvede fyrstendømmet Oranien (1163-1713; vasalstat under det tysk-romerske kejserrige) i det sydlige Frankrig, ledede nederlændernes frihedskamp mod Spanien i De Spanske Nederlande som statholder af først tre (1559-67 og 1572-80), dernæst fire (1580-84) nederlandske provinser. I 1581 etableredes Den Nederlandske Republik, der eksisterede frem til 1795. Den Nederlandske Republik, De Forenede Nederlande, organiseret som et statsforbund, bestående af syv nederlandske provinser, løsrev sig fra det tysk-romerske kejserrige i 1581 med officiel anerkendelse i 1648 efter 80-årskrigen (1568-1648) mod Spanien. Nassau-Dietz-linjen, som opstod ved en deling i 1606 i Nassau-Dillenburg inden for det vidtfavnende Nassau-dynasti, var fra begyndelsen af 1600-tallet primært statholdere af to nederlandske provinser, mens statholderne i de fem øvrige provinser var fra Nassau-Dillenburg-linjen. Nassau-Dillenburg-linjen og Nassau-Dietz-linjen indgik en ægteskabelig forbindelse i 1652, da grevinde Albertine Agnes (1634-96), datter af Frederik Henrik, fyrste af Oranien (1625-47), giftede sig med Vilhelm Frederik, greve af Nassau-Dietz fra 1640, rigsfyrste fra 1654-64. Begge grevelinjer blev ophøjet til rigsfyrster i 1654. I 1702 døde den barnløse fyrst Vilhelm af Oranien (1650-1702), der var oldebarn af grev Vilhelm den Tavsse, hvorefter Nassau-Dietz-linjen arvede fyrstendømmet Oranien som titulære fyrster og etablerede det andet Oranje-Nassau-dynasti. I 1747 opnåede Nassau-Dietz-linjen, som også sad på tronen i fyrstendømmet Oranien-Nassau (1702-1806, 1813-15) i det tysk-romerske kejserrige, for første gang positionen som de første arvelige statholdere i alle syv nederlandske provinser. I 1815

---

⁶² *Handelingen Tweede Kamer 1886-1887 01 Maart 1887*, 984-89, cit. 987.

besteg det andet Oranje-Nassau-dynasti (Dietz-linjen) den nederlandske kongetrone med kong Vilhelm 1. (1815-40), fyrste af fyrstendømmet De Forenede Nederlande (1813-15, svarende omtrent til det nuværende nederlandske kongerige), da kongeriget Nederlandene oprettedes, efter at området havde været indlemmet i Frankrig i perioden 1810-13. Oranje-Nassau-dynastiet er derfor en central del af den nederlandske nationale selvopfattelse, da slægten igennem århundreder har indtaget fremtrædende positioner i landets samfundsliv som først statholdere og siden monarker, både i den periode af landets historie, hvor Nederlandene var en republik, og fra 1813, hvor staten har været organiseret som et monarki. Vilhelm den Tavsers kamp for nederlændernes frihed og uafhængighed er skildret i den nederlandske nationalsang, "Wilhelmus" (1568-72), som siden 1932 har haft status af nationalhymne. Vilhelm den Tavse er i Nederlandene kendt som "Fædrelandets fader". Fra 1815-1932 havde Nederlandene en anden nationalsang, "Wien Neêrlands Bloed", da man fandt, at den populære "Wilhelmus" var for entydigt knyttet til det calvinistiske Oranje-Nassau-dynasti i det nye religiøst og politisk sammensatte nederlandske kongerige fra 1815. Med tiden blev "Wien Neêrlands Bloed" imidlertid mere kontroversiel end "Wilhelmus", hvis hyldest til Oranje-Nassau-dynastiet nu mere sås som en lovprisning af nationen end af et dynasti.⁶³

Farncombe Sanders' ændringsforslag blev mødt med kritik fra flere sider i parlamentet. Det blev fremført den 2. marts af Otto van Wassenaer Catwijk (1823-87), der tilhørte det konservative Anti-Revolutionære Parti, at forslaget på mange måder ikke var nødvendigt, da et eventuelt nyt kongeligt dynasti i Nederlandene ville være omfattet af de vedtagne forfatningsbestemmelser vedrørende giftermål. Samtidig understregede han den potentielle mulighed, for at en eventuel fremtidig nederlandsk tronprætendent fra et andet konge- eller fyrstehus ville have giftet sig under sin stand. Den konservative Jan Heemskerk (1818-97), som ad to omgange var nederlandsk regeringsleder fra 1874-77 og 1883-88, udtrykte sin glæde over, at man frit kunne diskutere dynastiske spørgsmål i parlamentet, hvilket ifølge ham ikke forekom ret mange andre steder i verden. Han fremhævede et eksempel fra Storbritannien, hvor dronning Victorias (1837-1901) giftermål ind i Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet i 1840 ikke betød, at prins Alberts (1819-61) slægtninge fra det tyske fyrstedynasti kunne gøre krav på den britiske trone, såfremt regentparrets efterslægt uddøde. Denne praksis ville også, påpegede Heemskerk, blive gjort gældende i Nederlandene under den kommende dronning Wilhelmina med den foreslåede 1887-forfatning, som fastsatte arverækkefølgen i paragraf 22 inden for kong Vilhelm 1.s efterslægt (§ 10 og 11) med en fortsat teoretisk inddragelse af den mandlige

---

⁶³ Dehn-Nielsen (dansk red.): *Europas konge- og fyrstehuse*, 105, 119-21; nationalanthems.info. 'Netherlands (1815-1932)', 'Netherlands'.

efterslægt til kongens faster, prinsesse Caroline af Oranien-Nassau (1743-87, regent i Nederlandene 1765-66 for sin bror, den nederlandske statholder Vilhelm 5. (1751-95, fyrste af Oranien-Nassau 1751-1806)), gift ind i Nassau-Weilburg-dynastiet i 1760, (§ 15). Den regerende dronnings gemal og hans stilling måtte der ifølge Heemskerk tages stilling til fra gang til gang.⁶⁴

Det anti-revolutionære parlamentsmedlem Alexander Frederik de Savornin Lohman (1837-1924), som i 1908 grundlagde Den Kristelige Historiske Union, erklærede sig den 3. marts delvist enig med Farncombe Sanders, og han stillede et underændringsforslag, som gik på, at en prinsesse fra et andet konge- eller fyrstehus, som var efterkommer af en nederlandskfødt prinsesse, kun kunne bestige den nederlandske trone, såfremt hun ikke havde giftet sig ind i et tredje konge- eller fyrstehus. Dermed ville Nederlandene ikke risikere at blive regeret af et kongehus, som ikke i sin tid var blevet godkendt af det nederlandske samfund i form af giftermålsbestemmelserne i forfatningen.⁶⁵

Resultatet af debatten blev vedtagelsen af en kognatisk tronfølge i Nederlandene (§ 14). Den omdiskuterede paragraf 20 blev ved den endelige vedtagelse af den nye 1887-forfatning ændret til paragraf 18, som bl.a. fastslog, at hvis den nederlandske krone gik over til et andet fyrstehus, ville ægteskabsbestemmelserne kun gælde for ægteskaber indgået efter tronbestigelsen. I debatten blev det også fremhævet, at paragraf 23 i 1848-forfatningen udgjorde en sikkerhedsforanstaltning, i tilfælde af at et udenlandsk fyrstehus skulle bestige den nederlandske trone. Paragraffen fastslog, at særlige forhold kunne gøre det nødvendigt at foretage ændringer i tronfølgen, hvilket kongen skulle fremsætte forslag om, og som skulle beslattes endeligt af parlamentet. Denne paragraf blev bibeholdt i den nye 1887-forfatning (§ 19). Paragraf 24 i 1848-forfatningen fastslog samme procedure i tilfælde af, at der ikke fandtes nogen kompetent efterfølger til den siddende monark, som da skulle foreslå en tronfølger, der dernæst skulle udnævnes af parlamentet. Denne bestemmelse figurerede ligeledes i den nye 1887-forfatning (§ 20), ligesom der fra 1815 fortsat var en bestemmelse om, at kongen skulle udnævnes af parlamentet, hvis der ikke var en bemyndiget tronfølger ved kongens død (§ 21).⁶⁶

Parlamentsdebatten den 3. november 1921 op til forfatningsændringen i 1922 bar præg af et ganske andet politisk verdensbillede end i 1887. Kommunisten Willem van Ravesteijn (1876-1970)

---

⁶⁴ *Handelingen Tweede Kamer 1886-1887 02 Maart 1887*, 1000-1004; denederlandsegrondwet.nl. 'Artikel 10', 'Artikel 11', 'Artikel 15', 'Artikel 22'.

⁶⁵ *Handelingen Tweede Kamer 1886-1887 03 Maart 1887*, 1015-1016.

⁶⁶ denederlandsegrondwet.nl. 'Artikel 14', 'Artikel 18', 'Artikel 19', 'Artikel 20', 'Artikel 21'.

udtalte, at det ikke var nødvendigt at indskrænke den nederlandske tronfølge til dronning Wilhelminas efterkommere for at undgå en tysk prins på tronen, da monarkiets dage var talte.

*Wij zijn er van overtuigd, dat het stelsel van de monarchie, in welken vorm ook, althans in Europa en waarschijnlijk wel voor de heele wereld zijn langsten tijd heeft gehad, dat de monarchen in Europa verdwenen zijn of binnen korten tijd gedoemd zijn te verdwijnen en het komt ons voor, dat, welke bepalingen men ook opneemt in de Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden, de waarschijnlijkheid groot is, dat al die bepalingen nimmer in de werkelijkheid zullen behoeven te treden, aangezien voor dien tijd de ontwikkeling der politieke omstandigheden de bepalingen van de Grondwet zullen hebben achterhaald.*⁶⁷

Vi er overbeviste om, at monarkiet som system, uanset form, har haft sin tid, i det mindste i Europa og sandsynligvis i hele verden, at monarker i Europa er forsvundet eller er dømt til at forsvinde inden for kort tid, og det forekommer os, at uanset hvilke bestemmelser, der er inkluderet i Kongeriget Nederlandenes forfatning, er der stor sandsynlighed for, at alle disse bestemmelser aldrig behøver at blive til virkelighed, da udviklingen af de politiske omstændigheder vil før den tid afgøre, at bestemmelserne i forfatningen er blevet forældede (min oversættelse).

Monarkiet som statsform havde lidt et alvorligt knæk i Europa i kølvandet på 1. verdenskrig (1914-18), hvor 26 monarkier blev afskaffet som følge af dels monarkiets ophør på tysknationalt plan i form af det tyske kejserrige (1918) og dermed de øvrige 22 tyske monarkier, herunder storhertugdømmet Sachsen-Weimar-Eisenach, organiseret i delstater [fraregnet bystaterne, de tre frie hansestæder, der formelt blev regnet for republikker], dels opløsningen af de tre multinationale imperier: Det Russiske Kejserrige (1917), Habsburgmonarkiet (fra 1867 dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn) i 1918 og Det Osmanniske Rige (1922). På den baggrund krævede van Ravesteijn indførelsen af en republikansk statsform i Nederlandene. Nederlandene havde selv de politiske omvæltninger i Europa tæt inde på livet, da den afsatte tyske kejser Wilhelm 2. (1888-1918) flygtede i eksil til Nederlandene, hvor han døde i 1941.

Frederik Herman de Monté verLoren (1861-1925), som tilhørte det Anti-Revolutionære Parti, medgav, at sandsynligheden for en problematisk udenlandsk tronkandidat til den nederlandske krone ikke var stor, efter at monarkiet var bortfaldet i flere af Europas stormagter. Et eventuelt

---

⁶⁷ *Handelingen Tweede Kamer 1921-1922 03 November 1921, 323.*

kongevalg i den nederlandske småstat kunne efter hans opfattelse kun foretages hos en tronarving, der var acceptabel for den gruppe af venligtsindede stormagter, som i øjeblikket var ved magten i Vesteuropa, hvormed han hentydede til de sejrige Ententemagter Frankrig, Storbritannien og Italien, hvoraf de to sidstnævnte endnu var monarkier. Monté verLoren var modsat van Ravesteijn en overbevist monarkist, idet han ekspliciterede de historisk nære bånd mellem den nederlandske befolkning og Oranje-Nassau-dynastiet. Og netop fordi Nederlandene var et velfungerende konstitutionelt monarki, ville en eventuel udenlandsk tronkandidat i hans optik relativt hurtigt kunne integrere sig i det nederlandske samfund.⁶⁸

Det socialistiske parlamentsmedlem Pieter Jelles Troelstra (1860-1930) argumenterede i parlamentsdebatten for et ændringsforslag til paragraf 20 i 1917-forfatningen, som tilsagde, at der skulle være en folkeafstemning om fortsættelse af den monarkiske statsform med et nyt dynasti eller indførelsen af en republik, hvis der ikke fandtes nogen kompetent efterfølger til tronen ved kongens død. Troelstra, som i november 1918 stod bag et dilettantisk forsøg på at gennemføre en socialistisk revolution i Nederlandene, fandt, at det calvinistiske Oranje-Nassau-dynasti altid havde stået for splittelse i det nederlandske samfund ved ikke at repræsentere katolikkerne og de lavere sociale klasser. Den socialdemokratiske partiformand Troelstra motiverede endvidere sit og flere andre socialistiske parlamentsmedlemmers forslag om en folkeafstemning med, at dannelsen af den nationale nederlandske identitet havde fundet sted under et republikansk styre i Den Nederlandske Republik. Republikkens statsinstitutioner i form af bl.a. parlamentet, Generalstaterne, havde således overlevet frem til i dag.⁶⁹

Pieter Oud (1886-1968), der tilhørte det liberal-progressive Frisindede Demokratiske Forbund, påpegede, at han hverken var ideologisk tilhænger af en republikansk statsform eller af monarkiet. Han advokerede, for at man fordomsfrit burde tage udgangspunkt i den konkrete partikulære statsdannelse og dens historie, når man skulle vurdere spørgsmålet om statsstyret. Nederlandene havde i store dele af sin historie været en republik, for det meste under Oranje-Nassau-dynastiet, men man havde også haft to statholderløse perioder (1650-72 og 1702-47). Det afgørende for ham var dog, at det konstitutionelle monarki i Nederlandene på mange måder havde vist sig som en garant for udviklingen af og opretholdelsen af det parlamentariske demokrati. Oud fandt dog, at hvis den nederlandske kongeslægt en dag skulle uddø, og tronen blev bestaget af en udenlandsk prins, da skulle monarkiet ikke blot fortsætte under et nyt dynasti, som regeringen foreslog, hvorfor

---

⁶⁸ Ibid., 327-28.

⁶⁹ Ibid., 314-20.

han stillede et andet ændringsforslag til paragraf 20. Der skulle afholdes en folkeafstemning, hvor spørgsmålet burde være, om man ønskede at fortsætte med en monarkisk statsform eller ej. Hvis spørgsmålet blev besvaret negativt, da skulle parlamentarikerne finde frem til, hvilken form for republik der skulle indføres i Nederlandene.⁷⁰

Den liberale Pieter Johannes de Kanter (1868-1953) erklærede sig enig i Ouds pragmatiske tilgang til spørgsmålet om statsformen ved bl.a. at referere til fyrst Vilhelm af Oranien (1650-1702) fra Oranje-Nassau-dynastiet (-Dillenburg), der fra 1672-1702 var statholder af fem nederlandske provinser i republikken, og som Vilhelm 3. blev konge af England, Irland og Skotland (Vilhelm 2. i Skotland) (1689-1702). Ifølge de Kanter blev han kaldt statholderen af England og kongen af Nederlandene, hvilket efter hans mening var et eksempel på de flydende grænser mellem monarki og republik, når det gjaldt statsoverhovedets stilling. Han henviste endvidere til, at det nederlandske samfund med sine protestantiske, katolske, socialistiske og liberale institutioner var dybt splittet og opdelt i afgrænsede søjler ("verzuiling"), hvorfor det var afgørende at kunne samles om det konstitutionelle monarki som et nationalt symbol. Han mente, at mange nederlandske socialister også var monarkister, og han henvendte sig direkte til Troelstra, da han i parlamentet udtalte:

*De heer Troelstra is ten slotte toch ook een volbloed Nederlander, die als bijna ieder Nederlander, hetzij hij er boordevol van is, hetzij hij het bewaart in het diepst van zijn hart, een voorliefde heeft voor de leden van ons stamhuis, dat zoovele eeuwen door het lot van ons volk heeft gedeeld.*⁷¹

Hr. Troelstra er jo også en fuldblods nederländer, der som næsten enhver nederländer, hvad enten han er opfyldt af det, eller han holder det i sit hjertes dyb, har en præference for medlemmerne af vores stamhus, som har eksisteret i så mange århundreder og delt vores folks skæbne (min oversættelse).

Debatten bar således præg af en afideologiseret tilgang til monarkiet som statsform og samtidig en helhjertet tilslutning til Oranje-Nassau-dynastiet, der blev betragtet som nationens anker.

Resultatet af parlamentsdebatten blev vedtagelsen af ændringer i tronfølgen, hvorefter forfatningen fra 1922 fastslog, at den nederlandske tronfølge var indskrænket til dronning Wilhelminas efterslægt, og at den nederlandske krone ikke kunne tilfalde nogen fjernere end tredje

---

⁷⁰ Ibid., 320-22.

⁷¹ Ibid., 331-33, cit. 332.

grad af slægtskab (§ 14). Ændringsforslagene til paragraf 20 blev stemt ned. Paragraf 19 i den nyreviderede 1922-forfatning overtog bestemmelserne om kongevalg fra paragraf 21 i 1887- og 1917-forfatningen.⁷²

---

⁷² denederlandsegrondwet.nl. 'Artikel 14', 'Artikel 21'. Med udvidelsen af arvefølgen i form af overgangen til absolut primogenitur i en række europæiske monarkier er tronfølgen ligeledes blevet indskrænket, i hovedregelen til den regerende monarks efterslægt. I Nederlandene er tronfølgen ikke blevet yderligere indskrænket som følge af overgangen til absolut primogenitur i 1983. Den gælder i dag inden for efterslægten til dronning Wilhelminas eneste barn, dronning Juliana (§ 25), Contino: 'A look at the Dutch'; government.nl. 'The Constitution of the Kingdom of the Netherlands'; royal-house.nl. 'Succession to the throne'.

I Sverige medførte ændringen i 1980 af successionsordningen, som i 1810 blev vedtaget af den svenske stænderrigsdag, at arvefølgen indskrænkedes til kong Carl 16. Gustafs (1973-) efterslægt, hvor den hidtidige agnatiske arvefølge gjaldt de mandlige efterkommere til kong Carl 14. Johan (1818-44), den første Bernadotte-monark i Sverige. Kongens fire ældre søstre fik derfor ikke tilkendt arveret. Som en særlig gestus beholdt kongens farbror prins Bertil (1912-97) dog sin plads i arvefølgen til sin død, data.riksdagen.se. 'Regeringens proposition', 4.

I Norge gik man i 1990 fra salisk arvefølge til absolut primogenitur, og den nuværende tronfølge er indskrænket til kong Harald 5.s (1991-) efterkommere. § 6 i den norske 4. novembergrundlov af 1814 fastslog, at den norske arvefølge fulgte den svenske successionsordning fra 1810. Den svenske successionsordning gjaldt derefter for det svensk-norske kongehus i den svensk-norske personalunion. I forbindelse med udrensningen af unionsparagrafferne i forfatningen efter opløsningen af den svensk-norske personalunion i 1905 og oprettelsen af det moderne norske kongehus blev henvisningen til den svenske successionsordning slettet fra § 6 den 18. november 1905, men den saliske arvefølge, som havde været gældende siden Norges kortvarige uafhængighed i 1814 under kong Christian Frederik (1786-1848, den danske kong Christian 8. (1839-48)), fortsatte. Kong Christian Frederik forsøgte i øvrigt forgæves at opretholde Kongelovens agnatiske-kognatiske arvefølge i det uafhængige Norge, som havde været omfattet af Kongeloven siden 1665, ud fra argumentet om, at en ren agnatisk succession kunne risikere at ende ud i endeløse kongevalg pga. risikoen for manglende mandlige tronarvinger. Den grundlovgivende rigsforsamling fastholdt imidlertid § 7 i grundlovsudkastet (§ 5 i 17. majgrundloven) om den agnatiske tronfølge, da man dels vendte sig imod et "Qvinderegimente", dels påpegede risikoen for, at en udenlandsk fyrste med en fremmed religion ville kunne bestige den trone med en semi-salisk succession. § 15 i 17.

---

majgrundloven fastslog dog, at monarken skulle tilhøre den evangelisk-lutherske religion. Man fandt fra norsk side, at den mandlige arvefølge havde været gældende i Norge i 500 år, fra Harald Hårfagers (ca. 872-930) tid og indtil Norge mistede sin nationale uafhængighed med personalunionerne i 1300-tallet, først med Sverige i 1319 (indtil 1343) og igen 1449-50 og Danmark fra 1380 og indtil 1814 (realunion fra 1537-1814). § 7 om den agnatiske arvefølge blev vedtaget i den grundlovgivende rigsforsamling med 105 stemmer, Fure (red.): *Eidsvoll 1814*, 132-33, 375, 376.

I dag fastlægger § 6 i den norske grundlov, at for dem, som er født tidligere end 1971, gælder grundlovens § 6, som den blev vedtaget den 18. november 1905, dvs. at kongens to ældre søstre, født i 1930 og 1932, ikke fik tilkendt arveret. Endvidere fastlægger paragraffen, at for dem, som er født tidligere end 1990, gælder at mand går forud for kvinde, dvs. at absolut primogenitur ikke indførtes med tilbagevirkende kraft som i Sverige i 1980, lovdata.no. 'Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold'; kongehuset.no. 'Arverekken'. Kronprins Haakon (1973-) er tronfølger, selvom han har en ældre søster, modsat den svenske prins Carl Philip (1979-), der fødtes som kronprins, men som måtte afgive titlen i 1980 med indførelsen af absolut primogenitur til sin ældre søster, kronprinsesse Victoria (1977-). Hvis man i Sverige i 1980 havde indført absolut primogenitur med tilbagevirkende kraft for efterkommerne til Carl 14. Johan, ville bl.a. det danske, norske og belgiske kongehus og det luxembourgske fyrstehus teoretisk være blevet arveberettigede til den svenske trone. Dog bør medlemmerne af kongehuset fortsat være medlemmer af den svenske kirke (og i øvrigt vokse op i Sverige), jf. successionsordningen fra 1810 (paragraf 4 i 1980-udgaven refererer fortsat til paragraf 2 i den svenske forfatning fra 1809, der blev afløst af den nuværende grundlov i 1975, som fastslår kongens tilhørsforhold til den svenske lutheranske kirke), for at beholde deres arveret. I praksis ville de ovennævnte konge- og fyrstehuse derfor ikke være blevet arveberettigede til den svenske trone, data.riksdagen.se. 'Regeringens proposition', 3; kungahuset.se. 'H.K.H. Prins Carl Philip'.

Belgien havde salisk arvefølge fra 1831. Belgien indførte med en forfatningsændring absolut primogenitur i 1991 (§ 85), hvorefter den belgiske arvefølge indskrænkedes til efterkommerne til tronfølgeren, prins Albert af Liège, fra 1993 kong Albert 2. (1993-2013). Efterkommerne af tidligere monarker eller prinser er kun arveberettigede, hvis de er mænd og nedstammer fra kong Leopold 1. (1831-65) i mandslinjen, hvilket betyder, at efterkommere af belgiske prinsesser, som ikke nedstammer fra Albert 2., er udelukkede fra tronen. Det drejer sig bl.a. om medlemmer af Bonaparte-dynastiet, Hohenzollern-Sigmaringen-dynastiet, det italienske kongehus (Savoyen-

---

dynastiet) og det luxembourgske fyrstehus (Nassau-Weilburg). Der er ikke nogen nulevende prinser af Belgien, som ikke nedstammer fra Albert 2., hvorved agnatisk primogenitur de facto er ophørt med at eksistere, da denne arvefølge ikke gælder for nogen, dekamer.be. 'The Belgian Constitution'. Kong Philippe 1.s (2013-) ældste datter, prinsesse Elisabeth (2001-), hertuginde af Brabant, vil blive Belgiens første kvindelige monark. På samme måde vil den norske prinsesse Ingrid Alexandra (2004-), kronprins Haakon (1973-) og kronprinsesse Mette-Marits (1973-) ældste barn, engang blive Norges første regerende dronning. Margrete 1. (1353-1412) var aldrig regerende dronning i Norge, men kun dronning (1363-80) og enkedronning (fra 1380) af Norge, og fra 1388 regent i Norge, officielt til 1389, reelt til sin død i 1412, Velde: 'The Belgian Succession'; monarchie.be. 'Princess Elisabeth'; kongehuset.no. 'H.K.H. Prinsesse Ingrid Alexandra'.

Indtil 1887 havde kongeriget Nederlandene en semi-salisk tronfølgelov, agnatisk-kognatisk succession, og Luxembourg med den saliske Nassau-slægtspagt (1783) opererede også med muligheden for en semi-salisk arvefølge, der tillod kognatisk succession i tilfælde af, at begge slægtslinjer, den yngre ottonske linje, hvor linjen Oranje-Nassau indgår, af både Dillenburg-linjen og Dietz-linjen, og den ældre walramiske linje, hvor bl.a. linjen Nassau-Weilburg indgår, var uddøde i mandslinjen. Nassau-slægtspagten tilsagde, at hvis den ene linje uddøde i mandslinjen, ville den anden overtage linjens besiddelser. Slægtspagten gjaldt slægtens besiddelser i det tysk-romerske rige, derfor også Luxembourg, der ganske vist var erhvervet af slægten efter pagtens indgåelse (i 1815), men i bytte for nogle af Nassau-besiddelserne i det tysk-romerske kejserrige. Luxembourg blev medlem af Det Tyske Forbund i 1815, som blev betragtet som en efterfølger til det tysk-romerske rige, hvorfor slægtspagten også omfattede storhertugdømmet modsat Nederlandene, der som stat historisk ikke blev betragtet som en del af det tysk-romerske rige. Nassau-slægtspagten blev indskrevet i Wiener-traktaten af 1815, der etablerede en personalunion mellem kongeriget Nederlandene og storhertugdømmet Luxembourg, i London-traktaten (1867), der anerkendte Luxembourgs status som en neutral, selvstændig nationalstat, og i Luxembourgs forfatning (1856 og 1868). I 1841-42 fik Luxembourg en forfatning, der blev revideret i 1848, 1856 og 1868. I 1887 indførtes kognatisk arvefølge i Nederlandene, hvorefter Nederlandenes nye kvindelige tronfølge kun gik tilbage til 1815 og kong Vilhelm 1. (1815-40). Siden 1884 havde kong Vilhelm 3.s (1849-90) datter, Wilhelmina (1880-1962, regerende dronning fra 1890-1948), været tronfølger, da hendes halvbror, prins Alexander af Oranien (1851-84), døde. Eftersom Luxembourg med sin saliske tronfølgelov, Nassau-slægtspagten (1783), ikke anerkendte kognatisk (kvindelig) arvefølge, opsigde storhertugdømmet personalunionen med Nederlandene i 1890, da mandslinjen i

---

Oranje-Nassau-dynastiet (-Dietz) uddøde med kong Vilhelm 3. Luxembourgs trone blev overtaget af storhertug Adolf 1. (1890-1905), den sidste hertug af Nassau (1839-66), fra den walramiske sidelinje Nassau-Weilburg til Oranje-Nassau-dynastiet. Adolf 1.s søn og efterfølger på tronen, storhertug Vilhelm 4. (1905-12), fik seks døtre. Den semi-saliske bestemmelse i slægtpagten fra 1783, der tillod kognatisk tronfølge i tilfælde af, at begge ovennævnte slægtslinjer var uddøde i mandslinjen, hvilket var en realitet i 1912, hvor også den walramiske linje uddøde i mandslinjen (den ottonske linje uddøde i 1890), blev fastlagt i en officiel tilføjelse til tronfølgeloven i 1907 med et dekret fra storhertugen af 16. april 1907.

Under indtryk heraf blev den nye tronfølgelov vedtaget af det luxembourgske parlament, deputeretkammeret, den 5. juli 1907 efter en voldsom debat med 41 stemmer mod syv. Det tysksprogede, katolske og kristendemokratiske dagblad *Luxemburger Wort* refererede den 5. juli til debatten i parlamentet, "Kammer-Revue", hvor de republikanske socialister modsatte sig den nye tronfølgelov i et forsøg på at svække og delegitimere monarkiet. Den luxembourgske regeringsleder, Paul Eyschen (1841-1915, regeringsleder 1888-1915), motiverede den nye tronfølgelov med, at det siddende Nassau-Weilburg-dynasti siden 1890 var blevet en integreret del af det luxembourgske nationale erindringsfællesskab.

Seit 16 Jahren ist die Großherzogliche Familie im Lande und die großherzoglichen Kinder sind Luxemburgerinnen, und deshalb liebt das Volk sie. So wächst eine luxemburgische Dynastie heran, und wenn wir selbst diese Kinder erzogen haben, dann wissen wir, was wir an ihnen haben.

Med denne betragtning søgte Eyschen at henlede parlamentarikernes opmærksomhed på det historiske forhold, at storhertugens ældste datter, prinsesse Marie-Adélaïde (1894-1924), var det første medlem af et regerende dynasti i Luxembourg, som var født inden for statens territorium siden grev Johan den Blinde (1296-1346, greve af Luxembourg 1313-46 og konge af Bøhmen fra 1310-46) fra Luxembourg-dynastiet.

Den nærmeste agnat i Nassau-Weilburg-dynastiet var den tyske grev Georg Nikolaus von Merenberg (1871-1948), der var fætter til storhertug Vilhelm 4. Hans far, prins Nikolaus Wilhelm af Nassau (1832-1905), indgik i 1868 et morganatisk ægteskab med en russer, som samme år blev tildelt titlen grevinde af Merenberg af sin nye svoger fyrst Georg Viktor af Waldeck-Pyrmont (1845-93). Titlen gik i arv til parrets børn, to døtre og en søn. At ægteskabet var morganatisk blev bestemt af Nassau-Weilburg-slægtens overhoved, den forhenværende hertug Adolf af Nassau, som i

---

1866 var blevet indlemmet i Preussen. I 1890 blev Adolf 1. storhertug af Luxembourg. Grev Georg Nikolaus von Merenberg øjnede nu muligheden for at gøre et arvekrav gældende i forhold til storhertugdømmet Luxembourg. Han var gift med en russisk prinsesse, Olga Alexandrovna Yurievskaya (1873-1925), der var uægte datter af den russiske zar Alexander 2. (1855-81), og siden i 1880 legitimeret af hendes forældres morganatiske ægteskab. Parret havde en søn, og dermed var den saliske arvefølge sikret. Grev Georg Nikolaus von Merenberg indledte en intens pressekampagne for sit tronkandidatur, og han søgte endog at involvere Europas stormagter, herunder Tyskland og Storbritannien, i spørgsmålet. Europas stormagter havde med Londontraktaten i 1867 anerkendt Luxembourgs status som en neutral, selvstændig nationalstat, og dermed blev det luxembourgske tronfølgespørgsmål politisk sprængfarligt. *Luxemburger Wort* understregede i sin holdning til tronfølgespørgsmålet den 6.-7. juli, "Unsere Stellungnahme in der Thronfolgefrage", at det afgørende måtte være, hvem der havde retten på sin side, og her var der efter avisens opfattelse ingen tvivl om, at den tyske grev von Merenberg ingen arveret havde til storhertugdømmet Luxembourg. Men samtidig var storhertugens seks døtre alle katolikker. Monarkerne i det katolske Luxembourg var protestanter (calvinister) i personalunionen med Nederlandene fra 1815-90, og efter 1890, hvor Luxembourg blev en uafhængig nationalstat med sit eget nationale fyrstehus fra Nassau-Weilburg, var de luxembourgske monarker protestanter (lutheranere) frem til 1912, hvorefter de luxembourgske monarker har været katolikker. I forbindelse med ægteskabet i 1893 mellem den katolske portugisiske prinsesse Maria Anna (1861-1942) og den protestantiske arvestorhertug Vilhelm (4.) af Luxembourg (1852-1912), søn af storhertug Adolf 1., blev det bestemt, at parrets sønner skulle være lutheranere, mens parrets døtre skulle være katolske. Parret, der fra 1905-12 var Luxembourgs storhertugpar, fik seks døtre, hvorfor de luxembourgske monarker fra 1912 har været katolske. Katolicismen er den fremherskende religion i Luxembourg, og dynastiet Nassau-Weilburg blev dermed i religiøs henseende integreret i Luxembourg. Grev Georg Nikolaus von Merenberg var lutheraner. Avisen *Luxemburger Wort* udtrykte følgende holdning til det religiøse element i tronfølgesagen: *Wenn aber jetzt durch die Umstände die Krone des Landes an eine katholische Fürstentochter übergeht, die zudem eine geborene Luxemburgerin ist, so erfüllt das ja weite Kreise unseres Volkes mit Befriedigung*. Denne holdning flugtede med det synspunkt, som regeringslederen Eyschen fremførte i ovennævnte parlamentsdebat, hvor han i øvrigt affærdigede grev von Merenbergs arvekrav. I hans øjne havde dennes agitatoriske metoder gjort ham uværdig til at sidde på den luxembourgske trone.

De socialistiske parlamentsmedlemmer, der med baggrund i tronprætendenten grev von Merenbergs kampagne søgte at fiske i rørte vande ved at underminere monarkiets legitimitet, stemte imod. Den republikanske socialist Xavier Basseur (1865-1912, medlem af parlamentet fra 1902-12) motiverede sin modstand mod ændringen af tronfølgeloven på følgende måde:

Es sei ein Staatsstreich. Über das Majorat zu befinden ist nicht die Kammer, sondern die oberste deutsche Gerichtsstelle zuständig. Das glorreiche Haus Oranien verschwindet, wir behalten nur Abkömmlinge des Hauses Braganza, zur Freude der Klerikalen, die seinerzeit wegen Beleidigung des protestantischen Herrscherhauses verurteilt wurden. Der Prozeß ist mit dem Beschluß der Kammer so wenig erledigt, wie seinerzeit der Dreyfusprozeß mit der Behauptung, Dreyfus sei regelrecht verurteilt (Obermosel-Zeitung 6.7.1907, "Abgeordneten-kammer – Sitzung vom Donnerstag, dem 4. Juli").

Brasseur fandt ikke, at det luxembourgske parlament havde mandat til at ændre bestemmelserne i Nassau-slægtspagten fra 1783, som ifølge ham henhørte under en tysk jurisdiktion. Dette statskup var i Basseurs optik sammenlignelig med samtidens berømte justitsmord fra Frankrig, Dreyfus-affæren (1894-1906), hvor den jødiske franske officer Alfred Dreyfus (1859-1935) uretmæssigt i 1894 blev idømt livsvarigt fængsel for spionage til fordel for Tyskland. Der var samtidig et religiøst element i Basseurs argumentation, som åbenbarede en antikatolicisme og en antiklerikalisme vendt mod den katolske prinsesse Marie-Adélaïde (1894-1924), der med ændringen af tronfølgeloven ville blive Luxembourgs næste statsoverhoved og den første katolske monark i Nassau-Weilburg-dynastiet. Ifølge en ledende artikel i *Luxemburger Wort* den 6.-7. juli, "Die Krone Luxemburg", havde de republikanske socialister, anført af Xavier Basseur, op til den endelige afstemning oprådt upatriotisk og sat deres eget lands velfærd og lykke på spil. Xavier Basseur havde i øvrigt en fætter i parlamentet, den liberale Robert Basseur (1870-1934), der varmt talte for ændringen af tronfølgeloven. Artiklen beskrev, hvordan en republik ikke egnede sig som statsform til en småstat som Luxembourg, og henviste i sin argumentation til, at Norge to år forinden havde valgt den monarkiske statsform, da landet opsigde personalunionen med Sverige. Luxembourgs suverænitet og uafhængighed beroede ifølge den ledende artikel på de europæiske stormagters velvilje. Med den nye tronfølgelov havde *Fürst und Volksvertretung sich um das Land verdient gemacht, denn Friede und Unabhängigkeit gehören zu den kostbarsten Gütern Luxemburgs*. Samtidig havde løsningen af tronfølgespørgsmålet cementeret den monarkiske statsform, uden hvilken det uafhængige og

---

neutrale Luxembourg hurtigt ville ophøre med at eksistere. Endelig sikrede den nye tronfølgelov i artiklens optik, at der for fremtiden ikke ville være nogen tronprætendenter, som *die Ruhe under der Friede im Großherzogtum gestört werde*.

Fem dage efter parlamentets vedtagelse af den nye tronfølgelov erklærede storhertug Vilhelm 4. den 10. juli 1907, at grev Georg Nikolaus von Merenberg ingen arveret havde til storhertugdømmet, da han var født i et morganatisk ægteskab, og han proklamerede sin ældste datter som Luxembourgs tronfølger.

Med den nye tronfølgelov kunne først Marie-Adélaïde (1912-19) og dernæst hendes yngre søster Charlotte (1919-64) overtage tronen i Luxembourg. Storhertuginde Marie-Adélaïde var Luxembourgs første katolske monark siden nedlæggelsen af hertugdømmet Luxembourg i 1795 og Luxembourgs første egen katolske monark siden hertuginde Elisabeth (1411-43) fra Luxembourg-dynastiet. Med tronfølgeloven i 1907 modtog efterkommere til storhertugens døtre kun arverettigheder til den luxembourgske trone i ren agnatisk linje, hvilket ville sige, at en mandlig efterkommer af en yngre datter ville have forrang for kvindelige efterkommere af ældre døtre. I 2011 udstedte storhertug Henri (2000-), en sønnesøn til storhertuginde Charlotte, et dekret, som indførte absolut primogenitur til tronen i Luxembourg. Den nye bestemmelse blev indføjet i Nassau-slægtspagten, som paragraf 3 i Luxembourgs forfatning refererer til, og godkendt af parlamentet. Absolut primogenitur gælder i første omgang kun efterkommere til storhertug Henri. Prinsesser, der nedstammer fra tidligere luxembourgske monarker, kan teoretisk stadig arve tronen i tilfælde af, at såvel hele mandslinjen som storhertug Henris efterslægt uddør. Med andre ord er prinser og prinsesser, der ikke nedstammer fra storhertug Henri, stadig underlagt agnatisk-kognatisk succession. I teorien kan medlemmer af bl.a. den morganatiske Urach-sidelinje fra Huset Württemberg, det bayerske Wittelsbach-dynasti, den belgiske adelsslægt Ligne, Habsburg-Lothringen-dynastiet og Liechtenstein-dynastiet således stadig arve tronen i Luxembourg, Velde: 'Succession in Nassau and Luxemburg'; verfassungen.eu. 'Verfassung des Großherzogtums'; monarchie.lu. 'H.R.H. the Grand Duke'.

Det britiske monarki udgør en markant undtagelse fra denne udvikling, da man i Storbritannien stadig opererer med en meget bred arveret til tronen. Med den engelske tronfølgelov fra 1701, vedtaget af det engelske parlament i 1701 for kongerigerne England og Irland, blev det protestantiske Hannover-dynasti arveberettiget til den engelske, fra 1707 britiske, trone ved at forbigå over 50 romersk-katolske arvinger, der lå placerede højere oppe i arvefølgen til tronen via primogenitur. Hannover-dynastiet besteg den britiske trone i 1714 med Georg 1. (1714-27), der var

---

den ældste søn til kurfyrstinde Sophie af Hannover (1630-1714) og kurfyrste af Hannover fra 1698-1727. Hannover-dynastiet nedstammede fra Stuart-dynastiet og kong Jacob 6. (1567-1625), Jacob 1. (1603-25), via dennes barnebarn kurfyrstinde Sophie af Hannover, som var datter af kurfyrst Friedrich 5. af Pfalz (1610-23), der kortvarigt valgtes til konge af Bøhmen (1619-20), og som tilhørte den calvinistiske Simmern-linje inden for det katolske Wittelsbach-dynasti, og Elizabeth Stuart (1596-1662), som var datter af kong Jacob 6./1. Ifølge tronfølgeloven fra 1701 gælder de arveberettigede efterkommere af kurfyrstinde Sophie kun ægtefødte og er desuden begrænset til dem, der ikke fra fødsel eller via giftermål er romersk-katolske, eller indtil 2015 havde giftet sig med en romersk-katolik. I dag er der mere end 5.000 legitime efterkommere af kurfyrstinde Sophie, selvom langt fra alle er med i den britiske tronfølge. I dag omfatter den britiske tronfølge flere tusinde personer, såvel borgerlige som medlemmer af en række europæiske konge- og fyrstehuse, fx en lang række tyske fyrstehuse som fx Leiningen og Schaumburg-Lippe og det danske, norske, svenske, nederlandske og græske kongehus og det monegaskiske fyrstehus fra 1999-2018 (den protestantiskfødte (lutherske) prinsesse Alexandra af Hannover (1999-), der foruden den britiske arvefølge (indtil 2018) også er med i arvefølgen til Monacos trone, da hun regnes som et medlem af det monegaskiske katolske fyrstehus))). I 2018 konverterede prinsessen til den katolske tro, hvorved hun mistede sin plads i den britiske arvefølge. Efterkommerne efter kurfyrstinde Sophie af Hannover grupperer sig inden for en lang række ikke-katolske, protestantiske og ortodokse, konge- og fyrstehuse i Europa, fx de tyske konge- og fyrstehuse Hohenzollern-dynastiet (Preussen), Württemberg (katolsk, fra 1797 luthersk hovedlinje), Wettin-dynastiet, den ernestinske linje (Sachsen-Weimar-Eisenach), Hessen-Kassel, Mecklenburg (-Strelitz og -Schwerin), Zähringen (Baden), Welf-dynastiet (Hannover) og Holsten-Gottorp-Oldenburg (Oldenburg), de nordiske kongehuse, det danske (dansk-islandske 1918-44), norske og svenske kongehus, de ortodokse konge- og fyrstehuse i Rusland, Grækenland (katolsk monark 1832-62, luthersk monark 1863-1913), Rumænien (katolske monarker 1866-1927) og Jugoslavien, det nederlandske kongehus og følgelig det britiske kongehus. I 1707 omdannedes den britiske personalunion til en politisk union, da den britiske statsdannelse, Storbritannien, blev en realitet, og tronfølgeloven blev gældende for den britiske statsdannelse og fra 1801 også den nye, samlede britiske statsdannelse, da kongeriget Irland indlemmedes i den eksisterende britiske statsdannelse. I 2015 indførte Storbritannien absolut primogenitur, hvilket dog ikke betød en indskrænkning i arvefølgen til tronen til eksempelvis dronning Elizabeth 2.s (1952-2022) efterkommere, Gimpel: *Monarchies*, 70-71;

Fyrstendømmet Monaco er et andet eksempel på et monarki med en kognatisk arvefølge, som var tæt på at resultere i en personalunion med andre stater. Gennem sin mor var hertug Wilhelm af Urach (1864-1928, hertug fra 1869) legitim arving til den monegaskiske fyrstetrone, hvor hans fætter fyrst Albert 1.s (1889-1922) søn, arveprins Louis (2.) (1922-49), var ugift og uden legitime arvinger. Frankrig, som siden det 17. århundrede havde udøvet en varierende grad af politisk og kulturel hegemoni over fyrstendømmet, ønskede dog ikke nogen tysk fyrste som fyrstendømmet Monacos monark. Hertugen, der var født i Monaco, tilhørte en morganatisk sidelinje fra 1867 i Huset Württemberg i kongeriget Württemberg. Frankrig frygtede indflydelsen fra det tyske kejserrige, hvis grundlæggelse i 1871 skyldtes det franske nederlag i Den Fransk-Tyske Krig (1870-71). Frankrig følte sig efterhånden omslutt af tyske fyrstehuse. Det tyske fyrstedynasti Sachsen-Coburg-Gotha formåede op gennem det 19. århundrede gennem giftermål og valg af monarker at besætte en række europæiske troner i det 19. og 20. århundrede i bl.a. Storbritannien og Belgien. Det britiske kongehus tilhørte i agnatisk linje Huset Sachsen-Coburg-Gotha fra 1901 i kraft af dronning Victorias giftermål i 1840. Samtidig havde den nederlandske dronning Wilhelmina (1890-1948) i 1901 ægtet hertug Heinrich af Mecklenburg-Schwerin, hvorved det nederlandske kongehus i perioden 1948-80 tilhørte Mecklenburg-Schwerin-dynastiet i agnatisk linje. Hertug Wilhelm var

---

catholicnewsagency.com. 'Monegasque princess'; Hepsworth: op.cit., 175-80; royal.uk. 'Succession'.

Storbritannien udmærker sig også blandt de øvrige europæiske arvemonarkier ved at have en selvstændig tronfølgelov, der ikke er indskrevet i landets forfatning. Storbritannien har med dets særegne konstitutionelle system endnu ikke nogen samlet, nedskrevet forfatning. Landets regeringsskik er baseret på tolkninger af en mængde ældre love, af hvilket dokumentet Magna Charta fra 1215 er det ældste. Storbritannien praktiserer som det eneste af de ti arvemonarkier endnu en middelalderlig kroning. Ved tronbestigelsen skal den britiske monark i overensstemmelse med den lovfæstede kroningsed fra 1688 og 1910 aflægge en ed, hvor monarken lover at være en trofast protestant, som vil opretholde Church of England, Hazell: 'Monarchy in the Constitutional', 14; legislation.gov.uk. 'Coronation Oath'. I forfatningerne i Danmark, Sverige, Luxembourg, Monaco og Liechtenstein refereres til selvstændige tronfølgelove, huslove for Luxembourgs, Monacos og Liechtensteins vedkommende. I dag udgør successionsordningen af 1980 en af i alt fire love, som tilsammen udgør den samlede svenske forfatning. De fire øvrige europæiske arvemonarkier, Norge, Nederlandene, Belgien og Spanien, har ingen selvstændige tronfølgelove. Arvefølgen i de fire monarkier er fastlagt i staternes respektive forfatninger.

dog qua sin opvækst i Monaco med sin enlige mor fra 1869 udpræget frankofon. Hans fars første gemalinde, prinsesse Théodolinde de Beauharnais af Leuchtenberg (1814-57), var barnebarn af den franske kejserinde Joséphine (1763-1814, kejser Napoleon 1.s gemalinde fra 1796 til skilsmissen i 1810). Hans fars kusine prinsesse Catharina af Württemberg (1783-1835) ægtede Jérôme Bonaparte (1784-1860), konge af Westfalen fra 1807-13. En anden fætter til hertug Wilhelms far, hertug Alexander af Württemberg (1804-81), som tilhørte den katolske hertug-sidelinje til kongehuset i Württemberg, ægtede i 1837 den franske prinsesse Marie af Orléans (1813-39), som var datter af den franske kong Louis Philippe 1. (1830-48). Endvidere var hertug Wilhelms første gemalinde, hertuginde Amalie i Bayern (1865-1912), tre gange tipoldebarn af den franske kong Ludvig 15. (1715-74).

Der var således intet kulturelt eller dynastisk aspekt, som var antifransk i von Urach-slægten. Men hertug Wilhelm havde dog tysk statsborgerskab, og han tjente i den württembergske hær. Sikkerhedspolitisk frygtede Frankrig, at Monaco ville blive en fremtidig tysk ubådsbase. I 1911 udstedtes derfor en fyrstelig forordning, hvorved fyrstehuset Grimaldi adopterede tronfølgeren Louis' illegitime datter, Charlotte (1898-1977). Monacos parlament gjorde dog opmærksom på, at denne forordning var i strid med husloven for Grimaldi-dynastiet fra 1882. Det enevældige styre var i 1911 blevet afskaffet i fyrstendømmet til fordel for en fri forfatning, hvormed Monaco fik sit eget parlament, Nationalrådet. En tilføjelse af 30. oktober 1918 til husloven muliggjorde derefter adoptionen af Charlotte, der blev gjort til fyrstendømmets arving i 1919 med titlen hertuginde af Valentinois. Charlotte blev officielt adopteret af sin egen far på den monegaskiske ambassade i Paris den 16. maj 1919. Med den nye huslov kunne kun direkte efterkommere af den regerende fyrste, adopterede eller biologiske, bestige tronen. Adoptivbørn indtrådte i arvefølgen efter fyrstens biologiske børn, og samtidig fik ikke blot fyrsten, men tillige tronfølgeren med fyrstens samtykke, mulighed for at adoptere en tronarving, i tilfælde af manglende legitime arvinger. Ydermere indgik Monaco og Frankrig en traktat i 1918, hvorved det fastsloges, at alle fremtidige fyrster af Monaco skulle være franske eller monegaskiske statsborgere, ligesom den franske regering skulle godkende fremtidige tronbestigelser i Monaco. I 1924 gav hertug Wilhelm afkald på sin arveret til Monacos fyrstetrone og overførte den til sine franske slægtninge, greverne af Chabrillan. I 1924 ægtede hertug Wilhelm prinsesse Wiltrud af Bayern (1884-1975), datter af kong Ludvig 3. (1913-18). Hans andet ægteskab var barnløst.⁷³

---

⁷³ Velde: 'Monaco'.

I 1913 lagde Wilhelm også billet ind på den albanske trone (han blev støttet af katolske grupper i nord), men heller ikke dette dynastiske forehavende lykkedes, ligesom forsøget på at blive valgt til konge i kongeriget Polen (1916-18), der var en tysk klientstat. I 1917 undersøgte hertug Wilhelm som pensioneret general muligheden for at blive udnævnt til storhertug af Alsace-Lorraine, når 1. verdenskrig var afsluttet. Med Tysklands nederlag i krigen blev denne strøtanke imidlertid lagt i graven. Som følge af Det Russiske Kejserriges kollaps i 1917 og Brest-Litovsk-fredstraktaten i 1918 erklærede de baltiske stater deres uafhængighed. Litauen organiserede sig som kongeriget Litauen i 1918, der reelt var en klientstat under Det Tyske Kejserrige. Hertug Wilhelm blev i juli 1918 valgt til konge af Litauen af det litauiske statsråd med regenttitlen Mindaugas 2. Med Centralmagternes nederlag i 1. verdenskrig i november 1918 eroderedes grundlaget fuldstændigt for den litauiske kongetrone, der ikke engang anerkendtes af den tyske regering. Monarkiet som statsform blev alt opgivet den 2. november 1918, da det litauiske statsråd omgjorde sin beslutning, hvorpå republikken Litauen etableredes. Det er uvist, hvorvidt hertug Wilhelm ville have været i stand til at være monark i to europæiske lande på samme tid: Monaco og Litauen. Omvendt havde han hele fire sønner, hvorved der formentlig ikke ville blive tale om en varig personalunion mellem de to stater.⁷⁴

Der er eksempler i Europas fyrstehistorie på, at kognatisk arvefølge har medført dannelsen af personalunioner. Da den portugisiske kong Henrik (1578-80) døde uden arvinger, udbrød der en arvefølgekrise. Der var bl.a. tre kandidater til den ledige trone: António (1531-95), prioren af Crato, udråbte sig selv til konge efter Henriks død. Han var uægte barn og brorsøn til kong Henrik og sønnesøn til Manuel 1. (1495-1521). Den anden kandidat var prinsesse Catarina af Guimarães (1540-1614) og hertuginde af Braganza som gemalinde fra 1563 til sin fætter hertug João 1. af Braganza (1563-83), der var tre gange tipoldebarn til Johan 1. af Portugal (1385-1433). Prinsesse Catarina var sønnedatter til Manuel 1. Den tredje kandidat var kong Philip 2. af Spanien (1556-98), der var dattersøn af Manuel 1. via kongens ældste datter, prinsesse Isabella af Portugal (1503-39). Hans arvekrav var ikke det stærkeste blandt kandidaterne, men han havde militæret som argument, og han sejrede i slaget ved Alcântara i august 1580 i Den Portugisiske Arvefølgekrig (1580-83), en borgerkrig i Portugal, hvor António af Crato fik støtte af Frankrig, England og De Forenede Nederlande. Philip 2. blev konge af Portugal som Philip 1. (1580-98), hvilket bekræftedes på det portugisiske rigsmøde (Cortes) i Tomar i 1581, hvormed der etableredes en personalunion mellem Portugal og Spanien, formelt mellem Portugal, Den Castilianske Krone og Den Aragonske Krone.

---

⁷⁴ Puto: *L'indépendance albanaise*, 456; Page: *The Formation*, 94.

Den iberiske union, den philippinske union, baserede sig på det habsburgske Spanien under Philip 1., Philip 2. (1598-1621) og Philip 3. (1621-40). Dermed blev Portugal for første gang i dets historie regeret af et udenlandsk fyrstehus. Personalunionen kom i stand på grund af den kognatiske arvefølge i det portugisiske kongehus.

I 1640 gjorde portugiserne oprør mod personalunionen med Spanien under ledelse af den ottende hertug af Braganza, Johan 2. (1630-45), som blev ny konge af Portugal under navnet Johan 4. (1640-56). Portugal sikrede sin uafhængighed i Den Portugisiske Restaurationskrig (1640-68), hvor Portugal fik militær hjælp af Frankrig (1641-59 og 1667-68) og England (1662-68).⁷⁵

Et andet eksempel er fra England, hvor frøene til den britiske personalunion i 1603 blev sået i 1503, da Margaret Tudor (1489-1541), datter af den engelske kong Henrik 7. (1485-1509), ægtede Skotlands kong Jacob 4. (1488-1513), der faldt i et slag mod England og svogeren kong Henrik 8. (1509-47), slaget ved Flodden Field, i Cambrai-Ligaens Krig (1508-16). Parrets oldebarn kong Jacob 6. af Skotland (1567-1625), kong Jacob 1. af England (1603-25), arvede den engelske trone i 1603, da Tudor-dynastiet uddøde med dronning Elizabeth 1. (1558-1603). I personalunionen mellem England, Irland og Skotland i perioden 1603-1707 sad Stuart-dynastiet på den britiske trone med undtagelse af perioden 1649-60 (England var en republik; Skotland og Irland fra 1653) og 1694-1702 (Oranje-Nassau, der fra 1689-1702 sad på den britiske trone). I 1707 blev den britiske personalunion mellem Skotland og England omdannet til en politisk union på baggrund af Unionstraktaten (1706) og Unionslovene (1707). Den britiske statsdannelse, Storbritannien, var dermed en realitet.⁷⁶

Et tredje eksempel er ligeledes fra Storbritannien, hvor det protestantiske Hannover-dynasti kunne bestige den britiske trone i 1714 på grundlag af tronfølge-loven af 1701. Hannover-dynastiet nedstammede fra Stuart-dynastiet og kong Jacob 6. (1567-1625), Jacob 1. (1603-25), via dennes barnebarn kurfyrstinde Sophie af Hannover (1630-1714). Med tronbestigelsen blev der dannet en personalunion mellem Storbritannien og kurfyrstendømmet Hannover (afbrudt fra 1807-14 med den franske lydstat kongeriget Westfalen (1807-13)), der opløstes med dronning Victorias (1837-1901) tronbestigelse i 1837, eftersom Hannover med sin saliske tronfølge-lov, agnatisk succession, ikke anerkendte en kognatisk arvefølge. I det britiske kongehus (Hannover-dynastiet, Welf-dynastiet fra 1714 og frem til 1901) blev dronning Victorias farbror Ernst August (1771-1851), hertug af

---

⁷⁵ Elliot: *Imperial Spain*, 337-48.

⁷⁶ Brown: 'The vanishing emperor'; Stewart: *The Cradle King*, 169-73.

Cumberland og Teviotdale fra 1799, derfor i 1837 konge af Hannover, der fra 1814 var et kongerige.⁷⁷

Et fjerde eksempel er fra Sverige, hvor den første sidelinje inden for Vasa-dynastiet var et tysk dynasti, pfalzgrevskabet Zweibrücken-Kleeburg (1654-1720), som var en sidelinje til det bayerske Wittelsbach-dynasti. Den første monark i det svenske kongehus pfalzgrevskabet Zweibrücken-Kleeburg, Carl 10. Gustaf (1654-60), var søn af prinsesse Katarina (1584-1638), datter til Karl 9. (1604-11), Gustav 1. Vasas (1523-60) yngste søn, og ældre halvsøster til den svenske kong Gustav 2. Adolf (1611-32). Prinsesse Katarina mistede sin svenske arveret i 1615, da hun ægtede en calvinist, pfalzgreve Johan Casimir af Kleeburg (1589-1652). Ifølge tronfølgeloven fra 1604 mistede man arveretten, hvis man giftede sig med en ikke-lutheraner. Hendes ældste søn blev alligevel konge i 1654 efter den barnløse dronning Christina (1626-89, dronning fra 1632-54, hvor hun abdicerede og konverterede til den katolske tro). I 1649 valgtes han af den svenske stænderrigsdag til tronfølger. Der var et udbredt politisk ønske om, at dronning Christina ville gifte sig med sin fætter Carl (10.) Gustaf og dermed sikre arvefølgen, men det modsatte dronningen sig, og i stedet udpegede hun ham som sin efterfølger på den svenske trone. På baggrund af arv i det svenske kongehus pfalzgrevskabet Zweibrücken-Kleeburg blev der etableret en personalunion mellem Sverige og hertugdømmet Pfalz-Zweibrücken (1681-1718). Med den barnløse krigerkonge Carl 12.s (1697-1718), Carl 2. i Pfalz-Zweibrücken, død i 1718 overtog hans yngre søster, Ulrika Eleonora den Yngre (1688-1741), regeringsmagten som regerende dronning i Sverige, hvilket bekræftedes ved et valg af den svenske stænderrigsdag i 1719. Den saliske arvefølge gjaldt i det tyske hertugdømme, hvorfor personalunionen opløstes.⁷⁸

I Europas fyrstehistorie har det været en almindelig praksis, at kognatisk tronfølge i de europæiske arvemonarkier medførte, at de arveberettigede kvindelige medlemmer af konge- og fyrstehusene afskrev sig deres arveret, når de giftede sig ud af familien og ind i et andet konge- eller

---

⁷⁷ Riotte: 'Personal Union and Transfer'. En af bestemmelserne i den engelske tronfølgelov fra 1701 (gældende for kongerigerne England og Irland, fra 1707 Storbritannien og fra 1801 den nye, samlede britiske statsdannelse), som fastslog den hannoveranske arvefølge til den engelske (fra 1707 britiske) trone, lød dog, at England ikke uden parlamentets samtykke kunne tvinges til at gå i krig for tronfølgerens arveland, legislation.gov.uk. 'Act of Settlement'.

⁷⁸ Kinzinger: *Schweden und Pfalz-Zweibrücken*.

fyrstehus.⁷⁹ Formålet hermed var at undgå dannelse af personalunioner, som potentielt kunne forstyrre den politiske balance i Europa. I Habsburgmonarkiet, hvor kognatisk arvefølge indførtes i

---

⁷⁹ Forfatningerne og tronfølgelovene i Europas arvemonarkier indeholdt almindeligvis bestemmelser om, at medlemmerne af konge- og fyrstehusene skulle opnå monarkens samtykke til giftermål for at bevare arveretten, fx den danske Kongelov fra 1665 (artikel 21). I en række tilfælde blev disse bestemmelser suppleret med krav om sanktioner fra parlamentet, i fx Spanien, Danmark, Nederlandene, Belgien og Sverige. I Spanien har forfatningerne fra 1812 fastslået, at kongen skal have Cortes' samtykke til giftermål (1812: § 172), fra 1837 gjaldt dette også de arveberettigede til tronen (1837: § 48(5)), og fra 1845 også eksplicit tronfølgeren (1845: § 47). Kongehusets medlemmer skal ifølge forfatningen af 1978 indhente kongen og Cortes' samtykke til giftermål for at bevare arveretten (1978: § 57(4)). I Danmark skal parlamentet give samtykke til monarkens giftermål, mens arveberettigede skal have monarkens samtykke i statsrådet til at indgå ægteskab for at forblive i arvefølgen, jf. tronfølgelovene af 1953 (§ 5) og 2009 (§ 5(1)(2))). I Nederlandene har forfatningen fra 1815 fastslået såvel monarkens som parlamentets samtykke til giftermål for kongehusets medlemmer (1815: § 13, 21 og fx 1887: § 11, 18). Monarken skal have samtykke til sit giftermål af parlamentet, og monarken bør give afkald på tronen, såfremt ægteskabet ikke godkendes af parlamentet, senest fastslået i (1983: § 28(1)). I Belgien kan monarken helt exceptionelt med parlamentets samtykke genoverføre en tabt arveret til medlemmer, som har indgået giftermål uden kongens samtykke (1893: § 60, § 85 i den nuværende). I Sverige skulle stænderrigsdagen godkende giftermål for de arveberettigede i kongehuset ifølge tronfølgelovene af 1590, 1604, 1650 og 1683 (1693). En kongelig erklæring fra 1751 fastslog, at parlamentets godkendelse ikke længere var et ubetinget krav i forbindelse med prinsers og prinsessers giftermål (1751: § 14). Forfatningen af 1772 fastslog, at det nu kun var nødvendigt med kongens samtykke (1772: § 36). Successionsordningen fra 1810 fastslår kongens og fra 1980 regeringens samtykke til giftermål for kongehusets medlemmer (1810, 1980: § 5). Indtil 1980 skulle prinsesser også have kongens samtykke, skønt de ikke var arveberettigede (1810: § 6), Wilkenschildt: op.cit., 133-35; es.m.wikisource.org. 'Constitución española de 1812', 'Constitución española de 1837', 'Constitución española de 1845', 'Constitución española de 1978'; Juul: op.cit., 104-05; retsinformation.dk. 'Bekendtgørelse'; denederlandsegrondwet.nl. 'Artikel 11', 'Artikel 18'; dekamer.be. 'The Belgian Constitution'; runeberg.org. 'Tronföljd'; sv.m.wikisource.org. 'Regeringsform 1772'; lagen.nu. 'Successionsordning'; Hazell: 'The Royal Family's Lack', 194-201; Calissendorff: 'Constraints on the Monarchy', 201-03.

1713, var det en uskreven lov, at de østrigske ærkehertuginde afskrev sig deres arveret, når de giftede sig ind i et udenlandsk konge- eller fyrstehus. Gommens rang var dog i princippet underordnet. I Portugal, hvor kognatisk tronfølge var i overensstemmelse med de ældste traditioner i den iberiske nation, gav de portugisiske prinsesser ligeledes i udgangspunktet afkald på deres arveret til tronen, når de indgik et giftermål. Der var dog undtagelser. Eksempelvis beholdt prinsesse Maria Ana (1843-84) sin plads i arvefølgen, da hun i 1859 ægtede prins Georg af Sachsen (1832-1904, konge fra 1902-04). Prins Georg var ikke udset til at blive konge af Sachsen, men hans ældre bror, kong Albert (1873-1902), døde barnløs, hvorfor han besteg den sachsiske trone i 1902. Maria Ana kunne have besteg den portugisiske trone, såfremt den mandlige linje uddøde. Dette var tæt på at ske i 1861, da hendes ældste bror, kong Pedro 5. (1853-61), og to af hendes andre brødre døde af tyfus, uden at efterlade sig arvinger. Dog fik den næstældste søn, kong Luís 1. (1861-89), efterkommere, hvorfor situationen aldrig opstod. Desuden ville Maria Anas efterkommere ikke kunne have besteg den portugisiske trone, da de portugisiske forfatninger fra 1822 (§ 143), 1826 (§ 89) og 1838 (§ 100) fastslog, at ingen udlænding kunne bestige den portugisiske trone. Det portugisiske monarki afskaffedes i 1910.

Indtil 1797 udpegede den russiske monark sin efterfølger, der kunne være af begge køn. I 1797 indførte zar Paul 1. (1796-1801) en arvefølge lov, som fastslog, at monarkens ældste søn automatisk skulle efterfølge zaren på den russiske kejsertrone. Tronfølge loven indførte agnatisk-kognatisk succession i arvefølgen til tronen, og de russiske storfyrstinder beholdt i reglen deres arveret, når de giftede sig ind i et andet konge- eller fyrstehus. Prinsesse Tatiana Konstantinovna af Rusland (1890-1979), i lige mandslinje oldebarn af zar Nikolaj 1. (1825-55), giftede sig i 1911 med prins Konstantin Bagration af Mukhrani (1889-1915), som tilhørte den georgiske kongeslægt Mukhrani. Hun var det første medlem af det russiske Romanov-dynasti, som åbent ægtede en russisk undersåt eller en ikke-dynastisk standsfælle, siden Romanov-dynastiets tronbestigelse i 1613. Ægteskabet var dermed legalt et morganatisk giftermål, men prinsesse Tatiana måtte i forbindelse med sit giftermål give afkald på sin arveret til den russiske trone. Zar Nikolaj 2. (1894-1917) endte med at deltage i det højst kontroversielle bryllup, som også kunne perspektiveres som en national forsoning inden for rammerne af Det Russiske Kejserrige, hvorunder Georgien havde hørt siden 1801.

I Storbritannien afskriver prinsesserne ikke deres arveret i forbindelse med deres giftermål, jf. tronfølge loven fra 1701. Medlemmerne af kongehuset har dog fra 1772 været underlagt Loven om Kongelige Ægteskaber, der indtil 2015 fastslog, at enhver efterkommer af den britiske kong Georg 2. (1727-60), med undtagelse af efterkommere af prinsesser, der havde giftet sig ind i udenlandske

fyrstefamilier, skulle søge tilladelse hos den britiske monark ved indgåelse af et ægteskab. Loven blev i 2015 indskrænket til kun at gælde de første seks i den britiske arvefølge. Da tronfølgeoven fra 1701 kun gælder ægtefødte, har Loven om Kongelige Ægteskaber derfor virket som en potentiel indskrænkning af arverækken til den britiske trone, såfremt et givent ægteskab ikke opnåede monarkens samtykke. På samme måde fastslog Den Pragmatiske Sanktion fra 1776, at medlemmerne af det spanske kongehus skulle søge tilladelse hos den spanske monark ved indgåelse af et ægteskab. Desuden stipulerede Den Pragmatiske Sanktion, at man var tvunget til at give afkald på sin arveret til den spanske trone, hvis man som medlem af kongehuset indgik et ikke-fyrsteligt ægteskab. Normalt afskrev de spanske prinsesser deres arveret i forbindelse med deres giftermål, men der var ikke nogen fastlagt praksis. Eksempelvis krævede den spanske kong Karl 3. (1759-88), at hans datter prinsesse Maria Luisa (1745-92) skulle give afkald på sin arveret, da hun i 1765 ægtede storhertug Leopold af Toscana (1765-90), tysk-romersk kejser som Leopold 2. fra 1790-92. Et andet eksempel er den spanske prinsesse María de la Paz (1862-1946), dronning Isabella 2.s (1833-68) næststygste datter, der beholdt sin arveret, da hun i 1883 giftede sig med prins Ludwig Ferdinand af Bayern (1859-1949), der tilhørte den spanske linje af Wittelsbach-dynastiet. Parrets søn prins Ferdinand Maria af Bayern (1884-1958) var fra 1906-12 gift med den spanske prinsesse María Teresa (1882-1912). I forbindelse med ægteskabet blev den tyske prins naturaliseret som spansk statsborger og tildelt titlen som prins af Spanien af sin kommende svoger, kong Alfons 13. (1886-1931). Med 1. verdenskrigs udbrud i 1914 tilsluttede han sig det neutrale Spaniens sag, hvorfor han samme år afsagde sig sine arverettigheder til kongeriget Bayern. I dag er der med den spanske forfatning af 1978 usikkerhed om, hvor bred den spanske arvefølge er. Er den begrænset til Juan Carlos 1.s efterkommere? Eller omfatter den også bl.a. Begge Sicilier-dynastiet, Bourbon-Parma, Luxembourg og Orléans-slægten?⁸⁰

I Nederlandene har prinsesserne i det nederlandske kongehus traditionelt beholdt deres plads i arvefølgen, hvis den nederlandske regering og parlamentet tillod det pågældende giftermål. Eksempelvis beholdt prinsesse Louise af Nederlandene (1828-71) sin plads i arvefølgen, da hun i 1850 med regeringens og parlamentets velsignelse giftede sig med den svensk-norske kronprins Carl (15.), konge fra 1859-72. Et andet eksempel er fra 1964, hvor dronning Julianas (1948-80)

---

⁸⁰ Brauneder: op.cit., 51-84; Lopes: *Rainhas Que*, 65-75; imperialhouse.ru. 'Decree on the Succession'; Martin: "'For the Firm'"; Bogdanor: *The Monarchy*, 55; en.m.wikisource.org. 'Royal Marriages'; legislation.gov.uk. 'Succession to the Crown Act 2013'; Samper: 'María Luisa'; Gallego: 'Paternal license'; Rey y Cabieses: *Wittelsbach y Borbón*.

næstældste datter, prinsesse Irene af Nederlandene (1939-), ægtede prins Carlos Hugo (1930-2010) fra Bourbon-Parma-dynastiet, hvilket affødte en konstitutionel krise i Nederlandene. Regeringen i det protestantiske land kunne ikke godkende giftermålet med den katolske Carlos Hugo, der tilmed var arving til et tronkrav på en udenlandsk trone, hvilket komplicerede situationen yderligere. Prinsesse Irene, der i hemmelighed før brylluppet havde konverteret til katolicismen, måtte afskrive sig arveretten til den nederlandske trone, i overensstemmelse med grundlovens bestemmelser om giftermål (§ 17). Bourbon-Parma-slægten tilhørte den ældste sidelinje inden for det spanske Bourbon-dynasti som efterkommere af kong Philip 5. (1700-46), og bl.a. som følge heraf blev stillingen som carlisternes tronprætendent til den siden 1931 nedlagte spanske trone overført til Bourbon-Parma-dynastiet af carlisternes mandlige linje, som uddøde i 1936. Nederlandene er det eneste protestantiske monarki i Europa med en nedskrevet forfatning, hvor denne (1815ff.) ikke kræver, at monarken skal tilhøre den protestantiske kirke (Den Reformerte Kirke, fra 2004 Den Protestantiske Kirke i Nederlandene, som er en fusion af calvinistiske og lutherske trossamfund); alligevel har den nederlandske kongefamilie traditionelt tilhørt den reformerte calvinisme. Selvom nederlandsk lov ikke forbød en katolik at regere over Nederlandene, havde traditionen for en protestantisk tronfølge dybe rødder tilbage til 80-årskrigen (1568-1648) mod Spanien og henrettelsen af Vilhelm den Tavse (1533-84) i 1584 af en støtte til Spaniens kong Philip 2. (1556-98), som fandt, at den nederlandske frihedshelt havde svigtet den spanske monark og den katolske kirke. I Nederlandene er Vilhelm den Tavse kendt som "Fædrelandets fader". Anti-katolicismen var således stærk i Nederlandene, og det påtænkte ægteskab vakte derfor stor opstandelse i den nederlandske offentlighed. Desuden var prins Carlos Hugo kendt som en tilhænger af det diktatoriske Franco-regime i Spanien, som eksisterede fra 1939-75. Hans far, prins Xavier (1889-1977, overhoved for Bourbon-Parma-dynastiet fra 1974-77), ledte under Den Spanske Borgerkrig (1936-39) carlisternes styrker på kirken, militæret og de nationalkonservatives side sammen med sin yngste bror, prins Gaetano af Bourbon-Parma (1905-58), som blev såret hele seks gange i borgerkrigen. Dronning Juliana forsøgte at stoppe ægteskabsplanerne, men overvejelser om at rejse til Spanien for at hente prinsessen hjem blev standset øjeblikkeligt. Ingen monark fra Oranjedynastiet havde nogensinde sat sine ben på spansk jord. Ingen fra den nederlandske kongefamilie eller repræsentanter fra Franco-styret overværede vielsen i Rom i april 1964. I 1975 blev prins Carlos Hugo carlisternes konge, da hans far, prins Xavier (1889-1977), abdicerede som tronprætendent. I perioden 1977-2010 var prins Carlos Hugo overhoved for Bourbon-Parma-dynastiet som titulær hertug af Parma og Piacenza. Under anførsel af Carlos Hugo førtes carlismen

over i en socialistisk retning, hvilket var en meget kontroversiel udvikling i den nærmeste familie. Carlos Hugo var fransk statsborger og fra 1979 en naturaliseret spansk statsborger. Parret fik fire børn, to sønner og to døtre, inden deres skilsmisse i 1981.

I fyrstendømmet Monaco afskriver de arveberettigede prinsesser ikke deres arveret, når de gifter sig. Eksempelvis er prinsesse Caroline af Monaco (1957-), der er datter af fyrst Rainier 3. af Monaco (1949-2005) og søster til den nuværende fyrste, Albert 2. (2005-), fortsat arveberettiget til den monegaskiske trone efter borgerlige ægteskaber og sit seneste giftermål i 1999 med prins Ernst August af Hannover (1954-), der siden 1987 har været overhoved for Hannover-slægten. Prins Ernst August fik dronning Elizabeth 2.s (1952-2022) samtykke til sit giftermål i overensstemmelse med Loven om Kongelige Ægteskaber fra 1772. Jævnfør den britiske tronfølgelov fra 1701 blev den tyske prins udelukket fra arvefølgen til den britiske trone, da han ægtede en romersk-katolik. I 2015 genindtog han sin plads i arvefølgen, da tronfølgeloven blev ændret. Ægteskabet blev godkendt af regeringerne i såvel Storbritannien, Monaco og Frankrig; sidstnævnte i overensstemmelse med paragraf 2 i den fransk-monegaskiske traktat fra 1918. Ifølge husloven for Grimaldi-dynastiet fra 1882 skulle de enkelte medlemmer af fyrstehuset indhente tilladelse hos fyrsten i forbindelse med indgåelse af giftermål for at bevare arveretten for sig selv og eventuelle efterkommere. I tilfælde af et opløst ægteskab, der også er barnløst, kunne arvingen dog generhverve sine arverettigheder, hvis ikke et tronskifte i mellemtiden var indtruffet (§ 3). Ifølge den monegaskiske tronfølgelov, husloven for Grimaldi-dynastiet, havde også eventuelle adopterede børn af den regerende fyrste fra 1918 arveret til tronen. Af frygt for at Grimaldi-dynastiet genealogisk skulle blive brudt, ændredes den monegaskiske tronfølgelov i 2002, hvorved adopterede udelukkedes fra arvefølgen, og samtidig udvidedes den monegaskiske tronfølge til også at omfatte den regerende monarks søskende og deres efterkommere, for at eliminere risikoen for at Monaco skulle blive et protektorat under Frankrig.

I storhertugdømmet Luxembourg er som før nævnt prinser og prinsesser, der ikke er af storhertug Henris efterslægt, fortsat underlagt agnatisk-kognatisk succession. Eksempelvis ægtede storhertug Jeans (1964-2000) yngste datter, prinsesse Margaretha af Luxembourg (1957-), i 1982 prins Nikolaus af Liechtenstein (1947-). Prinsessen beholdt sin teoretiske arveret til den luxembourgske trone i forbindelse med sit ægteskab. Til dags dato er giftermålet i 1982 den sidste ægteskabsforbindelse mellem to regerende dynastier i Europa. De to katolske monarkier Luxembourg og Liechtenstein er i dag de eneste to selvstændige europæiske statsdannelser, som engang har været en del af det tysk-romerske kejserrige (962-1806) og Det Tyske Forbund (1815-66), Liechtenstein er det eneste monarki, som ubrudt er blevet videreført fra det tysk-romerske

kejserrige. Prins Nikolaus fik samtykke til sit ægteskab fra sin far, fyrst Franz Josef 2. (1835-89), i overensstemmelse med husloven for Liechtenstein-dynastiet. Den nuværende huslov fra 1993 fastslår, at medlemmer af fyrstehuset skal have fyrstens tilladelse til giftermål (paragraf 7).

I Grækenland indførtes agnatisk-kognatisk tronfølge med forfatningen fra 1864. I Grækenland var det almindelig praksis, at de græske prinsesser gav afkald på deres arveret, når de giftede sig ud af landet. Den græske forfatning fra 1844 forbød decideret en personalunion mellem kongerigerne Bayern og Grækenland (§ 41). Det bayerske Wittelsbach-dynasti sad fra 1832-62 på den græske trone. Forfatningen fra 1864 forbød generelt personalunioner (§ 48; London-traktaten af 1863 mellem Storbritannien, Frankrig, Rusland og Danmark forbød en personalunion mellem Danmark og Grækenland (§ 4)). Det mest udprægede græske medlem af kongehuset var prinsesse Maria (1876-1940), kong Georg 1.s (1863-1913) yngste datter, der i 1922 ægtede den græske admiral Perikles Ioannidis (1881-1965), efter først at have været gift med den russiske storfyrst Georg Mikhailovitj (1863-1919), som blev henrettet under Den Russiske Revolution. Prinsessen blev i sin ungdom nægtet ægteskab med en borgerlig græker, men hun fik til gengæld lov til at beholde sin arveret til den græske trone i forbindelse med sine giftermål i 1900 og 1922. Ifølge huslove for det græske kongehus fra 1887 og 1949 skulle medlemmer af det græske kongehus have kongens samtykke til indgåelse af giftermål. Et andet eksempel er den græsk-danske prinsesse Sofia (1938-), kong Paul 1.s (1947-64) ældste datter, som i 1962 ægtede den spanske prins Juan Carlos (1938-), der var sønnesøn til den i 1931 afsatte spanske monark, kong Alfons 13. (1886-1931). I forbindelse med giftermålet fraskrev prinsessen sig sin arveret til den græske trone, og hun konverterede fra den ortodokse tro til katolicismen. Den græske forfatning fra 1844 krævede kun, at den græske monark skulle tilhøre den ortodokse kirke (§ 40), hvilket blev gentaget i de følgende forfatninger, fx i 1864 (§ 47) og 1911 (§ 47). Da landets første konge, Otto (1832-62), beholdt sin katolske tro, var formuleringen, at enhver efterfølger til den græske trone skulle tilhøre den ortodokse tro. Denne formulering blev gentaget i de følgende forfatninger. Kong Georg 1. (1863-1913) beholdt i øvrigt også sin evangelisk-lutherske tro. Ud fra denne formulering var konverteringen strengt taget ikke i sig selv årsagen til, at prinsesse Sofia var tvunget til at give afkald på sin arveret til den græske trone. I 1969 udnævnte diktatoren Franco prins Juan Carlos til prins af Spanien, der symbolsk signalerede hans nye status som spansk tronfølger. Efter Francos død i 1975 blev ægteparret Spaniens nye kongepar.⁸¹

---

⁸¹ Thuesen: *Norges dronninger*, 148-51; Bloks: 'Who is Princess Irene'; royal-house.nl. 'Princess Irene'; Cranmer: 'Monarchies and Religion', 94-101; Wilson: 'The Claim of Carlos-Hugo';

I Danmark ægtede prinsesse Benedikte (1944-) i 1968 prins Richard af Sayn-Wittgenstein-Berleburg (1934-2017). Tilbage i 1300-tallet kom Berleburg ind under grevskabet Sayn-Wittgenstein, hvorfra linjen Sayn-Wittgenstein-Berleburg opstod ved en deling i 1607. Det suveræne rigsgrevskab Sayn-Wittgenstein-Berleburg blev i 1792 ophøjet til et rigsfyrstendømme, som i 1806 mediatiseredes til storhertugdømmet Hessen. I 1816 blev området annekteret af Preussen (provinsen Westfalen). Prins Richard, der som familieoverhoved var den sjette fyrste (pga. sin fars skæbne officielt prins) af Sayn-Wittgenstein-Berleburg, var søn af fyrst Gustav Albrecht (1907-69, fyrste fra 1925), der tjente som tysk officer under 2. verdenskrig på Østfronten. Under kamphandlinger i det nuværende Hviderusland forsvandt han i juni 1944. Først den 29. november 1969 erklærede familien ham for lovformelig død. Prinsesse Benedikte var i forbindelse med offentliggørelsen af forlovelsen i 1967 nummer to i den danske arvefølge efter tronfølgeren prinsesse Margrethe, der samme år blev gift. Først efter prinsesse Benediktes bryllup i februar 1968 nedkom tronfølgeren med en søn, kronprins Frederik (1968-). Man var derfor fra officiel dansk side interesseret i, at prinsesse Benedikte beholdt sin plads i arvefølgen i forbindelse med sit giftermål med den tyske prins. Forud for brylluppet i februar 1968 underskrev kong Frederik 9., prinsesse Benedikte og prins Richard på et statsrådsmøde i juni 1967 en aftale, der udstak vilkårene for parrets ægteskab og deres efterkommeres relation til Danmark. Aftalen fastslog, at prinsesse Benedikte og prins Richard skulle tage fast bopæl i Danmark, såfremt hun blev den nærmeste tronarving, og at prins Richard skulle søge om dansk indfødsret. Derudover blev det i aftalen bestemt, at parrets eventuelle børn og deres efterkommere for at kunne bevare arveretten til tronen skulle tage fast bopæl i Danmark fra det tidspunkt, da de måtte blive nærmeste arving til tronen, og senest når de opnåede den undervisningspligtige alder efter dansk lovgivning. Ved myndighedsalderen skulle de ansøge om dansk indfødsret. Dokumentet forblev et historisk papir, fordi prinsesse Margrethe, fra 1972-2024 dronning Margrethe 2., fik levedygtige efterkommere. Prinsesse Benedikte beholdt sin danske prinsesstitel og sin plads i den danske tronfølge. Prinsessen har utallige gange virket som dansk rigsforstander.⁸²

---

denederlandsegrondwet.nl. 'Artikel 18'; Velde: 'Monaco'; Beéche: *The Gotha*, 39-40, 50, 152; gesetze.li. 'Hausgesetz'; mjp.univ-perp.fr. 'Grèce – Constitution du 18/30 mars 1844', 'Grèce – Constitution du 16/28 novembre 1864'; Zeepvat: 'A True Daughter'; rangevoting.org. 'The Greek Constitution of 1 (14) June 1911'; Gay: 'Inside Queen Sofia'.

⁸² Burkardt og Lückel: *Das Fürstliche*; Bistrup: *Dronning Ingrid*, 191-92; Wilkenschildt: *Kongelige bryllupper*, 197-218.

Det forhold at prinsesse Benedikte beholdt sin plads i arvefølgen efter sit giftermål forekom ikke umiddelbart problematisk, da prins Richard tilhørte et mediatiseret tysk fyrstehus, hvorfor risikoen for en eventuel personalunion mellem Danmark og Sayn-Wittgenstein-Berleburg var reelt et ikkeeksisterende fatamorgana.⁸³

Kong Frederik 9. og dronning Ingrid's yngste datter, prinsesse Anne-Marie (1946-), ægtede i 1964 den græske kong Konstantin 2. (1964-73). Ved sit giftermål gav dronning Anne-Marie afkald på sin arveret til den danske trone, både på egne, sine børns og deres efterkommeres vegne, og forud for brylluppet konverterede den kommende græske dronning fra den evangelisk-lutherske danske folkekirke til den ortodokse tro. Arveafkaldet, som blev meddelt i forbindelse med kongens samtykke i statsrådet i juni 1964, var ikke nødvendiggjort af konverteringen, da den danske grundlov (1849ff.) kun fastslår, at den danske monark skal høre til den evangelisk-lutherske kirke (1953: § 6). Ægteskabet i 1885 mellem den evangelisk-lutherske danske prins Valdemar (1858-1939) og den romersk-katolske franske prinsesse Marie af Orléans (1865-1909) var højst usædvanligt i samtiden. I forbindelse med giftermålet indgik man en salomonisk aftale med den katolske kirke om, at sønner i ægteskabet skulle være lutheranere og døtre katolikker. På daværende tidspunkt havde kun mænd arveret til den danske trone, jf. tronfølgeordenen af 1853.⁸⁴ Arveafkaldet i 1964 var først og fremmest nødvendiggjort af det forhold, at prinsesse Anne-Marie giftede sig ind i et regerende fyrstehus og tilmed med en regerende monark. Parret blev Grækenlands sidste kongepar, da det græske monarki afskaffedes i 1973. Ekskong Konstantin 2. døde i 2023.

---

⁸³ Prins Richard tilhørte på mødrene side en svensk adelsslægt, Fouché d'Otrante, som har franske rødder tilbage til Det Første Franske Kejserdømme, hvor kejser Napoleon 1. i 1809 tildelte titlen hertug af Otrante til den franske statsmand Joseph Fouché (1759-1820). Slægten havde nære forbindelser til det svenske kongehus, Bernadotte-dynastiet, der ligeledes havde franske rødder. Dronning Ingrid's mor, kronprinsesse Margareta (1882-1920), var gudmor og navnemor til Margareta Fouché d'Otrante (1909-2005), som i 1934 blev mor til prins Richard, hvis gudmor var dronning Ingrid, Skipper: *Tre søstre*, 125-26.

⁸⁴ Wilkenschildt: *Kongeligt*, 230; *ibid.*: *Kongelige bryllupper*, 173-96; Møller: *op.cit.*, 260.

7. Regerende kvindelige monarker og dynastiske unioner

I 1967 ægtede tronfølgeren prinsesse Margrethe den franske greve Henri de Laborde de Monpezat (1934-2018), der blev til danske prins Henrik.⁸⁵ Inden brylluppet konverterede han fra katolicismen til den evangelisk-lutherske kirke og blev dansk statsborger. I overensstemmelse med tronfølgelovens paragraf 5 annoncerede statsminister Jens Otto Krag (1914-78, statsminister ad to omgange fra 1962-68 og 1971-72) i Folketinget den 4. oktober 1966, at tronfølgeren havde forlovet sig med den franske greve Henri de Laborde de Monpezat. Statsministeren meddelte parlamentet, at regeringen ingen betænkeligheder havde over for det påtænkte giftermål.

---

⁸⁵ Wilkenschildt: *Kongelige bryllupper*, 9-40. Tronfølgeren fik Folketingets samtykke til sit ægteskab i overensstemmelse med den nye tronfølgelov af 1953 (§ 5). I andet afsnit af paragraf 5 lyder formuleringen: ”Til kongens indgåelse af ægteskab udfordres rigsdagens samtykke”. I 2009-tronfølgeloven er formuleringen: ”Til kongens eller den regerende dronnings indgåelse af ægteskab kræves Folketingets samtykke” (§ 5, stk. 2), da.m.wikisource.org. ’Tronfølgeloven af 27. marts 1953’; retsinformation.dk. ’Bekendtgørelse’. Denne nye bestemmelse om parlamentets samtykke til monarkens giftermål blev i ovennævnte *Betænkning* fra forfatningskommissionen motiveret med, *at den regerende konges eller dronnings ægteskab – således som erfaringerne fra udlandet i de sidste årtier har vist – er et spørgsmål, som kan få vidtrækkende statsretlige og politiske konsekvenser*. Der hentydes formentlig her til abdikationskrisen i 1936 i Storbritannien, som vil blive behandlet nedenfor. Endvidere hedder det i motiveringen: *Dette gælder ikke mindst i tilfælde af, at en konge eller regerende dronning måtte indgå ægteskab med en regent eller tronarving i et fremmed land*. Her kunne forfatningskommissionen have haft den britiske tronfølgers giftermål med den græsk-danske prins Philip (1921-2021) i 1947 i tankerne. Modviljen mod en mulig personalunion som følge af sådanne giftermål bevirkede ifølge kommissionen, at parlamentets samtykke efter omstændighederne *kunne gøres betinget af, at de i ægteskabet fødte børn og disses afkom enten slet ikke får arveret til tronen eller i hvert fald skal stå tilbage for andre tronarvinger*, *Betænkning*, ’Bemærkninger til forslag til tronfølgelov’, 71. Samtidig har tronfølgeloven siden ændringen i 1953 taget højde for en abdikation, hvilket blev en realitet i 2024. Lovens § 6 fastslår, at tronfølgelovens bestemmelser i §§2-5 tilsvarende finder anvendelse i tilfælde af, at en konge (med ændringen i 2009 blev der tilføjet: ”eller en regerende dronning”) frasiger sig tronen. § 6 var muligvis inspireret af den britiske abdikationskrise i 1936.

Det er mit indtryk, at greve de Monpezat på værdig måde vil kunne stå ved tronfølgerens side i hendes gerning. Han er vokset op i Frankrig og Indokina, har studeret fjernøstlige sprog ved Sorbonne og blev efter at have aftjent sin værnepligt tilknyttet den franske udenrigstjeneste. For tiden gør han tjeneste ved den franske ambassade i London. Hans far deltog aktivt i den første verdenskrig og ydede under den anden verdenskrig bistand til den franske modstandsbevægelse.⁸⁶

Regeringslederens fremhævelse af Monpezat-familiens meritter under de to verdenskrige havde til formål dels at begrunde regeringens ubetingede og helhjertede tilslutning til ægteskabet, dels gøde grunden for den parlamentariske accept af tronfølgerens forlovede. Den socialdemokratiske statsminister afsluttede sin redegørelse med følgende udtalelse: *Jeg føler mig overbevist om, at hele den danske befolkning kan forenes med mig i ønsket om, at deres ægteskab må blive lykkeligt og harmonisk, og at de må blive til støtte for hinanden i deres fremtidige gerning.*⁸⁷ SF's formand, Aksel Larsen (1897-1972, formand for SF fra 1959 til 1968), var den eneste, der bad om en forhandling i Folketinget. Den socialistiske politiker erklærede sin tilslutning til statsministerens lykønskninger og fremsatte dernæst sit og sit partis principielle republikanske standpunkt.⁸⁸

Med tronfølgerens tronbestigelse i 1972 som dronning Margrethe 2. (1972-2024) blev prins Henrik dansk prinsgemal efter forbillede fra Storbritannien og Nederlandene. Margrethe 2. var den første regerende dronning i Danmark, da hendes navnesøster dronning Margrete 1. (1353-1412), Kalmarunionens chefarkitekt, kun var norsk dronning (1363-80) som gemalinde til kong Haakon 6. (1343-80) og enkedronning fra 1380 og svensk meddronning fra 1363-64. Margrete 1. var formynder for sin søn, Oluf 2., som dansk konge fra 1376-87 og norsk konge fra 1380-87 (Olav 4.). Margrete 1. var formelt aldrig hverken dronning eller regerende dronning i Danmark, men hun blev valgt til regent i Danmark i 1387 med titlen ”fuldmægtig frue og husbond, Danmarks riges formynder”; i 1388 blev hun valgt til regent i Norge og Sverige. Hun forblev officielt nordisk regent til 1389 (Norge), og til 1396 (Danmark og Sverige), reelt indtil sin død i 1412. Margrete 1. var indtil 1401 formynder for sin fostersøn, Erik 7. af Pommern (1396-1439), som var dattersøn til Margretes søster.

---

⁸⁶ *Folketingstidende 1966-67 (1. samling)*, sp. 39.

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ *Ibid.*, sp. 40.

Der var således ikke nogen historisk erfaring med konstellationen en regerende dronning og en prinsgemal i det danske kongehus. Prins Henrik udtrykte med årene en stadig mere udtalt utilfredshed med sin placering i det danske kongehus som nummer to efter dronningen. Prins Henrik mente ikke, at der herskede nogen titulær ligestilling mellem dronningen og ham, hvorfor han ønskede at få tildelt titlen kongegemal. I den forbindelse refererede han til historiske eksempler fra andre europæiske monarkier, hvor gemalen til den regerende kvindelige monark havde været betydeligt mere ligestillet, titulært og reelt, med sin gemalinde.⁸⁹ Som en følge af denne eksplicite kritik fra prinsgemalen tildelte dronningen ham officielt titlen prinsgemal i 2005, som han beholdt indtil sin pensionering i 2016. I 2008 tildelte dronningen den nye danske titel greve af Monpezat til begge sine to sønner og gjorde titlen arvelig for deres vedkommende i mandslinjen, både mænd og kvinder. Dronning Margrethe 2. abdicerede i 2024 som den første danske monark siden kong Erik

---

⁸⁹ Earenfight: *Queenship*, 238; Surrugue: *Enegænger*, 293-323; Hans Kongelige: *Skæbne forpligter*, 203. Familien Laborde stammer fra det sydlige Frankrig og vicegrevskabet Béarn nord for Pyrenæerne med hovedstad i Pau. Fra 1479 var Béarn i personalunion (på grundlag af arv) med det baskiske kongerige Navarra, der grundlagdes i 824, og hvor man historisk har praktiseret jure uxoris-traditionen i forhold til kvindelige monarker og deres ægtefæller. Kongeriget Navarra lå på begge sider af Pyrenæerne. Den sydlige del af kongeriget indlemmedes i 1512 i Den Castilianske Krone (Spanien), fra 1512-15 en del af Den Aragonske Krone. Den resterende del af kongeriget lå derefter nord for Pyrenæerne. Henrik 3. af Navarra (1572-1610) arvede den franske trone på grundlag af den saliske lov, da mandslinjen i huset Valois (1328-1589) uddøde, og han blev den første Bourbon-monark i Frankrig som Henrik 4. (1589-1610). Navarra og Béarn var dermed i personalunion med Frankrig fra 1589-1620, hvor kongeriget og vicegrevskabet inkorporeredes i Frankrig. Med indlemmelsen i 1620 under den franske kong Ludvig 13. (1610-43), Ludvig 2. af Navarra (1610-20), søn af Henrik 4., ophævede Frankrig kongeriget Navarras kognatiske tronfølge. Henrik 4. konverterede i 1593 til den katolske tro. Oprindeligt var han døbt i den katolske tro, men han blev opdraget som protestant (calvinist) af sin mor, Jeanne 3., regerende dronning af Navarra (1555-72) fra Albret-dynastiet, der regerede Navarra 1484-1513 (1516) [jure uxoris] og fra 1517-72. Prins Henrik fremhæver selv i sine erindringer den protestantiske dronning Jeanne 3. som en historisk undskyldning for sin konvertering til protestantismen i form af den evangelisk-lutherske kirke, Hans Kongelige: op.cit., 33-36, 201.

3. Lam (1137-46) i 1146. Efter dronningens abdikation er kongehusets navn fortsat Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, og det har ikke skiftet navn til Monpezat.⁹⁰

En kongegemal er ikke en konge jure uxoris, dvs. et statsoverhoved og en medregent med den regerende dronning, men blot en titulær ligestilling mellem den regerende dronning og hendes gemal. Titlen kongegemal går tilbage til antikkens kongeriger. Et eksempel fra Lilleasien er kong Archelaus af Kappadokien (36 f.Kr.-17 e.Kr.), som i kraft af sit giftermål med dronning Pythodoris af Pontus (8 f.Kr.-38 e.Kr.) blev kongegemal i det hellenistiske kongerige i nutidens Tyrkiet i perioden 8 f.Kr. til 17 e.Kr. Begge statsoverhoveder havde status af romerske klientmonarker, og med giftermålet blev Pythodoris tillige dronning af Kappadokien (8 f.Kr.-17 e.Kr.). Titlen kongegemal kom siden til anvendelse i Europa, først i det georgiske kongehus i det 12. og 13. århundrede. Det kristne (ortodokse) kongerige Georgien (1008-1490/91) regeredes i perioden 1184-1213 af dronning Tamar den Store. Hendes to gemaler, Yury Bogolyubsky (født 1160; fyrste af Novgorod fra 1172-75) og David Soslan (død 1207; prins fra et kaukasiske kongerige), fik begge titel af kongegemal fra hhv. ca. 1185-ca. 1188 og ca. 1187/89-1207. Den næste kongegemal i Georgiens historie var Ghias ad-din (ca. 1206-26) fra Rûmsultanatet, en tyrkisk-persisk sunnimuslimsk statsdannelse. I 1223 eller 1224 ægtede han dronning Rusudan, regerende dronning af Georgien (1223-45). I forbindelse med giftermålet konverterede han til kristendommen, og han fik titel af kongegemal (1223/24-26). Begge georgiske dronninger tilhørte Bagrationi-dynastiet.

Titlen kongegemal blev derefter anvendt i kongeriget Napoli, som i perioden 1343-82 regeredes af dronning Johanne 1. fra Anjou-dynastiet. Hendes første gemal, prins Andreas (1327-45) fra det ungarske kongehus (Anjou-dynastiet), var napolitansk kongegemal i perioden 1343-45. Hertug Andreas af Calabrien krævede del i regeringen i Napoli, og han fik støtte af sin mor, den ungarske enkedronning Elisabeth (1305-80), som var født prinsesse af Poland. Pave Clement 6. (1342-52) tillod til sidst hertug Andreas' kroning til konge, men nogle adelige konspirerede imod ham, og i forbindelse med en jagttur kvalte de ham og smed ham ud af et vindue. Dronning Johanne 1.s anden gemal fra 1347-62, den italienske fyrst Louis af Taranto (1320-62) fra Anjou-dynastiet, blev konge af Napoli og greve af Provence og Forcalquier jure uxoris fra 1352-62 (Louis 1.), efter at han i 1347

---

⁹⁰ Surrugue: op.cit., 298, 320; berlingske.dk. 'Monpezat til Frederik og Joachim'; Isaksen: 'The Prince Who'; kongehuset.dk. 'H.M. Dronning Margrethe'. Prins Henrik nævnte i sine erindringer fra 1996 muligheden for, at navnet Monpezat kunne blive føjet til det danske kongehus' slægtsnavn (Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg-dynastiet), når hans ældste søn bestiger den danske trone som kong Frederik 10., Hans Kongelige: op.cit., 173.

havde ægtet dronning Johanne 1. Den tredje gemal, den titulære kong Jakob 4. af Mallorca (1349-75) fra Barcelona-dynastiet, blev kongegemal i Napoli (1363-75). Den fjerde og sidste gemal fra 1376-82, den tyske hertug Otto af Braunschweig-Grubenhagen (1320-98), fik tildelt titlen fyrste af Taranto og greve af Acerra. Den næste kongegemal i kongeriget Napoli var den franske grev Jacques 2. af La Marche (1370-1438) fra Bourbon-dynastiet. I 1415 ægtede han den regerende dronning Johanne 2. (1414-35) fra Anjou-dynastiet. I forbindelse med giftermålet fik han tildelt titlen fyrste af Taranto og hertug af Calabrien, men han krævede en titulær ligestilling med sin gemalinde i form af kongetitlen. Den ambitiøse ægtemand spærrede Johanne 2. inde, slog hendes nærmeste rådgiver ihjel, og nødtvungent måtte dronningen tildele sin gemal titlen som kongegemal. I 1416 udbrød der imidlertid et oprør i Napoli mod franskmanden, og i 1419 opgav han sin titel som kongegemal og rejste hjem til Frankrig. Samme år blev dronningen kronet alene. Det barnløse par forblev dog gift.

Titlen kongegemal optrådte derefter i det skotske kongehus. Med Greenwich-traktaten i 1543 opnåede den engelske kong Henrik 8. (1509-47) et løfte fra skotsk side om et ægteskab mellem hans søn, den engelske tronfølger, den femårige Edward (6.) (1547-53), og den halvt år gamle skotske monark, Maria 1. Stuart, der var regerende dronning af Skotland fra 1542-67 og dronning af Frankrig (1559-60). Det fremgik ikke af traktaten, hvilken titel den kommende engelske monark skulle have i Skotland i kraft af sit ægteskab med den skotske monark: konge jure uxoris af Skotland eller kongegemal. Men Henrik 8. håbede utvivlsomt, at den dynastiske forbindelse på sigt ville danne baggrund for en personalunion mellem England, Irland og Skotland. Traktaten blev imidlertid forkastet af det skotske parlament allerede samme år, i 1543, hvilket ledte til en krig mellem England og Skotland, Rough Wooing (1543-51), som endte med en skotsk sejr. Maria Stuart ægtede i 1558 den franske kong Frans 2. (1559-60), som i kraft af sit giftermål blev kongegemal af Skotland. Med sit ægteskab med den franske kronprins søgte Maria Stuart at vinde støtte i sit krav på den engelske trone. Det franske kongepars ægteskab var barnløst, så der blev ikke grundlagt en personalunion mellem Skotland og Frankrig. I den skotske lovgivning opererede man med begrebet "Crown Matrimonial", som foreskrev en persons ret til at regere på lige fod med sin ægtefælle. Den franske kong Frans 2. søgte det skotske parlament om "Crown Matrimonial", hvormed han foruden konge jure uxoris også ville få ret til at beholde den skotske trone, hvis han overlevede sin gemalinde, og at han kunne videreføre tronen til sine efterkommere med en anden gemalinde end dronning Maria 1. Stuart. Den franske kong fik et afslag på sin anmodning, da protestanterne og den indflydelsesrige Hamilton-familie modsatte sig monarkens ansøgning. I 1565

ægtede dronning Maria 1. Stuart den skotske adelsmand Henry Stuart, Lord Darnley (1545-67), der også blev skotsk kongegemal (1565-67). Henry Stuart anmodede ligeledes forgæves parlamentet om "Crown Matrimonial". Han blev sammen med sin gemalinde forældre til kong Jacob 6., konge af Skotland (1567-1625), Jacob 1. af England (1603-25). Parret var fætter og kusine. Maria Stuarts far, kong Jacob 5. (1513-42), var halvbror til Henry Stuarts mor. Margaret Tudor (1489-1541) var farmor til Maria Stuart, mormor til Henry Stuart. På deres fædre side var parret som efterkommere af Skotlands kong Jacob 2. (1437-60) ottendedelsnevø og ottendedelstante. I foråret 1567 ægtede den katolske Maria Stuart den skotske adelsmand James Hepburn (ca. 1534-78), jarl af Bothwell, hvilket vakte så stor opstandelse, at hun senere på året blev tvunget af adelen til at abdicere til fordel for sin etårige søn. I 1587 blev hun henrettet for forræderi efter ordre fra den engelske dronning Elizabeth 1. (1558-1603).

Titlen kongegemal har også fundet vej til det spanske kongehus. I 1846 ægtede dronning Isabella 2. (1833-68) prins Frans (1822-1902), hertug af Cádiz, fra den spanske Bourbon-linje. Parret var dobbelt fætter og kusine. Prins Frans blev med giftermålet spansk kongegemal (1846-68) i overensstemmelse med spansk praksis på dette område. Fra 1812 indeholdt de spanske forfatninger bestemmelser om, hvordan en kvindelig monark skulle håndteres i det konstitutionelle system. Den regerende dronnings gemal skulle ikke have nogen myndighed eller del i regeringen (1876: § 65). Ligesom sin gemalinde beholdt han prædikatet majestæt og titlen konge efter dronningens afsættelse i 1868 og efterfølgende abdikation i 1870.⁹¹

En dynastisk union er en art konføderation bestående af to eller flere stater, som regeres af det samme dynasti. Dynastiske unioner opstod som følge af giftermål mellem en kvindelig monark eller tronfølger og en monark eller en tronfølger i en anden stat/stater, hvorved den mandlige ægtefælle opnåede at blive monark i sin gemalindes stat eller stater ved giftermålet eller ved gemalindens tronbestigelse og dermed regerede sammen med sin gemalinde (med et latinsk begreb kaldet *jure uxoris*). Gemalen blev medregent og forblev det, indtil ægteskabet ophørte ved dødsfald. Der var således tale om et ægtepar bestående af to regenter. Typisk medførte en dynastisk union på længere sigt en personalunion, når ægteparrets efterkommere arvede de stater, som forældrene regerede. Europas fyrstehistorie rummer flere eksempler på dynastiske unioner.

---

⁹¹ Bowman et al.: *The Augustan*; Eastmond: 'Gender and Orientalism'; Peacock: 'Georgia and the Anatolian'; Casteen: 'Sex and Politics'; Boccia: *Giovanna II*; Merriman: *The Rough*, 111-36; Wormald: *Mary*; Guymer: 'The Wedding'; es.m.wikisource.org. 'Constitución española de 1876'.

Et eksempel på en dynastisk union er forbindelsen mellem kongeriget Aragonien og grevskabet Barcelona. Aragoniens dronning Petronilla (1137-64) fra Jiménez-dynastiet, der regerede Aragonien fra 1035-1164, blev i en alder af et år trolovet i 1137 med grev Ramon Berenguer 4. af Barcelona (1131-62) fra Barcelona-dynastiet, som havde regeret grevskabet fra 878. Med trolovelsen blev greven konge jure uxoris af Aragonien, formelt med titlen fyrste af aragoneserne. Ægteskabskontrakten fastslog, at hvis Petronilla døde, inden ægteskabet havde resulteret i børn, skulle Berenguers arvinger stadig arve kongeriget Aragonien. Ægteskabet var en dynastisk alliance vendt mod kong Alfonso 7. af Castilien og León (1126-57), arrangeret af Petronillas far, den aragonske kong Ramiro 2. (1134-37). Kongen abdicerede i 1137, men beholdt sin kongetitel frem til 1157. Parret blev gift i 1150. Unionen medførte dannelsen af Den Aragonske Krone i 1164, da den dynastiske union mellem Aragonien og grevskabet Barcelona blev en personalunion, hvor parrets ældste søn, kong Alfonso 2. (1164-96), grev Alfonso 1. af Barcelona, efterfulgte Petronilla som monark, da hun abdicerede.⁹²

Et andet eksempel på en dynastisk union er dronning Johanne 1. af Navarra (1274-1305), der i 1284 ægtede den senere franske kong Philip 4. den Smukke (1285-1314). Samme år blev Philip (4.) konge af Navarra som Philip 1. (1284-1305). Frankrig og Navarra indgik dermed i en dynastisk union fra 1285-1314. Johanne 1. tilhørte Blois-dynastiet, der regerede Navarra fra 1234-1305. Parrets søn Ludvig 10. den Stridbare af Frankrig (1314-16) efterfulgte sin mor som monark i Navarra (1305-16) som Ludvig 1., og da han arvede den franske trone i 1314, etableredes en personalunion mellem de to stater. I 1316 endte den lige linje i det franske kongehus med kong Johan 1. den Posthume, der blev født fem måneder efter sin far, Ludvig 10.s, død, og som kun regerede i fem dage i november 1316. Det capetingske dynasti var blevet videreført fra far til søn gennem 13 generationer siden dynastiets bestigelse af den franske trone i 987, dvs. gennem 329 år. Det oldenborgske dynasti i Danmark og Norge kan nærme sig denne historiske kontinuitet i de europæiske konge- og fyrstehuses historie med 316 år gennem 11 generationer (fra 1523-1839). Den lille dreng blev afløst af sin farbror greven af Poitiers Philip 5. den Lange (1316-22), Philip 2. af Navarra. Grevskaberne Champagne og Brie, som tilhørte Navarra, tilfaldt Frankrig ved personalunionens oprettelse i 1314. Halvsøsteren til den lille dreng, Johanne (2.), kunne gøre et arvekrav gældende til Navarra, der havde kognatisk arvefølge. Ifølge en aftale fra juli 1316 havde Johanne og hendes eventuelle halvsøster, der blev en dreng, arveret til Navarra og grevskaberne Champagne og Brie. Hendes morbror Odo 4., hertug af Burgund (1315-49), støttede sin umyndige

---

⁹² Stalls: 'Queenship and the Royal Patrimony'.

niece i dette krav. En anden af Odo 4.s søstre, Johanne (1293-1349), var også gift med en fransk konge, den senere Philip 6. (1328-50), greven af Valois, Anjou og Maine. Philip 5. bortgiftede sin ældste datter, Johanne 3., grevinde af Burgund og Artois (1330-47), til Odo 4. i 1318, hvorved han blev greve af Burgund og Artois *jure uxoris* (1330-47). I forbindelse med giftermålet opgav han sin kamp mod Frankrig, efter at Johanne (2.) var blevet lovet Champagne og Brie, såfremt Philip 5. døde uden at efterlade sig sønner. Til gengæld skulle Johanne (2.) give afkald på arveretten til Frankrig og Navarra, når hun blev 12 år. Philip 5. døde sønneløs og blev afløst af broren Karl 4. den Smukke (1322-28), Karl 1. af Navarra. Johanne (2.) gav derfor ikke afkald på sin arveret til Navarra. Personalunionen bestod til 1328, hvor den capetingske hovedlinje uddøde med Karl 4., der posthumt fik en datter to måneder efter sin død. Den engelske kong Edward 3. (1327-77) gjorde krav på den franske trone som søstersøn til Ludvig 10., Philip 5. og Karl 4. Frankrig fulgte imidlertid sin traditionelle saliske arvefølge. Striden blev anledning til udbruddet af Hundredårskrigen (1337-1453). Navarra fulgte sin kognatiske arvefølge, og Johanne 2. (1328-49) besteg tronen i Navarra, hvormed hendes halvonkel og gemal siden 1318, Philip 3., blev konge af Navarra *jure uxoris* (1328-43). Philip 3. tilhørte Évreux-linjen i det capetingske dynasti, og som sønnesøn af den franske kong Philip 3. den Dristige (1270-85) var han blandt kandidaterne til den franske trone i 1328. Philip 6. var også sønnesøn af Philip 3. og den nærmeste mandlige arving, hvorfor han blev Frankrigs konge. Han havde dog ikke arveret til Navarra og grevskaberne Champagne og Brie, da han ikke var efterkommer af dronning Johanne 1. Philip 3. (Évreux) havde også besiddelser i Normandiet, hvorfor man indgik et kompromis, hvor Johanne 2. og hendes gemal gav afkald på de to grevskaber mod at få tildelt tre grevskaber.⁹³

Et tredje eksempel er kongeriget Frankrig og hertugdømmet Bretagne, der regeredes af Dreux-Montfort-dynastiet fra 1365-1514. Frankrigs kong Karl 8. (1483-98) ægtede i 1491 hertuginde Anne af Bretagne (1488-1514), hvorved kongen blev hertug *jure uxoris* af Bretagne. Fra 1490-92 havde habsburgeren Maximilian (1.), tysk-romersk kejser 1508-19, været gift med den bretonske monark, der imidlertid blev tvunget til ægteskab med Karl 8., der afbrød sin forlovelse med Maximilians datter, ærkehertuginde Margrete af Østrig (1480-1530). Ifølge Arras-traktaten (1482) skulle Margrete medbringe France-Comté og grevskabet Artois som medgift. I stedet blev disse områder erobret af Frankrig i hhv. 1678 og 1659. Grevskabet Artois var fra 1384 en del af De Burgundiske Nederlande og en stat i det tysk-romerske rige fra 1493-1659 som en del af De Habsburgske Nederlande og De Spanske Nederlande. Ifølge ægteskabskontrakten mellem

---

⁹³ Woodacre: *The Queens Regnant of Navarre*, 25-43, 51-73; *ibid.*: 'The Kings Consort'.

hertuginde Anne og Karl 8. skulle Bretagne tilfalde den, som døde sidst, og hvis Karl 8. døde uden sønner, skulle Anne gifte sig med hans efterfølger på den franske trone, hvormed Frankrig stadig havde en chance for at indlemme Bretagne i Frankrig. Der blev ikke født nogen levedygtige børn i ægteskabet. Efter kongens død ægtede hertuginde den næste franske konge, Ludvig 12. (1498-1515), i 1499, hvorved den franske monark atter blev bretonsk hertug jure uxoris. Ifølge ægteskabskontrakten skulle parrets ældste søn arve Frankrig, mens det næstældste barn, uanset køn, skulle arve Bretagne. Det franske kongepar efterlod sig kun to levedygtige døtre. Da Frankrig fulgte en salisk arvefølge og Bretagne en kognatisk arvefølge, ønskede hertuginde Anne at bortgifte den ældste datter, Claude, til habsburgeren Karl (5.), arving til den castilianske og aragonske krone, hvormed Bretagne ikke ville tilfalde Frankrig. Der blev underskrevet en ægteskabskontrakt i 1501 for parret, der endnu ikke var fyldt to år. Ifølge Blois-traktaten (1504) skulle Claude medbringe bl.a. Bretagne, Blois og Burgund som medgift; men aftalen blev aldrig realiseret. Ludvig 12. fik ophævet den habsburgske forlovelse i 1505 til fordel for kongens tronfølger, Frans (1.). I 1514 døde hertuginde Anne. Anne og Ludvig 12.s datter Claude blev ny regerende hertuginde af Bretagne (1514-24), og allerede samme år, i 1514, ægtede hun den franske tronfølger Frans (1.), der blev hertug af Bretagne jure uxoris. Ludvig 12. giftede sig for tredje gang, i 1514, med Maria Tudor af England (1496-1533). Ægteskabet var barnløst, hvorved Frans 1. blev ny fransk konge (1515-47). For tredje gang blev en hertuginde af Bretagne fransk dronning med den franske monark som medregent. Det franske kongepar var halvfætter og halvkusine. Parrets ældste søn, Frans 3. (1524-36), blev ny hertug af Bretagne, og ved sin død blev han afløst af sin yngre bror Henrik (2.) (1547-59), hertug af Bretagne fra 1536, der ved sin bestigelse af den franske trone i 1547 endeligt etablerede en personalunion mellem Frankrig og Bretagne (på baggrund af en traktat i 1532), der i 1790 indlemmedes i Frankrig.⁹⁴

Et fjerde eksempel er den dynastiske union mellem kongeriget Polen og storfyrstendømmet Litauen. I 1386 ægtede Vladislav 2. Jagiello, storfyrste af Litauen (1377-81, 1382-92), Jadwiga (1384-99), der var regerende dronning af Polen. Ægtepagten blev indgået i Litauen i 1385 på Krewa Slot, hvor den kommende brudgom tre år før myrdede sin farbror Kęstutis, der var storfyrste af Litauen (1381-82). Dronningen tilhørte den capetingske sidelinje Anjou, men var samtidig på sin fars side nært beslægtet med Piast-dynastiet, der sad på den polske trone fra 960-1370, bortset fra perioden med en personalunion mellem Polen og Bøhmen (1300-06) under Přemysliderne. Den capetingske sidelinje Anjou sad på den ungarske trone fra 1308-95. Jadwigas far, kong Ludvig 1. af

---

⁹⁴ Pigaillem: *Anne de Bretagne*; *ibid.*: *Claude de France*.

Ungarn og Kroatien (1342-82), arvede den polske trone i 1370 efter sin morbror. Den polske adel var dog utilfreds med personalunionen med Ungarn og ønskede en hjemmeboende monark, hvorfor de ved kongens død valgte hans yngste datter som dronning af Polen. Den ældste datter, Marie, arvede den ungarske og kroatiske trone (1382-85, 1386-95). På mødrene side tilhørte dronning Jadwiga det bosniske Kotromanić-dynasti, der regerede kongeriget Bosnien (1377-1463). Ved giftermålet i 1386 blev Vladislav 2. polsk konge jure uxoris (konge fra 1386-1434), og da han blev adopteret af sin svigermor kunne han mod gængs praksis få lov til at beholde tronen efter sin gemalindes død. I forbindelse med ægteskabet konverterede han til kristendommen (katolicismen). Ægteskabet var barnløst. For at sikre sin legitimitet som polsk konge ægtede Vladislav 2. Jadwigas halvkusine Anna af Cilli (ca. 1381-1416) i 1402. Hun tilhørte på mødrene side Piast-dynastiet. Jagiello-dynastiet videreførtes af Vladislav 2.s fjerde hustru. Den ældste søn, Vladislav 3., efterfulgte sin far som polsk konge (1434-44), og da han blev tilbudt den ungarske trone, etablerede han en kortvarig personalunion med Ungarn (1440-44). Ifølge en unionsaftale i 1401, indgået i Vilnius og Radom, mellem storfyrst Vytautas den Store af Litauen (1392-1430) og hans fætter Vladislav 2., begge fyrster uden arvinger, skulle Vladislav 2. arve embedet som litauisk storfyrste efter Vytautas' død, og hvis Vladislav 2. døde først uden arvinger, forpligtede den polske adel sig til ikke at vælge en ny polsk konge uden at konsultere den litauiske adel først. Ifølge en unionsaftale i Horodlo (1413) opnåede den litauiske adel, mod løfte om at konsultere den polske adel, ret til at vælge efterfølgeren til storfyrst Vytautas, ligesom den polske adel fortsat var forpligtet til at rådføre sig med den litauiske adel ved valg af en ny polsk konge. Samtidig indebar unionsaftalen, at Litauen adopterede de polske administrative inddelinger i form af vojvodskaber og kastellaner, der i de følgende hundrede år erstattede de tidligere semi-uafhængige, slaviske fyrstendømmer og hertugdømmer, regeret som fyrstelen, og disses politiske, sociale og administrative funktioner. Jagiello-dynastiet søgte forgæves at sikre sig arverettigheder til den polske trone gennem erhvervelse af Litauen efter den sønneløse storfyrst Vytautas for derved at blive den dynastiske fremtidssikring for den polsk-litauiske union. Den polske adel insisterede imidlertid på deres ret til at vælge de polske konger. Vytautas døde i 1430, hvilket afstedkom udbruddet af en tronfølgekrig i Litauen (1432-38), da den litauiske adel i modstrid med aftalen fra 1413 egenhændigt valgte Švitrigaila (1430-32), en bror til Vladislav 2., til ny storfyrste. En gruppe adelige i Litauen afsatte ham imidlertid allerede i 1432 og valgte i stedet Sigismund Kęstutaitis (1432-40), Vytautas' bror, til ny litauisk storfyrste. Med unionsaftalen i Grodno (1432) fastsloges det, at Litauen efter Sigismunds død skulle tilfalde den polske konge, hvorved unionsaftalen fra Horodlo med litauisk autonomi

sløjfedes. Vladislav 2. stod også dynastisk stærkere, da han modsat i 1413 havde to sønner i 1432. I 1440 myrdedes storfyrst Sigismund af Švitrigaila-tilhængere. Vladislav 2.s anden søn, Casimir 3. Jagiello, valgtes i 1440 til storfyrste af Litauen (1440-92), og efter et interregnum i Polen fra 1444 efterfulgte han sin bror som konge af Polen i 1447. Dermed kom Polen og Litauen endelig i personalunion med hinanden (1447-92). Casimir 4. bestemte i sit testamente, at de to stater skulle regeres separat af to af hans sønner, hvorved personalunionen atter afløstes af en dynastisk union. Unionsaftalen af 1499 opererede ligesom Horodlo-aftalen (1413) med to ligeberettigede stater, hvor fremtidige monarker af begge stater skulle vælges separat, men med billigelse af den anden stat. Unionsaftalen etablerede også unionen som et forsvarsforbund eller en militæralliance. I 1501 blev personalunionen genetableret med unionsaftalen i Mielnik (1501). Casimir 4.s næstældste søn, Johan 1. Albert, valgtes til konge af Polen i 1492, konge 1492-1501, hvorefter den tredjeældste søn, Alexander 1. Jagiello, storfyrste af Litauen (1492-1506), valgtes til konge af Polen (1501-06). Unionsaftalen fra 1501 var et forsøg på at forene kongeriget Polen med storfyrstendømmet Litauen til en fælles stat, og Alexander 1. opgav sine arverettigheder til den litauiske trone. Aftalen blev imidlertid aldrig ratificeret af det litauiske og polske parlament. Personalunionen blev sikret med den fjerdeældste søn, Sigismund 1. den Gamle, der var konge af Polen og storfyrste af Litauen fra 1506-48. I 1569 omdannedes personalunionen til en realunion.⁹⁵

Et femte eksempel er fra kongeriget Ungarn og dronning Marie (1382-85, 1386-95). Luxembourg-dynastiet opnåede med kejser Sigismund den tysk-romerske kejsertrone (1433-37), kongetronen i Bøhmen (1419-37), den ungarsk-kroatiske kongetrone (1387-1437) og kurfyrstetronen i Brandenburg (1378-88, 1411-15). Da den sønneløse kong Ludvig 1. af Polen, Ungarn og Kroatien desuden havde et arvekrav på kongeriget Napoli og grevskabet Provence (979-1481) efter den barnløse dronning Johanne 1. af Napoli (1343-82) via det capetingske Anjou-dynasti, var hans døtre eftertragtede partier i de europæiske konge- og fyrstehuse. Karl 3. af Napoli (1382-86), der tilhørte Anjou-Durazzo-linjen inden for det capetingske Anjou-dynasti, gjorde krav på den ungarske og kroatiske trone og bejlede til datteren Marie ligesom Sigismund, der blev trolovet med Marie, da hun var et år gammel. Trolovelsen blev officielt bekræftet af kong Ludvig 1. og den ungarsk-polske adel i 1373-75. Parret var kvarttante og kvartnevø, da Maries farmor, Elisabeth (1305-80), født prinsesse af Polen og dronning af Ungarn (1320-42), var søster til den navnkundige polske kong Casimir 3. den Store (1333-70), Sigismunds oldefar. På grund af det nære slægtskab behøvedes en pavelig dispensation til giftermålet, som blev givet parret i 1374. Karl 3.

---

⁹⁵ Halecki: *Jadwiga of Anjou*; Frost: *The Making of the Polish-Lithuanian*.

invaderede Ungarn i 1385, afsatte dronning Marie og erklærede sig selv som konge af Ungarn og Kroatien som Karl 2. Sigismund invaderede Ungarn samme år og tvang Marie til at gifte sig med ham. Marie var ellers lovet bort til det franske kongehus og prins Louis (1372-1407, hertug af Orléans som Louis 1. fra 1392), grundlægger af Valois-Orléans-linjen, i et forsøg på at udelukke de to tronkombattanter. Dronning Maries mor, Elisabeth (ca. 1339-87, født prinsesse af Bosnien), der som enkedronning var regent for den umyndige dronning fra 1382-85, fik datterens forlovelse med Sigismund annulleret med accept fra modpaven Clemens 7. (1378-94) i Avignon for at bane vejen for den franske prins, der fra 1374-78 havde været forlovet med det ungarske kongepars ældste datter, prinsesse Katrine (1370-78). Sigismunds invasion af Ungarn i 1385 lagde dog disse ægteskabsplaner i graven. Karl 3. blev myrdet af enkedronning Elisabeth i 1386. Dronning Marie blev genindsat samme år som monark, fra 1387 med gemalen Sigismund som medregent jure uxoris til 1395 på grundlag af traktaten i Raab (1386). Traktaten kom i hus, efter at Sigismund med sin halvbror kong Wenceslaus 4. af Bøhmen (1378-1419) invaderede Ungarn i april 1386. Sigismund fik tildelt Kroatien og de kroatiske provinser Dalmatien og Slavonien, som dronning Maries farbror Stephan, hertug af Slavonien (1332-54), havde haft, og hvor kong Tvrtko 1. af Bosnien (1377-91), dronning Maries halvonkel, kæmpede forgæves for at få indsat Karl 2.s søn, kong Ladislaus af Napoli (1386-1414), som ny konge af Ungarn og Kroatien. Som hævn for sin udåd blev enkedronning Elisabeth myrdet af Karl 3.s enke i 1387. Sigismund forblev konge af Ungarn og Kroatien efter gemalindens død. Ægteskabet med Marie var barnløst. For at sikre sin legitimitet som ungarsk konge ægtede Sigismund Barbare af Celje (1392-1451), der var halvniece til dronning Marie, i 1405. Kejser Sigismund var på mødrene side fætter til den nordiske unionskonge Erik 7. af Pommern, dansk konge 1396-1439. Sigismunds eneste barn, Elisabeth (1409-42), var arving til alle Luxembourg-dynastiets besiddelser, der i tillæg til det luxembourgske kerneområde bl.a. centrerede sig omkring Den Bøhmiske Krones Lande, der foruden kongeriget Bøhmen omfattede markgrevsområdet Mähren og de schlesiske hertugdømmer, og inkluderede kongeriget Ungarn og i perioder kurfyrstendømmet Brandenburg. Det luxembourgske kerneområde havde sin baggrund i grevsområdet Luxembourg (1059-1354), der frem mod 1300-tallet blev udvidet via krig, ægteskab og vassalrelationer. Luxembourg-dynastiet havde på godt 100 år leveret tre tysk-romerske kejsere (1312-13, 1355-78, 1433-37), fire konger af Bøhmen (1310-1437) og en konge af Ungarn og Kroatien (1387-1437). Tronarvingen Elisabeths gemal, Albrecht 2., var fra den albertinske linje i Habsburg-dynastiet og hertug af Østrig som Albrecht 5. (1404-39). Med ægteskabet blev Albrecht 2. konge af Ungarn og Kroatien (1437-39), Bøhmen (1438-39) og som Albrecht 2. tysk-romersk

konge (1438-39). Den ungarske adel ville ikke have Elisabeth som regerende dronning, hvorfor hun kun blev dronningegemalinde i Ungarn, det tysk-romerske rige og Bøhmen. Hun kæmpede for sin søn, Ladislaus 5. Postumus, der blev født fire måneder efter sin fars død, og hans arveret til den ungarske og kroatiske trone. Tronstriden kostede hende livet i 1442, og Ladislaus, født i 1440, der var arving til habsburgernes og luxembourgernes arvelande og hertug af Østrig fra 1440-57, endte med at blive enekonge af Ungarn og Kroatien (1444-57) og Bøhmen (1453-57).⁹⁶

Et sjette eksempel er fra Luxembourg, som var et grevskab fra 1059-1354, et hertugdømme fra 1354-1795 og siden 1815 et storhertugdømme. I 1197 fik Luxembourg sin første kvindelige monark, da Ermesinde besteg tronen (1197-1247). Hendes første gemal, Theobald 1., greve af Bar (1190-1214), var fra sit giftermål i 1197 greve jure uxoris af Luxembourg fra 1197-1214. Hendes anden gemal, Waleran 3., hertug af Limburg (1221-26), var greve jure uxoris fra 1214-26, da parret giftede sig i 1214. Luxembourg var et grevskab fra 1059-1354 og et hertugdømme fra 1354-1795. Wenceslaus 1., der var den første hertug af Luxembourg (1354-83), ægtede i 1352 Johanne, regerende hertuginde af Brabant, Lothringen og Limburg (1355-1406), hvormed hendes gemal blev hertug jure uxoris fra 1355-83. Den barnløse Wenceslaus 1. efterfulgtes som luxembourgsk hertug af den ældste søn til Karl 4., tysk-romersk kejser (1355-78) og Wenceslaus 1.s halvbror, Wenceslaus 4., hertug fra 1383-88, der desuden arvede den bøhmiske kongetrone (1378-1419) som Wenceslaus 4. I tillæg til disse titler opnåede han desuden at blive kurfyrste af Brandenburg (1373-78) og tysk-romersk konge (1376-1400). Han opnåede dog aldrig at blive valgt til kejser. Da han var barnløs, efterfulgtes han som konge af Bøhmen af sin yngre halvbror, Sigismund (1419-37). Han blev afløst som luxembourgsk hertug af sin fætter Jobst af Mähren (1388-1411), markgreve af Mähren (1375-1411), kurfyrste af Brandenburg (1388-1411) og tysk-romersk konge (1410-11). Han blev afløst af sin halvniece Elisabeth af Görlitz, der var regerende hertuginde af Luxembourg fra 1411-43. Elisabeth fik tildelt Luxembourg som pant af sin farbror, den tysk-romerske kong Sigismund (1411-37). Det førnævnte par Wenceslaus 1. og hertuginde Johanne var barnløse, hvorfor hun efterfulgtes af en dattersøn til sin søster, Antoine fra Valois-dynastiet (Valois-Burgund-Brabant), hertug af Brabant, Lothringen og Limburg fra 1406-15. Han blev desuden medhertug af Luxembourg 1411-15 som gemal til hertuginde Elisabeth, ligesom Elisabeths anden gemal fra 1418-25, hertug Johan 3. af Bayern-Straubing (1418-25), blev luxembourgsk medregent jure uxoris fra 1418-25. Luxembourg blev erobret i 1443 af hertug Philip 3. af Burgund (1419-67) på baggrund

---

⁹⁶ Bak: 'Queens as Scapegoats', 223-34; *ibid.*: 'The late medieval'; Pauly og Reinert (red.): 'Sigismund von Luxemburg'.

af en traktat i 1441, der havde lovet Philip Luxembourg efter Elisabeths død. Sigismunds datterdatter Anne tog titlen som hertuginde af Luxembourg (prætentionstitel), da hendes bror, Ladislaus, døde barnløs i 1457. Hendes gemal, landgreve Wilhelm 2. af Thüringen (1445-82), blev hertug jure uxoris af Luxembourg som præntentionstitel fra 1457. I 1469 opgav han sit krav på Luxembourg. I 1467 opgav Annes yngre søster, Elisabeth (1436-1505), dronningegemalinde af Polen og storfyrstinde af Litauen (1454-92), sit krav på Luxembourg.

I 1477 faldt hertug Karl 1. den Dristige af Burgund (1467-77), Karl 2. af Luxembourg, i et slag i De Burgundiske Krige (1474-77). Han efterlod sig ingen mandlige arvinger, hvorfor Frankrig annekterede hertugdømmet, der var et fransk fyrstelen og vasalstat fra 1032. Dermed ophørte personalunionen med grevskabet Burgund i det tysk-romerske kejserrige (962-1678), der havde eksisteret siden 1405. Grevskabet Burgund, Franche-Comté, blev erobret af Frankrig i 1678. Siden 1300-tallet havde Burgund været centrum i et nederlandsk rige, der blev søgt udvidet ved ægteskab, arv, krig og køb, og som omfattede såvel franske som tysk-romerske len. Med sit ægteskab med den habsburgske Maximilian 1., tysk-romersk kejser (1508-19), lykkedes det Karls datter og arving, Maria (1457-82, hertuginde af Burgund fra 1477-82 med Maximilian 1. som hertug jure uxoris), Maria 1. af Luxembourg, at hindre, at en stor del af Burgund, fx Nederlandene og grevskabet Burgund, blev indlemmet i Frankrig. Den næste regerende hertuginde af Luxembourg var prinsesse Isabella Clara Eugenia af Spanien (1566-1633), hertuginde fra 1598-1621, som var datter af Spaniens kong Philip 2. (1556-98). Hendes gemal fra 1599, ærkehertug Albrecht 7. af Østrig, der ligeledes tilhørte Habsburg-dynastiet (de østrigske habsburgere), blev ifølge ægteskabskontrakten fra 1598 monarken i De Spanske Nederlande sammen med sin gemalinde. Da ærkehertugen døde i 1621, ophørte Isabella Clara Eugencias embede som monark i De Spanske Nederlande. Parret var barnløst, hvorfor den næste monark i De Spanske Nederlande blev Spaniens kong Philip 4. (1621-65), Isabella Clara Eugencias nevø.⁹⁷

Et syvende eksempel på en dynastisk union er den spanske dynastiske forbindelse mellem Den Castilianske Krone og Den Aragonske Krone. Grevskabet Barcelona kom efterhånden i 1100-tallet til at danne kernen i fyrstendømmet Catalonien (opløst i 1714), hvortil de øvrige catalanske grevskaber og vicegrevskaber mediatiseredes, nogle som fyrstelen til Den Aragonske Krone, via salg, arv, mageskifter, anneksioner, erobringer og konfiskationer, særlig i 1000- og 1100-tallet og frem til 1400-tallet. Grevskabet Aragonien annekterede grevskaberne Sobrarbe og Ribagorza i

---

⁹⁷ Péporté: *Constructing the Middle Ages*, 109-10, 115; Hoensch: *Die Luxemburger*; Abernethy: 'Mary, Duchess of Burgundy'; Wyhe (red.): *Isabel Clara*.

1045, hvilket kom til at udgøre kernen i kongeriget Aragonien; sidstnævnte grevskab var ad flere omgange fyrstelen til Den Aragonske Krone frem til 1598. Den Aragonske Krone var et konføderativt monarki bestående af en række kongeriger og personalunioner, bl.a. fyrstendømmet Catalonien og kongerigerne Aragonien, Valencia, Mallorca, Napoli, Sicilien og Sardinien. Barcelona-dynastiet regerede kongeriget Aragonien fra 1137-62 [jure uxoris] og Den Aragonske Krone fra 1164-1410. Barcelona-dynastiet regerede kongeriget Sicilien 1282-1410, da Den Aragonske Krone erobrede Sicilien i 1282, som jure uxoris 1282-85 med gemalinden Constance 2. af Sicilien (1282-85), i en personalunion fra 1291-95, som jure uxoris 1390-1409, indtil 1401 med gemalinden Maria af Sicilien (1377-1401) og endelig personalunion fra 1409-10, og fra 1412-1713 i personalunion med Den Aragonske Krone. Den Castilianske Krone, oprettet i 1230, blev skabt på grundlag af personalunionen mellem kongerigerne Castilien og León, der fra 1230 var permanent. Unionen udviklede sig gradvist til en parlamentarisk union. I 1469 blev der indgået en dynastisk, ægteskabelig forbindelse mellem Den Castilianske Krone og Den Aragonske Krone, mellem Isabella 1. af Castilien og León (1474-1504) og Ferdinand 2. af Den Aragonske Krone (1479-1516). Med Isabella 1.s tronbestigelse blev Ferdinand 2. konge af Den Castilianske Krone jure uxoris (1475-1504) som Ferdinand 5. Parret var halvfætter og halvkusine og begge fra Trastámara-dynastiet, der sad på tronen i Den Aragonske Krone fra 1412-1555 og i Den Castilianske Krone 1366-67 og fra 1369-1555. Parrets ældste datter, Johanne 1. den Vanvittige, blev regerende dronning af Castilien og León (1504-55) og af Den Aragonske Krone (1516-55). Hun havde sin gemal, Philip 1. den Smukke, hertug af Burgund som Philip 4. (1482-1506), som konge jure uxoris fra 1504-06 i Den Castilianske Krone. Deres ældste søn, Karl (5.), var reelt konge af Spanien som Karl 1. fra 1516-56, formelt som medkonge af Den Aragonske Krone fra 1516-55 og af Den Castilianske Krone (1506-55), begge sammen med moderen. Der blev først formelt etableret en personalunion mellem Den Castilianske Krone og Den Aragonske Krone i 1556. Ferdinand 2. giftede sig igen i 1506 og fik en søn, prins Johan af Girona, i 1509, men han døde kort tid efter fødslen. Hvis den aragonske tronfølger havde overlevet, var personalunionen ikke blevet en realitet. Karl 5. var arving til tre europæiske fyrstedynastier: Habsburg-dynastiet fra farfaren, Maximilian 1., Valois i Burgund fra farmoren, Maria (1457-82, hertuginde af Burgund fra 1477-82), og Trastámara-dynastiet i Spanien fra morforældrene. Da Karl 5. i 1519 blev tysk-romersk kejser (1519-56), etableredes en personalunion mellem det spanske imperium og det tysk-romerske rige. Habsburgerne havde opnået et overherredømme i Europa. En søster til Karl 5., ærkehertuginde Isabella (Elisabeth) af Østrig (1501-26), blev Kalmarunionens sidste dronning, dronning af

Danmark og Norge (1515-23) og af Sverige (1520-21), som gemalinde til Christian 2. (1513-23). Elisabeth var opvokset i De Habsburgske Nederlande, hvor hendes faster, ærkehertuginde Margrete af Østrig (1480-1530), var statholder og regent i perioderne 1507-15 og 1519-30. I forbindelse med Karl 5.s abdikation i 1556 blev de habsburgske besiddelser delt i en centraleuropæisk del (østrigske habsburgere) og en middelhavs-atlantisk del (spanske habsburgere); sidstnævnte omfattede Spanien, det spanske Amerika, de italienske besiddelser (Sardinien, Napoli, Sicilien og hertugdømmet Milano) og de burgundiske besiddelser, Nederlandene og Burgund (Franche-Comté). Spaniens kong Philip 5. (1700-46) skabte en centraliseret spansk statsdannelse, da han med Nueva Planta-dekreterne 1707-16 opløste Den Castilianske og Aragonske Krone og gav dem feudale rettigheder og privilegier og ret til selvstyre.

Karl 5.s søn, Philip 2. af Spanien (1556-98), konge af Napoli og Sicilien (Philip 1.) fra 1554 og konge af Portugal (Philip 1.) fra 1580, giftede sig i 1554 med dronning Maria 1. af England og Irland (1554-58). Med giftermålet blev den habsburgske syditalienske monark konge jure uxoris af England og Irland (1554-58). Karl 5. var på mødrene side fætter til Maria 1., så parret var halvtante og halvnevø. Philip havde en søn fra sit første ægteskab med sin dobbelte kusine, prinsesse Maria Manuela af Portugal (1527-45). Ægteskabskontrakten tillod personalunion i tilfælde af, at Philips søn, prins Karl af Asturien (1545-68), skulle dø barnløs, hvilket han gjorde. Ægteskabet var imidlertid barnløst, så Habsburgernes succesrige dynastipolitik gik ikke over Den Engelske Kanal.

Et ottende eksempel på en dynastisk union er fra kongeriget Cypern (1192-1489), som i 1458 fik sin første regerende dronning, da den 14-årige Charlotte (1458-64) besteg tronen efter sin far, Jean 2. (1432-58). I 1459 ægtede hun sin fætter prins Louis af hertugdømmet Savoyen (1436-82), hvormed han blev konge jure uxoris af Cypern (1459-64). Med denne titel blev han tillige titulær konge af Jerusalem (kongeriget eksisterede 1099-1187 og 1192-1291) og det armenske kongerige Kilikia, som etableredes i 1198 og opløstes i 1375. Prins Louis fik i 1460 tildelt grevskabet Genève som fyrstelen. Grevskabet Genève var i 1401 blevet solgt til grevskabet Savoyen (1032-1416), hvorfor den cypriotiske kong Louis ikke var regerende greve. Der var således ikke formelt tale om en dynastisk union mellem kongeriget Cypern og grevskabet Genève, da sidstnævnte ikke var en suveræn stat. Dronning Charlottes regering blev fra begyndelsen anfægtet af hendes illegitime halvbror, Jacques (2.), der i 1460 erobrede Famagusta og Nicosia. I 1463 flygtede dronning Charlotte og kong Louis til Rom, og i 1464 blev de reelt afsat fra tronen, da den sidste by på Cypern, Kyrenia, faldt til Jacques' belejringshær, som derpå besteg tronen som Jacques 2. (1464-73). Den afsatte dronning Charlotte, der døde barnløs i 1487, tilhørte det franske fyrstehus

Lusignan, der regerede Cypern fra 1192-1474, fra 1267 sidelinjen Poitiers-Lusignan. Den eksilerede dronning Charlotte overlod sit arvekrav på kongeriget Cypern til hertug Carl 1. af Savoyen (1482-90), der var brorsøn til kong Louis.⁹⁸

8. Regerende kvindelige monarker og deres ægtefæller

England/Storbritannien har foreløbig haft seks regerende dronninger.⁹⁹ Den første var ovennævnte Maria 1. med tilnavnet ”den Blodige”. Hendes efterfølger på den engelske trone, halvsøsteren Elizabeth 1. (1558-1603), giftede sig aldrig. Hun gik over i historien som ”Jomfrudronningen”.

Den britisk-katolske kong Jacob 2. (1685-88), Jacob 7. i Skotland, blev afsat i 1688 (”Glorious Revolution”), og han led efterfølgende nederlag til svigersønnen, søstersønnen og efterfølgeren, den protestantiske, calvinistiske (fra 1689 anglikanske) nederlandske statholder Vilhelm, der som Vilhelm 3. blev konge af England, Irland og Skotland (Vilhelm 2. i Skotland) (1689-1702). Vilhelm, der tilhørte Oranje-Nassau-dynastiet (-Dillenburg), var fyrste af Oranien (1650-1702) og fra 1672-1702 statholder af fem nederlandske provinser i Den Nederlandske Republik, organiseret som et statsforbund, De Forenede Nederlande. Dermed opstod en personalunion mellem monarkierne England, Irland, Skotland og Oranien og republikken De Forenede Nederlande. Fra 1689 og indtil hendes død i 1694 regerede han sammen med sin gemalinde, kusinen Maria 2., fra Stuart-dynastiet. Parret blev valgt af det engelske og skotske parlament i 1689. Den nærmeste historiske parallel til to monarker, der regerede sammen, var dronning Maria 1. og kong Philip 2. Vilhelm 3. insisterede imidlertid på at forblive monark, hvis han overlevede sin gemalinde, hvilket blev fastlagt i den konstitutionelle lov ”Bill of Rights” i 1689, som blev udkommet af den britiske

---

⁹⁸ Abulafia: ’Ferdinand the Catholic’; Edwards: *The Spain of the Catholic*; Samson: ’Power Sharing’; Duncan: ”’He to Be Intituled’”; Hill: *A History of Cyprus*.

⁹⁹ Her ses bort fra prinsesse Matilde (1102-67; tysk-romersk kejserinde 1110-25 og kusine til kong Stefan (1135-54)), der søgte at erobre den engelske trone fra 1135-48, og som kortvarigt i 1141 kontrollerede England, og lady Jane Grey (1536/37-54), der i en uge i juli 1553 var Englands de facto regerende dronning efter kong Edward 6.s (1547-53) død. Matilde var gift for anden gang fra 1128-51 med grev Geoffrey 5. af Anjou (1129-51) og hertug af Normandiet (1144-50). Lady Jane var fra 1553-54 gift med Lord Guildford Dudley (ca. 1535-54). De blev begge henrettet for højforræderi mod den engelske krone, Williamson: *Debrett’s Kings*, 51; *ibid.*: *Kings & Queens*, 95.

”Glorious Revolution” i 1688-89. ”Bill of Rights” udelukkede katolikker fra tronen i den britiske personalunion. Maria 2. fik også lov til at fortsætte som regerende dronning, såfremt hun overlevede sin gemal. Parret var barnløst.

Den næste regerende dronning var dronning Anne (1665-1714, regerende dronning af England, Skotland og Irland fra 1702-07 og fra 1707 Storbritannien og Irland til sin død), datter af Jacob 2., som i 1683 ægtede den dansk-norske prins Jørgen (1653-1708), den yngste søn til kong Frederik 3. (1648-70). I 1689 blev prinsen naturaliseret som engelsk statsborger og fik tildelt titlen hertug af Cumberland, jarl af Kendal og baron Wokingham. Fra 1683 og indtil sin tronbestigelse i 1702 bar Anne sin gemals titel som prinsesse af Danmark. Prins Jørgen blev britisk prinsgemal under navnet Georg, hertugen af Cumberland (jarl af Kendal og baron Wokingham), fra 1702. Prins Georg konverterede imidlertid ikke fra sin lutherske tro til den anglikanske Church of England, som hans gemalinde var overhoved for. På trods af dronning Annes 17 graviditeter efterlod parret sig ikke nogen levedygtige børn, hvorfor det oldenborgske kongehus ikke fik mulighed for at videreføre den britiske kongeslægt. Prins William, hertug af Gloucester og efter sin far prins af Danmark og Norge (1689-1700), var det eneste af børnene, som blev mere end halvandet år.

Den næste regerende dronning af Storbritannien var dronning Victoria (1837-1901), der i 1840 ægtede den tyske prins Albert af Sachsen-Coburg-Gotha (1819-61), som var brorsøn til den belgiske kong Leopold 1. (1831-65), der var morbror til dronning Victoria. Fra 1816-17 var prins Leopold af Sachsen-Coburg-Saalfeld, den senere belgiske kong Leopold 1., gift med den britiske kong Georg 4.s (1820-30) datter, prinsesse Charlotte af Wales (1796-1817), der døde i barselseng efter at have født en dødfødt søn. Forud for ægteskabet var prins Leopold i 1815 blevet britisk statsborger. Udsigten til at blive britisk prinsgemal glippede med dette dødsfald; en stilling, der i stedet gik til hans nevø.

I anledning af det kongelige giftermål skrev den engelske digter Elizabeth Barrett Browning (1806-61) et digt til det nye britiske regentpar med titlen ”Crowned and Wedded”. Digtets første to strofer beskrev kroningen i 1838, mens den tredje og næstsidste strofe skildrede brylluppet i 1840.

But now before her people's face she bendeth her's anew,
And calls them, while she vows, to be her witness thereunto.
She vowed to rule, and, in that oath, her childhood put away.
She doth maintain her womanhood, in vowing love to-day.
O, lovely lady! – let her vow! – such lips become such vows,
And fairer goeth bridal wreath than crown with vernal brows.
O, lovely lady! – let her vow! – yea, let her vow to love! –
And though she be no less a queen – with purples hung above,

The pageant of a court behind, the royal kin around,
 And woven gold to catch her looks turned maidenly to ground,
 Yet may the bride-veil hide from her a little of that state,
 While loving hopes, for retinues, about her sweetness wait.
 SHE vows to love who vowed to rule – (the chosen at her side)
 Let none say, God preserve the queen! – but rather, Bless the bride!
 None blow the trump, none bend the knee, none violate the dream
 Wherein no monarch but a wife she to herself may seem.
 Or if ye sat, Preserve the queen! – oh, breathe it inward low –
 She is a *woman*, and *beloved!* – and 'tis enough but so.
 Count it enough, thou noble prince who tak'st her by the hand,
 And claimest for thy lady-love our lady of the land!
 And since, Prince Albert, men have called thy spirit high and rare,
 And true to truth and brave for truth, as some at Augsburg were, -
 We charge thee by thy lofty thoughts, and by thy poet-mind
 Which not by glory and degree takes measure of mankind,
 Esteem that wedded hand less dear for scepter than for ring,
 And hold her uncrowned womanhood to be the royal thing.¹⁰⁰

I forbindelse med ægteskabet i 1840 konverterede den lutherske prins til den anglikanske kirke, og han blev naturaliseret som britisk statsborger. Browning refererer i sin beskrivelse af prins Albert til den sydtyske by Augsburg, hvor man fra protestantisk side i 1530 under rigsdagen formulerede Den augsburgske Bekendelse, som er lutheranismens central bekendelsesskrift. Og i 1555 blev der imellem katolikker og lutheranere indgået en religionsfred i Augsburg, der etablerede religionsfrihed i de tyske stater, som opdeltes i katolske og lutherske fyrstestater efter princippet *Cuius regio, eius religio* (den, der hersker, bestemmer religionen, dvs. at monarkens religiøse tilhørsforhold bestemte religionen i fyrstestaten).

Brownings understregning af prins Alberts protestantiske baggrund og opvækst skal formentlig ses i lyset af den britiske tronfølgeaf 1701, som fastslår, at de arveberettigede efterkommere af kurfyrstinde Sophie af Hannover (1630-1714) kun gælder ægtefødte og desuden er begrænset til dem, der ikke fra fødsel eller via giftermål er romersk-katolske, eller indtil 2015 havde giftet sig med en romersk-katolik. Endvidere skabte den langvarige britiske kamp (1793-1815) mod den franske republik og kejser Napoleon 1. (1804-14/15) i Koalitionskrigen (1792-1815) klangbund for udviklingen af en britisk (modsat engelsk, walisisk og skotsk) national identitet, der var anti-fransk, anti-europæisk og anti-katolsk. Et samlende symbol var blandt andre den engelske dronning Elizabeth 1. (1558-1603), der havde ført en distinkt anti-katolsk politik, jf. bl.a. støtten til de

---

¹⁰⁰ Browning: 'Crowned and Wedded'.

nederlandske oprørere og sejren over den spanske armada i 1588.¹⁰¹ Der var således i høj grad tale om, at den tyske prins Alberts protestantiske religion udgjorde et væsentligt kvalifikationskriterium i forhold til et giftermål med den britiske monark. Prins Alberts lutherske ophav i den ernestinske linje inden for Wettin-dynastiet gødede grunden for prinsens integrering i det britiske samfund.

Dronning Victoria ønskede at tildele sin gemal titlen kongegemal, men den britiske regering modsatte sig forslaget, da prinsen var udlænding. Under parlamentsdebatten i overhuset, House of Lords, den 27. januar 1840, om prins Alberts britiske naturalisation udtalte premierministeren, Viscount Melbourne (1779-1848, premierminister ad to omgange i 1834 og 1835-41), at lovudkastet gav *her Majesty an ability to bestow on Prince Albert a higher station than that assigned to Prince George of Denmark, or Prince Leopold.*¹⁰² Den liberale Melbourne fortsatte:

*It is intended, if Parliament should give that power, to raise Prince Albert to a station next to that of the Queen; and this arrangement, however it may be opposed by others, has not been objected to by those peculiarly interested in point of rank.*¹⁰³

Den konservative britiske krigshelt hertugen af Wellington (1769-1852, premierminister ad to omgange 1828-30 og i 1834) understregede, at udkastet til naturalisationsloven intet indeholdt om prins Alberts forrang for andre medlemmer af kongehuset. Den liberale Lord Brougham (1778-1868) fandt derimod, at dronning Victoria med formuleringen i lovudkastet i princippet havde mulighed for at tildele sin gemal titlen kongegemal. På den baggrund opstillede den britiske adelsmand en hypotetisk situation:

*Suppose (which God forbid!) that the Queen had paid the debt of nature before any issue of the approaching marriage was born, we should have a King and a Prince of Wales, while Prince Albert would be placed in the anomalous position of a foreign naturalized Prince, the husband of a deceased Queen, with a higher rank than the Prince of Wales.*¹⁰⁴

---

¹⁰¹ legislation.gov.uk. 'Act of Settlement'; Colley: *Britons*.

¹⁰² api.parliament.uk. 'Naturalization of Prince Albert', 27.1.1840, 577.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid., 579.

Lord Brougham vandt dog ikke gehør for sine synspunkter blandt sine kolleger i overhuset, der ikke fandt, at titlen kongegemal ville blive bragt i anvendelse af monarken med det foreliggende udkast til naturalisationsloven. Den konservative britisk-irske markis af Londonderry (1778-1854) modsatte sig i parlamentsdebatten den 31. januar, at prins Albert skulle have forrang for dronning Victorias farbrødre, kong Georg 3.s (1760-1820) tre tilbageværende sønner, der var kongelige hertuger af hhv. Cumberland og Teviotdale, Sussex og Cambridge, og i det førstnævnte tilfælde tillige konge af Hannover (kong Ernst August (1837-51)). Denne betænkelighed blev dog afvist af regeringen.¹⁰⁵ Kong Ernst August af Hannover var indtil dronning Victorias nedkomst med sit første barn i november 1840 britisk tronfølger, og kongen havde ligesom sine to brødre automatisk sæde i Overhuset som medlemmer af den britiske højadel. Prins Alberts naturalisation gik igennem parlamentets to kamre, uden at der reelt blev taget stilling til prinsens rangmæssige placering i det britiske kongehus. Brylluppet stod den 10. februar 1840, og prins Albert fik hverken titlen kongegemal eller en britisk adelstitel, men blev i stedet tildelt titlen prinsgemal i 1857.

Arvefølgen i hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha var reguleret af forfatningen fra 1852 og husloven fra 1855, som foreskrev, at hertugen skulle give afkald på sin trone for at kunne bestige en udenlandsk trone (§ 19 i forfatningen og § 18 i husloven). Arveberettigede til hertugdømmet var drengbørn født i et jævnbyrdigt ægteskab, godkendt af hertugen (§ 6 i forfatningen og § 5 i husloven), og dronning Victorias gemal, prins Albert, havde indgået et jævnbyrdigt giftermål med den britiske dronning i 1840, hvorfor han og hans efterkommere var arveberettigede. Den britiske dronning Victorias næstældste søn, prins Alfred (1844-1900), hertug af Edinburgh fra 1866, arvede hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha i 1893 efter sin farbror, den barnløse hertug Ernst 2. (1844-93). Prinsens ældre bror, den britiske tronfølger, Edward (7.) (1901-10), havde den 19. april 1863 fraskrevet sig sin arveret for at undgå en personalunion mellem Storbritannien og Sachsen-Coburg-Gotha. Prins Alfred blev efter sin fars død i 1861 udset til at efterfølge sin barnløse farbror. Prins Alfred var nummer to i arvefølgen til den britiske trone indtil 1864. Hertugdømmets arvefølgeregler gav en sekundogenitur i det britiske kongehus forrang for den britiske monark og tronfølger (§ 9 i forfatningen og § 7 i husloven). Med undtagelse af den britiske arvefølge kunne Sachsen-Coburg-Gotha ikke indgå i en personalunion med en anden stat (§ 19 i forfatningen og § 18 i husloven). Prins Alfred var regerende hertug af den tyske stat frem til sin død i år 1900. Da hertug Alfred mistede sin eneste søn, arveprins Alfred (1874-99), i februar 1899, arvedes hertugdømmet af nevøen prins Carl Eduard (1884-1954, hertug fra 1900-18), søn af prins Leopold (1853-84), hertug

---

¹⁰⁵ api.parliament.uk. 'Naturalization of Prince Albert', 31.1.1840, 925-27.

af Albany fra 1881, i overensstemmelse med en lov af 15. juli 1899, da den næste søn i rækken, prins Arthur (1850-1942), hertug af Connaught og Strathearn fra 1874, havde fraskrevet sig sin arveret til hertugdømmet for sig selv og på sin søns vegne. Det lykkedes således Storbritannien at undgå en personalunion med Sachsen-Coburg-Gotha, hvis fyrstedynasti i agnatisk linje sad på den britiske trone fra 1901-2022 (fra 1917 med navnet Windsor). Omvendt resulterede Hannover-dynastiets (Welf-dynastiet) bestigelse af den britiske trone i 1714 i en personalunion mellem Storbritannien og kurfyrstendømmet Hannover, som nævnt ovenfor. Storbritannien er således sammen med Nederlandene og Monaco europæiske eksempler på, at en personalunion opstået ved arv i praksis var blevet umuliggjort af de konstitutionelle og politiske forhold i nationalstaternes Europa i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede.

I forbindelse med det græske kongevalg 1862-63 var den tyske hertug Ernst 2. blandt tronkandidaterne. I februar 1863 opgav han sit kandidatur, da parlamentet i hans hertugdømme, Sachsen-Coburg-Gotha, ikke ville give sin billigelse til kongevalget og en mulig personalunion mellem det tyske hertugdømme og det græske kongerige. Forfatningen i Sachsen-Coburg-Gotha fra 1852 og husloven fra 1855 foreskrev, at hertugen skulle give afkald på sin trone for at kunne bestige en udenlandsk trone (§ 19 i forfatningen og § 18 i husloven). Den græske forfatning fra 1844 forbød decideret en personalunion mellem kongerigerne Bayern og Grækenland (§ 41), og den græske forfatning fra 1864 forbød generelt personalunioner (§ 48).

Den foreløbig sidste i rækken af kvindelige monarker er dronning Elizabeth 2. (1952-2022). Dronningen ægtede som britisk tronfølger, prinsesse Elizabeth (2.), født i 1926, i 1947 prins Philip (1921-2021), søn af den græske kong Georg 1.s næstyingste søn, prins Andreas (1882-1944). Philip blev ved ægteskabets indgåelse hertug af Edinburgh (Skotland), jarl af Merioneth (Wales) og baron Greenwich (England), og han frasagde sig sin arveret til den græske og danske trone. Prins Philip var i 1947 efter den danske kong Christian 10.s (1912-47) og den græske kong Georg 2.s (1922-24, 1935-47) død, begge i april måned, nummer tre i den græske arvefølge og nummer 14 i den danske arvefølge. Man ønskede ikke fra britisk side at risikere en personalunion med Grækenland på samme måde som med Sachsen-Coburg-Gotha.

Prinsesse Elizabeths forlovelse blev offentliggjort den 9. juli 1947, og dagen efter bragte det konservative britiske dagblad *Daily Mail* på forsiden en artikel om den kongelige forlovelse ("Royal Betrothal"). I artiklen blev tronfølgeren og hendes forlovede sammenlignet med dronning Victoria og prins Albert. Der var ifølge avisen flere lighedspunkter mellem den victorianske tidsalder og 1940'ernes britiske samfund, da begge perioder var præget af ustabilitet og usikkerhed.

Det nye tronfølgerpar varslede ifølge *Daily Mail* en ny blomstrende elizabethansk tidsalder for det britiske imperium: *Elizabeth and Philip take their place among the leaders of this young generation. Their burdens will be matched only by their opportunities.*¹⁰⁶ Det var dog ikke alle dele af det britiske samfund, der var begejstrede ved udsigten til den græsk-danske prins Philip som den kommende monarks gemal. Det kommunistiske dagblad *Daily Worker* trykte samme dag på forsiden en leder om den kongelige forlovelse med titlen "On Circuses & Bread". Lederen kritiserede de store omkostninger, der var forbundet med afholdelse af det kongelige bryllup midt i en økonomisk krisetid og et rationeringsramt Storbritannien. *We need no circus in a Britain which has to fight every inch of the way for its bread. Som much for the timing.*¹⁰⁷ Artiklen udtrykte desuden en stærk politisk skepsis over for den dynastiske baggrund, som den britiske tronfølgers forlovede kom med i efterkrigstidens Europa som *a German princeling by origin.*¹⁰⁸ Det er dog vanskeligt at beskrive Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg-dynastiets herkomst som værende tysk. Dynastiet var snarere et dansk-tysk fyrstehus med rødder i den dansk-tyske helstat og dens dansk-tyske blandingskultur, og på denne baggrund havde dynastiets besteget først den græske trone (1863), senere samme år den danske trone og i 1905 den norske trone. Dagbladet hentydede formentlig også til prinsens nærmeste familie, hvor alle hans fire ældre søstre havde giftet sig ind i tyske fyrstedynastier: Hohenlohe-Langenburg, Hessen-Darmstadt og Zähringen (1931) og Hessen-Kassel (1930) og Hannover (1946). *Daily Worker* konkluderede på den baggrund, at ægteskabet var højst problematisk for det britiske kongehus.

*The question may be asked why have the advisers to the Throne countenanced such a marriage? Certainly, in modern Europe there is marked shortage of marriageable scions of royal families. But why pick on the Glucksburgs? Their political record is unsavoury and their name is associated today with the violent suppression of Greek democracy.*¹⁰⁹

Det kommunistiske organ hentydede til den igangværende græske borgerkrig, der i sin sidste fase fra 1946-49 udkæmpedes mellem den græske regering og den kommunistiske partisanhær. Flertallet for monarkiet ved folkeafstemningen i Grækenland den 1. september 1946 kunne udlægges som en

---

¹⁰⁶ *Daily Mail* 10.7.1947, 'Royal Betrothal'.

¹⁰⁷ *Daily Worker* 10.7.1947, 'On Circuses & Bread'.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid.

frygt for kommunisterne snarere end en helhjertet tiltro til den monarkiske statsform, da monarkiet blev anvendt som et anti-kommunistisk bolværk. Storbritannien var engageret i det interne græske opgør på antikommunisternes side og indsatte store troppstyrker i Athen for at forhindre, at Grækenland skulle blive en kommunistisk satellitstat. Briterne måtte dog til sidst nødtvungent overgive opgaven til USA, som med sin Trumandoktrin fra marts 1947 til støtte for Grækenland og Tyrkiet officielt markerede begyndelsen på den kolde krig i Europa. *Daily Worker* refererede i lederen til, at der på forlovelsesdagen den 9. juli var blevet arresteret over 3.000 mennesker i Athen, herunder ledere af det kommunistiske parti, fagforeninger og den kommunistiske del af modstandsbevægelsen fra den tyske besættelsestid (1941-44). Uagtet at der var en mangel på giftefærdige kandidater fra de europæiske konge- og fyrstehuse, kunne dette forhold ifølge det britiske organ ikke berettige, at det britiske kongehus med den kommende dynastiske forbindelse blev associeret med udemokratiske kræfter i form af det græske kongehus. Der blev i øvrigt i lederen sat et implicit lighedstegn mellem det græske kongehus og Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg-dynastiet som helhed, og dermed underkendtes glücksborgernes historisk set demokratisk forbilledlige position i Danmark og Norge.

Selvom lederen understregede, at det på ingen måde var givet, at prins Philip ville kunne komme til at udøve en politisk indflydelse som følge af sit giftermål med den britiske tronfølger, var der alligevel grund til en principiel bekymring over, at et individ *with his family background may find himself in a position of great authority over the British people*.¹¹⁰ Den tidligere græske prins kunne vise sig at blive et harmløst vedhæng til en monarkisk institution, som var blevet frataget de fleste af sine magtbeføjelser gennem de foregående århundreder.

*But, withal, we must confess that this alliance is not to our liking, a conclusion that is without doubt conditioned by the conviction that in any case the monarchical institution is neither necessary nor useful under the conditions of modern democracy.*¹¹¹

Lederen i *Daily Worker* om den kongelige forlovelse afsluttedes således med en direkte fremsættelse af avisens principielle republikanske standpunkt. Ifølge lederen tilfredsstillende det moderne monarki kun den almindelige befolknings behov for skuespil foruden brød. På bryllupsdagen, den 20. november 1947, trykte dagbladet *Daily Mail* på forsiden en leder med titlen

---

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

”Time for rejoicing”, i hvilken man lykønskede brudeparret og Storbritanniens fremtidige regentpar. I artiklen gav man bl.a. brudgommen følgende karakteristik: *He is British by education, training, and career. He has fought with the Navy, and so continues the Royal Family’s long connection with the sea.*¹¹² Tronfølgeren prinsesse Elizabeth havde med andre ord ifølge avisen valgt en mand, der var fortrolig med det britiske samfunds traditioner. Denne nationale legitimering af den nyudnævnte hertug af Edinburgh fulgte en komparation med prins Albert, dronning Victorias gemal. Om prins Albert skrev *Daily Mail: Albert overcame early humiliations and lived to render invaluable services to his adopted country. Philip, more fortunate, is already wholeheartedly accepted.*¹¹³ Prins Philip havde kæmpet på den rigtige side i den nyligt overståede 2. verdenskrig (1939-45), på britisk-allieret side mod Aksemagterne Tyskland, Italien og Japan, og dermed var han ifølge den konservative britiske avis bredt accepteret i den britiske offentlighed i 1947 ved sit giftermål med den britiske tronfølger.

Ved giftermålet blev den græsk-danske prins Philip britisk statsborger, han konverterede til den anglikanske statskirke og antog navnet Mountbatten, da han på sin mødrene side tilhørte den tysk-britiske fyrsteslægt Battenberg. Battenberg-slægten var en morganatisk sidelinje fra midten af 1800-tallet til det regerende hus (Hessen-Darmstadt) i storhertugdømmet Hessen (1806-1918). Battenberg-slægten anglicerede i 1917 deres navn til Mountbatten. Prins Philips fire ældre søstre, Margarita (1905-81), Theodora (1906-69), Cecilie (1911-37) og Sophie (1914-2001), giftede sig alle ind i tyske fyrstehuse i hhv. Hohenlohe-Langenburg, Baden (Zähringen), Hessen (Darmstadt), Hessen-Kassel og Hannover. Cecilie og hendes gemal tilsluttede sig nazistpartiet, og Sophies første gemal, prins Christoph af Hessen-Kassel (1901-43), faldt i 2. verdenskrig på tysk side. Prinsesse Margaritas gemal, prins Gottfried af Hohenlohe-Langenburg (1897-1960), tjente på Østfronten, og han blev afskediget fra værnemagten efter det mislykkede 20. juli-attentat i 1944 mod Adolf Hitler (1889-1945). Prinsesse Theodoras gemal, markgreve Berthold af Baden (1906-63), blev såret og invalideret i 1940 under det tyske felttog i Frankrig. Markgreve Berthold, der var søn af den sidste rigskansler i kejserriget Tyskland i 1918 og den titulære storhertug af Baden fra 1928-29, markgreve Maximilian (1867-1929), var den eneste af svogrene, som ikke var medlem af nazistpartiet. Ingen af søstrene og svogrene til prins Philip var selvsagt velkomne til brylluppet. Prins Philips søstre og svogre blev taget til nåde igen i 1953, hvor de deltog i kroningen af dronning Elizabeth 2. Det britiske regentpars datter, prinsesse Anne (1950-), Princess Royal, fik prinsesse

---

¹¹² *Daily Mail* 20.11.1947, ’Time for rejoicing’.

¹¹³ *Ibid.*

Margarita som en af sine fem faddere, og parrets yngste søn, prins Edward (1964-), jarl af Wessex, fik prinsesse Sophie og prins Ludwig af Hessen (1908-68), bror til arvestorhertug Georg Donatus (1906-37), der var overhoved for Huset Hessen-Darmstadt i en måned i 1937 og gemal til prinsesse Cecilie, som to af sine fem faddere. I 1957 blev prins Philip, hertugen af Edinburgh, tildelt titlen prins af Storbritannien. Da Elizabeth 2. udåndede efter 70 års regeringstid, blev det britiske kongehus videreført af Glücksborgerne, da kong Charles 3. (2022-, født i 1948) i lige mandslinje nedstammer fra den første glücksborgske monark i Danmark, Christian 9. (1863-1906). Kongehusets navn er dog fortsat Windsor. Kongehusets navn ændrede sig heller ikke til Mountbatten, hvilket blev officielt fastslået i 1952 af den nytiltrådte dronning, efter at Lord Louis Mountbatten (1900-79), prins Philips morbror, ved en banket samme år havde udråbt Huset Mountbatten. I 1960 udstedte dronning Elizabeth 2. en kongelig resolution, som etablerede efternavnet Mountbatten-Windsor for de af regentparrets efterkommere i mandslinjen, som ikke bar prædikatet ”Kongelig Højhed” eller var betitlet som prins eller prinsesse.¹¹⁴

I Sverige fik man formelt den første regerende kvindelige monark med dronning Christina (1626-89, dronning fra 1632-54), der som ovenfor nævnt aldrig giftede sig. Hun abdicerede i 1654 og konverterede derefter til den katolske tro. Ved Carl 12.s (1697-1718) død i 1718 var der ingen tronfølger til den svenske trone, da hans to søstre havde indgået giftermål uden tilladelse fra den svenske stænderrigsdag, som alligevel valgte den yngste søster, Ulrika Eleonora (1688-1741), til regerende dronning i 1719. Dronning Ulrika Eleonora den Yngre (1718-20) ønskede den britiske model med de to regenter i form af ægteparret Vilhelm 3. og Maria 2. overført til Sverige, men rigsdagen modsatte sig disse planer, for medregenter havde været forbudt i Sverige siden 1400-tallet. Prinsgemalen Friedrich (1.) måtte nøjes med titlen ”kongelig højhed”. I 1720 abdicerede dronning Ulrika Eleonora den Yngre (1718-20) og overførte tronen til sin hidtidige prinsgemal, Friedrich 1. (Hessen-Kassel), der dernæst blev valgt af den svenske stænderrigsdag til svensk monark under navnet kong Frederik 1., som han forblev til sin død i 1751 med sin gemalinde som dronning og tronfølger. I forbindelse med sit svenske giftermål i 1715 fik han tildelt titlen som prins af Sverige, og hans gemalinde blev i kraft af giftermålet tildelt titlen arveprinsesse af Hessen-

---

¹¹⁴ Waller: *Sovereign Ladies*; Beem: 'Why Prince George'; Urbach: 'Prince Albert'; Sandner: *Das Haus Sachsen-Coburg und Gotha*; Velde: 'House Laws of the Saxe-Coburg'; mjp.univ-perp.fr. 'Grèce – Constitution du 18/30 mars 1844', 'Grèce – Constitution du 16/28 novembre 1864'; royal.uk. 'The House of Windsor', 'The Royal Family name'; Petropoulos: *Royals and the Reich*, 363; Owens: 'Love, Duty and Diplomacy'; Zweiniger-Bargielowska: 'Prince Philip'.

Kassel. I forbindelse med sin tronbestigelse konverterede han fra calvinismen til den lutheranske lære. Under kong Frederik 1. (1720-51) blev der etableret en personalunion mellem Sverige og landgrevskabet Hessen-Kassel i 1730, da kongen arvede titlen som hessisk landgreve. Kongens gemalinde, en forhenværende svensk monark, blev landgrevinde af Hessen-Kassel. Personalunionen opløstes med den barnløse kong Frederik 1.s død. Kong Frederik 1. havde foreslået at placere sin bror Wilhelm 8., landgreve af Hessen-Kassel (1751-60), og dennes slægtslinje i Hessen-Kassel-dynastiet i den svenske arvefølge. Kongen havde ikke held med sit forehavende, skønt ideen blev støttet af dronning Ulrika Eleonora, der foretrak Hessen-Kassel-dynastiet frem for sin nevø, hertug Carl Friedrich af Holsten-Gottorp (1702-39). Hessen-Kassel-dynastiet tilhørte huset Hessen, også kaldet Reginar-dynastiet (Brabant-slægten). Dynastiet var bl.a. hertuger af Brabant (1183-1406). Efter Hessen-Kassel-dynastiet fulgte det dansk-tyske Holsten-Gottorp-dynasti på den svenske trone (1751-1818, af Norge 1814-18).

I 2010 ægtede den svenske kronprinsesse Victoria (1977-) den borgerlige svensker Daniel Westling (1973-), som i forbindelse med giftermålet blev udnævnt til prins af Sverige og tildelt sin gemalindes titel som hertug af Västergötland. Kronprinsesse Victoria vil blive Sveriges første kvindelige monark siden dronning Ulrika Eleonora den Yngre (1718-20). Efter Victoria vil følge endnu en regerende dronning, da parrets ældste barn er en datter, prinsesse Estelle (2012-).¹¹⁵

I den spanske (castilianske) nationalisme indgik paniberismen som et væsentligt element. Omvendt indtog paniberismen en meget svag placering i den portugisiske nationalisme, der fremkom i det 19. århundrede. De portugisiske forfatninger fra 1822 (§ 143), 1826 (§ 89) og 1838 (§ 100) fastslog, at ingen udlænding kunne bestige den portugisiske trone. Desuden fastslog 1822-forfatningen, at hvis den portugisiske tronfølger besteg en anden trone og valgte den udenlandske trone, da skulle tronfølgeren give afkald på den portugisiske trone. Denne bestemmelse gjaldt også kongen, hvis han måtte bestige en udenlandsk trone (§ 144). 1838-forfatningen stipulerede, at kongen ikke kunne være statsoverhoved i et andet land uden parlamentets samtykke (§ 84(1)). Tilsvarende fastslog de spanske forfatninger fra 1812 kun, at kongen skulle have Cortes' tilladelse til giftermål (1812: § 172), fra 1837 gjaldt dette også de arveberettigede til tronen (1837: § 48(5)), og fra 1845 også eksplicit tronfølgeren (1845: § 47). Derved var der fra begyndelsen en fundamental asymmetri i forhold til interessen for det paniberiske projekt fra Portugals og Spaniens side.

---

¹¹⁵ Buckley: *Christina*; Lundh-Eriksson: *Den glömda*; Persson: 'From Ruler in the Shadows'; kungahuset.se. 'H.K.H. Kronprinsessan', 'H.K.H. Prins Daniel', 'H.K.H. Prinsessan Estelle'.

Den dynastiske paniberisme var meget fremtrædende, hvilket var en tradition, der gik tilbage til middelalderen, hvor bestræbelserne på at forene den iberiske halvø funderedes på dynastierne i Portugal og Den Castilianske Krone og Den Aragonske Krone (Spanien). Kong Ferdinand 1. af Portugal (1367-83) efterlod sig en datter, prinsesse Beatriz (1373-1420). Ifølge aftalen i Badajoz (1383) skulle hun ægte Johan 1. af Castilien (1379-90) og dermed sikre en union mellem de to monarkier. Parret blev gift i maj 1383 i Badajoz. Ferdinand 1. døde i oktober 1383, hvorved Burgund-linjen, der havde siddet på tronen i Portugal fra 1139-1383, ophørte. Hans død medførte en arvefølgekrig, en borgerkrig 1383-85, pga. frygt for castiliansk dominans, og for at Portugal ville miste sin uafhængighed. I borgerkrigen indgik et folkeligt oprør mod regentskabet for den unge dronning. Ferdinands illegitime halvbror Johan af Aviz (1385-1433) tog kampen op imod Johan 1. af Castilien, der påberåbte sig den portugisiske trone jure uxoris. I 1385 blev Johan af Aviz som Johan 1. udråbt til konge af Portugal. I slaget ved Aljubarrota i august 1385 led Johan 1. af Castilien et afgørende nederlag. I krigen 1383-85 fik Portugal støtte af England, og Castilien fik støtte af Frankrig og Den Aragonske Krone. Aviz-dynastiet sad på tronen fra 1385-1580. Johan 1. af Castilien måtte også kæmpe imod Johan af Gent (i Flandern), hertug af Lancaster 1362-99 og hertug af Aquitanien (1390-99), der påberåbte sig den castilianske trone jure uxoris 1372-88 som gemal fra 1371 til Constance af Castilien (1354-94). I 1388 blev der sluttet fred, da Johan 1.s ældste søn, Henrik (3.) (1390-1406), ægtede Catrine af Lancaster (1373-1418) i overensstemmelse med Bayonne-traktaten. I 1490 ægtede prinsesse Isabella af Aragonien og Castilien (1470-98), datter af kong Ferdinand 2. og dronning Isabella 1., den portugisiske tronfølger, prins Afonso (1475-91), som døde året efter i en rideulykke. I 1497 ægtede prinsesse Isabella sin afdøde gemals halvonkel kong Manuel 1. (1495-1521). Den nye portugisiske dronning, som fra 1497 var spansk tronfølger med titlen prinsesse af Asturien, døde i barselssengen i 1498, og sønnen, prins Miguel da Paz (1498-1500), arvingen til Portugal, Den Castilianske Krone og Den Aragonske Krone, døde knap to år gammel. Muligheden for en iberisk personalunion var dermed bortfaldet. Som ovenfor nævnt var Portugal og Spanien (Den Castilianske Krone og Den Aragonske Krone) i personalunion med hinanden fra 1580-1640.

De regerende dronninger i Portugal og Spanien udgjorde en selvstændig dynastisk mulighed i forhold til at skabe en iberisk dynastisk union og en personalunion. Med ovennævnte ægteskab mellem den spanske dronning Isabella 2. og prins Frans undgik man en iberisk union, da et giftermål mellem dronning Isabella 2. og den portugisiske kronprins Pedro (5.) (1853-61) også var blevet overvejet som en mulighed. Dronning Maria 1. af Portugal (1777-1816) ægtede i 1760 sin

farbror, Pedro, der ved gemalindens tronbestigelse blev konge jure uxoris under navnet Pedro 3. (1777-86), da parret allerede havde fået et barn. Ifølge portugisisk lov blev en gemal til en regerende dronning konge jure uxoris, når parret havde fået et barn og en tronarving. Ved at gifte sig inden for Braganza-dynastiet undgik man en iberisk union. 1822-forfatningen (§ 145) og 1838-forfatningen (§ 99) fastslog, at den regerende dronning kun kunne gifte sig med en portugisisk mand, uden først at have opnået parlamentets samtykke. Gemalen til den regerende dronning ville ikke kunne deltage i regeringen og kun kalde sig konge, når parret havde fået et barn (tillige 1826-forfatningen (§ 90)). Desuden fastslog 1826-forfatningen (§ 90), at den kommende dronning Maria 2. (1826-28, 1834-53) ikke måtte gifte sig uden kongens eller parlamentets samtykke og aldrig med en udlænding, da man havde planlagt, at hun skulle giftes med sin farbror, Miguel 1. (1828-34). Parret var forlovet fra 1826-28. Dette ægteskab blev aldrig realiseret pga. den portugisiske borgerkrig (1828-34), efter at den konservative prins Miguel havde erobret tronen fra sin niece Maria 2. Efter seks års borgerkrig og seks år på tronen måtte kong Miguel 1. erkende sit nederlag, og han blev tvunget til at abdicere i 1834, hvorefter niecen Maria 2. atter besteg den portugisiske trone. 1826-forfatningen blev allerede i 1828 annulleret til fordel for et absolutistisk monarki. I 1834 genindførtes det konstitutionelle monarki i Portugal, først med 1826-forfatningen som grundlag (frem til 1836). Fra 1842 og indtil monarkiets afskaffelse i 1910 udgjorde 1826-forfatningen den konstitutionelle ramme for det portugisiske monarki.

Dronning Maria 2. af Portugal omgik derfor forfatningsbestemmelsen, da hun i 1834 ægtede prins Auguste (1810-35), hertug af Leuchtenberg (1824-35), den ældste søn til Eugène de Beauharnais (1781-1824) og Augusta (1788-1851), født prinsesse af Bayern. I januar 1835 blev han portugisisk prinsgemal, men han døde allerede i marts 1835. Han tilhørte en ikke-regerende linje og var derfor politisk ufarlig for Europas stormagter, hvormed man atter undgik en iberisk union. Ægteskabet var barnløst. I 1836 giftede Maria 2. sig med prins Ferdinand af Sachsen-Coburg-Gotha (den katolske, ungarske Koháry-linje) (1816-85), der blev ny portugisisk prinsgemal. Prins Ferdinand tilhørte en ikke-regerende sidelinje i Habsburgmonarkiet til det tyske fyrstehus Sachsen-Coburg-Gotha. Prins Ferdinand var søn til den belgiske kong Leopold 1.s (1831-65) ældre bror prins Ferdinand af Sachsen-Coburg-Gotha (1785-1831), som med sit ægteskab grundlagde den katolske, ungarske Koháry-sidelinje. I 1837 blev han ifølge portugisisk lov konge af Portugal jure uxoris (1837-53), da parret i 1837 fik et barn og en tronarving, Pedro (5.) (1853-61), som Ferdinand 2. Han var desuden regent for sin mindreårige søn Pedro 5. indtil 1855. Ferdinand 2. holdt sig generelt ude af politik, og

han engagerede sig stærkt i portugisisk kultur og ikke mindst arkitektur, hvilket gav ham tilnavnet ”Kunstnerkongen”.

Ferdinand 2. grundlagde huset Braganza-Sachsen-Coburg-Gotha (1853-1910). I agnatisk linje var det portugisiske kongehus fra 1853-1910 af huset Sachsen-Coburg-Gotha, men 1838-konstitutionen (paragraf 5) fastslog, at Huset Braganza skulle fortsætte under dette navn som Portugals kongehus via dronning Maria 2.s efterslægt. Bestemmelsen om officielt ikke at ville udelade Braganza-navnet som det portugisiske kongehus’ slægtsnavn, skyldtes det forhold, at Braganza-dynastiet historisk og nationalt har spillet en afgørende rolle for Portugals løsrivelse fra personalunionen med Spanien i 1640. Som Huset Braganza-Sachsen-Coburg-Gotha fra 1853-1910 kan det portugisiske eksempel siges at være parallelt til Habsburgmonarkiet i det 18. århundrede, hvor den habsburgske enearving Maria Theresia (1717-80), tysk-romersk kejserinde fra 1745-65 og monark i Habsburgmonarkiet 1740-80: bl.a. Østrig, Bøhmen, Ungarn og Kroatien; kun dronning af Bøhmen i perioden 1740-41, 1743-80, i 1736 ægtede hertug Frans 3. Stefan (1708-65, hertug af Lothringen 1729-37 og storhertug af Toscana 1737-65) fra Lothringen-dynastiet. I 1745 blev han valgt til tysk-romersk kejser under navnet Frans 1. Stefan. Med sin gemalinde var Frans 1. Stefan grundlæggeren af dynastiet Habsburg-Lothringen, der regerede det tysk-romerske kejserrige fra 1765-1806 og fra 1780-1918 Habsburgmonarkiet. Som i Portugal kombinerede man således de agnatiske og kognatiske slægtsnavne i fyrstehusets navn efter en kvindelig monark i Habsburgmonarkiet. Da Romanov-dynastiet i Rusland fortsattes på kvindesiden af zar Peter 3., hertug Karl Peter Ulrich af Holsten-Gottorp (1739-62), i 1762, kombinerede zaren sine agnatiske og kognatiske slægtsnavne i det fremtidige navn for det russiske kejserdynasti: Holsten-Gottorp-Romanov, som regerede frem til kejserrigets fald i 1917.¹¹⁶

---

¹¹⁶ De Oliveira Marques: *História de Portugal*, 183-85; Saraiva: *História de Portugal*, 123-27; Rebelo: ’Manuel I’; Oliveira: *Rainhas Medievais*, 526-34; pt.m.wikisource.org. ’Constituição portuguesa de 1822 – Título IV’, ’Constituição portuguesa de 1838 – Título I’, ’Constituição portuguesa de 1838 – Título VI’; arqnet.pt. ’Carta Constitucional de 1826’; Rueda Hernanz: ’El “iberismo” del siglo XIX’; Braga: *D. Pedro*; Sousa: *Reis e Rainhas*, 147-48; Schedl: ’Ferdinand II’; Alves: ’Ferdinand II of Portugal’; Zedinger: *Franz Stephan*; Beales: ’Francis Stephen of Lorraine’; Montgomery-Massingberd (red.): *Burke’s Royal Families*, 459-76.

Den første kvindelige russiske monark i Det Russiske Kejserrige (1721-1917) var kejserinde Katarina 1. (1725-27), der i 1724 blev kronet som medkejserinde for sin gemal, kejser Peter 1. den Store (1682-1725). Efter Peter 1.s død blev gemalinden kejserinde i egen ret. Den næste kejserinde

Dronning Wilhelmina (1890-1948) ægtede i 1901 hertug Heinrich af Mecklenburg-Schwerin (1876-1934), som dermed blev Nederlandenes prinsgemal. I forbindelse med giftermålet konverterede han fra den lutheranske tro til en anden protestantisk retning, den reformerte calvinisme, som traditionelt har været dominerende i Nederlandene, og han antog den nederlandske form af sit navn, Hendrik, ved sin nederlandske naturalisation. I anledning af det kongelige giftermål den 7. februar 1901 udsendte den nederlandske forfatter D.C.F. Piera et såkaldt navnedigt til brudeparret, ”Naamdicht-Fantasia”.¹¹⁷ Digtets første to strofer omhandlede dronning Wilhelminas barndom og ungdom, mens de tre sidste strofer skildrede ægteskabet med den tyske hertug Heinrich (min danske oversættelse):

Vogels van gelijke veêren –
 Als de spreuk zegt – vliegen saâm.
 Neigen niet naar lager sferen:
 Onder ’t juk van Veeten, Bonden,
 Regelt Staatzucht, rijk in vonden,
 Arm, voor liefde kloppend harte,
 Nooit lokte u, die ’t “hoog-staan” smartte,

Ja! ze is ’t mijne, en ’t deel mijns levens!
 Eert Uw hart, Uw inzicht tevens:
 Neêrland worde een Man te rijker!
 Aan ’s Lands Roer een kundig Kijker,
 Sturend vlak naar Veilge Haven,
 Staâg in ’t ruime sop der braven,
 Aan dien drang van hart en rede,
 Uzij dank, Uw Moeder mede!
 Koningin! Gij vòndt Uw keus?
 Ook Uw lot – heeft U gevònden?
 Naar Gods Wil, die wondren wrocht,
 In Uw Hendrik zaagt Ge Uw streven

Fugle af samme fjer –
 Som man siger – flyver sammen.
 Tilbøjelig ikke til lavere sfærer:
 Under fejdens åg, forbund,
 Stater hersker, rig på tanker,
 Fattig, hjerte bankende for kærlighed,
 Aldrig lokket Dem, som sørgede over den høje
 stilling,

Ja! hun er min, og dele mit liv!
 Ær Deres hjerte og Deres indsig:
 Lad Nederlandene blive en rigere mand!
 Ved landets ror en dygtig kikkert,
 Der styrer tæt på en sikker havn,
 Stille i det godes rummelige vand,
 Til hjertets og fornuftens trang,
 Tak, også Deres Moder!
 Dronning! Fandt du Deres valg?
 Deres skæbne også – har De fundet den?
 Ifølge Guds Vilje, som udførte mirakler,
 I din Hendrik så De Deres aspiration

---

var Anna, der regerede fra 1730-40, og som var datter af zar Ivan 5. (1682-96). Kejserinden havde kortvarigt fra 1710-11 været gift med hertug Friedrich Wilhelm af Kurland (1692-1711, hertug fra 1698). Parret var barnløst. Kvinderegimentet i det 18. århundredes Rusland fortsatte med kejserinde Elisabeth (1741-62), som var datter af kejser Peter 1. Kejserinden var ugift. Den sidste kejserinde var Katarina 2. den Store (1762-96), som var gift med kejser Peter 3., der kortvarigt sad på tronen i 1762. Kejserinden, der var født tysk prinsesse af Anhalt-Zerbst, satte sig på tronen efter sin gemals mystiske død i 1762, Anisimov: *Five Empresses*; Bitter: ’Count Ernst Johann’.

¹¹⁷ Piera: ’Naamdicht-Fantasia – Historische’.

Neêrlands Volk, Uw keus ter eer,
God beschikte, en Hij zal 't staven:
Is Uw Mecklenburgsche Held
Nu, in voorproef kon hij 't smaken:

Vorsten, die hun stamboom eeren,
Adel schuwnt ontaadlings-blaam.
Neven, Nichten, vèr of na,
Menig huwlijk hùn tot schâ!
Eenzaam, ondanks plecht en praal,
Christlijke Echt als Ideaal? .....
Koningin! die fiere wensch
Liefde is Huwlijks grond en grens!
Echtgenoot, zijne Eega waard!
Naar wat streek de Staatshulk vaart!
Buiten 't zog van club en kliek,
Uit der schelmen politiek! .....
Rein en recht, gaaft Gij gehoor:
God, Uw God, wees beiden 't spoor.
Eén, die deelen kon Uw leus –
Neen, Gij werdt elkaâr gezònden:
Kwaamt en zaagt Ge, en overmocht!
Ongemeten steun gegeven.
Noemt zóó'n Hertog graag zijn Heer!
In de harten aller braven
Nevens U in eer gesteld.
God is trouw: Hij zal 't volmaken!

Dreun' driewerf Hoezee voor Oranje thans na,
En driewerf Hoezee voor Schwerin!
Ruisch' voort ons Wilhelmus voor de Edelste
Ga',
Na 't Welkom voor 't Hoofd van 't Gezin!
En weev' zich 't Oranje bij 't Rood-wit-en-
blauw
Door 't Blauw-geel-en-rood als symbol Onzer
Trouw!
Een "Lang leve Onze Emma bij 't Koninklijk
Paar!"
Rijze op voor Drie Dier'bren tegaâr!
Laat blijken, o God, Uw Genade, als van-ouds,
Aan Vorst en aan Volk Uwen Vreê!
Naar U vraagt ons hart: boven beurzen vol
gouds,
Deel de Erfdeugd der Vaadren ons meê!
En love Onze Taal U ter zee en te land:
Neem, God des Gerichts, Gij haar Rechtzaak ter
hand!

Nederlandske folk, Deres valg til æren,
Gud forordnede, og han vil underbygge det:
Er Deres mecklenburgske helt nu,
I en forsmag kunne han smage det:

Fyrster, der ærer deres stamtavle,
Adel skyr skamfuld skyld.
Nevøer, niecer, fjerne eller nære,
Mange ægteskbaer til deres skam!
Ensom, trods ceremoni og pragt,
Kristelig ægte som ideal? .....
Dronning! det stolte ønske
Kærlighed er ægteskabets grund og grænse!
Mand, sin gemalinde værdig!
Til hvilken region sejler statsskibet!
Væk fra kølvandet på klub og klike,
Væk fra slyngelpolitik! .....
Ren og lige, du lytter:
Gud, Deres Gud, vær sporet for jer begge.
En, der kunne dele Deres slogan –
Nej, I blev sendt til hinanden:
I kom og så, og sejrede!
Umålt støtte givet.
Vil gerne kalde sådan en hertug for sin herre!
I alle de godes hjerter
Er De bæret.
Gud er trofast: Han vil gøre det perfekt!

Råb nu tre hurraer for det nederlandske Oranje,
Og tre hurraer for Schwerin!
Højt spiller vor Wilhelmus for den ædlest
herre,
Efter velkommen til familiens overhoved!
Og væv Oranje med det rød-hvid-og-blå
Gennem den blå-gul-og-rød som et symbol på
vor trofasthed!
Et "Længe leve vores Emma med det kongelige
par!"
Stå op for tre dyrs død!
Vis frem, o Gud, Deres nåde, som fordums,
For Fyrste og for Folk Deres fred!
Vore hjerter beder om Dem: over punge fulde af
guld,
Del med os fædrener arvelige dyd!
Og pris Dem vort sprog til søs og til lands:
Tag op, o Dommens Gud, hendes sag!

Piera accentuerer med sit hyldestdigt til Nederlandenes nye regentpar, at den dynastiske forbindelse i 1901, det standsmæssige ægteskab med hertug Heinrich, i høj grad var blevet til på foranledning af landets kloge moder, enkedronning Emma (1858-1934) fra fyrstendømmet Waldeck-Pyrmont, Nederlandenes dronning fra 1879-90 som kong Vilhelm 3.s (1849-90) gemalinde, dronning Wilhelminas mor og kompetent regent for sin mindreårige datter i perioden 1890-98 (strofe tre). Den kloge enkedronning Emma var arkitekten bag giftermålet i 1901, der forenede nederlændernes rød-hvide-blå fane sammen med storhertugdømmet Mecklenburg-Schwerins blå-gul-røde flag. Nederlandenes nye prinsgemal bydes velkommen til tonerne af den elskede fædrelandssang "Wilhelmus" fra 1568-72, som siden 1932 officielt har været Nederlandenes nationalsang (strofe fem). I digtet er Piera både Des og du med den nederlandske monark, der dermed fremstår som ophøjet og særlig såvel som folkelig og tilgængelig for befolkningen. Inden for den germanske tradition for fyrstedigte henvender forfatteren sig ofte direkte til monarken i tiltaleformen du.

Den 3. januar 1901 behandlede det nederlandske parlaments andetkammer, Tweede Kamer, godkendelsen af monarkens giftermål som foreskrevet i paragraf 18 i 1887-grundloven. I andetkammeret var der udbredt opbakning til ægteskabets sanktionering, som blev vedtaget ved navneopråb uden afstemning.¹¹⁸ I den parlamentariske forhandling understregede det socialistiske parlamentsmedlem Pieter Jelles Troelstra (1860-1930), at der reelt blot var tale om en formssag, da den borgerlige regering allerede havde godkendt ægteskabet. Ved sit giftermål ind i det nederlandske kongehus blev prins Hendrik nyt medlem af det nederlandske statsråd. Troelstra fandt, at den kommende prinsgemal formentlig ikke ville være i stand til at øve nogen politisk indflydelse i kraft af sit medlemskab af statsrådet, da han kom fra et land (storhertugdømmet Mecklenburg-Schwerin), som nærmest var et kuriosum i Europa. Han fandt derfor, at der ikke var nogen grund til at modsætte sig ægteskabet eller *om een instelling te bestrijden, die zeer zeker de 20ste eeuw niet zal overleven (at bekæmpe en institution, der med sikkerhed ikke vil overleve det 20. århundrede; min oversættelse)*.¹¹⁹ Troelstras tilslutning var derfor implicit betinget af, at det nye regentpar forstod deres forfatningsmæssige roller i det indskrænkede konstitutionelle monarki i Nederlandene. Naturalisationen af hertug Heinrich blev vedtaget i andetkammeret uden forhandling og afstemning ved navneopråb.¹²⁰

---

¹¹⁸ *Handelingen Tweede Kamer 1900-1901 03 Januari 1901*, 918.

¹¹⁹ *Ibid.*, 916.

¹²⁰ *Ibid.*, 920.

I forbindelse med giftermålet antog dronning Wilhelmina sin gemals titel som hertuginde af Mecklenburg. Denne praksis blev ligeledes fulgt af storhertuginde Charlotte af Luxembourg (1919-64), da hun i 1919 ægtede prins Felix af Bourbon-Parma (1893-1970). Parrets datter, Juliana (1909-2004), arvede denne titel, og i 1937 ægtede hun den protestantiske tyske prins Bernhard af Lippe-Biesterfeld (1911-2004). Prins Bernhard var nevø til den sidste regerende fyrste af Lippe, Leopold 4. (1905-18). I forbindelse med giftermålet blev den nederlandske tronfølger, prinsesse Juliana af Oranien, tillige prinsesse af Lippe-Biesterfeld, og prins Bernhard skiftede fra Lippe Kirken, en calvinistisk kirke, til Den Nederlandsk-Reformerede Kirke, som er en anden calvinistisk kirke. Prins Bernhard blev nederlandsk statsborger før brylluppet, og han ændrede stavemåden af sit navn fra tysk til nederlandsk (van Lippe-Biesterfeld). Såvel giftermålet som naturalisationen blev vedtaget i parlamentets andetkammer den 13. november 1936 uden forhandling og afstemning ved navneopråb.¹²¹ I anledning af tronfølgerens bryllup den 7. januar 1937 skrev den nederlandske digter P.C. Boutens (1870-1943) et digt på syv strofer til Nederlandenes nye tronfølgerpar, "Een nieuwe lente op Hollands erf".¹²² Syvende og sidste strofe lød som følger (min danske oversættelse):

"Al wat van u hoort lijven we in
Met u bij Hollands huisgezin,
Nu in u zelf verweezlijkt werd
De zoete zekerheid van 't hart:
Daar is geen Meimaand zonder min!..."

Alt, hvad vi hører fra Dem,
Inkorporerer vi Dem i den nederlandske familie.
Nu hvor hjertets søde vished
Er blevet realiseret i Dem:
Der er ingen maj måned uden minus!..."

Det svært tilgængelige digt søgte at udtrykke folkets hengivenhed over for landets kommende prinsgemal fra det nedlagte tyske fyrstendømme Lippe. Alle børn i folkeskolen og gymnasiet fik digtet i gave ved brylluppet mellem prinsesse Juliana og prins Bernhard. Digtet vakte voldsom debat i det nederlandske samfund, hvor flere fremtrædende debattører og opinionsdannere kritiserede de efter deres mening stærke erotiske elementer i et digt, der blev distribueret til skolebørn. Diskussionerne mandede ud i, at Boutens efter pres fra regeringen udelod den ottende og sidste strofe. I anledning af brylluppet udkom der et lille lykønskingshæfte, der bl.a. indeholdt Nederlandenes nationalsang og fyrstendømmet Lippes nationalsang, "Mein Lipperland". Den sidste

¹²¹ *Handelingen Tweede Kamer 1936-1937 13 November 1936*, 348.

¹²² Boutens: 'Een nieuwe lente op Hollands erf – Aan Prinses'.

sang med titlen ”Lippe Detmold Marsch” var direkte henvendt til det nygifte tronfølgerpar, Bos: ’Liederen bij’. Digtets to strofer lød som følger (min danske oversættelse):

Lippe Detmold oude mooie vorstenstad,
Wie had dat ooit gedacht,
Dat Uw oud en roemrijk Vorstenhuis
Prins Bernhard bij ons bracht
Juliana hoop van Nederland
Gaf die Prins uit Lippe hart en hand;
Hij wordt haar Prins-Gemaal.

Lippe Detmold gamle smukke fyrstestad,
Hvem ville nogensinde have troet,
At Deres gamle og herlige fyrstehus
Bragte Prins Bernhard til os
Juliana Nederlandenes håb
Til den prins fra Lippe hjerte og hånd;
Han bliver hendes prinsgemal.

Lippe Detmold boek in Uw geschiedenis
Dit heugelijk verbond.
Schrijf in gouden letters da tons koningskind
Bij U haar keuze vond.
Dat Uw Bernhard, tak van Uwe stam
Door de liefde aan Oranje kwam.
Als Neerland’s Prinsgemaal.

Lippe Detmold bogfører i Deres historie
Denne glædelige pagt.
Skriv med guldbogstaver, at kongebarnet
Fandt sit valg hos Dem.
At Deres Bernhard, gren af Deres stamme
Kom til Oranje gennem kærlighed.
Som Nederlandenes prinsgemal.

Byen Detmold var hovedstaden i fyrstendømmet Lippe, og anden strofe understreger, at det kongelige brudepar faktisk var fjernt beslægtet. Parret var fireogtresindstyvendedelsfætter og -kusine som fem gange tipoldebørn af fyrst Lebrecht af Anhalt-Zeitz-Hoym (1669-1727, fyrste fra 1718-27).

Dronning Wilhelmina abdicerede i 1948 (hun døde i 1962). I perioden 1948-80 var han nederlandsk prinsgemal. I 1980 abdicerede dronning Juliana (1948-80, død i 2004) som Nederlandenes dronning, og hun efterfulgtes på tronen af sin ældste datter, dronning Beatrix af Nederlandene (1980-2013). I 1966 ægtede hun som nederlandsk tronfølger den protestantiske tyske diplomat Claus von Amsberg (1926-2002), som tilhørte den tyske adelsslægt Amsberg. Efter parlamentets godkendelse blev Claus von Amsberg nederlandsk statsborger, og i forbindelse med giftermålet blev han udnævnt til prins af Nederlandene og konverterede fra lutheranismen til calvinismen, men beholdt sin gamle titel som jonkheer van Amsberg i den nederlandske form van i stedet for det tyske von. Fra 1980 til sin død var han Nederlandenes prinsgemal. Den nederlandske tronfølgers ægteskab med en tysk diplomat, der tilmed havde været medlem af Hitler Jugend i sin ungdom, hvilket var obligatorisk, vakte stor opstandelse i et land, som endnu ikke havde glemt den tyske besættelse under 2. verdenskrig. Prins Claus blev som tysk soldat taget som krigsfange i Norditalien i 1945, før han overhovedet havde deltaget i kamphandlinger. Prins Bernhard havde før sit giftermål været medlem af nazipartiet og kortvarigt SA. Prins Bernhard såvel som prins Claus blev med tiden populære nederlandske prinsgemaler.

Ved offentliggørelsen af forlovelsen mellem prinsesse Beatrix og Claus von Amsberg i juni 1965 blev der hængt gamle nazistiske propaganda-plakater op på Staatsspoor-togstationen i Haag med teksten ”Claus, terug naar je Heimat” (”Claus, tilbage til dit hjem”). Orange hagekors blev også malet på væggene i byen, med bogstavet B tilføjet, en reference til prinsesse Beatrix og den kommende brudgoms baggrund såvel som det nederlandske kongehus, der tilhører Oranje-Nassau-dynastiet. I hovedstaden Amsterdam blev der flere steder malet ”Raus Claus” (”Ud Claus”) på vægge og hegn med hvid maling. Den 10. november 1965 skulle det nederlandske parlaments andetkammer tage stilling til det kontroversielle giftermål. Arbejderpartiets medlem Gerard Nederhorst (1907-79) tog sit udgangspunkt i den tyske besættelse af Nederlandene, hvor kongehuset var blevet et nationalt symbol.

Velen, die vóór de oorlog niet afwijzend, maar wel wat vreemd tegenover het Koningshuis stonden, hebben in de bezettingstijd de waarde daarvan leren kennen en waarderen. Voor hen was – zoals een van mijn politieke vrienden in de fractie het uitdrukte – het kleine meisje in Canada, haar moeder en grootmoeder het symbool, dat kracht gaf om vol te houden. Voor het eerst zolang ik het koningschap heb meegemaakt, kwam er een schok door het huwelijk van Prinsesse Irene. Wat vroeger voor onmogelijk werd gehouden, gebeurde nu: men discussieerde, er kwam kritiek (Mange, der ikke var afvisende før krigen, men stod noget fremmede over for kongehuset, lærte at kende og værdsatte dets værdi under besættelsen. For dem var det – som en af mine politiske venner i gruppen udtrykte det – den lille pige i Canada, hendes mor og bedstemor symbolet, der gav styrke til at holde ud. For første gang, så længe jeg har oplevet kongedømmet, kom der et chok på grund af prinsesse Irenes ægteskab. Det, der plejede at være umuligt, skete nu: Folk diskuterede, der var kritik; min oversættelse).¹²³

Prinsesse Juliana opholdt sig under 2. verdenskrig og den tyske besættelse i Canada sammen med sine børn, mens prins Bernhard og dronning Wilhelmina befandt sig i Storbritannien sammen med den nederlandske eksilregering. Ifølge Nederhorst havde prinsesse Irenes giftermål for første gang slået et skår i det polerede glansbillede af det konstitutionelle monarki i Nederlandene, som nu efterfølges af endnu et omdiskuteret giftermål i det nederlandske kongehus. Netop på grund af kongehusets status som et samlende, upartisk nationalt symbol måtte han modsætte sig tronfølgerens ægteskab med den tyske diplomat.

---

¹²³ *Handelingen Tweede Kamer 1965-1966 10 November 1965, 478.*

Een Duitser als echtgenoot voor onze kroonprinses ligt - ik herhaal het - hoe verkeerd misschien ook, nu eenmaal moeilijk bij een deel van ons volk. Speciaal in Amsterdam, de stad die zo zwaar heeft geleden onder de nazi-misdaden. Daarom had mijn fractie het beter gevonden, indien de naam van Amsterdam als plaats van huwelijksvoltrekking nimmer zou zijn genoemd en van de aanvang af de keuze op Den Haag of een andere plaats in Nederland was gevallen (En tysker som ægtemand til vores kronprinsesse er - jeg gentager - hvor forkert det end måtte være, simpelthen svært for nogle af vores folk. Specielt i Amsterdam, byen, der led så meget under de nazistiske forbrydelser. Derfor ville min gruppe have tænkt bedre om sagen, hvis navnet på Amsterdam som sted for vielsen aldrig var blevet nævnt og at valget fra starten var faldet på Haag eller et andet sted i Nederlandene; min oversættelse).¹²⁴

På den af den tyske besættelse var det efter Nederhorsts opfattelse problematisk, at landets kommende prinsgemal havde en tysk baggrund. Residens- og regeringsbyen Haag var den traditionelle bryllupsby i det nederlandske kongehus, og at valget denne gang højst utraditionelt var faldet på hovedstaden Amsterdam var i Nederhorsts optik blot en konfirmering af det etablerede regeringssystemets manglende situationsfornemmelse i forhold til de følelser over for Tyskland, som det påtænkte kongelige bryllup fremkaldte i befolkningen. Gerard Nederhorst var medlem af Europa-Parlamentet i perioden 1958-65 (udnævnt af Generalstaterne), og i denne funktion havde han flere gange fremhævet det moderne Vesttyskland, der havde formået at vriste sig fri af den nazistiske arv. Nederhorst indrømmede derfor, at det ville være hyklerisk af ham at stemme imod ægteskabet med den tyske diplomat, som netop var en eksponent for det nye Tyskland, hvorfor han erklærede i parlamentet, at han ville stemme for ægteskabet, men i hjertet stemte han nej.¹²⁵

Parlamentsmedlemmet Molly Geertsema (1918-91) fra Folkepartiet for Frihed og Demokrati stemte for ægteskabet og søgte i parlamentsdebatten at tolke sine landsmænds forhold til Oranje-Nassau-dynastiet.

De geschiedenis van de monarchie is onverbrekkelijk verbonden met het Huis van Oranje. Men kan zelfs zeggen, dat het Nederlandse volk geen monarchaal volk is in de echte zin van het woord. Het Nederlandse volk is een Orangistisch volk. Nederland is een van de weinige landen ter wereld, dat

---

¹²⁴ Ibid., 480.

¹²⁵ Ibid., 482.

*zich systematisch van een republiek tot een koninkrijk heeft ontwikkeld (Monarkiets historie er uløseligt forbundet med Huset Oranje. Man kan endda sige, at det nederlandske folk ikke er et monarkisk folk i ordets egentlige forstand. Det nederlandske folk er et orangistfolk. Nederlandene er et af de få lande i verden, der systematisk har udviklet sig fra en republik til et kongerige; min oversættelse).*¹²⁶

Med Nederlandenes særlige politiske historie havde nederlænderne udviklet en yderst pragmatisk tilgang til monarkiet som statsform, hvor folkets loyalitet historisk havde rettet sig ubrudt mod Oranje-Nassau-dynastiet på tværs af statsformerne republik og monarki. Partilederen Henk Lankhorst for Det Pacifistiske Socialistiske Parti fandt derimod, at Claus von Amsberg qua sin fortid og baggrund var uværdig til at blive Nederlandenes prinsgemal. Og Lankhorst understregede, at det ikke var på grund af hans tyske baggrund, selvom det ifølge ham var påfaldende, at det nederlandske kongehus nu i fjerde generation hentede sin ægtefælle i Tyskland. I forhold til naturalisationen af Claus von Amsberg mente Lankhorst, at prinsesse Beatrix' forlovede havde udført handlinger i udenlandsk værnepligt, der ifølge den nederlandske statsborgerskabslov ville medføre en fratagelse af et nederlandsk statsborgerskab.¹²⁷ Lankhorst citerede en tale, som den tyske forbundspræsident, Heinrich Lübcke (1894-1972, præsident fra 1959-69), havde holdt den 25. april 1965 på 20-årsdagen for befrielsen af koncentrationslejren Bergen-Belsen. I talen erklærede det tyske statsoverhoved, at nazismen ikke kunne forklares som en følge af den tyske nationalkarakter; nazismens forbrydelser skete imod det tyske folks vilje, men i det tyske folks navn. Lübcke udtalte endvidere, at der i en enhver KZ-vagt fandtes en menneskelighed. Lankhorst kommenterede i parlamentet talen på følgende måde:

Deze hele rede is een poging geweest om door de gepleegde misdaden niet te ontkennen en door uit te spreken, dat de direct schuldigen gestraft moeten worden, het Duitse volk als zodanig en Duitsland zelf vrij te pleiten van schuld of zelfs medeverantwoordelijkheid. Als deze rede de gevoelens van de heer Von Amsberg weergeeft, blijkt duidelijk, dat hij er niet veel van heeft begrepen. Men zou mij kunnen tegenwerpen, dat dit alles hiermee toch zo weinig te maken heeft, maar het is de grond van de bezwaren, die bij velen leven (Hele denne tale var et forsøg på, ved ikke at benægte de begåede forbrydelser og ved at erklære, at de direkte skyldige skal straffes, at

---

¹²⁶ Ibid., 484.

¹²⁷ Ibid., 485, 489.

*fritage det tyske folk som sådan og Tyskland selv fra skyld eller endda medansvar. Hvis denne tale afspejler hr. Von Amsbergs følelser, er det tydeligt, at han ikke forstod meget af det. Man kunne indvende, at alt dette har så lidt med dette at gøre, men det er grundlaget for de indvendinger, som mange har; min oversættelse).*¹²⁸

Lankhorst anfægtede den tyske forbundspræsidents forsøg på at gøre nazismens forbrydelser til et individuelt ansvar, for dermed i hans øjne at fritage det tyske folk for et kollektivt medansvar. Modstanden mod Claus von Amsberg bundede ifølge Lankhorst i en udbredt opfattelse blandt den nederlandske befolkning af, at den tyske nation undslod sig sin kollektive skyld og medansvar for nazismens rædselsgerninger, hvoraf nogle var blevet begået i Nederlandene under den tyske besættelse. Som et blandt mange ofre for nazismen følte man sig derfor i Nederlandene berettiget til at afvise en tysker som landets næste prinsgemal.

Lederen af Den Reformerede Politiske Liga, Pieter Jongeling (1909-85), lagde vægt på, at det ikke-fyrstelige giftermål med den tyske adelsmand ikke ville medføre statsretlige komplikationer i relation til udenlandske fyrstehuse. Dette skyldtes udviklingen efter 2. verdenskrig i ægteskabsmønstrene for medlemmerne af Europas konge- og fyrstehuse. *Het is nu ook veel meer gewoon geworden, dat vorstenkinderen ook wel met niet-adellijken of nietprinsen en niet-prinsessem trouwen. Ik vind dat een heel normale en goede ontwikkeling (Det er nu blevet meget mere almindeligt, at fyrstebørn gifter sig med ikke-adelige eller ikke-prinser og ikke-prinsesser. Det synes jeg er en meget normal og god udvikling; min oversættelse).*¹²⁹ Jongeling kunne derfor stemme ja til ægteskabet med Claus von Amsberg og dennes naturalisation.

Arbejderpartiets parlamentsmedlem Frans Goedhart (1904-90), som havde været aktiv i den nederlandske modstandsbevægelse under den tyske besættelse, argumenterede i parlamentsdebatten imod ægteskabet og naturalisationen. Han indledte med at slå fast, at den unge Claus von Amsberg naturligvis ikke kunne bebrejdes for sine handlinger i Det Tredje Riges sidste krampetrækninger.

Ik ben het eens met diegenen, die van mening zijn, dat men een zeventienjarige jongen daarover moeilijk verwijten kan maken. Dit is ook allerm minst mijn bedoeling. Men kan hier niet van schuld spreken. Voor het maken van verwijten of het uiten van beschuldigingen bestaat dan ook geen aanleiding (Jeg er enig med dem, der mener, at det er svært at give en syttenårig dreng skylden for

---

¹²⁸ Ibid., 487.

¹²⁹ Ibid., 498.

*dette. Det er på ingen måde min hensigt. Man kan ikke her tale om skyld. Der er derfor ingen grund til at komme med beskyldninger eller at fremsætte beskyldninger; min oversættelse).*¹³⁰

Samtidig havde Claus von Amsberg ifølge Goedhart ikke på egen hånd taget afstand fra nazismen. Den socialdemokratiske parlamentariker fremhævede, at der havde været flere grupperinger i det tyske samfund, som søgte at bekæmpe det nazistiske diktatur i årene 1933-45. Disse prisværdige patriotiske miljøer var prinsessens forlovede imidlertid ikke en del af.

*Wanneer Prinses Beatrix met een Duitse huwelijkskandidaat zou zijn gekomen, die duidelijk verwant zou zijn aan dit soort van Duitse milieus, dan zou ik graag meegedaan hebben aan het applaus om zo'n Duitse persoonlijkheid bij ons binnen te halen. Daarvan is evenwel geen sprake. Niemand heeft kans gezien, de heer Von Amsberg aan ons voor te stellen als een vertegenwoordiger van die kringen in het Duitse volk, die van 1933 tot 1945 op de een of andere wijze aan de kant van de anti-nazi's hebben gestaan (Hvis prinsesse Beatrix var kommet med en tysk bejler, som tydeligvis var relateret til denne form for tysk miljø, så ville jeg gerne have deltaget i bifaldet for at bringe en sådan tysk personlighed ind i vores fold. Dette er dog ikke tilfældet. Ingen har formået at præsentere hr. Von Amsberg for os som repræsentant for disse kredse i det tyske folk, som fra 1933 til 1945 på den ene eller anden måde deltog på antinazisternes side; min oversættelse).*¹³¹

Goedhart konkluderede derfor på den baggrund, at Claus von Amsberg var uværdig til at gifte sig med prinsesse Beatrix og dermed blive Nederlandenes næste prinsgemal. Når nederlænderne nærede en stor respekt for den monarkiske statsform og kongehuset, så var det i Goedharts optik ikke kun begrundet i praktisk politik, men tillige i behovet for samlende symboler som nation.

De Koning is immers het naar buiten tredende symbool van de natie. Wanneer het toekomstige staatshoofd met iemand trouw, dan identificeert zij zich met hem. Tallozen in ons land – en dat zijn beslist niet uitsluitend mensen uit het socialistische volksdeel, men vindt ze evenzeer onder liberalen en het zijn niet alleen humanisten, maar ook protestanten en rooms-katholieken – ervaren deze identificatie van de kleindochter van Koningin Wilhelmina met de heer Von Amsberg als pijnlijk. Dit is niet het gevolg van een veronderstelde republikeinse gezindheid, maar een gevolg van de

---

¹³⁰ Ibid., 501.

¹³¹ Ibid.

*overtuigin, dat onze Koning of onze Koningin het respect, het vertrouwen en de sympathie van de overweldigende meerderheid van het volk dient te hebben. Ook in een moderne constitutionele monarchie is dat zeer gewenst. De Koning is het symbool van de nationale eenheid (Kongen er når alt kommer til alt det udadvendte symbol på nationen. Når det fremtidige statsoverhoved gifter sig med nogen, identificerer hun sig med ham. Utallige i vores land – og det er bestemt ikke udelukkende folk fra den socialistiske del af befolkningen, de findes ligeligt blandt liberale, og de er ikke kun humanister, men også protestanter og romersk-katolikker – oplever denne identifikation af dronning Wilhelminas barnebarn med hr. Von Amsberg som smertefuldt. Dette er ikke resultatet af en påtaget republikansk disposition, men en konsekvens af troen på, at vores konge eller dronning skulle have respekt, tillid og sympati fra det overvældende flertal af folket. Dette er også yderst ønskeligt i et moderne konstitutionelt monarki. Kongen er symbolet på national enhed; min oversættelse).*¹³²

For Goedhart risikerede tronfølgerens kontroversielle ægteskab med Claus von Amsberg at underminere det nederlandske monarkis tilkæmpede position som et nationalt samlingsymbol, der historisk var funderet i den tyske besættelse under 2. verdenskrig, hvor dronning Wilhelmina blev en samlende figur for nederlænderne. Med dronning Wilhelminas ældste barnebarns ægteskab var den brede opslutning bag kongehuset, som politisk inkluderede alle de traditionelle grupperinger i det nederlandske samfund i form af socialister, liberale, protestanter og katolikker, ifølge Goedhart i fare for at blive eroderet. Frans Goedhart afviste, at konsekvensen af parlamentets eventuelle nej til ægteskabet ville medføre indførelsen af republikken. Prinsesse Beatrix havde erklæret, at hun ville sætte sine forpligtelser før sine personlige ønsker, men selv hvis dette ikke var tilfældet, mente Goedhart ikke, der ville blive tale om katastrofale konsekvenser for Nederlandene, såfremt prinsessen måtte afgive sin arveret til tronen. Han udtalte i parlamentet: *Wij hebben trouwens in Prinses Margriet een uitstekend alternatief (Vi har i øvrigt et glimrende alternativ i prinsesse Margriet; min oversættelse).*¹³³ Prinsesse Beatrix' yngre søster prinsesse Margriet (1943-) var den næste i arvefølgen, efter at prinsesse Irene havde afskrevet sin arveret til tronen i forbindelse med sit giftermål i 1964. Prinsesse Margriet var tidligere på året blevet forlovet med den nederlandske jurist Pieter van Vollenhoven (1939-). Hun var dermed i Goedharts øjne en mere værdig kandidat til at efterfølge sin mor på den nederlandske trone.

---

¹³² Ibid.

¹³³ Ibid., 502.

Efter den lange parlamentsdebat skulle der til sidst stemmes om ægteskabet og naturalisationen. Ægteskabet med Claus von Amsberg blev vedtaget med 132 stemmer mod kun ni, og naturalisationen af Claus von Amsberg vedtoges med 135 stemmer mod kun seks.¹³⁴ Til trods for den voldsomme debat, som ægteskabet i sin tid vakte, endte prins Claus paradoksalt nok med at blive den mest afholdte prinsgemal i Nederlandenes historie.

Dronning Beatrix abdicerede i 2013 og overlod tronen til sin ældste søn, kong Vilhelm-Alexander (2013-). I perioden 1890-2013 har Nederlandene haft tre regerende dronninger. I agnatisk linje har dynastiet Oranje-Nassau været af forskellige tyske dynastier, i perioden 1948-80 Mecklenburg-Schwerin-dynastiet, 1980-2013 Lippe (Biesterfeld) og fra 2013 Amsberg. Dynastiets navn har dog ikke officielt ændret sig fra Oranje-Nassau, hvilket vidner om, hvor indarbejdet det oprindeligt fransk-tyske dynasti er i den nederlandske nationale bevidsthed. Historisk set er det Oranje-Nassau-dynastiet, som har givet Nederlandene dets selvstændighed, da den tyske greve Vilhelm den Tavsse af Nassau-Dillenburg (1533-84), fyrste af Oranien fra 1544, ledede nederlændernes frihedskamp mod Spanien i De Spanske Nederlande som statholder af først tre (1559-67 og 1572-80), dernæst fire (1580-84) nederlandske provinser. I 1581 etableredes Den Nederlandske Republik, der eksisterede frem til 1795. Landet blev officielt anerkendt i 1648 efter 80-årskrigen (1568-1648) mod Spanien. I fuld overensstemmelse hermed er orange den nederlandske nationalfarve. Fra 1702 førte Nassau-Dietz-linjen titlen som titulære fyrster af Oranien. Fra 1815 har den nederlandske monarks officielle titulatur bl.a. omfattet titlen fyrste af Oranien-Nassau. Fra 1815 har den nederlandske tronfølger været prins/prinsesse af Oranien. Den nuværende tronfølger er prinsesse Catharina-Amalia (2003-, prinsesse af Oranien fra 2013), kong Vilhelm-Alexanders ældste datter. Prinsesse Catharina-Amalia er den første kvindelige tronfølger, som officielt bærer titlen prinsesse af Oranien.¹³⁵

Storhertuginde Marie-Adélaïde af Luxembourg (1912-19) var den første kvindelige monark i Luxembourg siden hertuginde Maria Theresia, tysk-romersk kejserinde (1745-65) som gemalinde til Frans 1. (1745-65) og fra 1740-80 monark for Habsburgmonarkiet (kun dronning af Bøhmen i perioden 1740-41, 1743-80), hvorunder hertugdømmet Luxembourg hørte (De Østrigske Nederlande). Marie-Adélaïde kunne bestige tronen i Luxembourg som den ældste af seks døtre

---

¹³⁴ Ibid., 514.

¹³⁵ Aalders: *Wilhelmina*; Jonge: *Hendrik*; Fasseur: *Juliana & Bernhard*; Grever og Zanten: 'Royalty, Rank, and Masculinity'; royal-house.nl. 'Princess Beatrix – Marriage and family'; Marcella: *De prinsessen van Oranje*.

grundet en semi-salisk bestemmelse i slægtspagten fra 1783, fastlagt i en officiel tilføjelse til tronfølgeloven i 1907, og vedtaget af parlamentet. Storhertuginde abdicerede i januar 1919 til fordel for sin søster Charlotte (1919-64, død i 1985). Storhertuginde Charlotte ægtede den 6. november 1919 sin fætter prins Felix af Bourbon-Parma (1893-1970), som dermed blev luxembourgsk prinsgemal. I anledning af brylluppet havde *Luxemburger Wort* samme dag en stor opsat artikel på forsiden med titlen ”Mit Kranz und Krone – Zur Vermählung I.K.H. der Großherzogin Charlotte von Luxemburg mit dem Prinzen Felix von Bourbon-Parma am 6. November 1919”. En del af artiklen henvendte sig direkte til prins Felix og bød ham velkommen i Luxembourg. *Sie kommen in ein Land, in dem der Name Bourbon von gutem Klange ist und das Sie deshalb schon willkommen heißt und froh begrüßt.*¹³⁶ Hertugdømmet Luxembourg havde haft flere hertuginder fra Bourbon-dynastiet: Den franske prinsesse Elisabeth (1602-44), dronning af Spanien og hertuginde fra 1621-44, den franske prinsesse Marie Louise (1662-89), der tilhørte Orléans-sidelinjen til Bourbon-dynastiet, og som var dronning af Spanien og hertuginde fra 1679-89, den spanske prinsesse Maria Luisa (1745-92), tysk-romersk kejserinde og hertuginde fra 1790-92, og den italienske prinsesse Maria Theresa af Napoli og Sicilien (1772-1807), tysk-romersk kejserinde fra 1792-1806 og hertuginde af Luxembourg fra 1792 til 1794, hvor Luxembourg blev besat af Frankrig. Bourbon-dynastiets fald i Frankrig med afsættelsen af Ludvig 16. (1774-92) og udråbelsen af Den Første Republik (1792-1804) muliggjorde således besættelsen af Luxembourg, der blev opløst i 1795 som statsdannelse. Luxembourgs genoprettelse som statsdannelse i 1815 på Wienerkongressen (1814-15) blev samtidig muliggjort af Bonaparte-dynastiets afsættelse med kejser Napoleon 1.s (1804-1814/15) endelige nederlag og genindsættelsen af Bourbon-dynastiet, først i 1814 og derefter fra 1815 med kong Ludvig 18. (1814/15-24). Luxembourg havde dog også en kompliceret relation til Bourbon-dynastiet. I 1659 foretoges den første deling af Luxembourg, som afgav territorium til Frankrig. Fra 1684-97 var hertugdømmet besat af Frankrig under Bourbonkongen Ludvig 14. (1643-1715), hvorefter Luxembourg vendte tilbage til det habsburgske Spanien. Under den første del af Den Spanske Arvefølgekrig (1701-14) var De Spanske Nederlande underlagt en fransk besættelse fra 1701-06, og fra 1706-13 var området under et provisorisk britisk-nederlandsk kondominat, som efter aftale ville levere området til deres allierede de østrigske habsburgere efter krigen (De Østrigske Nederlande). Dermed blev det kortvarige intermezzo med

---

¹³⁶ *Luxemburger Wort* 6.11.1919, ’Mit Kranz und Krone – Zur Vermählung I.K.H. der Großherzogin Charlotte von Luxemburg mit dem Prinzen Felix von Bourbon-Parma am 6. November 1919’.

det spanske Bourbon-styre under kong Philip 5. (1700-46) afsluttet. Den positive del af den historiske tilknytning til Bourbon-dynastiet kunne ikke skygge for prins Felix' konkrete og aktuelle affiliationer, og *Luxemburger Wort* var hovedorganet for Højrepartiet og repræsenterede derfor ikke den almindelige luxembourgske indstilling til den nye prinsgemal. Prinsen, der i oktober 1918 blev forlovet med prinsesse Charlotte (fra januar 1919 storhertuginde), var som svoger til den i november 1918 afsatte østrigske kejser Karl 1. (1916-18) og med sin fortid i den østrig-ungarske hær under 1. verdenskrig særdeles upopulær i Luxembourg, og kun med et snævert flertal i parlamentet blev han naturaliseret som luxembourgs statsborger efter en særdeles ophedet debat ved åbningen af parlamentet den 4. november 1919. Aktuelle emner som monarkiets relative deroute i Europa efter 1. verdenskrig og Luxembourgs placering i forholdet mellem den frankofone verden (Frankrig, Belgien) og Tyskland blev inddraget i debatten, såvel som mere generelle samfundsdiskussioner om klerikalisme kontra sekularisme og konge- og fyrstehusenes transnationale forbindelser versus nationalstaten.¹³⁷ Prins Felix var vokset op i landflygtighed i primært Østrig og Frankrig, og venstrefløjen i parlamentet kaldte ham "sigøjnerprins" pga. hans brogede baggrund, hvilket var overskriften på en portrætartikel, "Der Zigeunerprinz", der blev bragt på forsiden i det socialistiske dagblad *Escher Tageblatt* den 6. november 1919. Artiklen sluttede med følgende ironiske betragtning: *Uns mag dieser Krieger ohne Geburtsschein, in seiner zweifelhaften, schwankenden Nationalität, dieser richtige Zigeunerprinz, getrost den Braganza beigesellt werden. Die Zukunft kämpft mit uns.*¹³⁸ Slægtskabet til storhertuginde Charlotte gik via mødrene side og Braganza-dynastiet, hvor parrets fælles morfar, den portugisiske kong Miguel 1. (1828-34), blev drevet i landflygtighed i 1834. Det kosmopolitiske islæt i prinsens familie ses ved, at Bourbon-Parma-dynastiet splittedes under 1. verdenskrig. Foruden prins Felix deltog broren prins René (1894-1962) og halvbroren prins Elias (1880-1959) på Østrig-Ungarns side, men brødrene prins Sixtus (1886-1934) og prins Xavier (1889-1977) deltog på Ententemagternes side. På samme forside i *Escher Tageblatt* var der trykt en direkte henvendelse til Luxembourgs nye prinsgemal, "An den Herrn Prinzen von Bourbon von Parma!". I denne artikel beskrev man prinsgemalens nødvendige historiske bevidsthed om republikanernes sejr mod monarkiet qua sit tilhørsforhold til Bourbon-dynastiet og det nære slægtskab til den detroniserede kejser Karl 1. Man havde tilgivet prinsens østrigske krigsdeltagelse, da franskmændene ikke længere bar nag til ham. Fra sit dynasti

---

¹³⁷ *Compte-rendu des Séances de la Chambre des Députés 1919-1920, Séance d'ouverture mardi 4 novembre 1919*, 8-44.

¹³⁸ *Escher Tageblatt* 6.11.1919, 'Der Zigeunerprinz'.

kunne han måske ifølge den venstreorienterede avis lære sin gemalinde at forstå behovet for en god udgang.

*Seien Sie ihr behilflich, dem Unabwendbaren gelassen entgegen zu schreiten. Seien Sie ihr Beschützer. Sie brauchen sich dafür nicht mit dem Degen vor sie hinzustellen, denn von uns Luxemburgern brauchen Sie nicht zu fürchten, daß ihr ein Haar gekrümmt werde. Beschützen Sie Frau Charlotte, indem Sie ihr unablässig beibringen, daß es für sie und für uns am besten ist, wenn im entscheidenden Augenblick kein Groll zu dem hinzukommt, was sich nach den ehernen Gesetzen der Geschichte des 20. Jahrhunderts vollziehen muß.*¹³⁹

Det luxembourgiske folk havde ifølge artiklen fået nok af at blive regeret af en storhertuginde, som fejrede tyske sejre, mens befolkningen som helhed orienterede sig mod Frankrig. Det 20. århundrede skulle dog komme til at forløbe ganske anderledes i Luxembourg, båret af kontinuitet frem for et revolutionært brud. På trods af sin østrigske krigsdeltagelse var prins Felix ikke østrigsk, men fransk statsborger. Bourbon-dynastiet anså man for at nyde ekstraterritorialitet, siden de ophørte med at regere i Frankrig. Denne franske nationalitet spillede også ind i den franske regerings diplomatiske accept af dette ægteskab, sideløbende med Vatikanets mægling. Den socialistiske politiker, jernbanearbejder og fagforeningsmand Aloyse Kayser (1874-1926) anklagede i parlamentsdebatten de europæiske konge- og fyrstehuse for at have været ansvarlige for udbruddet af 1. verdenskrig. Han kaldte spottende de europæiske stormagtsmonarker for Herrens udsendinge og kronede banditter, der på den mest useriøse måde havde udløst den blodigste krig, som historien nogensinde havde set. Socialisten Joseph Thorn (1883-1953) angreb i parlamentet direkte prins Felix og spurgte, om det var rimeligt at tildele luxembourgsk nationalitet til en mand, der som officer i den østrig-ungarske hær havde deltaget i krigen imod Luxembourg, og som kun havde boet i storhertugdømmet i et par uger. Thorn fandt ikke, at konge- og fyrstehusene kunne føle nogen tilknytning til en bestemt nation, når de skiftede nationalitet ligesom andre skiftede tøj.¹⁴⁰ Om prins Felix' påståede franske nationalitet udtalte Thorn i parlamentsdebatten: *Wenn er Franzose ist, so haben seine Vorfahren zu denen gehört, die seinerzeit nach Koblenz ausgewandert sind, um*

---

¹³⁹ Ibid., 'An den Herrn Prinzen von Bourbon von Parma!'

¹⁴⁰ Scuto: 'La naturalisation du prince Félix'.

*Frankreich zu bekämpfen.*¹⁴¹ Under Den Franske Revolution (1789-99) udvandrede en del franske adelige, heriblandt Bourbon-prinsebrødrene Ludvig (18.) (1814-15, 1815-24) og Karl (10.) (1824-30), til Koblenz for derfra at fortsætte den militære og politiske kamp mod det republikanske styre i Frankrig. Han fortsatte:

*Der Prinz Felix von Bourbon Parma hat die Uniform der Verbündeten Deutschlands getragen und ist solidarisch mit denen, die unsere Neutralität verletzt haben. Und heute will sich die Rechte auch mit ihnen solidarisch machen. (Bravo! Beifall links und in den Tribünen).*¹⁴²

Thorn anklagede i parlamentsdebatten under stort bifald fra venstrefløjens regeringen for at vise solidaritet med denne krænkelse af landets neutralitet, der havde fundet sted i 1914, da Luxembourg blev besat af Tyskland. Joseph Thorn, der i øvrigt mente, at hele den parlamentariske forhandling bar præg af hastværk, forlangte derfor en folkeafstemning på spørgsmålet om det betimelige i at tildele luxembourgsk statsborgerskab til en allieret af tyskerne, som havde krænket landets neutralitet under 1. verdenskrig. Luxembourgs regeringsleder, Émile Reuter (1874-1973, regeringsleder fra 1918-25), blev i dagbladet *Luxemburger Wort* den 5. november 1919 i referatet fra parlamentsdebatten citeret for følgende udtalelse: *In der ganzen Welt ist es üblich, daß dem Prinzgemahl einer herrschenden Fürstin vor der Vermählung die Nationalität des betreffenden Landes verliehen wird.*¹⁴³ Der var således intet usædvanligt i det forhold, at landets kommende prinsgemal skulle tildeles luxembourgsk statsborgerskab, eller i den parlamentariske procedure, der lå bag regeringens beslutning om prins Felix' naturalisation. Desuden havde den franske presse ifølge den luxembourgiske regeringschef skrevet, at forlovelsen med prins Felix var den bedste garanti imod en eventuel fremtidig tysk anneksion af Luxembourg. Og den franske præsident havde tilmed haft prins Felix i en hjertelig audiens. Den frankofile venstrefløj havde gennem sin kamp mod prins Felix' naturalisation til formål at forhindre en generel naturalisering af borgere fra fjendtlige stater, dvs. Centralmagterne. Efter en ophedet debat den 4. november 1919 blev forslaget om prins Felix' naturalisation vedtaget den 5. Højrefløjens havde opnået et marginalt flertal ved parlamentsvalget i oktober 1919. 25 af de 27 deputerede fra Højrepartiet, de to andre var

---

¹⁴¹ *Obermosel-Zeitung* 6.11.1919, 'Abgeordneten-kammer – Sitzung vom Dienstag, dem 4. November'.

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ *Luxemburger Wort* 5.11.1919, 'Kammer-Revue'.

fraværende, stemte for, mens 21 deputerede stemte imod, bl.a. Socialistpartiets otte medlemmer. Først med ægteskabet og prins Felix' naturalisation opnåede dynastiet Nassau-Weilburg i virkeligheden i civilretlig forstand luxembourgsk nationalitet, som hidtil havde været tysk.¹⁴⁴

Prinsesse Antonia af Luxembourg (1899-1954) offentliggjorde sin forlovelse i 1918 med kronprins Rupprecht af Bayern (1869-1955), overhoved for Wittelsbach-dynastiet fra 1921-55, der var generalfeltmarskal i den tysk-kejserske hær under 1. verdenskrig, hvor storhertugdømmet var besat af Tyskland fra 1914-18. Den kontroversielle forbindelse kompromitterede yderligere den ældre søster storhertuginde Marie-Adélaïde (1912-19), der bl.a. for sin mistænkte protyske indstilling blev tvunget til at abdicere i 1919. Parret lod sig dog alligevel vie i 1921. Prinsesse Hilda af Luxembourg (1897-1979), den tredjeældste datter til storhertug Vilhelm 4., forlovede sig i 1920 med hertug Philipp Albrecht af Württemberg (1893-1975), overhoved for Huset Württemberg fra 1939-75. Forlovelsen blev imidlertid brudt, da prinsesse Hilda var den første i arvefølgen til den luxembourgske trone, indtil storhertuginde Charlotte fødte sit første barn, storhertug Jean, i 1921. Hertugen havde deltaget i 1. verdenskrig på tysk side på både Øst- og Vestfronten og i Serbien. Offentligheden i Luxembourg ville på dette tidspunkt aldrig acceptere et bryllup med en tysk fyrste.

Fra 1964 har Luxembourgs fyrstehus i mandlig linje været af Bourbon-Parma-dynastiet (en sidelinje til Bourbon-dynastiet, Frankrigs kongehus fra 1589-1792 og 1814/15-30 og Spaniens kongehus fra 1700-1808, 1813-68, 1874-1931 og fra 1975, som igen var en sidelinje til Capetinger-dynastiet, som var Frankrigs kongehus fra 987-1328), uden derved at dynastiets navn officielt har ændret sig fra Nassau-Weilburg til Bourbon-Parma. Dette forhold vidner om, at dynastiet Nassau-Weilburg i dag anses som en naturlig del af den luxembourgske nationale identitet. I 1986 gav storhertug Jean (1964-2000) afkald på titlerne i Huset Bourbon-Parma for sig selv og sine efterkommere; et dekret, som blev tilbagekaldt i 1995. Den luxembourgske storhertug anvender endnu i dag titlen "hertug af Nassau" som prætentionstitel, og titlerne prins/prinsesse af Nassau bruges af de andre medlemmer af storhertugfamilien. I år 2000 abdicerede storhertug Jean, som døde i 2019. Den luxembourgske monarks komplette titulatur er i dag: storhertug af Luxembourg, hertug af Nassau, prins af Bourbon-Parma, pfalzgreve af Rhinen, Sayn, Königstein, Katzenelnbogen

---

¹⁴⁴ Scuto: op.cit.

og Diez, vicegreve af Hammerstein, herre af Mahlberg, Wiesbaden, Idstein, Merenberg, Limburg og Eppstein, ridder af Namur.¹⁴⁵

Fyrstendømmet Monaco, verdens næstmindste land, er siden 1297 blevet regeret af en landflygtig genovesisk slægt, Grimaldi-dynastiet. Jean 1. (1395, 1419-54) bestemte i sit testamente, at Monaco skulle overgå fra den saliske arvefølge til kognatisk tronfølge. Betingelsen var dog, at den kvindelige tronfølger skulle beholde sit Grimaldi-navn efter et giftermål, og at manden skulle tage Grimaldi-slægtens navn og våbenskjold. Monacos første kvindelige monark var Claudine, Jean 1.s barnebarn, der regerede som frue i Monaco fra 1457-58. Monacos monarker var herrer indtil 1612. Hun abdicerede til fordel for sin slægting Lamberto fra Grimaldi-dynastiet, der regerede Monaco fra 1458-94. Hun giftede sig med ham i 1465 og sikrede Grimaldi-dynastiets videreførelse. I agnatisk linje var Monacos fyrstehus i perioden 1731-1949 den normannisk-bretonske adelsslægt Goyon-Matignon. Jacques de Goyon de Matignon (1689-1751) forpligtede sig til at videreføre Grimaldi-navnet, da han i 1715 ægtede den monegaskiske tronfølger, prinsesse Louise Hippolyte (1697-1731). I forbindelse med giftermålet fik han tildelt titlen hertug af Valentinois af den franske konge. Det blev fastslået i ægteskabskontrakten, at han skulle være sin gemalindes medregent efter den britiske model fra slutningen af 1600-tallet. Som regerende fyrstinde fra februar til december 1731 valgte fyrstinde Louise Hippolyte dog at regere alene uden sin magtbegærlige gemal, der dog ved sin gemalindes død overtog tronen som fyrst Jacques 1. (1731-33). Jacques 1. var yderst upopulær, og han blev tvunget til at forlade fyrstendømmet allerede efter et år på tronen. Han abdicerede i 1733 til fordel for parrets ældste søn, Honoré 3. (1733-93). Den franske grev Pierre de Polignac (1895-1964) adopterede ligeledes i forbindelse med sit giftermål i 1920 med den monegaskiske tronfølger, prinsesse Charlotte (1898-1977), hertuginde af Valentinois fra 1919, Grimaldi-slægtens navn og våbenskjold. Greven, der tilhørte en af Frankrigs mest indflydelsesrige hertugslægter, blev monegaskisk statsborger og hertug af Valentinois jure uxoris med ægteskabet i 1920, som opløstes i 1933. Dermed opfyldte parret paragraf 1 i husloven for Grimaldi-dynastiet fra 1882, der fastslog, at den til enhver tid regerende fyrste skulle bære navnet Grimaldi. Parret blev i 1923 forældre til fyrst Rainier 3. (1949-2005), der blev den første monegaskiskfødte monark siden

---

¹⁴⁵ monarchie.lu. 'H.R.H. Prince Félix of Bourbon-Parma', 'H.R.H. Grand Duke Jean'; Scuto: 'La naturalisation du prince Félix'; Lalor: *Royalty*, 14-16; Badts de Cugnac og Coutant de Saisseval: *Le Petit Gotha*, 572-73, 582, 665-68, 678, 684; monarchie.lu. 'H.R.H. Grand Duchess Charlotte'.

fyrstinde Louise Hippolyte i 1697. Arveprinsesse Charlotte gav afkald på sin arveret i 1944 til fordel for sin søn.¹⁴⁶

Storbritannien og Belgien er fremtrædende eksempler på den nationale betydning af det regerende kongehus' slægtsnavn. I 1917, under indtryk af den anti-tyske stemning under 1. verdenskrig, skiftede det britiske kongehus det tyskklingende slægtsnavn Sachsen-Coburg-Gotha (Hannover var dynastiets navn 1714-1901, 1901-17 Sachsen-Coburg-Gotha) ud til fordel for benævnelsen Windsor. Windsor-navnet refererer til Windsor Castle, som er den kongeresidens i England, der har været brugt uafbrudt gennem længst tid. Slottet blev bygget af kong Vilhelm 1. Erobreren (1066-87) i 1070. Af samme årsag skiftede det belgiske kongehus sit slægtsnavn Sachsen-Coburg-Gotha ud til fordel for benævnelsen "de Belgique" (flamsk: "van België; tysk: "von Belgen") i 1920. Belgien var besat af Tyskland under 1. verdenskrig og hørte til blandt Ententemagterne (Storbritannien mfl.). Medlemmerne af de to kongehuse gav samtidig afkald på deres tyske fyrstetitler, prins/prinsesse af Sachsen-Coburg-Gotha og hertug/hertuginde af Sachsen, hvorved de to kongehuse gennemførte en symbolsk og formel nationalisering. I Belgien var der dog i 1921 kun tale om et uofficielt afkald på de tyske fyrstetitler, der stadig findes på visse uofficielle dokumenter, fx fødsels- og dødsattester.

Hertug Carl Edward af Sachsen-Coburg-Gotha (1900-18) kæmpede under 1. verdenskrig på tysk side, hvorved han afbrød forbindelserne med sine slægtninge i det britiske og belgiske kongehus. Hertugen kæmpede i en infanteridivision imod russerne i Østpreussen indtil 1915, hvor han trak sig tilbage fra krigstjeneste grundet reumatisme. I marts 1917 besluttede landdagen i Coburg med en ny lov (§ 2) som et tillæg til forfatningen fra 1852 at ekskludere ikke-tyske medlemmer af hertugfamilien fra arvefølgen til hertugdømmet, hvis deres hjemland førte krig imod Tyskland. Dette betød, at prinserne i det britiske kongehus mistede deres arveret til hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha. Det belgiske kongehus opretholdt dog sin arveret, da Belgien, uagtet dets status som Ententemagt, ikke kunne siges at have ført krig imod Tyskland, som havde angrebet og besat landet i 1914. I relation til Koháry-sidelinjen inden for Sachsen-Coburg-Gotha-dynastiet i Bulgarien og Portugal beholdt det bulgarske kongehus ligeledes sin arveret til tronen i Sachsen-Coburg-Gotha, da Bulgarien hørte til blandt Centralmagterne i 1. verdenskrig, mens Portugal i 1910 blevet en republik. Landet forholdt sig i øvrigt neutralt under krigen indtil 1916, hvor landet indtrådte i krigen på Ententemagternes side. Hertug Carl Edward, i tysk version hertug Carl Eduard, fratoges på grund af sin tyske krigsdeltagelse sine britiske ordener, sin britiske prinsetitel (prins af Storbritannien og

---

¹⁴⁶ Flantzer: 'Jacques I'; Velde: 'Monaco'.

Irland) og sine adelstitler (hertug af Albany, jarl af Clarence og baron Arklow) i 1919, ligesom hans fem børn, tre sønner og to døtre, fratoges deres respektive britiske prinse- og prinsesstitler.¹⁴⁷

---

¹⁴⁷ royal.uk. 'The Royal Family name'; Balfourt: 'La Monarchie belge', 9; Velde: 'House Laws of the Saxe-Coburg'. Det dansk-tyske glücksborgske dynasti ændrede ikke sit slægtsnavn efter den tyske besættelse af Danmark (1940-45), Norge (1940-45) og Grækenland (1941-44) under 2. verdenskrig. Dette skyldes primært, at disse tre lande efter 2. verdenskrig orienterede sig imod den kommunistiske verdensfjende repræsenteret af Sovjetunionen ved under den kolde krig at indmelde sig i den vestlige forsvarsalliance NATO, Danmark og Norge fra oprettelsen i 1949 og Grækenland i 1952. I 1955 blev Vesttyskland (fra 1990 det genforenede Tyskland) optaget i NATO, og den gamle tyske fjende rykkede således hurtigt i baggrunden efter afslutningen på 2. verdenskrig. Der udvikledes ikke en varig anti-tysk stemning i offentlighederne i de tre stater. I Danmark lykkedes det det glücksborgske kongehus at inkorporere sig selv i den dansk-nationale identitet, som den udformedes i den danske nationalstat efter krigen i 1864 og tabet af hertugdømmerne. I Norge var det endvidere det glücksborgske dynasti, som leverede et medlem, da oprettelsen af det moderne norske kongehus fandt sted i 1905. Det glücksborgske dynasti havde derfor historisk en national tilknytning til Norge, som blev yderligere udbygget under den tyske besættelse. Grækenland var blevet udvidet betragteligt under de glücksborgske konger fra 1863, fx overdrog Storbritannien De Ioniske Øer, et britisk protektorat siden 1815, til Grækenland i 1864. Overdragelsen var med til at øge den nyvalgte kong Georg 1.s popularitet. Det græske monarki blev dog afskaffet i 1973, som følge af dets manglende evne til at realisere drømmen om Megali Idea, Olden-Jørgensen: *Prinsessen*, 70-75, 178-88, 97-102, 146-53; Lerche og Mandal: op.cit., 224-33.

Luxembourg var også et trofast medlem af NATO fra oprettelsen i 1949. I Luxembourg ændrede det tyske dynasti Nassau-Weilburg ikke navn efter to tyske besættelser under de to verdenskrige. En folkeafstemning i 1919 viste et flertal for monarkiet, og muligheden for at beholde monarkiet, men med et andet dynasti, fik kun én procents tilslutning. Det var trods alt Nassau-Weilburg-dynastiet, som med storhertug Adolf 1. sikrede Luxembourgs nationale uafhængighed i 1890, da han arvede den luxembourgske trone. Dynastiets navn er ligeledes forblevet uændret efter 1964, hvor den luxembourgske storhertugslægt i agnatisk linje har tilhørt Bourbon-Parma-dynastiet. Nederlandene forblev neutral under 1. verdenskrig, hvor dronning Wilhelminas (1890-1948) prinsgemal, Heinrich (1876-1934), tilhørte Mecklenburg-Schwerin-dynastiet, hvis medlemmer deltog i krigen på tysk side. Den tyske besættelse under 2. verdenskrig medførte ikke nogen navneændring af det fransk-tyske Oranje-Nassau-dynastis navn, ligesom de tre kvindelige monarker i lige linje heller ikke har

9. Gotha-kalenderen og borgerlige giftermål

Fra 1763 er der blevet udgivet en genealogisk kalender i den tyske by Gotha over Europas regerende og tidligere regerende konge- og fyrstehuse og siden de tyske mediatiserede fyrstehuse, fyrster af det tysk-romerske rige (dvs. med status som rigsfyrster) og rigsgrever, og familier, der aldrig har været suveræne med mindst et medlem, der bar titlen fyrste eller hertug, efterhånden udvidet til særlige bind om grever, friherrer og adelige slægter generelt. Mediatiseringer havde fundet sted i Europa siden middelalderen, fx de i 1400- og 1500-tallet mediatiserede italienske fyrsteslægter Orsini og Pallavicini. I politiske unioner som Spanien, Portugal, Frankrig, Rusland og Storbritannien førte mediatiseringer af hovedsageligt fyrstestater fra middelalderen, særligt fra 1400- og 1500-tallet og frem til 1800-tallet, til dannelsen af centralstyrede territorialstater. Mediatiseringer bidrog i mindre omfang til at forme den portugisiske statsdannelse, som traditionelt har været en homogen nationalstat. Det var kun de mediatiserede tyske fyrstehuse i perioden 1803-15, der legalt blev regnet som mediatiserede fyrstehuse i relation til bl.a. jævnbyrdighed i forhold til giftermål med de regerende konge- og fyrstehuse i Europa, dog var de ældre fornemmere end de yngre. De mediatiserede fyrstehuse blev dog indplaceret efter de regerende kongelige og fyrstelige dynastier i den genealogiske Gotha-kalender, der anviste den internationale dynastipolitik til ind i det 20. århundrede.

De yngre mediatiserede fyrstehuse hørte til de nye rigsumiddelbare fyrstestater, der siden middelalderens afslutning var kommet til i de habsburgske arvelande og det sydvesttyske område, herunder besiddelser i Rhinområdet (habsburgske eksklaver fra 1200-tallet), som belønning for fyrsternes tro tjeneste for den tysk-romerske kejser. De herskende huse nægtede i mange tilfælde at behandle dem som mediatiserede fyrstehuse. Den østrigske kejser Franz Joseph 1. (1848-1916) forbød eksempelvis sin nevøes søn Karl (1.), østrigsk kejser 1916-18, at ægte en prinsesse fra Hohenlohe-slægten, uagtet at dynastiet officielt havde status som mediatiseret fyrstehus på grundlag

---

medført nogen ændring af dynastiets officielle navn. Dette skyldtes ikke mindst Oranje-dynastiets historiske betydning og placering i den nederlandske nationale bevidsthed, men tillige, at slægten afgav sine tyske besiddelser i 1815 i forbindelse med oprettelsen af kongeriget Nederlandene i bytte for storhertugdømmet Luxembourg, som derefter frem til 1890 var i personalunion med Nederlandene. Fyrstendømmet Oranien blev indlemmet i Frankrig I 1713, men det andet Oranje-Nassau-dynasti (Nassau-Dietz-linjen) opretholdt via sine titler den historiske tilknytning til det gamle fyrstendømme.

af et suverænt fyrstendømme (1744-1806), som i 1806 mediatiseredes til Württemberg. Slægten havde siden 1450 haft status af rigsgrever. Et andet eksempel er fra Preussen, hvor kong Friedrich Wilhelm 3. (1797-1840) i 1824 blev tvunget til at indgå et morganatisk ægteskab med grevinde Auguste von Harrach (1800-73), der tilhørte den bøhmisk-østrigsk-tyske adelsfamilie Harrach, som først i 1841 opnåede status som en mediatiseret rigsgreveslægt.

I 1954 inviterede Grækenlands kongepar, kong Paul 1. (1947-64) og dronning Frederika (1917-81), 94 repræsentanter for europæiske konge- og fyrstehuse fra Grækenland, Nederlandene, Luxembourg, Frankrig, Spanien, tyske fyrstedynastier som fx Baden og Hannover, Østrig, Jugoslavien, de italienske fyrstedynastier Savoyen (herunder Aosta-linjen), Bourbon Begge Sicilier, Bourbon-Parma og Toscana, Bulgarien, Rumænien, Norge, Danmark, Sverige og Rusland på en ti dages sejlur i Det Ægæiske Hav med det græske luksusskib Agamemnon. Begivenheden blev i folkemunde døbt ”den flydende Gotha-kalender”. Sommertogtet havde til formål at fremme den græske turisme. Man håbede også, at denne store sammenkomst af Europas kongelige og fyrstelige ville afføde nogle standsmæssige forlovelser og giftermål. Der kom dog kun én forlovelse og et medfølgende bryllup ud af dette store sommerarrangement, da den britiskfødte prins Alexander af Jugoslavien (1924-2016), ældste søn af prinsregent Paul (1893-1976) og prinsesse Olga (1903-97), året efter, i 1955, ægtede den eksilerede prinsesse Maria Pia af Savoyen (1934-), datter af Umberto 2., Italiens sidste konge i 1946, og Marie José (1906-2001), den belgiske kong Albert 1.s (1909-34) eneste datter. Parret blev skilt i 1967. I forhold til dynastiske forbindelser var krydstogtet således ikke nogen overvældende succes, men mødet mellem det græske kongepars ældste datter, prinsesse Sofia (1938-), og den spanske prins Juan Carlos (1.) (1938-) skulle dog nogle år senere resultere i bryllup, i 1962 i Athen. Parret var Spaniens kongepar fra 1975-2014. I 1956 gentog det græske kongepar succesen med endnu et sejltoget for medlemmer af Europas konge- og fyrstehuse. På dette sommertogt mødte den franske prinsesse Diane af Orléans (1940-) den tyske prins Carl af Württemberg (1936-2022, fra 1975 overhoved for Huset Württemberg med titlen hertug). Parret blev gift i 1960.

Først i årtierne efter 2. verdenskrig (1939-45) opblødtes normen om standsmæssige ægteskaber for medlemmerne af Europas konge- og fyrstehuse. Men allerede i tiden omkring 1. verdenskrig (1914-18) skete et brud i de traditionelle ægteskabsmønstre i de europæiske konge- og fyrstehuse.

Den græske kong Alexander 1. (1917-20) indgik i hemmelighed et borgerligt ægteskab med den græske Aspasia Manos (1896-1972) i 1919. Brylluppet var en skandale i det græske kongehus. Samtidig var der dog mange grækere, der bifaldt forbindelsen, da det dansk-tyske glücksborgske

dynasti med denne ægteskabsforbindelse ville blive mere helleniseret. Aspasia Manos nedstammede via begge sine forældre fra nogle af de mest prominente græske Fanarioter-familier i Konstantinopel, som efter 1453 udviklede sig til et embedsmandsaristokrati i osmannisk tjeneste på Balkan-halvøen, bl.a. var en række græske Fanarioter-familier fyrsteslægter i Moldavien (1711-1821) og Valakiet (1715-1821). En lov i 1922 anerkendte legitimiteten i det ikke-dynastiske ægteskab, hvorfor parrets datter, den græsk-danske prinsesse Alexandra (1921-93, dronning af Jugoslavien fra 1944-45), betragtedes som et fuldgyldigt medlem af det græske kongehus. Aspasia fik tilkendt titlen prinsesse af Grækenland og Danmark. Prins Michael af Grækenland og Danmark (1939-2024), kong Georg 1.s (1863-1913) barnebarn, indgik i 1965 et borgerligt giftermål med den græske kunstner Marina Karella (1940-), mod at give afkald på sin arveret til den græske trone, både på egne, sine børns og deres efterkommeres vegne. Hans far, prins Christopher (1888-1940), havde i 1920 ægtet en stenrig amerikansk enke, Nancy Stewart Worthington Leeds (1878-1923). Ægteskabet blev anerkendt som dynastisk, da størstedelen af den græske kongefamilie på daværende tidspunkt var i eksil, og da prins Christopher var den sidste i den græske arvefølge, ville eventuelle børn ikke influere på de øvrige arveberettigedes rettigheder. Nancy Stewart blev kendt som prinsesse Anastasia af Grækenland og Danmark. Ægteskabet var barnløst. I 1929 ægtede prins Christopher prinsesse Françoise af Orléans (1902-53), og parret blev forældre til prins Michael. Prins Michaels fætter prins Peter af Grækenland og Danmark (1908-80) indgik i 1939 et morganatisk giftermål med en to gange fraskilt borgerlig russer, Irina Aleksandrovna Ovtchinnikova (1904-90), hvorefter prinsens far, prins Georg (1869-1957), gjorde ham arveløs. Ægteskabet var indgået, uden at informere den græske konge, hvorfor han mistede sin arveret til den græske trone.

I det britiske kongehus ægtede dronning Victorias (1837-1901) næst yngste datter, prinsesse Louise (1848-1939), i 1871 den skotske aristokrat John Campbell (1845-1914), den niende hertug af Argyll fra år 1900, som tillige var den fjerde generalguvernør i Canada fra 1878-83. Intet ægteskab mellem en datter af en engelsk, skotsk og britisk monark og en britisk undersåt havde fået en officiel anerkendelse siden 1515, hvor prinsesse Maria Tudor af England (1496-1533) som fransk enkedronning giftede sig med den engelske adelsmand Charles Brandon (1484-1545), den første hertug af Suffolk fra 1514. Et nybrud fandt for alvor sted i 1919, da prinsesse Patricia af Connaught (1886-1974), et barnebarn til dronning Victoria, giftede sig borgerligt med den britiske flådekaptajn Alexander Ramsay (1881-1972). Prinsessen gav afkald på sin britiske prinsesstitel i forbindelse med sit giftermål. Begge giftermål var ikke-fyrstelige, men prinsesse Patricia giftede sig

modsat prinsesse Louise ikke med en adelig, men en borgerlig. I 1923 ægtede nummer to i den britiske arvefølge, prins Albert (1895-1952), hertugen af York, den skotske aristokrat Elizabeth Bowes-Lyon (1900-2002), som tilhørte en af Skotlands mest traditionsrige adelsslægter. Det ikke-fyrstelige bryllup blev anset som en moderniserende begivenhed i det britiske kongehus. Parret blev i 1936 Storbritanniens kongepar, da prins Alberts ældre bror, kong Edward 8., abdicerede i 1936.

Edward 8., der besteg tronen i januar 1936, abdicerede i december 1936 som følge af sit ønske om at gifte sig med den to gange fraskilte amerikaner Wallis Simpson (1896-1986). Ifølge Westminster-statutten fra 1931, hvor Dominions i det britiske Commonwealth officielt blev selvstændige stater, krævede enhver ændring i arvefølgen til tronen eller den kongelige titulatur samtykke fra såvel parlamenterne i Dominions-landene som i Storbritannien. Regeringerne i Storbritannien og Dominions-landene (bl.a. Australien, Canada og Sydafrika) modsatte sig kongens ægteskabsplaner, og kongens forslag om et morganatisk ægteskab, hvor Simpson ikke ville blive dronning, og hvor parrets eventuelle børn ikke ville indgå i arvefølgen, blev pure afvist. Begrebet morganatiske ægteskaber har aldrig eksisteret i Storbritannien modsat fx Danmark, hvor senest kong Frederik 7. (1848-63) indgik et morganatisk ægteskab i 1850 med Louise Rasmussen (1815-74), som derefter udnævntes til lensgrevinde af Danner. Desuden ville ægteskabet have været i konflikt med kongens funktion som overhoved for Church of England, der ikke anerkendte, at fraskilte giftede sig igen, hvis den tidligere ægtefælle stadig levede. Edward 8. vidste, at regeringen ville træde tilbage, såfremt han ægtede Wallis Simpson, hvilket ville resultere i et nyvalg, hvorved hans position som en politisk neutral konstitutionel monark ville blive undermineret. Kongen valgte at abdicere efter under ét års regeringstid. Den abdicerede monark fik tildelt titlen hertug af Windsor. Han døde i 1972.

Det seneste eksempel på, at en udenlandsk prinsesse har giftet sig ind i det britiske kongehus, var i 1934, da den græsk-danske prinsesse Marina (1906-68) ægtede sin halvfar prins George (1902-42), hertug af Kent. Hendes far prins Philip af Grækenland og Danmark (1921-2021) blev den seneste udenlandske prins, der giftede sig ind i det britiske kongehus, da han i 1947 ægtede den britiske tronfølger, prinsesse Elizabeth (2.) (1952-2022) af Wales.

I begyndelsen af 1950'erne blev den nye britiske monark, dronning Elizabeth 2. (1952-2022), konfronteret med en konstitutionel krise i kongehuset, hvor dronningens søster, prinsesse Margaret (1930-2002), ønskede at indgå ægteskab med den fraskilte britiske hofstaldmester Peter Townsend (1914-95). Prinsesse Margaret skulle ifølge Loven om Kongelige Ægteskaber fra 1772 have sin søsters, dronningens, tilladelse til sit giftermål. Dronningen fik i 1953 at vide, at såvel den britiske

regering som premierministrene i Dominions-landene modsatte sig giftermålet, da Church of England ikke anerkendte, at fraskilte giftede sig igen, hvis den tidligere ægtefælle stadig levede. Dronningen tilrådede sin søster at vente med at gifte sig, til hun fyldte 25 år, hvorefter monarkens tilladelse ikke længere var nødvendig ifølge Loven om Kongelige Ægteskaber. Ifølge loven kunne et medlem af kongehuset, der var fyldt 25 år, og som ikke havde fået monarkens tilladelse til sit giftermål, gifte sig et år efter at have informeret statsrådet, medmindre begge Parlamentets kamre, Overhuset og Underhuset, i mellemtiden havde udstedt en resolution imod ægteskabet. Den udenlandske presse fandt, at loven om regentskabet fra 1953, hvor prins Philip, og ikke prinsesse Margaret, skulle indsættes som regent, i tilfælde af at dronningen døde, inden hendes ældste søn havde opnået myndighedsalderen, skulle muliggøre prinsessens giftermål med Townsend. Da prinsessen var fyldt 25 år, havde Storbritannien skiftet premierminister fra Winston Churchill (1874-1965, premierminister 1940-45 og 1951-55) til den konservative partifælle Anthony Eden (1897-1977, premierminister 1955-57), som selv var fraskilt og gift igen. Eden ville tillade prinsessen at gifte sig med Townsend, forudsat at prinsessen og hendes børn gav afkald på arveretten til tronen. Prinsessen ville kunne beholde sin titel og apanage. I den sidste ende valgte prinsesse Margaret dog at springe fra i målet, og hun udstedte en officiel erklæring, hvor hun aflyste alle ægteskabsplaner med Townsend. Prinsesse Margaret ægtede i stedet i 1960 den borgerlige britiske fotograf Anthony Armstrong-Jones (1930-2017), som i forbindelse med sit ægteskab blev adlet til Lord Snowdon, jarlen af Snowdon. Prinsesse Margaret beholdt sin prinsesstitel og blev desuden grevinde af Snowdon. Parret blev skilt i 1978.

Med dronning Elizabeth 2.s død i 2022 har Storbritannien fået et kongepar, hvor begge er fraskilte: Kong Charles 3. fra prinsesse Diana af Wales (1961-97, født Spencer), parret var gift fra 1981-96, og dronning Camilla (født i 1947) fra Andrew Parker Bowles (1939-), parret var gift fra 1973-95. Det nuværende kongepar blev gift i 2005.

Det franske monarki blev afskaffet for bestandigt i 1870. Prinsesse Isabelle af Orléans (1900-83), den ældste datter af prins Jean af Orléans (1874-1940), hertug af Guise fra 1899 og orléanisternes franske tronprætendent fra 1926-40, giftede sig i 1923 med den franske grev Bruno af Harcourt (1899-1930). Med dette giftermål brød man traditionen, for at medlemmer af Orléans-dynastiet skulle gifte sig fyrsteligt. Denne tradition gik tilbage til 1670-71, hvor prinsesse Anne Marie Louise af Orléans, hertuginde af Montpensier (1627-93), angiveligt indgik giftermål med den franske hofmand Antoine Nompar de Caumont (1632-1723). Prinsesse Isabelle giftede sig for anden gang i 1934 med prins Pierre Murat (1900-48), som tilhørte den franske bonapartistiske adelsslægt Murat.

I forbindelse med dette ikke-fyrstelige ægteskab afskrev prinsessen sin rang, titel og prærogativer som fransk prinsesse. Prins Pierre var oldebarn af prins Lucien Murat (1803-78), der afløste Jean-Baptiste Bernadotte som fyrste af Pontecorvo i 1812 (1812-15), og som bar titlen prins Murat fra 1847-78. Lucien Murat var søn af Joachim Murat (1767-1815), konge af Napoli (1808-15) og storhertug af Berg (1806-08), der var svoger til kejser Napoleon 1. Ægteskabet, som var barnløst, kunne udlægges som et tegn på en implicit forsoning mellem orléanisterne og bonapartisterne som to slægter, der prætenderede den nedlagte franske trone.

Det spanske monarki blev afskaffet i 1931. Den eksilerede kong Alfons 13. (1886-1931) havde på daværende tidspunkt seks ugifte børn, fire sønner og to døtre. Den ældste datter, prinsesse Beatriz (1909-2002), ægtede i 1935 en italiensk aristokrat, Alessandro Torlonia, fra 1933 den femte fyrste af Civitella-Cesi (1911-86). Torlonia-slægten blev i 1803 udnævnt til fyrster af Civitella-Cesi af paven. Uagtet at Alessandro Torlonia var en fyrste, tilhørte han ikke et regerende eller tidligere regerende dynasti, hvorfor prinsesse Beatriz var tvunget til at give afkald på sin arveret til den nedlagte spanske trone. Eks-kong Alfons 13. gav sin tilladelse til giftermålet, da han indså, at kombinationen af eksil og sygdommen hæmofili i familien gjorde det vanskeligt for hans døtre at finde kongelige ægtefæller. Sygdommen var arvet via den kvindelige linje i slægten, gennem kongens gemalinde, dronning Victoria Eugenie (1887-1969), født prinsesse af Battenberg og datterdatter af den britiske dronning Victoria (1837-1901). Kongeparrets yngste søn, prins Gonzalo af Spanien (1914-34), arvede sygdommen fra sin mors familie, og han døde som en følge af en bilulykke i Østrig. Kongeparrets ældste søn, tronfølgeren prins Alfons af Asturien (1907-38), arvede ligeledes sygdommen, og også han døde som en følge af en bilulykke i USA. Han fraskrev sig sin arveret til den nedlagte spanske trone i 1933 i forbindelse med et borgerligt giftermål, der stred imod bestemmelserne i Den Pragmatiske Sanktion (1776), ligesom den næstældste søn, prins Jaime af Spanien (1908-75), som var døv. Den yngste datter, prinsesse Maria Christina (1911-96), giftede sig i 1940 med en italiensk greve, grev Enrico Marone-Cinzano, der i forbindelse med sit giftermål blev udnævnt til greve af Marone-Cinzano af den italienske kong Victor Emmanuel 3. (1900-46). Prinsessen gav på grund af sit ikke-fyrstelige giftermål afkald på sin arveret til den nedlagte spanske trone. Kongeparrets næst yngste søn, prins Juan (1913-93), greve af Barcelona, indgik i 1935 et standsmæssigt ægteskab, da han giftede sig med prinsesse María Mercedes af Begge Sicilier (1910-2000). Parret blev i 1938 forældre til den senere kong Juan Carlos 1. (1975-2014).

Den tyske fyrsteret krævede standsmæssige ægteskaber, og den vandt indpas i en række europæiske monarkier, bl.a. Sverige, men ikke i fx Nederlandene og Danmark. Paragraf 5 i Successionsordningen fra 1810 fastslog, at prinserne mistede arveretten, hvis de uden kongens samtykke giftede sig med en privat svensk eller udenlandsk mands datter. Endvidere fastslog paragraffen, at det ikke var forbudt for prinserne at ægte et medlem af det svenske kongehus, såfremt svensk lov ikke forbød de forbundne led. Historisk er dette aldrig forekommet i Bernadottedynastiet i Sverige fra 1818. I 1892 fik prins Oscar (Bernadotte) (1859-1953), næstældste søn af kong Oscar 2. (1872-1907), tillagt titlen greve af Wisborg i luxembourgsk adel af storhertug Adolf 1. af Luxembourg (1890-1905) efter sit ikke-jævnbyrdige giftermål i 1888 med den adelige hofdame Ebba Munck af Fulkila (1858-1946). Storhertugen var halvbror til prinsens mor, dronning Sofia (1836-1913), der stammede fra hertugdømmet Nassau (1806-66). Prins Oscar (Bernadotte) beholdt sin titel (tituleredes herefter som prins Oscar Bernadotte), men mistede sin arveret til Sverige og Norges troner for sig selv og sine efterkommere. I den svenske offentlighed talte man om den såkaldte "Munck-bro", som i kraft af det usædvanlige giftermål fungerede som en bro, en forbindelse, mellem det svenske folk og kongehuset. I 1932 indgik prins Lennart (1909-2004), Gustaf 5.s (1907-50) barnebarn, et borgerligt ægteskab, hvorefter prinsen fik frataget sin arveret og sine kongelige titler. Den 2. juli 1951 tildelte den luxembourgske monark ham titlen greve af Wisborg, der skulle gå i arv på mandssiden. Samme dag tilfaldt titlen Lennart Bernadottes to fætre, der ligeledes havde indgået ikke-jævnbyrdige ægteskaber: Sigvard Bernadotte (1907-2002) og Carl Johan Bernadotte (1916-2012), sønner af Gustaf 6. Adolf (1950-73). Prins Carl (1911-2003), der var søn af prinsesse Ingeborg (1878-1958) og prins Carl (1861-1951), bror til kong Gustaf 5. (1907-50), ægtede i 1937 grevinde Elsa von Rosen (1904-91). Som en konsekvens af sit ikke-fyrstelige giftermål måtte prinsen give afkald på sin arveret til den svenske trone og sine kongelige titler. Carl Bernadotte fik derfor af sin svoger den belgiske konge tildelt titlen Prins Bernadotte i den belgiske adel for sig selv og grevetitlen for sine mandlige efterkommere. Carl Bernadotte var derefter ikke længere regnet som en del af det svenske kongehus.

Efter arveprins Gustaf Adolfs (1906-47) død i en flyulykke i Kastrup blev broren prins Bertil (1912-97) nummer to i arvefølgen efter sin nevø, prins Carl (16.) Gustaf, der var blevet født i 1946. Hans ældre bror, prins Sigvard, var blevet udelukket af arvefølgen efter sit borgerlige giftermål i 1934. Hvis Gustaf 6. Adolf døde, før prins Carl (16.) Gustaf havde nået myndighedsalderen, ville prins Bertil derfor blive udnævnt til regent for den umyndige konge. Prins Bertil måtte derfor vente 33 år på at gifte sig med sin forlovede, den britiske borgerlige Lilian Davies (1915-2013), da dette

giftermål ville have udelukket ham fra arvefølgen. Ægteskabet kunne indgås i 1976, efter at kong Carl 16. Gustaf (1973-) selv havde indgået et borgerligt giftermål tidligere samme år. Successionsordningen indeholdt ingen bestemmelser om kongens giftermål. Som en særlig gestus over for prins Bertils ansvarsbevidsthed beholdt han sin plads i arvefølgen, efter at den nye tronfølgelov trådte i kraft i 1980.

I Danmark vandt den tyske fyrsteret ikke indpas som i Sverige, hvorfor man aldrig har opereret med et krav om standsmæssige ægteskaber i det danske kongehus. I tiden omkring 1. verdenskrig begyndte ikke-fyrstelige giftermål for alvor at forekomme i det danske kongehus. I 1914 ægtede prins Aage (1887-1940), en sønnesøn til Christian 9. (1863-1906), en italiensk grevinde, Mathilde Calvi dei conti di Bergolo (1885-1949), hvorefter han gav afkald på sin prinsetitel og sin plads i den danske arvefølge. Prins Aage blev i stedet tildelt titlen greve af Rosenborg af den danske konge, Christian 10., som ikke kunne tildele navnet Glücksborg analogt med Bernadotte i det svenske kongehus, da det danske kongehus fra 1863 ikke udgjorde den ældste gren i den yngre glücksborgske hertuginje. Det blev bestemt, at titlen greve af Rosenborg skulle gå i arv på mandssiden. Titlen greve af Rosenborg blev efterfølgende tildelt to af prins Aages brødre, prinserne Erik (1890-1950) og Viggo (1893-1970), der ligeledes indgik ikke-fyrstelige ægteskaber i 1924. I 1922 ægtede Christian 10.s (1912-47) yngste søster, prinsesse Dagmar (1890-1961), den danske adelsmand hofjægermester Jørgen Castenskiold (1893-1978). Prinsesse Dagmar frasagde sig sin rang og prinsesstitel, der blev erstattet med et "fru Castenskiold". Prinsesse Dags nevø prins Oluf (1923-90), søn af prins Harald (1876-1949), indgik i 1948 et borgerligt giftermål, hvorefter han blev tildelt titlen greve af Rosenborg. Prins Ingolf (1940-), sønnesøn til Christian 10., indgik i 1968 et borgerligt giftermål, hvorefter han blev tildelt titlen greve af Rosenborg. Hans bror, prins Christian (1942-2013), blev ligeledes tildelt titlen greve af Rosenborg i 1971 efter et borgerligt giftermål.

Den danske prins Georg (1920-86), søn af prins Axel (1888-1964), bror til prinserne Aage, Erik og Viggo, giftede sig i 1950 med den britiske adelige Anne Bowes Lyon (1917-80), der var niece til dronning Elizabeth (1900-2002), dronningemoderen, der var gemalinde til kong Georg 6. (1936-52). Prins Georg beholdt sin titel og arveret til tronen (der dog bortfaldt i 1953), og Anne, der var viscountess efter sit første giftermål, fik tildelt en dansk prinsesstitel. Prins Georgs halvfætter kong Frederik 9. (1947-72) tillod dette, angiveligt efter pres fra kong Georg 6., der mente, at Bowes-Lyon-slægten var fin nok til såvel ham selv som til en dansk prins. Den anglikanske statskirke Church of England modsatte sig ægteskabet, da kirken ikke tillod, at en fraskilt giftede sig igen,

hvis den tidligere ægtefælle stadig var i live, hvilket gjaldt for Anne Bowes-Lyon (gift Viscountess Anson). Den Skotske Episkopalkirke, den anglikanske kirke i Skotland, modsatte sig ligeledes giftermålet, der blev forrettet af pastoren i den danske sømandskirke i Newcastle-upon-Tyne. Ærkebiskop Geoffrey Fisher af Canterbury (1887-1972, ærkebiskop 1945-61) anbefalede dronning Elizabeth at udeblive fra brylluppet, hvorfor dronningen og prinsesse Margaret kun deltog i receptionen til bryllupsfesten, som blev holdt på dronningens barndomshjem, Glamis Castle i Skotland. Historien gentog sig for dronningemoderens barnebarn prinsesse Anne (1950-), hvis andet borgerlige giftermål måtte finde sted i Skotland i 1992, da Church of England stadig ikke tillod, at fraskilte giftede sig igen. Den presbyterianske (calvinistiske) Church of Scotland derimod opfattede imidlertid ikke ægteskabet som et sakramente og tillod vielse af fraskilte, hvorfor formælingen blev holdt i Crathie Kirk nær Balmoral Castle i Skotland. Prins Georgs yngre bror, prins Flemming (1922-2002), blev i 1949 tildelt titlen greve af Rosenborg, da han indgik et borgerligt giftermål. I 1967 giftede tronfølgeren prinsesse Margrethe (2.) sig med en fransk greve. Der var tale om et ikke-fyrsteligt giftermål, som opnåede kongens samtykke, men ikke et borgerligt giftermål. Først i 1995 godkendte en dansk monark, dronning Margrethe 2., et borgerligt giftermål i det danske kongehus, da dronningens yngste søn, prins Joachim (1969-), giftede sig med den kinesisk-østrigske Alexandra Manley (1964-). Prinsen beholdt sin titel og plads i arvefølgen.

Norge var foregangslandet, når det gjaldt en officiel anerkendelse af borgerlige giftermål blandt kongelige. En af årsagerne hertil skal findes i det forhold, at landet siden 1821 juridisk ikke havde haft en adel som mellemlid mellem kongehuset og befolkningen. I 1821 besluttedes det, at ingen personlige arvelige forrettigheder måtte tilstås nogen for eftertiden (novembergrundlovens paragraf 23). Endvidere bestemte samme grundlovs paragraf 108, at ingen grevskaber, baronier, stamhuse og fideikommiser for fremtiden måtte oprettes. Kronprins Olavs (5.) (1957-91) ældste datter, prinsesse Ragnhild (1930-2012), indgik i 1953 et borgerligt giftermål med den norske kaptajn Erling Lorentzen (1923-2021). Og i 1961 indgik søsteren, prinsesse Astrid (1932-), ligeledes et borgerligt giftermål, med en fraskilt norsk købmand. Begge søstres giftermål blev fejret officielt, men ægteskaberne medførte, at prinsesserne mistede deres kongelige titler. Prinsessernes bror, kronprins Harald (5.), født i 1937, måtte vente i ni år på at få lov til at gifte sig med den norske borgerlige Sonja Haraldsen (1937-). Den norske grundlov fastslår, at kongen skal give tilladelse til giftermål for de arveberettigede medlemmer af kongehuset (§ 36). Kong Olav 5. nægtede at give sit samtykke til forbindelsen. Kronprins Harald gav sin far et ultimatum: Hvis ikke han fik lov til at gifte sig med Sonja, ville han slet ikke gifte sig, hvorved kongehuset uden arveberettigede efterkommere til den

norske trone ville uddø. Kong Olav ville dermed være tvunget til at finde en ny tronarving blandt sine slægtninge i det danske kongehus, i den yngre glücksborgske hertuginje eller i Holsten-Gottorp-Oldenburg-slægten i det forhenværende storhertugdømme Oldenburg (1815-1918), som nedstammede fra den dansk-norske kong Frederik 1. (1523-33), for at redde det norske monarki. Alle tre slægtslinjer var lutheranske og derfor mere oplagte til den norske trone end det ortodokse græske kongehus (Glücksborg-dynastiet) og det ortodokse eksilerede russiske kejserhus (Holsten-Gottorp-Romanov). Til sidst følte kongen sig presset til at rådføre sig med Stortinget og regeringen, som gav et meget vævende svar tilbage. Kronprinsen var kongens eneste søn, hvorfor han i den sidste ende tillod ægteskabet, der fandt sted i 1968.¹⁴⁸

I sin tale til brudeparret berørte kong Olav de stærke følelser, som det borgerlige giftermål havde vakt i den norske befolkning:

*I 1905, da mine foreldre og jeg kom til landet, skal statsminister Chr. Michelsen ha ønsket dem (eller oss, jeg var jo også tilstede) velkommen til Norge med blant annet ønsket om at eftersom årene går, så skal den nye kongefamilien vokse seg sammen med det norske folk og dele dets gleder og dets sorger og være midtpunktet for rikstanken i Norge. I dag tror jeg enkelte synes det er gått litt for mye i oppfyllelse dette dette med å være forankret i og vokse sammen med det norske folk. Ikke desto mindre er jeg helt sikker på at de aller fleste forstår å verdsette utviklingen som har ført frem til at dere to idag er Norges kronprinspar.*¹⁴⁹

Den norske monark refererede i sin brylupstale til den berømte tale, som den norske statsminister Christian Michelsen (1857-1925, regeringsleder fra 1905-07) holdt i forbindelse med den nye

---

¹⁴⁸ almanachdegotha.org. 'History of the Old Almanach', 'The History of Mediatisation'; Silva D'Andrea: 'Introducción: Un', 2-14; Van der Kiste: op.cit., 118-21; Lerche og Mandal: op.cit., 215; Hawksley: *The Mystery of Princess Louise*; Treble: 'Princess Patricia'; Roberts: *The House of Windsor*, 57-58; Williams: *The People's King*; Lalor: op.cit., 7; Warwick: *Princess Margaret*, 163-227; Brandreth: *Charles and Camilla*; Montjouvent: *Le Comte*, 33-34, 78, 323, 386; Velde: 'Unequal Marriages'; Skott: *Alla dessa*, 327-53; Elgklou: *Familien Bernadotte*, 144-46; Lindqvist: *Oscar II*, 192-95, 198-201; Jespersen: *Rytterkongen*, 48, 148; Møller: op.cit., 155-60; Isaksen: 'Denmark's Scottish'; Tuohy: 'Britain's Princess Anne'; Dehn-Nielsen (dansk red.): op.cit., 175-76, 188.

¹⁴⁹ Lange-Nielsen: *Kronprins Harald*, 227-28.

norske kongefamilies ankomst til Kristiania den 25. november 1905. Michelsens tale var et produkt af den nye nationale tidsalder, hvor kongens kærlighed til fædrelandet og dermed den nationale identitet bør være udgangspunktet for kong Haakon 7.s (1905-57) kongegering. Michelsen evnede i sin velkomsttale at italesætte og adressere det norske monarkis position og selvopfattelse i 1900-talet, som var nært knyttet til den moderne norske nationalstat.

I årtierne efter 2. verdenskrig er ikke-fyrstelige giftermål blevet et almindeligt fænomen i alle Europas konge- og fyrstehuse i de ti europæiske arvemonarkier. I 1967 godkendte det nederlandske kongehus for første gang et giftermål med en borgerlig, da prinsesse Margriet (1943-), datter af dronning Juliana (1948-80), giftede sig med den nederlandske jurist Pieter van Vollenhoven (1939-), som ikke fik tildelt nogen kongelig titel. Parrets fire sønner bærer titlen og navnet prins af Oranien-Nassau, van Vollenhoven. Prinsesse Margriet beholdt sin rang og titlen prinsesse, og med giftermålet fik hun tillige sin gemals efternavn, ”fru Van Vollenhoven”. I 2001 ægtede den norske kronprins Haakon (1973-) den borgerlige Mette-Marit Tjessem Høiby (1973-). I 2004 ægtede den spanske tronfølger, prins Felipe (6.) af Asturien, den spanske, borgerlige og fraskilte Letizia Ortiz Rocasolano (1972-), som i 2014 med sin gemals tronbestigelse blev Spaniens første borgerligt fødte dronning. Kongeparret har to døtre, hvoraf den ældste, den spanske tronfølger, prinsesse Leonor af Asturien (2005-), er Spaniens kommende regerende dronning. I Danmark giftede kronprins Frederik (10.) sig i 2004 med den borgerlige australier Mary Donaldson (1972-). Parret har siden 2024 været Danmarks kongepar. I Sverige er den nuværende dronning, Silvia (1943-), gemalinde til Carl 16. Gustaf siden 1976, den første borgerligt fødte svenske dronning siden dronning Désirée (1777-1860), forsvensket til Desideria, der var født Désirée Clary som silkehandlerdatter fra Marseille, og dronning af Sverige og Norge fra 1818-44 som gemalinde til Carl 14. Johan (1818-44). Carl 14. Johan var født Jean-Baptiste Bernadotte, en borgerlig advokatsøn fra Sydfrankrig og fransk marskal, der blev valgt til svensk tronfølger under navnet Carl Johan i 1810. Til dags dato er kong Carl 16. Gustafs søster prinsesse Birgittas (1937-2024) giftermål i 1961 med den tyske prins Johann Georg af Hohenzollern-Sigmaringen (1932-2016) det seneste eksempel på, at et medlem af det svenske kongehus har giftet sig fyrsteligt. Dynastiet Hohenzollern-Sigmaringen regerede fra 1576 over grevskabet Hohenzollern-Sigmaringen, ophøjet til rigsfyrstendømme i 1623 og i 1850 annekteret af Preussen. Prinsesse Birgittas tre søstre har alle indgået ikke-fyrstelige giftermål i 1964 og 1974, hvorefter de mistede deres kongelige titler, men beholdt titlen prinsesse som en del af deres navn foranstillet efternavnet på deres respektive gemaler, hvilket var analogt med den løsning, man valgte for de norske prinsesser i 1953 og 1961. I Belgien indgik kong Leopold 3. (1934-51) i

1941 et morganatisk ægteskab med den britiskfødte borgerlige belgier Lilian Baels (1916-2002), der blev udnævnt til prinsesse af Réthy. Kong Baudouin (1951-93) giftede sig i 1960 med den spanske adelsdame Fabiola de Mora y Aragón (1928-2014). Kong Albert 2. (1993-2013) giftede sig som prins i 1959 med den italienskfødte adelige Paola (1937-). Dronning Paola stammer fra den syditalienske, højadelige slægt Ruffo di Calabria, der er beslægtet med de i 1400- og 1500-tallet mediatiserede italienske fyrsteslægter Orsini og Pallavicini. Belgiens nuværende dronning, Mathilde (1973-), gemalinde til Philippe 1. (2013-), er født ind i en belgisk adelsfamilie, d'Udekem d'Acoz, og på sin mødre side tilhører hun den polske adelsslægt Komorowski. Dronningens mormor var den polske prinsesse Sophia Sapieha (1919-97) fra den traditionsrige polsk-litauiske fyrstefamilie Sapieha. Belgien har således endnu ikke haft en borgerligt født dronning. Til dags dato er kong Philippe 1.s søster, prinsesse Astrids (1962-), giftermål i 1984 med ærkehertug Lorenz af Østrig-Este (1955-), det seneste eksempel på et fyrsteligt giftermål for et medlem af det belgiske kongehus. Ærkehertugen, som siden 1996 har været overhoved for den habsburgske sidelinje Østrig-Este, der fra 1814-59 besad hertugdømmet Modena, blev udnævnt til prins af Belgien i 1995. Parrets fem børn, to sønner og tre døtre, er med i den belgiske arvefølge ligesom de foruden deres belgiske prinse/prinsesstitel også bærer deres traditionelle østrig-ungarske titler, ærkehertug/inde af Østrig-Este og prins/prinsesse af Østrig, Ungarn og Bøhmen. I 2002 godkendte det belgiske kongehus for første gang et borgerligt giftermål, da kong Albert 2.s yngste søn, prins Laurent (1963-), ægtede den britisk-belgiske borgerlige Claire Coombs (1974-), som med giftermålet blev prinsesse af Belgien. Parrets tre børn indgår i arvefølgen til tronen. Det luxembourgiske fyrstehus godkendte for første gang et borgerligt giftermål i 1967, da storhertug Jeans (1964-2000) bror, prins Charles (1927-77), giftede sig med den amerikanskfødte Joan Douglas Dillon (1935-). Parrets søn og dennes to sønner indgår i arvefølgen til tronen. Arvestorhertug Henri (1955-) giftede sig i 1981 med den cubanskfødte borgerlige Maria Teresa Mestre y Batista (1956-). Parret har siden år 2000 været Luxembourgs storhertugpar.¹⁵⁰

Da prinsesse Margaretha af Luxembourg (1957-) i 1982 ægtede prins Nikolaus af Liechtenstein (1947-), blev det bemærket i den liechtensteinske presse, at et standsmæssigt fyrsteligt giftermål efterhånden var en sjældenhed i de europæiske konge- og fyrstehuse: *Man darf es heutzutage ohne Einschränkung als seltenes und deshalb auch besonders herausragendes Ereignis bezeichnen, wenn*

---

¹⁵⁰ Dehn-Nielsen (dansk red.): op.cit., 102, 187, 74, 214, 133-37; Elgklou: op.cit., 285-87; Skott: op.cit., 293-94; monarchie.be. 'The Queen', 'Princess Astrid', 'Prince Laurent'; luxarazzi.com. 'Prince Charles'.

*sich eine Prinzessin und ein Prinz aus regierenden Adelshäusern Europas zu einem Paar zusammenfinden.*¹⁵¹ Som tidligere nævnt er giftermålet i 1982 til dags dato den sidste ægteskabsforbindelse mellem to regerende dynastier i Europa.

Tendensen, især fra anden halvdel af det 20. århundrede, med borgerlige giftermål i Europas konge- og fyrstehuse er blevet problematiseret, da de kan så tvivl om monarkiets uafhængighed og upartiskhed. Omvendt er de borgerlige giftermål blevet beskrevet som en dynastisk forbindelse med folket, der yderligere kan cementere det moderne monarkis samfundsmæssige position. Eksempelvis takkede den svenske kronprinsesse Victoria i en tale ved sit bryllup i 2010 det svenske folk for at have fået lov til at gifte sig med den borgerlige svensker Daniel Westling (1973-). Et andet eksempel er det norske kronprinsebryllup i 1968.¹⁵² De borgerlige giftermål er tidsmæssigt sammenfaldende med et andet fænomen i de europæiske konge- og fyrstehuses historie: monarkiets tilbagegang som statsform i det 20. århundredes Europa. De to fænomener har elimineret den teoretiske risiko for mulige personalunioner mellem Europas ti tilbageblevne arvemonarkier.

At monarkiets tilbagegang som statsform betød en formindsket risiko for mulige personalunioner blev allerede bemærket i den nederlandske parlamentsdebat i 1921 forud for ændringen af den nederlandske tronfølge. Da man i Belgien indførte absolut primogenitur i 1991 lod man kun den nye arvefølge gælde for efterkommerne til tronfølgeren, prins Albert af Liège, født i 1934, fra 1993 kong Albert 2. (1993-2013). Dette blev gjort med eksplicit henvisning til, at tronfølgerens ældre søster, prinsesse Joséphine-Charlotte, født i 1927, siden 1964 havde været storhertuginde af Luxembourg. Dermed blev risikoen for en mulig personalunion med storhertugdømmet Luxembourg bortelimineret. Prinsesse Astrids (1962-) fem børn er arveberettigede til den belgiske trone. I 1991 ville prinsessens gemal, ærkehertug Lorenz af Østrig-Este, potentielt have været nummer fire i arvefølgen til tronen i det nedlagte østrig-ungarske dobbeltmonarki. Hertugdømmet Modena blev nedlagt i 1859 i forbindelse med den italienske nationale samlingsproces. I 1875 blev titlen ærkehertug af Østrig-Este tilbageført til en ny sekundogenitur i Habsburg-Lothringendynastiet og til ærkehertug Frans Ferdinand af Østrig (1863-1914), der fra 1896 var østrig-ungarsk tronfølger. På baggrund af et morganatisk giftermål i år 1900 var hans efterkommere udelukkede fra arvefølgen, hvorfor repræsentationen af Østrig-Este-linjen overgik til hans brorsøn ærkehertug Karl (1.), Østrigs sidste kejser 1916-18, som i 1917 grundlagde en ny sekundogenitur, da han tildelte sin næstældste søn, ærkehertug Robert af Østrig (1915-96), titlen ærkehertug af Østrig-Este.

---

¹⁵¹ Walch: 'Wir grüssen Margaretha von Liechtenstein', 1.

¹⁵² Larsen et al.: op.cit., 255-57; Møller: op.cit., 253-56; Lange-Nielsen: op.cit., 227f.

Ærkehertug Roberts ældste søn er ærkehertug Lorenz, hvis ældste søn, prins Amedeo af Belgien og ærkehertug af Østrig-Este (1986-), i dag potentielt ville være nummer fem i arvefølgen til tronen i det nedlagte østrig-ungarske dobbeltmonarki. Man kunne godtage den belgiske prinsesse Astrid som arveberettiget til den belgiske trone, da det østrigske-ungarske dobbeltmonarki opløstes i 1918.

I storhertugdømmet Luxembourg har storhertug Henris ældre søster, prinsesse Marie-Astrid (1954-), siden 1982 været gift ind i Habsburg-Lothringen-dynastiet og med ærkehertug Carl Christian af Østrig, prins af Østrig, Ungarn, Kroatien og Bøhmen (1954-). Ærkehertugen er fætter til ovennævnte ærkehertug Lorenz. Den eneste teoretiske mulighed for en personalunion mellem Luxembourg og en anden stat er fyrstendømmet Liechtenstein, da storhertug Henris yngre søster, prinsesse Margaretha (1957-), siden 1982 har været gift ind i Liechtenstein-dynastiet. Da absolut primogenitur fra 2011 kun gælder for storhertug Henris efterkommere, ville dette dog forudsætte, at såvel hele mandslinjen som storhertug Henris og ærkehertuginde Marie-Astrids efterslægt uddør.

10. Konklusion

Ændringen af den luxembourgske tronfølgelov i 1907 udgør den nærmeste historiske parallel til den danske ændring af tronfølgeloven i 1953, hvor man i begge tilfælde fastholdt det siddende dynasti inden for den regerende monarks efterslægt. I Danmark blev ændringen af tronfølgeloven dog foretaget i forbindelse med en revision af forfatningen. En anden forskel er det forhold, at den siddende monark i Luxembourg udstedte et dekret om den nye tronfølgelov, som efterfølgende blev konfirmeret af parlamentet. I Danmark var processen formelt og officielt uden kongehusets aktive medvirken, da den eksisterende tronfølgelov modsat den luxembourgske huslov var demokratisk vedtaget af parlamentet. I Luxembourg blev der advaret imod, at tronen skulle overgå til en udenlandsk sidelinje, da man allerede efter knap 17 år anså det nye dynasti for værende nationalt assimileret. I Danmark blev samme bekymring ikke eksplicit artikulert, men i forbindelse med vedtagelsen af den nye tronfølgelov indskrænkede man alligevel kredsen af tronarvinger.

Det primære argument i debatten i det danske parlament for indførelsen af betinget kvindelig arvefølge i 1953 og absolut primogenitur i 2009 var ønsket om at lade kønnenes ligestilling i samfundet afspejle sig i arvefølgen til tronen. Denne argumentation var også rigt repræsenteret i parlamentsdiskussionerne i Sverige, Norge, Belgien og Storbritannien, da disse monarkier i slutningen af det 20. og begyndelsen af det 21. århundrede indførte ubetinget kvindelig arvefølge, absolut primogenitur. Man var samtidig i alle fem lande opmærksomme på, at agnatisk og

kognatisk arvefølge relaterede sig til to forskellige og modsatrettede hensyn: henholdsvis at bevare det regerende kongehus inden for det samme dynasti og at sikre en stabil arvefølge. Det første hensyn udmøntede sig i, at man indskrænkede kredsen af tronarvinger i forbindelse med indførelsen af kvindelig arvefølge, betinget eller ubetinget, i ovennævnte monarkier, undtagen Storbritannien. Man har i forbindelse med disse indskrænkninger formentlig haft det nederlandske kongehus i begyndelsen af det 20. århundrede i tankerne, hvor Nederlandene på grund af den kognatiske arvefølge potentielt kunne komme i en personalunion med det tyske storhertugdømme Sachsen-Weimar-Eisenach. En tronarving født i 1909 sikrede dog videreførelsen af det siddende dynasti (Oranje-Nassau). Med skiftet fra agnatisk-kognatisk til kognatisk arvefølge i 1887 i Nederlandene indskrænkede man den nye kvindelige nederlandske tronfølge til kong Vilhelm 1.s (1815-40) efterslægt. I 1922 indskrænkedes den nederlandske tronfølge til den regerende monarks efterslægt. Da man i Belgien (1991) og Luxembourg (2011) indførte ubetinget kvindelig arvefølge, lod man på samme vis kun absolut primogenitur gælde for efterkommerne til henholdsvis tronfølgeren og den regerende monark.

I 1800- og 1900-tallet blev dynastipolitikken underlagt en parlamentarisering og konstitutionalisering, der betød en indplacering af de europæiske monarkier inden for rammerne af demokratiserede nationalstater. Nederlandene er sammen med Monaco (en tysk hertug som mulig monark og via ham en eventuel personalunion med Litauen) og Storbritannien (potentielt personalunion med hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gotha) europæiske eksempler på, at en personalunion opstået ved arv, som der er flere historiske eksempler på, fx England-Irland-Skotland i 1603 og Storbritannien-Hannover i 1714, i praksis var blevet umuliggjort af de konstitutionelle og politiske forhold i nationalstaternes Europa i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede. De arveberettigede prinsesser fra konge- og fyrstehusene i Nederlandene, Monaco og Storbritannien gav ikke afkald på deres arveret, når de giftede sig, modsat den gængse praksis i de fleste af de øvrige konge- og fyrstehuse i monarkier, hvor der var kognatisk arvefølge. For at undgå en personalunion på grund af den kognatiske arvefølge foretog det monegaskiske fyrstehus en adoption, og ligesom i Nederlandene indskrænkede man kredsen af tronarvinger. I Storbritannien kunne det britiske kongehus på grundlag af den saliske arvefølge potentielt arve tronen i Sachsen-Coburg-Gotha, som prinsgemalen ikke havde afskrevet sin arveret til. For at undgå en personalunion lod man en sekundogenitur i det britiske kongehus arve tronen i hertugdømmet i 1893.

Den danske prinsgemal Henrik udtrykte et ønske om en titulær ligestilling med sin gemalinde, dronning Margrethe 2. Titlen som kongegemal, en titulær ligestilling mellem den regerende dronning og hendes gemal med rødder i antikken, blev bl.a. praktiseret i det skotske og spanske kongehus i hhv. 1500- og 1800-tallet (Maria 1. Stuart og Isabella 2.). Der er talrige eksempler i den europæiske fyrstehistorie, særligt fra middelalderen, på dynastiske unioner, hvor to eller flere stater regeredes af det samme dynasti, opstået som følge af jure uxoris-traditionen, hvor den mandlige ægtefælle til en kvindelig monark regerede sammen med sin gemalinde, fx Frankrig-Navarra (1285-1314) og Napoli-Sicilien-England-Irland (1554-58; og Spanien fra 1556). En model med medregenter uden anvendelse af jure uxoris blev praktiseret i den britiske personalunion i slutningen af 1600-tallet i form af ægteparret Vilhelm 3. og Maria 2. og forsøgt overført til Sverige i 1719 og fyrstendømmet Monaco i 1731, men uden held. Traditionen i Europa med prinsgemaler, dvs. en ikke-titulær ligestilling mellem den regerende kvindelige monark og hendes gemal, blev første gang anvendt i begyndelsen af det 18. århundrede i den britiske personalunion (fra 1707 Storbritannien), Sverige og Monaco, og i det 19. og 20. århundrede blev denne model overført til Portugal (som praktiserede jure uxoris, når der var født en tronarving), Nederlandene, Luxembourg og Danmark.

Konge- og fyrstehusene blev centrale komponenter i de nationale identitetsdannelser i de moderne nationalstater, jf. det britiske og belgiske kongehus' formelle og symbolske nationalisering i hhv. 1917 og 1920, hvilket i nyere tid bl.a. har udmøntet sig i en fastholdelse af det regerende dynastis slægtsnavn i descendensen efter en kvindelig monark i det 20. og 21. århundrede i Luxembourg, Nederlandene, Storbritannien og Danmark. Fyrstendømmet Monaco er et særligt eksempel, da man allerede i 1400-tallet fastslog, at Grimaldi-dynastiets navn skulle fortsætte efter en kvindelig monark. Denne praksis blev endog lovfæstet i 1882.

Parlamentariseringen og konstitutionaliseringen af dynastipolitikken i det 19. og 20. århundrede har bevirket, at der kun er en teoretisk risiko for mulige personalunioner mellem arvemonarkierne i Europa. Ikke-fyrstelige giftermål og særligt borgerlige giftermål er et fænomen, som fra andel halvdel af 1900-tallet er blevet almindelig i Europas konge- og fyrstehuse, samtidig med monarkiets tilbagegang som statsform i det 20. århundredes Europa (og i øvrigt udbredelsen af ubetinget kvindelig arvefølge). Disse forhold har fjernet den teoretiske risiko for mulige personalunioner mellem Europas ti nuværende arvemonarkier.

Litteratur

Trykte kildeudgivelser:

Betænkning afgivet af Forfatningskommissionen af 1946, udg. af Det Juridiske Laboratorium ved Københavns Universitet, J.H. Schultz A/S, Universitets-Bogtrykkeri, København, 1953.

Chambre des Représentants de Belgique, session 1987-1988, doc. 1020/1.

Chambre des Représentants de Belgique, ordinær session 1990-1991, doc. 1531/1.

Compte-rendu des Séances de la Chambre des Députés du Grand-Duché de Luxembourg – Sessions ordinaire et extraordinaire de 1919-1920, Luxembourg: Imprimerie de la Cour, 1920.

Folketingstidende 1966-67 (1. samling), 4.10.1966.

<https://www.folketingstidende.dk/ebog/19661F>. Hentet 24. september 2024.

Folketingstidende 2008-09, 23.1.2009. <https://www.folketingstidende.dk/ebog/20081F1>. Hentet 19. september 2024.

Handelingen Tweede Kamer 1886-1887 01 Maart 1887.

https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/18861887/0000390645/1/pdf/SGD_18861887_0000198.pdf.

Hentet 18. september 2024.

Handelingen Tweede Kamer 1886-1887 02 Maart 1887.

https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/18861887/0000390646/1/pdf/SGD_18861887_0000199.pdf.

Hentet 18. september 2024.

Handelingen Tweede Kamer 1886-1887 03 Maart 1887.

https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/18861887/0000390647/1/pdf/SGD_18861887_0000200.pdf.

Hentet 18. september 2024.

Handelingen Tweede Kamer 1900-1901 03 Januari 1901.

https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19001901/0000365477/1/pdf/SGD_19001901_0000190.pdf.

Hentet 24. september 2024.

Handelingen Tweede Kamer 1921-1922 03 November 1921.

https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19211922/0000309358/1/pdf/SGD_19211922_0000281.pdf.

Hentet 18. september 2024.

Handelingen Tweede Kamer 1936-1937 13 November 1936.

https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19361937/0000062540/1/pdf/SGD_19361937_0000334.pdf.

Hentet 24. september 2024.

Handelingen Tweede Kamer 1965-1966 10 November 1965.

https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19651966/0000245434/1/pdf/SGD_19651966_0000405.pdf.

Hentet 24. september 2024.

Lehmann, Orla: *Den græske Thronfølgesag 1863*, meddelt ved Johannes Lehmann, udgivet af Vejle Amts Historiske Samfund, Nyt Nordisk Forlag, 1970.

Rigsdagstidende 1852-53, Forhandlingerne paa den forenede Rigsdag (2. samling), 17.3.1853, 18.3.1853, 18.4.1853.

<https://www.folketingstidende.dk/ebog/18522FR?=99>. Hentet 17. september 2024.

Rigsdagstidende 1852-53, Forhandlingerne paa den forenede Rigsdag (3. samling), 24.6.1853.

<https://www.folketingstidende.dk/ebog/18523FR?=171>. Hentet 17. september 2024.

Rigsdagstidende 1952-53, Forhandlingerne i folketinget (1. samling), 4.2.1953, 10.2.1953, 11.2.1953.

<https://www.folketingstidende.dk/ebog/19521F>. Hentet 17. september 2024.

Riksdagstrycket 1952, AK motion nr. 320.

Riksdagstrycket 1964, AK prot. nr. 33.

Riksdagstrycket 1975/76, prot. nr. 7.

Riksdagstrycket 1977/78, motion nr. 925.

Sénat de Belgique, session 1987-1988, doc. 647/1 og 2.

Aviser:

Daily Mail 10.7.1947, 'Royal Betrothal'; 20.11.1947, 'Time for rejoicing'.

Daily Worker 10.7.1947, 'On Circuses & Bread'.

Escher Tageblatt 6.11.1919, 'Der Zigeunerprinz', 'An den Herrn Prinzen von Bourbon von Parma!'

Luxemburger Wort 5.7.1907, 'Kammer-Revue'; 6.7.1907-7.7.1907, 'Unsere Stellungnahme in der Thronfolgefrage', 'Die Krone Luxemburg'; 5.11.1919, 'Kammer-Revue'; 6.11.1919, 'Mit Kranz und Krone – Zur Vermählung I.K.H. der Großherzogin Charlotte von Luxemburg mit dem Prinzen Felix von Bourbon-Parma am 6. November 1919'.

Obermosel-Zeitung 6.7.1907, 'Abgeordneten-kammer – Sitzung vom Donnerstag, dem 4. Juli'; 6.11.1919, 'Abgeordneten-kammer – Sitzung vom Dienstag, dem 4. November'.

România liberă 19.4.1889, 'Succesiunea la Tron'.

Seidenfaden, Erik: 'Tronfølgen', *Information* 24.9.1952.

Walch, Christine: 'Wir grüssen Margaretha von Liechtenstein', *Liechtensteiner Volksblatt* 22.3.1982.

Litteratur:

Aalders, Gerard: *Wilhelmina. Mythe, fictie en werkelijkheid*, Meppel: Just Publishers, 2018.

Abulafia, David: 'Ferdinand the Catholic: King and Consort'. I Charles Beem og Miles Taylor (red.): *The Man behind the Queen – Male Consorts in History*, en del af serien *Queenship and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, 33-53.

Alves, Daniel: 'Ferdinand II of Portugal: A Conciliatory King in an Age of Turmoil'. I Charles Beem og Miles Taylor (red.): *The Man behind the Queen – Male Consorts in History*, en del af serien *Queenship and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, 163-75.

Anisimov, Evgenii V.: *Five Empresses: Court Life in Eighteenth-Century Russia*, New York: Praeger, 2004.

Badts de Cugnac, Chantal de og Guy Coutant de Saisseval: *Le petit Gotha*, Paris: Institut Henri V, Royal Books, 1993.

Bak, János M.: 'The late medieval period, 1382-1526'. I Peter F. Sugar et. (red.): *A History of Hungary*, Bloomington og Indianapolis: Indiana University Press, 1994, 54-82.

'Queens as Scapegoats in Medieval Hungary'. I Anne J. Duggan (red.): *Queens and Queenship in Medieval Europe – Proceedings of a Conference Held at King's College London April 1995*, Boydell Press, 1997, 223-34.

Beales, Derek: 'Francis Stephen of Lorraine (Emperor Francis I, 1745-65), Consort of Maria Theresa, Ruler of the Austrian Monarchy from 1740'. I Charles Beem og Miles Taylor (red.): *The Man behind the Queen – Male Consorts in History*, en del af serien *Queenship and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, 125-43.

Beéche, Arturo E.: *The Gotha: Still a Continental Royal Family – Alpine Monarchies, The Balkans, The BeNeLux, Brazil and France*, bd. 1, US, Oakland, United States: Eurohistory.com, 2009.

Beem, Charles: 'Why Prince George of Denmark Did Not Become a King of England'. I Charles Beem og Miles Taylor (red.): *The Man behind the Queen – Male Consorts in History*, en del af serien *Queenship and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, 81-91.

Bistrup, Annelise: *Dronning Ingrid*, Aschehoug, 1997.

Margrethe, JP/Politikens Forlagshus A/S, 2005.

Bitter, Michael: 'Count Ernst Johann Bühren and the Russian Court of Anna Ioannovna'. I Charles Beem og Miles Taylor (red.): *The Man behind the Queen – Male Consorts in History*, en del af serien *Queenship and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, 103-23.

Bjørn, Claus: *Blot til pynt? Monarkiet i Danmark – i går, i dag og i morgen*, København: Fremad, 2001.

Boccia, Lidya: *Giovanna II una regina di paglia*, Napoli: Società Editrice Napoletana, 1980.

Bogdanor, Vernon: *The Monarchy and the Constitution*, Oxford: Oxford University Press, 1995.

Bowman, A.K. et al.: *The Augustan Empire, 43 B.C.-A.D. 69*, Cambridge University Press, 1996.

Braga, Paulo Drumond: *D. Pedro III – O Rei Esquecido*, Lissabon: Círculo de Leitores, 2013.

Brandreth, Gyles: *Charles and Camilla: Portrait of a Love Affair*, Random House, 2007.

Brauneder, Wilhelm: 'Die Pragmatische Sanktion als Grundgesetz der Monarchia Austriaca von 1713 bis 1918'. I Helfried Valentinitzsch (udg.): *Recht und Geschichte (Festschrift Hermann Balzl zum 70. Geburtstag)*, Graz: Leykam-Verlag, 1988, 51-84.

Brems, Eva: 'Gender and the Monarchy in Belgium: Succession and the Exercise of Constitutional and Symbolic Power', *Royal Studies Journal*, vol. 7, issue 2, 2020, 64-79.

Brown, Keith M.: 'The vanishing emperor: British kingship and its decline, 1603-1707'. I Roger A. Mason (red.): *Scots and Britons: Scottish Political Thought and the Union of 1603*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994, 58-88.

Buckley, Veronica: *Christina – Queen of Sweden*, London: Harper Perennial, 2004.

Burkardt, Johannes og Ulf Lückel: *Das Fürstliche Haus zu Sayn-Wittgenstein-Berleburg*, Werl: Börde-Verlag, 2005.

Calissendorff, Axel: 'Constraints on the Monarchy and Royal Family in Sweden'. I Robert Hazell og Bob Morris (red.): *The Role of Monarchy in Modern Democracy – European Monarchies Compared*, Hart Studies in comparative public law; vol. 27, Oxford: Hart Publishing, 2020, 201-03.

Casteen, Elizabeth: 'Sex and Politics in Naples: The Regnant Queenship of Johanna I', *Journal of the Historical Society*, 11(2), Malden, MA, USA: Blackwell Publishing, 3 June 2011, 183-210.

Christensen, Steffen: *Politikens bog om det 20. århundrede – hvad skete hvornår år for år*, Politikens Forlag A/S, 2000.

Christiansen, Ernst: 'Hvis tronfølgen skal ændres', *Verdens Gang*, 4. årgang, nr. 6, 1950, 222-27.

Cleverens, René: *De Oranje-Erfopvolging rond de eeuwwisseling: troonpretendenten en huwelijkskandidaten 1898-1909*, Den Haag: Nobles C.V., 1997.

Coffey, Donal K.: *Constitutionalism in Ireland, 1932-1938: National, Commonwealth, and International Perspectives*, Springer, 2018.

Colley, Linda: *Britons: Forging the nation, 1707-1837*, London: Pimlico, 1992.

- Corcus, Christine Alice: 'From Agnatic Succession to Absolute Primogeniture: The Shift to Equal Rights of Succession to Thrones and Titles in the Modern European Constitutional Monarchy', *Michigan State Law Review*, 2012, 1587-1670.
- Cranmer, Frank: 'Monarchies and Religion in Europe'. I Robert Hazell og Bob Morris (red.): *The Role of Monarchy in Modern Democracy – European Monarchies Compared*, Hart Studies in comparative public law; vol. 27, Oxford: Hart Publishing, 2020, 94-101.
- Dehn-Nielsen, Henning (dansk red.): *Europas konge- og fyrstehuse* (dansk oversættelse af Jens Ramsing og Martin Hørdum), 2. udg., København: Aschehoug, 2007.
- De Oliveira Marques, António Henrique: *História de Portugal*, bd. 1: *Das origens às revoluções liberais*, Lissabon: Palas Editores, 1980.
- Docea, Vasile: *Carol I și monarhia constituțională. Interpretări istorice*, Timișoara, Romania: Presa Universitară Română, 2001.
- Duggan, J.N.: *Sophia of Hanover, From Winter Princess to Heiress of Great Britain*, Peter Owen Publishers, 2010.
- Duncan, Sarah: "'He to Be Intituled King": King Philip of England and the Anglo-Spanish Court'. I Charles Beem og Miles Taylor: *The Man behind the Queen – Male Consorts in History*, en del af serien *Queenship and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, 55-80.
- Earenfight, Theresa: *Queenship in Medieval Europe*, indgår i serien *Queenship and Power*, Palgrave Macmillan, 2013.
- Eastmond, Antony: 'Gender and Orientalism in Georgia in the Age of Queen Tamar'. I Liz James (red.): *Women, Men and Eunuchs: Gender in Byzantium*, London og New York: Routledge, 1997, 100-118.
- Edwards, John: *The Spain of the Catholic Monarchs 1474-1520*, Wiley-Blackwell, 2001.
- Elgklou, Lars: *Familien Bernadotte – en kongelig slægtskrønike* (dansk oversættelse af Kent Havemann), København: Høst & Søn's Forlag, 1997.
- Elliott, John Huxtable: *Imperial Spain 1469-1716*, New York: New American Library, 1977.
- Fasseur, Cees: *Juliana & Bernhard: Het verhaal van een huwelijk 1936-1956*, Balans, Uitgeverij, 2008.
- Frost, Robert I.: *The Making of the Polish-Lithuanian Union, 1385-1569*, bd. 1 i serien *The Oxford History of Poland-Lithuania*, Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Fure, Eli: *Eidsvoll 1814: hvordan grunnloven ble til*, Oslo: Dreyer, 1989.
- Gallego, José María Laina: 'Licencia paterna y real permiso en la pragmática sanción 1776', *Revista de derecho privado*, årg. 77, issue 4, 1993, 355-78.
- Gay, Danielle: 'Inside Queen Sofia and King Juan Carlos's 1962 wedding', *Vogue Australia*, 14.05.2019. Condé Nast. <https://www.vogue.com.au/brides/trends/inside-queen-sofia-and-king-juan-carloss-1962-wedding/image-gallery/fd7983c60e682569b31189cbc717e205>. Hentet 8. marts 2023.
- Gimpel, Diane Marczely: *Monarchies – Exploring world governments*, Edina, Minnesota: ABDO, 2011.
- Grever, Maria og Jeroen van Zanten: 'Royalty, Rank, and Masculinity: Three Dutch Princes Consort in the Twentieth Century'. I Charles Beem og Miles Taylor (red.): *The Man behind the Queen – Male Consorts in History*, en del af serien *Queenship and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, 205-22.
- Grimnes, Ole Kristian: 'Haakon 7.'. I *Norsk biografisk leksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget, 2009. https://nbl.snl.no/Haakon_7. Hentet 7. marts 2023.
- Guillamet Anton, Jordi: *Andorra: nova aproximació a la història d'Andorra*, Andorra: Revista Altaïr, 2009.
- Guymet, Laurence: 'The Wedding Planners: Lord Aberdeen, Henry Bulwer, and the Spanish Marriages, 1841-1846', *Diplomacy & Statecraft* 21.4 (2010), 549-73.
- Halecki, Oskar: *Jadwiga of Anjou and the Rise of East Central Europe*, Boulder, Colorado: Columbia University Press, 1991.
- Hans Kongelige Højhed Prins Henrik: *Skæbne forpligter*, under medvirken af Philippe Viguié Desplaces, dansk oversættelse fra fransk efter *Destin Oblige* ved Else Henneberg Pedersen, Aschehoug, 1996.
- Harris, Tim: *Restoration: Charles II and His Kingdoms, 1660-1685*, London: Allen Lane, 2005.
- Hawksley, Lucinda: *The Mystery of Princess Louise – Queen Victoria's Rebellious Daughter*, London: Chatto and Windus, 2013.
- Hazell, Robert: 'Monarchy in the Constitutional Texts'. I Robert Hazell og Bob Morris (red.): *The Role of Monarchy in Modern Democracy – European Monarchies Compared*, Hart Studies in comparative public law; vol. 27, Oxford: Hart Publishing, 2020, 9-15.
- 'The Royal Family's Lack of Human Rights'. I Robert Hazell og Bob Morris (red.): *The Role of Monarchy in Modern Democracy – European Monarchies Compared*, Hart Studies in comparative public law; vol. 27, Oxford: Hart Publishing, 2020, 194-201.
- Hepsworth, Olivia: 'Gender Equality and the Line of Succession'. I Robert Hazell og Bob Morris (red.): *The Role of Monarchy in Modern Democracy – European Monarchies Compared*, Hart Studies in comparative public law; vol. 27, Oxford: Hart Publishing, 2020, 175-80.
- Hill, George: *A History of Cyprus*, bd. III: *The Frankish Period, 1432-1571*, Cambridge University Press, 1948.

- Hoensch, Jörg K.: *Die Luxemburger – Eine spätmittelalterliche Dynastie gesamteuropäischer Bedeutung, 1308-1437*, Urban-Taschenbücher, Stuttgart: Kohlhammer Verlag, 2000.
- Isaksen, Trond Norén: 'Denmark's Scottish Princess', *Royalty Digest Quarterly* 4, 2006.
 'The Prince Who Would Be King: Henrik of Denmark's Struggle for Recognition'. I Charles Beem og Miles Taylor (red.): *The Man behind the Queen – Male Consorts in History*, en del af serien *Queenship and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, 241-60.
- Ives, Eric William: 'Tudor Dynastic Problems Revisited', *Historical Research*, 81 (212), 2008, 255-79.
- Jespersen, Knud J.V.: *Rytterkongen – et portræt af Christian 10.*, København: Nordisk Forlag A/S, 2007.
- Jonge, J.A. de: *Hendrik, prins der Nederlanden, hertog van Mecklenburg-Schwerin*, Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1988.
- Juul, Stig: 'Responsum vedrørende de problemer, der knytter sig til en ændring af tronfølgeoven af 1853', bilag 5, København, den 26. august 1952. I *Betænkning afgivet af Forfatningskommissionen af 1946*, udg. af Det Juridiske Laboratorium ved Københavns Universitet, J.H. Schultz A/S, Universitets-Bogtrykkeri, København, 1953, 101-12.
- Kaarsted, Tage: *De danske ministerier 1929-1953. Et hundrede politisk-historiske biografier*, København: Nyt Nordisk Forlag, 1977.
- Kinzinger, Lothar K.: *Schweden und Pfalz-Zweibrücken: Probleme einer gegenseitigen Integration: das Fürstentum Pfalz-Zweibrücken unter schwedischer Fremdherrschaft (1681-1719)*, Saarbrücken: Universität des Saarlandes, 1988.
- Lalor, William Mead: *Royalty between the wars – A Picture Album*, 2. udg., Falköping: Rosvall Royal Books, 2005.
- Lange-Nielsen, Sissel: *Kronprins Harald av Norge*, Oslo: Norsk Kunstforlag A/S, 1977.
- Larman, Alexander: *The Crown in Crisis – Countdown to the Abdication*, St. Martin's Publishing Group, 2021.
- Larsen, Jørgen et al.: *Amalienborg*, København: Gyldendal, 2010.
- Lerche, Anna og Marcus Mandal: *En kongelig familie – historien om Christian 9. og hans europæiske efterslægt*, Egmont Lademann A/S, 2003.
- Lindqvist, Herman: *Oscar II – Den kongsligaste av alla kungar*, Albert Bonniers Förlag, 2022.
- Lopes, Maria Antónia: *Rainhas Que o Povo Amou – Estefânia de Hohenzollern – Maria Pia de Saboia*, Temas e Debates, 2013.
- Lundh-Eriksson, Nanna: *Den glömda drottningen: Karl XII:s syster Ulrika Eleonora d.y. och hennes tid*, Stockholm: Norrtälje: Affärstryckeriet, 1976.
- Lyons, Martyn: *Napoleon Bonaparte and the Legacy of the French Revolution*, St. Martin's Press, 1994.
- Marcella, Justine: *De prinsessen van Oranje (Kroonjuwelen-reeks)*, Hilversum: B for Books, 2018.
- Martin, Russell E.: 'For the Firm Maintenance of the Dignity and Tranquility of the Imperial Family': Law and Familial Order in the Romanov Dynasty', *Russian History*, 37 (2010), 389-411.
- Merriman, Marcus: *The Rough Wooings: Mary Queen of Scots, 1542-1551*, East Lothian Scotland: Tuckwell Press, 2000.
- Montgomery-Massingberd, Hugh (red.): *Burke's Royal Families of the World*, bd. I: *Europe & Latin America*, London: Burke's Series, 1977.
- Montjouvent, Philippe de: *Le Comte de Paris et sa Descendance*, Charenton: Editions du Chaney, 1998.
- Møller, Jes Fabricius: *Dynastiet Glücksborg – en danmarkshistorie*, København: Gad, 2013.
- Nohlen, Dieter og Philip Stöver: *Elections in Europe: A Data Handbook*, Nomos, 2010.
- Olden-Jørgensen, Sebastian: *Prinsessen og det hele kongerige – Christian IX og det glücksborgske kongehus*, København: Gads Forlag, 2003.
- Oliveira, Ana Rodrigues: *Rainhas Medievais de Portugal – 17 Mulheres, 2 Dinastias, 4 Séculos de História*, A Esfera dos Livros, 2011.
- Owens, Edward: 'Love, Duty and Diplomacy: The Mixed Response to the 1947 Engagement of Princess Elizabeth'. I Frank Lorenz Müller og Heidi Mehrkens (red.): *Royal Heirs and the Uses of Soft Power in Nineteenth-Century Europe*, Palgrave Studies in Modern Monarchy, London: Palgrave Macmillan, 2016, 223-40.
- Page, Stanley W.: *The Formation of the Baltic States: A Study of the Effects of Great Power Politics upon the Emergence of Lithuania, Latvia, and Estonia*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1959.
- Pauly, Michel og François Reinert (red.): 'Sigismund von Luxemburg: ein Kaiser in Europa', *Tagungsband des internationalen historischen und kunsthistorischen Kongressen in Luxemburg, 8 to 10 June 2005*, Mainz am Rhein: von Zabern, 2006.
- Peacock, Andrew: 'Georgia and the Anatolian Turks in the 12th and 13th centuries', *Anatolian Studies*, 56, 2006, 127-46.
- Pedersen, Gustav: *Erindringer og konklusioner fra et liv i politik*, udg. ved Tage Kaarsted og Jørgen Thomsen, Fremad, 1983.
- Péporté, Pit: *Constructing the Middle Ages: Historiography, Collective Memory and Nation-Building in Luxembourg*, National Cultivation of Culture 3; Publications du CLUDEM 34, Leiden: Brill, 2011.
 (et al.): *Inventing Luxembourg – Representations of the Past, Space and Language from the Nineteenth to the Twenty-First Century*, Brill, 2010.

- Persson, Fabian: 'From Ruler in the Shadows to Shadow King: Frederick I of Sweden'. I Charles Beem og Miles Taylor (red.): *The Man behind the Queen – Male Consorts in History*, en del af serien *Queenship and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, 93-102.
- Petropoulos, Jonathan: *Royals and the Reich: The Princes von Hessen in Nazi Germany*, New York: Oxford University Press, 2006.
- Pigaillem, Henri: *Claude de France – Première épouse de François Ier, mère d'Henri II*, en del af serien *Histoire des reines de France*, Pygmalion, 2006.
- Anne de Bretagne – Épouse de Charles VIII et de Louis XII*, en del af serien *Histoire des reines de France*, Pygmalion, 2008.
- Pryser, Tore: *Kvinnliga spioner – agenter i Norden under andra världskriget*, Natur & Kultur, 2009.
- Puto, Arben: *L'indépendance albanaise et la diplomatie des grandes puissances: 1912-1914*, Tirana: 8 Nëntori, 1982.
- Rebelo, Luis: 'Manuel I, King of Portugal'. I E. Michael Gerli (red.): *Medieval Iberia: an encyclopedia*, New York: Routledge, 2003.
- Rey y Cabieses, Amadeo-Martín: *Wittelsbach y Borbón: relaciones y enlaces entre las Casas Reales de Baviera y de España. Siglos XIX al XXI*, udg. af Asociación de Diplomados en Genealogía, Heráldica y Nobiliaria, 2005.
- Roberts, Andrew: *The House of Windsor*, red. ved Antonia Fraser, University of California Press, 2000.
- Rocca, Gianni: *Avanti, Savoia! miti e disfatte che fecero l'Italia, 1848-1866*, Milano: Mondadori, 1993.
- Rueda Hernanz, Germán: 'El "iberismo" del siglo XIX – historia de la posibilidad de unión hispano-portuguesa'. I Hipólito de la Torre Gómez og Antonio Pedro Vicente (red.): *España-Portugal: estudios de historia contemporánea*, Universidad Complutense de Madrid, Editorial Complutense, 1998, 181-214.
- Sabroe, Sven: *Dronning Ingrid og den store rejse*, København: Chr. Erichsens Forlag, 1970.
- Samson, Alexander: 'Power Sharing: The Co-Monarchy of Philip and Mary'. I Alice Hunt og Anna Whitelock (red.): *Tudor Queenship: The Reigns of Mary and Elizabeth*, New York: Palgrave Macmillan, 2010, 159-72.
- Sandner, Harald: *Das Haus Sachsen-Coburg und Gotha – Eine Dokumentation zum 175-jährigen Jubiläum des Stammhauses in Wort und Bild (1826 bis 2001)*, Coburg: Neue Presse, 2001.
- Saraiva, José Hermano: *História de Portugal*, Mem Martins: Publicações Europa-América, 1993.
- Schedl, Helga: 'Ferdinand II., Prinz von Sachsen-Coburg und Gotha'. I *Neue Deutsche Biographie*, bd. 5, Berlin: Duncker & Humblot, 1961, 94. <https://www.deutsche-biographie.de/gnd118952269.html#ndbcontent>. Hentet 9. marts 2023.
- Scocozza, Benito: *Politikens bog om danske monarker*, København: Politikens Forlag A/S, 1997.
- Scuto, Denis: 'La naturalisation du prince Félix: un vote très special en 1919 – L'histoire du temps présent', *Tageblatt*, 23./24.11.2019, nr. 273. https://orbi.lu/bitstream/10993/41018/1/20191123_Tageblatt_Scuto_Naturalisation_Felix.pdf. Hentet 25. januar 2023.
- Silva D'Andrea, Darío: 'Introducción: Un crucero de reyes'. I Darío Silva D'Andrea: *La Tragedia griega de una dinastía extranjera*, Narrativa, 2011, 2-14.
- Skipper, Jon Bloch: *Tre søstre – Samtaler mellem dronning Margrethe, prinsesse Benedikte og dronning Anne-Marie*, Lindhardt og Ringhof Forlag A/S, 2008.
- Skott, Staffan: *Alla dessa Bernadottar – Kungarna, de kungliga och de övriga*, Albert Bonniers Forlag, 1996.
- Sousa, Manuel: *Reis e Rainhas de Portugal*, Mem Martins: editor SporPress, 2000.
- Stalls, William Clay: 'Queenship and the Royal Patrimony in Twelfth-Century Iberia: the Example of Petronilla of Aragon'. I Theresa M. Vann (red.): *Queens, Regents and Potentates*, bd. 1 i serien *Women of power*, Cambridge: Academia, 1993, 49-61.
- Stewart, Alan: *The Cradle King: A Life of James VI and I*, London: Chatto and Windus, 2003.
- Surrugue, Stéphanie: *Enegænger – Portræt af en prins*, København: Politikens Forlag, 2010.
- Thuesen, Nils Petter: *Norges dronninger gjennom tusen år*, Oslo: Tiden, 1991.
- Tuohy, William: 'Britain's Princess Anne Remarries: Wedding Scottish ceremony brings a tiny bit of joy to a year that saw more than one royal marriage fail', *Los Angeles Times*, 13.12.1992. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1992-12-13-mn-4165-story.html>. Hentet 9. marts 2023.
- Urbach, Karina: 'Prince Albert: The Creative Consort'. I Charles Beem og Miles Taylor (red.): *The Man behind the Queen – Male Consorts in History*, en del af serien *Queenship and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, 145-55.
- Van den Wijngaert, Mark og Vincent Dujardin: 'La Belgique sans Roi, 1940-1950', *Nouvelle histoire de Belgique*, Bruxelles: Éd. Complexe, 2006.
- Van der Kiste, John: *Kings of the Hellenes – The Greek Kings, 1863-1974*, Sutton Publishing, 1994.
- A Divided Kingdom – The Spanish Monarchy from Isabel to Juan Carlos*, Stroud: The History Press, 2011.
- Waller, Maureen: *Sovereign Ladies – The Six Reigning Queens of England*, John Murray, 2006.

- Warwick, Christopher: *Princess Margaret: A Life of Contrasts*, London: Carlton Publishing Group, 2002.
- Wilkschildt, Merete: *Kongeligt leksikon* (2. udg.), Lindhardt og Ringhof, 2000.
Kongelige bryllupper i Danmark gennem 500 år, København: Lindhardt og Ringhof, 2003.
- Williams, Susan: *The People's King: The True Story of the Abdication*, London: Allen Lane, 2003.
- Williamson, David: *Debrett's Kings and Queens of Britain*, Webb & Bower, 1986.
Kings & Queens, National Portrait Gallery Publications, 2010.
- Wilson, Robert E.: 'The Claim of Carlos-Hugo de Bourbon-Parma to the Spanish Throne', *Background* 8 (November 1964), 187-93.
- Woodacre, Elena Crislyn: *The Queens Regnant of Navarre – Succession, Politics, and Partnership, 1274-1512*, New York: Palgrave Macmillan, 2013.
 'The Kings Consort of Navarre: 1284-1512'. I Charles Beem og Miles Taylor (red.): *The Man behind the Queen – Male Consorts in History*, en del af serien *Queenship and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, 11-31.
- Wormald, Jenny: *Mary Queen of Scots: A Study in Failure*, London: George Philip, 1988.
- Wyhe, Cordula van (red.): *Isabel Clara Eugenia: Female Sovereignty in the Courts of Madrid and Brussels*, Madrid: Centro de Estudios Europa Hispánica; London: Paul Holberton Publishing, 2011.
- Zedinger, Renate: *Franz Stephan von Lothringen (1708-1765) – Monarch, Manager, Mäzen*, Schriftenreihe der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts 13, Wien: Böhlau Verlag, 2008.
- Zeevat, Charlotte: 'A True Daughter of Greece: A Marriage of Inconvenience (part 1)', *Royalty Digest Quarterly*, vol. 2, 2014, 48-55.
 'A True Daughter of Greece – From Harax to Harrogate, and beyond (part 2)', *Royalty Digest Quarterly*, vol. 3, 2014, 38-49.
- Zweiniger-Bargielowska, Ina: 'Prince Philip: Sportsman and Youth Leader'. I Charles Beem og Miles Taylor (red.): *The Man behind the Queen – Male Consorts in History*, en del af serien *Queenship and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2014, 223-39.
- Åse, Cecilia: *Monarkins makt – Nationell gemenskap i svensk demokrati*, Stockholm: Ordfront förlag, 2009.
- Anvendte web-adresser:**
- Abernethy, Susan: 'Mary, Duchess of Burgundy'. <https://www.medievalists.net/2014/01/mary-duchess-of-burgundy/>. Hentet 9. marts 2023.
- adevarul.ro. 'Regele Mihai I a rupt legăturile istorice și dinastice cu Casa de Hohenzollern', 10.05.2011. <https://adevarul.ro/stiri-locale/bucuresti/regele-mihai-i-a-rupt-legaturile-istorice-si-1370058.html>. Hentet 3. april 2024.
- almanachdegotha.org. 'History of the Old Almanach de Gotha'. <http://www.almanachdegotha.org/id266.html>. Hentet 9. marts 2023.
 'The History of Mediatisation'. <http://www.almanachdegotha.org/id62.html>. Hentet 7. april 2024.
- api.parliament.uk. 'Naturalization of Prince Albert', 27.1.1840, 575-80. <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1840/jan/27/naturalization-of-prince-albert>. Hentet 18. september 2024.
 31.1.1840, 923-27. <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1840/jan/31/naturalization-of-prince-albert>. Hentet 18. september 2024.
- arqnet.pt. 'Carta Constitucional de 1826 – Título V – Do Rei'. <https://www.arqnet.pt/portal/portugal/liberalismo/c1826t5.html>. Hentet 9. marts 2023.
- Balfourt, Brigitte: 'La Monarchie belge', 2010, 1-91, udgivet af SPF Chancellerie du Premier Ministre. https://www.belgium.be/sites/default/files/downloads/280410_monarchie_EN.pdf. Hentet 9. marts 2023.
- berlingske.dk. 'Monpezat til Frederik og Joachim', 30.04.2008. <https://www.berlingske.dk/samfund/monpezat-til-frederik-og-joachim>. Hentet 8. marts 2023.
- Bloks, Moniek: 'Who is Princess Irene of the Netherlands?', 05.08.2019. <https://royalcentral.co.uk/europe/who-is-princess-irene-of-the-netherlands-128113/>. Hentet 8. marts 2023.
- Bos, Jan: 'Liederen bij het huwelijk van Juliana en Bernhard', 26 april 2019. <https://liedboekjes.blog/2019/04/26/liederen-bij-het-huwelijk-van-juliana-en-bernhard>. Hentet 22. september 2024.

Boutens, P.C.: 'Een nieuwe lente op Hollands erf – Aan Prinses Juliana der Nederlanden bij haar huwelijk met Prins Bernhard van Lippe-Biesterfeld'.

<https://geheugen.delpher.nl/nl/geheugen/view?query=isShowPiece+exact+%221%22&page=10&maxperpage=36&coII=ngvn&identificer=KONB16%3A365694541&pres%5Bimageindex%5D=1#top-bar>. Hentet 22. september 2024.

Browning, Elizabeth Barrett: 'Crowned and Wedded'. https://ebbarchive.org/poems/crowned_and_wedded-php. Hentet 18. september 2024.

catholicnewsagency.com. 'Monegasque princess removed from British line of succession for becoming Catholic'. <https://www.catholicnewsagency.com/amp/news/39524/monegasque-princess-removed-from-british-line-of-succession-for-becoming-catholic>. Hentet 8. marts 2023.

constituteproject.org. 'Belgium's Constitution of 1831 with Amendments through 2014'. https://www.constituteproject.org/constitution/Belgium_2014.pdf?lang=en. Hentet 7. marts 2023.

constitutia.ro. 'Constitutiunea Romaniei din 1866'. <http://www.constitutia.ro/const1866.htm>. Hentet 15. marts 2023.

Contino, Kristin: 'A look at the Dutch line of succession', 23.07.2019. <https://royalcentral.co.uk/europe/a-look-at-the-dutch-line-of-succession-126723/>. Hentet 8. marts 2023.

da.m.wikisource.org. 'Tronfølgeloven af 27. marts 1953'. https://da.m.wikisource.org/wiki/Tronfølgeloven_af_27._marts_1953. Hentet 6. marts 2023.
'Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1849'. https://da.m.wikisource.org/wiki/Danmarks_Riges_Grundlov_af_5._juni_1849. Hentet 7. marts 2023.
'Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1953'. https://da.m.wikisource.org/wiki/Danmarks_Riges_Grundlov_af_5._juni_1953. Hentet 7. marts 2023.

data.riksdagen.se. 'Regeringens proposition 1977/78: 71 om kvinnlig tronföljd beslutad den 8 december 1977'. <https://data.riksdagen.se/fil/57E1A7E5-B64F-49C2-924C-F2E122ECF6AE>. Hentet 8. marts 2023.

dekamer.be. 'The Belgian Constitution (English translation)', marts 2021. https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/publications/constitution/GrondwetUK.pdf. Hentet 8. marts 2023.

denederlandsegrondwet.nl. 'Artikel 10: Kroon der Nederlanden opgedragen aan Willem Frederik en zijn nakomelingen'. https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vi7df7i1o1zf/artikel_10_kroon_der_nederlanden. Hentet 7. marts 2023.
'Artikel 11: Erfopvolging'. https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vi7df7i1spzg/artikel_11_erfopvolging. Hentet 7. marts 2023.
'Artikel 14: Troonopvolging bij ontstentenis kleindochters'. https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vi7df7i377zr/artikel_14_troonopvolging_bij. Hentet 7. marts 2023.
'Artikel 15: Positie van nakomelingen prinses Carolina van Oranje in lijn troonopvolging'. https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vi7df7i2ffzl/artikel_15_positie_van_nakomelingen. Hentet 7. marts 2023.
'Artikel 18: Erfopvolging na huwelijk'. https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vi7df7i3ghzt/artikel_18_erfopvolging_na_huwelijk. Hentet 7. marts 2023.
'Artikel 19: Verandering in de erfopvolging onder bijzondere omstandigheden'. https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vi7df7i2jvzm/artikel_19_verandering_in_de. Hentet 7. marts 2023.
'Artikel 20: Troonopvolging bij ontbreken bevoegde opvolger'. https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vi7df7i2oozn/artikel_20_troonopvolging_bij_ontbreken. Hentet 7. marts 2023.
'Artikel 21: Troonopvolging bij ontbreken bevoegde opvolger na overlijden Koning'. https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vi7df7i2avzk/artikel_21_troonopvolging_bij_ontbreken. Hentet 7. marts 2023.

'Artikel 22: Bepalingen omtrent erfopvolging'.

https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vi7df7i3bxzs/artikel_22_bepalingen_omtrent. Hentet 7. marts 2023.

'Artikel 23: Koning kan geen vreemde Kroon dragen; Regering zetelt binnen Rijksgrenzen'.

https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vi7df7i311zu/artikel_23_koning_kan_geen_vreemde_kroon.

Hentet 7. marts 2023.

en.m.wikisource.org. 'Royal Marriages Act 1772'. https://en.m.wikisource.org/wiki/Royal_Marriages_Act_1772.

Hentet 8. marts 2023.

es.m.wikisource.org. 'Constitución española de 1978: 04'.

https://es.m.wikisource.org/wiki/Constitución_española_de_1978:_04. Hentet 7. marts 2023.

'Constitución española de 1812'.

https://es.m.wikisource.org/wiki/Constitución_española_de_1812. Hentet 8. marts 2023.

'Constitución española de 1837'.

https://es-m.wikisource.org/wiki/Constitución_española_de_1837. Hentet 8. marts 2023.

'Constitución española de 1845'.

https://es.m.wikisource.org/wiki/Constitución_española_de_1845. Hentet 8. marts 2023.

'Constitución española de 1876'.

https://es.m.wikisource.org/wiki/Constitución_española_de_1876. Hentet 8. marts 2023.

Flantzer, Susan: 'Jacques I, Prince of Monaco', 2022. <https://www.unofficialroyalty.com/jacques-i-prince-of-monaco/>.

Hentet 15. marts 2023.

folketingstidende.dk. 'Rigsdagstidende 1852-53 (2. samling)'. <https://www.folketingstidende.dk/ebog/18522FR?=99>.

Hentet 6. marts 2023.

'Rigsdagstidende 1852-53 (3. samling)'. <https://www.folketingstidende.dk/ebog/18523FR?=171>.

Hentet 6. marts 2023.

'Folketingstidende 2008-09'. <https://www.folketingstidende.dk/ebog/20081F1?s=2918>.

Hentet 7. marts 2023.

gesetze.li. 'Hausgesetz des Fürstlichen Hauses Liechtenstein vom 26. Oktober 1993'.

https://www.gesetze.li/konso/1993100000?search_text=hausgesetz&search_loc=text&lrnr=lgblid_von=&observe_date=02.09.2021. Hentet 7. marts 2023.

government.nl. 'The Constitution of the Kingdom of the Netherlands 2018'.

https://www.government.nl/binaries/government/documenten/reports/2019/02/28/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands/WEB_119406_Grondwet_Koninkrijk_ENG.pdf. Hentet 8. marts 2023.

hoelseth.com. 'Successionsordningen'. <https://www.hoelseth.com/grunnloven/no-successions-ordning18100926.html>.

Hentet 16. marts 2023.

Horowitz, Jason: 'Paris Teenager's New Gig: Would-Be Queen of Italy. A Nation Shrugs', *The New York Times*,

10.05.2021. <https://www.nytimes.com/2021/05/09/world/europe/italy-house-of-savoy-royalty.html>. Hentet 3. april

2024.

imperialhouse.ru. 'Decree on the Succession to the All-Russian Imperial Throne, Confirmed on April 5, 1797 by

Emperor Paul I on the Day of His Holy Coronation and Placed by Hum for Safe Keeping on the Altar of the Cathedral

of the Assumption, January 4, 1788'. <http://imperialhouse.ru/en/dynastyhistory/dinzak3/1093.html>. Hentet 21. marts

2023.

inlofna.org. 'Danish-Icelandic Union Act'. <https://inlofna.org/heritage/#danish-icelandic-act>. Hentet 7. marts 2023.

Iorga, Filip-Lucian: 'Casa Regala a Romaniei nu are de ce sa ramana legata acum de zona umbroasa a familiei de

Hohenzollern', 11.05.2011. <https://www.hotnews.ro/stiri-esential-8613286-filip-lucian-iorga-casa-regala-romaniei-nu-are-ramana-legata-acum-zona-umbroasa-familiei-hohenzollern.htm>. Hentet 7. marts 2023.

kingsimeon.bg. 'HRH Princess Maria Luisa'.

<https://www.kingsimeon.bg/en/istoriya/n-v-tsar-boris-iii/n-ts-tv-knyaginya-mariya-luiza/>. Hentet 3. april 2024.

- kongehuset.dk. 'H.M. Dronning Margrethe'. <https://www.kongehuset.dk/den-kongelige-familie/hm-dronning-margrethe/#>. Hentet 3. april 2024.
- kongehuset.no. 'Arverekken'. <https://www.kongehuset.no/artikkel.html?tid=27590&sek=26965>. Hentet 8. marts 2023.
'H.K.H. Prinsesse Ingrid Alexandra'. <https://www.kongehuset.no/artikkel.html?tid=27667&sek=27352>. Hentet 8. marts 2023.
- kungahuset.se. 'Monarkins historia'. <https://www.kungahuset.se/sveriges-monarki/monarkins-historia>. Hentet 14. marts 2023.
'H.K.H. Prins Carl Philip'. <https://www.kungahuset.se/kungl.-huset/h.k.h.-prins-carl-philip>. Hentet 8. marts 2023.
'H.K.H. Kronprinsessan'. <https://www.kungahuset.se/kungl.-huset/h.k.h.-kronprinsessan>. Hentet 9. marts 2023.
'H.K.H. Prins Daniel'. <https://www.kungahuset.se/kungl.-huset/h.k.h.-prins-daniel>. Hentet 9. marts 2023.
'H.K.H. Prinsessan Estelle'. <https://www.kungaset.se/kungl.-huset/h.k.h.-prinsessan-estelle>. Hentet 9. marts 2023.
- lagen.nu. 'Successionsordning'. <https://lagen.nu/1810:0926>. Hentet 7. marts 2023.
- legislation.gov.uk. 'Act of Settlement (1700)'. <https://www.legislation.gov.uk/aep/Will3/12-13/2/data.pdf>. Hentet 16. marts 2023.
'Malta Independence Act 1964'. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1964/86>. Hentet 7. marts 2023.
'Malta Republic Act 1975'. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/31/contents>. Hentet 7. marts 2023.
'Succession to the Crown Act 2013', Section 3. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/20/section/3/enacted>. Hentet 22. marts 2023.
'Coronation Oath Act 1688'. <https://www.legislation.gov.uk/aep/WillandMar/1/6/data.pdf>. Hentet 22. marts 2023.
- lovdata.no. 'Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814'. <https://lovdata.no/dokument/HIST/lov/1814-05-17-20120521>. Hentet 7. marts 2023.
- luxarazzi.com. 'Prince Charles of Luxembourg', 17.04.2017. <http://www.luxarazzi.com/2017/04/luxarazzi-101-prince-charles-of.html?m=1>. Hentet 9. marts 2023.
- mjp.univ-perp.fr. 'Grèce – Constitution du 18/30 mars 1844'. <https://mjp.univ-perp.fr/constit/gr1844.htm>. Hentet 8. marts 2023.
'Grèce – Constitution du 16/28 novembre 1864'. <https://mjp.univ-perp.fr/constit/gr1864.htm>. Hentet 8. marts 2023.
- monarchie.be. 'Princess Elisabeth, Duchess of Brabant'. <https://www.monarchie.be/en/royal-family/princess-elisabeth-duchess-of-brabant>. Hentet 8. marts 2023.
'The Queen'. <https://www.monarchie.be/en/royal-family/the-queen>. Hentet 9. marts 2023.
'Princess Astrid'. <https://www.monarchie.be/en/royal-family/princess-astrid>. Hentet 9. marts 2023.
'Prince Laurent'. <https://www.monarchie.be/en/royal-family/prince-laurent>. Hentet 9. marts 2023.
- monarchie.lu. 'H.R.H. Grand Duke Guillaume IV'. <https://monarchie.lu/en/monarchy/former-sovereigns/hrh-grand-duke-guillaume-iv>. Hentet 14. marts 2023.
'H.R.H. Grand Duchess Charlotte'. <https://monarchie.lu/en/monarchy/former-sovereigns/hrh-grand-duchess-charlotte>. Hentet 7. marts 2023.
'H.R.H. Grand Duke Jean'. <https://monarchie.lu/en/monarchy/former-sovereigns/hrh-grand-duke-jean>. Hentet 7. marts 2023.
'H.R.H. the Grand Duke'. <https://monarchie.lu/en/grand-ducal-family/hrh-grand-duke>. Hentet 8. marts 2023.
'H.R.H. Prince Félix of Bourbon-Parma'.

<https://monarchie.lu/en/monarchy/former-sovereigns/la-grande-duchesse-charlotte/hrh-prince-felix-bourbon-parma>.

Hentet 9. marts 2023.

nationalanthems.info. 'Netherlands (1815-1932)'. <https://nationalanthems.info/nl-32.htm>. Hentet 7. marts 2023.

'Netherlands'. <https://nationalanthems.info/nl.htm>. Hentet 7. marts 2023.

Nie Simeon II (Vi Simeon II): 'Kohary'. https://www.kingsimeon.bg/wp-content/uploads/2014/11/Nie_Simeon-II_Kohary.pdf. Hentet 3. april 2024.

no.m.wikisource.org. 'Kongeriget Norges Grundlov af 17de Mai 1814'.

https://no.m.wikisource.org/wiki/Kongeriget_Norges_Grundlov_af_17de_Mai_1814.

Hentet 7. marts 2023.

'Kongeriget Norges Grundlov af 4de November 1814'.

https://no.m.wikisource.org/wiki/Kongeriget_Norges_Grundlov_af_4de_November_1814.

Hentet 7. marts 2023.

Piera, D.C.F.: 'Naamdicht-Fantasia – Historische Tafereeltjes – In vogelvlucht geschetst en bewerkt met hetoog op het Huwelijk van onze geliefde Koningin', 's-Gravenhage, 7.2.1901.

https://www.europeana.eu/nl/item/90402/RP_P_OB_76_782. Hentet 20. september 2024.

pt.m.wikisource.org. 'Constituição portuguesa de 1822 – Título IV: Do poder executivo do Rei'.

https://pt.m.wikisource.org/wiki/Constituição_portuguesa_de_1822/T%C3%ADtulo_IV:Do_poder_executivo_do_Rei.

Hentet 9. marts 2023.

'Constituição portuguesa de 1838 – Título I: Da Nação Portuguesa, seu Território, Religião, Governo e Dinastia'.

https://pt.m.wikisource.org/wiki/Constituição_portuguesa_de_1838/T%C3%ADtulo_I:Da_Nação_Portuguesa_seu_Território_Religião_Governo_e_Dinastia. Hentet 9. marts 2023.

'Constituição portuguesa de 1838 – Título VI: Do Poder Executivo'.

https://pt.m.wikisource.org/wiki/Constituição_portuguesa_de_1838/T%C3%ADtulo_VI:Do_Poder_Executivo.

Hentet 9. marts 2023.

publications.parliament.uk. 'Succession to the Crown Bill, Parliamentary Debates (Hansard)', House of Lords 14.02.2013. <https://publications.parliament.uk/pa/Id201213/Idhansrd/text/130214-0002.htm>. Hentet 7. marts 2023.

rangevoting.org. 'The Greek Constitution of 1 (14) June 1911'. <https://rangevoting.org/grconst19110614.html>. Hentet 8. marts 2023.

retsinformation.dk. 'Bekendtgørelse af tronfølgeloven'. <https://www.retsinformation.dk/eli/Ita/2009/847>. Hentet 7. marts 2023.

Reyes, Marco De Los: 'Da Margrethe blev tronfølger: Prins Knud protesterede i statsrådet'.

<https://www.dr.dk/nyheder/indlaf/da-margrethe-blev-tronfoelger-prins-Knud-protesterede-i-statsraadet>. Hentet 6. marts 2023.

Riotte, Torsten: 'Personal Union and Transfer: Great Britain and Hanover, 1714-1837', 17.07.2017.

<http://ieg-ego.eu/en/threads/european-networks/dynastic-networks/torsten-riotte-personal-union-and-transfer-great-britain-and-hanover-1714-1837>. Hentet 8. marts 2023.

royal-house.nl. 'Succession to the throne'. <https://www.royal-house.nl/topics/royal-house/succession-to-the-throne>. Hentet 8. marts 2023.

'Princess Beatrix – Marriage and family'.

<https://www.royal-house.nl/members-royal-house/princess-beatrix/marriage-and-family>. Hentet 9. marts 2023.

'Princess Irene'. <https://www.royal-house.nl/members-royal-house/royal-family/princess-irene>.

Hentet 22. marts 2023.

royal.uk. 'Succession'. <https://www.royal.uk/succession>. Hentet 8. marts 2023.

'The Royal Family name'. <https://www.royal.uk/royal-family-name>. Hentet 9. marts 2023.

runeberg.org. 'Tronföljd', *Nordisk familjebok*, 2. oplag 1920, 17-18. <http://runeberg.org/nfcj/0025.html>. Hentet 7. marts 2023.

Samper, María de los Ángeles Pérez: 'María Luisa Antonia de Borbón', *Diccionario biográfico español*, Madrid, 2009-13. <https://dbe.rah.es/biografias/16144/maria-luisa-antonia-de-borbon>. Hentet 15. marts 2023.

Scott, Ella: '19-year-old influencer could be Italian queen after prince gave up the throne', 07.06.2023. <https://www.unilad.com/celebrity/emanuele-filiberto-princess-vittoria-savoy-throne-abdication-732824-20230607>. Hentet 3. april 2024.

stortinget.no. 'Innst. S. nr. 179 (1989-90)'. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1989-90&paid=6&wid=al&psid=DIVL1631&pgid=al_0926. Hentet 7. marts 2023.

sudd.ch. 'Spanien, 6. Juli 1947: Erbfolgesetz'. <https://www.sudd.ch/event.php?lang=en&id=es011947>. Hentet 7. marts 2023.

'Liechtenstein, 16. März 2003: Verfassungsreform'. <https://sudd.ch/event.php?lang=fr&id=li012003>. Hentet 7. marts 2023.

'Liechtenstein, 1. Juli 2012: Vermindertes Vetorecht des Fürsten ("Damit deine Stimme zählt")'. <https://www.sudd.ch/event.php?lang=en&id=li012012>. Hentet 7. marts 2023.

sv.m.wikisource.org. 'Regeringsform 1719'. https://sv.m.wikisource.org/wiki/Regeringsform_1719. Hentet 16. marts 2023.
'Regeringsform 1720'. https://sv.m.wikisource.org/wiki/Regeringsform_1720. Hentet 16. marts 2023.
'Regeringsform 1809'. https://sv.m.wikisource.org/wiki/Regeringsform_1809. Hentet 7. marts 2023.
'Regeringsform 1772'. https://sv.m.wikisource.org/wiki/Regeringsform_1772. Hentet 8. marts 2023.

Treble, Patricia: 'Princess Patricia: The first modern princess', 26.02.2019. <https://macleans.ca/royalty/princess-patricia-the-first-modern-princess/>. Hentet 9. marts 2023.

unofficialroyalty.com. 'Line of Succession to the Throne of Monaco', 2021. <https://www.unofficialroyalty.com/current-monarchies/monaco-royals/line-of-succession-to-the-throne-of-monaco/>. Hentet 7. marts 2023.

Velde, François: 'Documents relating to the Spanish Succession'. https://www.heraldica.org/topics/national/sp_succ-htm. Hentet 7. marts 2023.
'The Succession Laws of the Greek Monarchy'. <https://www.heraldica.org/topics/royalty/greece.htm>. Hentet 7. marts 2023.
'Succession in Nassau and Luxemburg'. <https://www.heraldica.org/topics/royalty/nassau.htm>. Hentet 8. marts 2023.
'Monaco'. <https://www.heraldica.org/topics/national/monaco.htm>. Hentet 8. marts 2023.
'House Laws of the Saxe-Coburg and Gotha'. <https://www.heraldica.org/topics/royalty/HGSachsen-CG.htm>. Hentet 9. marts 2023.
'Unequal Marriages in Spain: the Pragmática of 1776'. <https://www.heraldica.org/topics/royalty/pragmatica.htm>. Hentet 10. marts 2023.
'The Belgian Succession'. https://www.heraldica.org/topics/royalty/belgian_succ.htm#Texts. Hentet 10. marts 2023.

verfassungen.eu. 'Verfassung des Großherzogtums Luxemburg vom 9. Juli 1848 in der Fassung der Bekanntmachung vom 17. Oktober 1868'. <https://www.verfassungen.eu/lu/luxemb68.htm>. Hentet 15. marts 2023.

web.archive.org. 'The Royals: King Ferdinand I'. <https://web.archive.org/web/20130504152624://http://visit.peles.ro/king-ferdinand-i/>. Hentet 14. marts 2023.

